Nr 32

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m.; given Stockholms slott den 9 mars 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag till en partiell reform av den familjerättsliga lagstiftningen, i första hand äktenskapsrätten.

Beträffande ingående av äktenskap föreslås i huvudsak följande. Giftermålsbalkens bestämmelser om trolovning upphävs. Vissa äktenskapshinder avskaffas. Den som har fyllt 18 år föreslås få gifta sig utan föräldrarnas samtycke. För dem som är under 18 år krävs liksom hittills länsstyrelsens tillstånd till äktenskapet. I tillståndsärendet skall föräldrarna höras. Förbudet för sinnessjuka och sinnesslöa att gifta sig utan socialstyrelsens tillstånd upphävs. Äktenskap mellan halvsyskon tillåts efter dispens av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Kyrklig och borgerlig vigsel behålls som form för ingående av äktenskap, men det förutskickas att ett enklare alternativ till det nuvarande borgerliga vigselformuläret skall införas. Vidare skisseras nya regler angående kyrklig vigsel, som innebär dels att vigselförrättarnas behörighet vidgas, dels att giftermålsbalkens regel om skyldighet för församlingspräst att viga slopas. Någon lagändring i denna del föreslås inte, eftersom detta förutsätter godkännande av kyrkomötet.

De viktigaste lagändringarna avser reglerna om upplösning av äktenskap. Det sällan utnyttjade återgångsinstitutet avskaffas. Vidare upphävs reglerna om hemskillnad samt bestämmelserna om omedelbar äktenskapsskillnad på särskilda grunder. Make får i princip rätt till omedelbar

äktenskapsskillnad. Om endast en av makarna vill skiljas eller om makarna eller en av dem har vårdnaden om eget barn under 16 år skall dock skilsmässan föregås av en betänketid på minst sex månader. Betänketiden löper från den dag då makarnas gemensamma ansökan kommer in till domstolen eller, när de är oense i skilsmässofrågan, den dag då den ena makens ansökan delges andra maken. Inom ett år från det betänketid började löpa måste åtminstone en av makarna fullfölja skilsmässan genom att hos domstolen göra ansökan om dom på äktenskapsskillnad. Annars är frågan om äktenskapsskillnad förfallen. Det krävs inte att makarna lever isär under betänketiden. Var och en av makarna kan emellertid i samband med den första ansökningen eller när som helst under betänketiden begära domstolens beslut att samlevnaden skall hävas. Make kan då också få domstolens beslut om vårdnaden om gemensamma barn, om underhåll och om rätt att sitta kvar i den gemensamma bostaden. Make som har bott åtskild från andra maken under minst två år kan få skilsmässa utan betänketid, oavsett om makarna är ense eller inte och även om det finns underåriga barn.

Medlingen blir frivillig och bestämmelserna härom flyttas till en särskild lag om medling mellan samlevande.

Reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar omfattas i princip inte av reformen. Vissa smärre ändringar föreslås emellertid. Vid bestämmande av underhållsbidrag till make skall frågan om vem som har skuld till äktenskapets upplösning inte tillmätas någon betydelse. Genom ett tillägg till lagregeln om underhåll efter äktenskapsskillnad markeras att domstolen skall beakta att make kan ha ett särskilt behov av bidrag under en omställningsperiod närmast efter skilsmässan. Reglerna om makars egendom har utformats så, att vad make förvärvar under betänketiden före skilsmässan blir enskild egendom, om det döms till äktenskapsskillnad. Möjligheten att ålägga make att betala skadestånd till andra maken vid skilsmässa slopas. Bl. a. på grund härav föreslås att man vid bodelning efter äktenskapsskillnad skall kunna avvika från den eljest gällande regeln om hälftendelning av giftorättsgodset, om en sådan delning skulle framstå som uppenbart obillig med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid som äktenskapet varat.

I föräldrabalkens regler om vårdnad om barn i äktenskap görs den ändringen att frågan om vem av föräldrarna som bär skulden till att det har uppstått söndring mellan dem inte skall tillmätas någon betydelse vid avgörandet av vårdnadsfrågan. I fråga om barn utom äktenskap föreslås sådana ändringar att faderns möjlighet att få vårdnaden blir densamma som när det gäller barn i äktenskap. Denna ändring får betydelse framför allt vid separation mellan föräldrar som har levt tillsammans utan att vara gifta.

Ett förslag till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad behandlar rätten till bostaden när ogift man och ogift kvinna som har sam-

manlevt under äktenskapsliknande förhållanden upplöser samlevnaden. Lagen är utformad efter mönster av lagen med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad. Den av parterna som inte har hyres- eller bostadsrätten får rätt att mot lösen överta denna, om han bäst behöver bostaden och det med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt. Om parterna inte har eller har haft barn tillsammans får övertagande dock ske endast om det föreligger synnerliga skäl.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1974. Den blir tillämplig även på äldre äktenskap. Om ett skilsmässoförfarande har inletts före ikraftträdandet — dvs. om makarna eller någon av dem före den 1 januari 1974 hos domstol har begärt hemskillnad eller äktenskapsskillnad — skall dock de äldre bestämmelserna i giftermålsbalken tillämpas.

1 Förslag till

Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas i fråga om giftermålsbalken,[1]

dels att 1 kap., 2 kap. 7—10 §§ och 13 §, 3 kap. 7 och 8 §§, 10 kap., 11 kap. 17—30 §§, 14 kap. samt 15 kap. 8—10, 14 och 23 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 2 kap. 2—5 §§, 3 kap. 1—3 §§, 4 kap. 2—4, 6 och 8 §§, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 och 6 a §§, 7 kap. 4 §, 8 kap. 8 §, 11 kap. 1—16 §§, 12 kap. 1 §, 13 kap. 1—3 och 10 §§, 15 kap. 1, 4, 5, 11, 12, 24, 28, 29 och 32 §§ samt rubriken till 11 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas fem nya paragrafer, 3 kap. 4 §, 4 kap. 10 §, 13 kap. 12 a och 13 b §§ samt 15 kap. 7 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	2 kap.
	2 §[2]
Den, som är under tjugo år och ej förut varit gift, må ej ingå äktenskap utan föräldrarnas samtycke.	*Den som är förklarad omyndig eller enligt rättens beslut skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder får ej ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Vägras samtycke, kan rätten på ansökan tillåta äktenskapet, om skäl för vägran ej föreligger.*
Är den ene av föräldrarna död eller sinnessjuk eller sinnesslö eller utan del i vårdnaden, eller kan yttrande från den ene ej utan märklig omgång eller tidsutdräkt inhämtas, vare den andres samtycke tillfyllest. Är sådant fall för handen beträffande båda föräldrarna, tage den trolovade sam-	

[1] Senaste lydelse av
1 kap. 6 § 1969: 798
2 kap. 9 § 1947: 187
2 kap. 13 § 1971: 556
3 kap. 7 § 1968: 758
10 kap. 1 § 1947: 187
10 kap. 2 § 1948: 272
10 kap. 3 § 1968: 758
11 kap. 20 § 1969: 798
11 kap. 26 § 1952: 333
11 kap. 27 § 1949: 383
11 kap. 28 § 1952: 333
14 kap. 1 § 1968: 758
14 kap. 2 § 1968: 758
14 kap. 3 § 1946: 822
14 kap. 4 § 1968: 758
15 kap. 8 § 1968: 758
15 kap. 9 § 1968: 758
15 kap. 14 § 1946: 822
15 kap. 23 § 1946: 822

[2] Senaste lydelse 1971: 871.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
tycke av förmyndaren eller, där särskild förmyndare ej är nämnd, av annan giftoman, som rätten på anmälan förordnar.	
3 §	
Ej må den, som är omyndig förklarad, ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke.	*Äktenskap får ej ingås mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller som är helsyskon.* *Halvsyskon får ej ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.*
4 §	
Vägras samtycke i fall, som i 2 eller 3 § avses, äge rätten på ansökan tillåta äktenskapet, om skäl till vägran prövas ej vara för handen.	*Den som är gift får ej ingå nytt äktenskap.*
5 §[3]	
Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre socialstyrelsen finner skäligt tillåta äktenskapet.	*I ärende om tillstånd enligt 1 § skall den underåriges vårdnadshavare beredas tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall även inhämtas från barnavårdsnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.* *Talan mot länsstyrelsens beslut föres hos kammarrätten genom besvär.* *Mot beslut om tillstånd för underårig att ingå äktenskap får talan föras av den underåriges vårdnadshavare.*

3 kap.

1 §[4]

Prövning, huruvida hinder möter mot äktenskap (*hindersprövning*), sker i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i sådan församling, där hon vistas.

Ansökan om hindersprövning göres av *de trolovade* gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.	Ansökan om hindersprövning göres av *mannen och kvinnan* gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.

[3] Senaste lydelse 1968: 758.
[4] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §[5]

1 mom. Är mannen kyrkobokförd i annan svensk församling än i 1 § sägs, skall han, när ansökan om hindersprövning göres, förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet (äktenskapsbetyg).

Trolovad, som varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling, skall förete det motsvarande intyg av utländsk registerförare han kan anskaffa.

2 mom. Innehålla ej kyrkoböckerna eller intyg, varom i 1 mom. är sagt, upplysning om trolovads ålder, har han att annorledes förebringa utredning därom. Är trolovad i den ålder, att han enligt 2 kap. 1 § ej äger ingå äktenskapet utan särskilt tillstånd, skall han styrka, att sådant tillstånd givits.

3 mom. Äger trolovad enligt 2 kap. 2 eller 3 § ej ingå äktenskapet utan föräldrars eller annans samtycke, skall han visa, att sådant samtycke givits, eller att rätten jämlikt 2 kap. 4 § tillåtit äktenskapet.

4 mom. Är anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

6 mom. En var av de trolovade skall avgiva skriftlig försäkran på heder och samvete att, så vitt honom är veterligt, de ej äro så besläktade, som i 2 kap. 7 § sägs

Den som varken är eller skall vara kyrkobokförd i riket skall vid hindersprövningen förete det intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskapet som han kan anskaffa.

Fordras tillstånd eller samtycke till äktenskap enligt 2 kap. 1 eller 2 § eller 3 § andra stycket, skall bevis om sådant tillstånd eller samtycke företes vid hindersprövningen.

[5] Senaste lydelse av
1 mom. 1968: 758
2 mom. 1948: 272
4 mom. 1968: 758
6 mom. 1947: 187
5 mom. upphävt genom 1968: 758
8 mom. upphävt genom 1968: 758

Nuvarande lydelse

och, där ej till äktenskapet visas tillstånd jämlikt 2 kap. 8 eller 9 §, att ej heller sådan släktskap eller sådant svågerlag, som där avses, honom veterligen föreligger.

7 mom. Det åligger en var av de trolovade att i skriftlig försäkran på heder och samvete uppgiva, huruvida han förut ingått äktenskap.

Har trolovad förut ingått äktenskap, och utvisa ej kyrkoböckerna eller intyg, som i 1 mom. sägs, att äktenskapet blivit genom makens död eller annorledes upplöst, skall hän styrka att så skett.

Föreslagen lydelse

3 §[6]

Hava de trolovade fullgjort vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej pastorsämbetet hinder mot äktenskapet möta, skall ämbetet på begäran av de trolovade utfärda intyg därom.

Mannen och kvinnan skall vid hindersprövningen avge skriftlig försäkran på heder och samvete att de ej är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller helsyskon samt, om icke tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket företes, att de ej heller är halvsyskon.

Den som begär hindersprövning skall även skriftligen på heder och samvete uppge, om han eller hon förut ingått äktenskap. Den som förut ingått äktenskap skall styrka, att äktenskapet blivit upplöst, om detta ej framgår av folkbokföringen eller av intyg som avses i 2 §.

4 §[7]

Finner pastorsämbetet att hinder ej föreligger mot äktenskapet, skall ämbetet på begäran av mannen och kvinnan utfärda intyg därom.

Talan mot pastorsämbetets beslut i fråga om hindersprövning föres hos domkapitlet genom besvär. Mot domkapitlets beslut föres talan hos kammarrätten genom besvär.

[6] Senaste lydelse 1968: 758.
[7] Förutvarande 4 § upphävd genom 1968: 758.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

4 kap.

2 §[8]

Kyrklig vigsel må äga rum:

inom svenska kyrkan, om *de trolovade* eller en av dem tillhör kyrkan; och

inom annat trossamfund, om Konungen medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet och *de trolovade* eller en av dem tillhör samfundet.

Kyrklig vigsel må äga rum:

inom svenska kyrkan, om *mannen och kvinnan* eller en av dem tillhör kyrkan; och

inom annat trossamfund, om Konungen medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet och *mannen och kvinnan* eller en av dem tillhör samfundet.

Konungen äger förordna, att medlem av utländskt evangeliskt-luterskt trossamfund skall hava samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan.

3 §[9]

Till vigsel inom svenska kyrkan *äga de trolovade* välja den präst inom kyrkan de själva *åstunda; dock vare annan ej skyldig viga än präst i församling, av vilken endera är medlem.*

Till vigsel inom svenska kyrkan *får mannen och kvinnan* välja den präst inom kyrkan de själva *önskar. Annan än präst i församling där mannen eller kvinnan är medlem är dock ej skyldig att viga.*

Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt Konungens förordnande.

4 §

Med borgerlig vigsel må äktenskap ingås, evad de trolovade kunde erhålla kyrklig vigsel eller ej.

Äktenskap får ingås med borgerlig vigsel, även om mannen och kvinnan kan erhålla kyrklig vigsel.

6 §[10]

Vigsel skall föregås av hindersprövning enligt 3 kap. Känner vigselförrättaren till äktenskapshinder, som icke uppmärksammats vid nämnda prövning, *må* vigsel ej ske. Utan intyg enligt 3 kap. *3 § må* ej annan viga än präst, som tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

Hava de trolovade ej blivit vigda inom fyra månader efter hindersprövningen, *må* vigsel ej ske utan ny hindersprövning.

Vigsel skall föregås av hindersprövning enligt 3 kap. Känner vigselförrättaren till äktenskapshinder, som icke uppmärksammats vid nämnda prövning, *får* vigsel ej ske. Utan intyg enligt 3 kap. *4 § får* ej annan viga än präst, som tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

Har mannen och kvinnan ej blivit vigda inom fyra månader efter hindersprövningen, *får* vigsel ej ske utan ny hindersprövning.

8 §[11]

Vigsel förrättas i släktingars eller andra vittnens närvaro.

[8] Senaste lydelse 1951: 681.
[9] Senaste lydelse 1951: 681.
[10] Senaste lydelse 1968: 758.
[11] Senaste lydelse 1951: 681.

Nuvarande lydelse

Vid vigseln *skola de trolovade,* samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, på hans fråga *avgiva* sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därpå av honom förklaras för äkta makar.

I övrigt *lände till efterrättelse,* vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken, vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel *de* bestämmelser, som *varda* av Konungen *meddelade.*

Den som förrättat kyrklig vigsel *give* makarna ofördröjligen bevis därom. *Vad vid borgerlig vigsel förekommit skall upptagas i* särskilt protokoll enligt *de närmare* föreskrifter Konungen *meddelar.*

Föreslagen lydelse

Vid vigseln *skall mannen och kvinnan,* samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, på hans fråga *avge* sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därpå av honom förklaras för äkta makar.

I övrigt *gäller,* vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken, vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel bestämmelser som *meddelas* av Konungen.

Den som förrättat kyrklig vigsel *skall* ofördröjligen *ge* makarna bevis därom. *Vid borgerlig vigsel föres* särskilt protokoll enligt föreskrifter *som meddelas av* Konungen.

10 §

Talan mot beslut angående förrättande av vigsel föres genom besvär hos domkapitlet, om beslutet meddelats av präst inom svenska kyrkan, och hos länsstyrelsen, om beslutet meddelats av borgerlig vigselförrättare. Mot beslut av domkapitel eller länsstyrelse föres talan hos kammarrätten genom besvär.

5 kap.

7 §[12]

Leva makar på grund av söndring åtskilda, *åligge ändock make att enligt de i 2 § stadgade grunder* bidraga till andra makens underhåll; *dock må, om ena maken huvudsakligen bär skulden till sammanlevnadens hävande, andra maken ej förpliktas utgiva bidrag till hans underhåll, med mindre synnerliga skäl därtill äro.*

Lever makar på grund av söndring åtskilda, *skall make ändå* bidraga till andra makens underhåll *enligt de grunder som anges i 2 §.*

Om bidrag till barnens underhåll i fall, som avses i första stycket, stadgas i föräldrabalken.

[12] Senaste lydelse 1949: 383.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

6 kap.

2 §

Över sitt giftorättsgods råde make med de inskränkningar, som följa av vad i 3—6 §§ sägs.

Vid äktenskapets upplösning, *så ock* vid boskillnad *eller hemskillnad* tage vardera maken eller hans arvingar hälften av makarnas behållna giftorättsgods, såvida ej annorlunda i denna balk stadgas.

Vid äktenskapets upplösning *och* vid boskillnad tage vardera maken eller hans arvingar hälften av makarnas behållna giftorättsgods, såvida ej annorlunda i denna balk stadgas.

6 a §[13]

Har make, utan tillbörlig hänsyn till andra makens giftorätt, genom gåva av annan egendom än i 4 § sägs väsentligen minskat sina tillgångar; *visar sig, efter äktenskapets upplösning eller boskillnad eller hemskillnad, att vederlag ej kan till fullo utgå vid bodelningen, och finnes gåvotagaren hava insett eller bort inse att gåvan lände andra maken till förfång, skall gåvan eller dess värde återbäras i den mån sådant erfordras för tillgodoseende av andra makens rätt. Ej må dock på sådan grund talan väckas,* sedan fem år förflutit från det gåvan fullbordades.

Har make, utan tillbörlig hänsyn till andra makens giftorätt, genom gåva av annan egendom än i 4 § sägs väsentligen minskat sina tillgångar *och kan efter äktenskapets upplösning eller boskillnad vederlag icke till fullo utgå vid bodelningen, skall gåvotagaren återbära gåvan eller dess värde i den mån det fordras för att tillgodose andra makens rätt, om gåvotagaren insett eller bort inse att gåvan var till förfång för andra maken. Talan härom får dock ej väckas,* sedan fem år förflutit från det gåvan fullbordades.

Var vid tiden för bodelningen gåva, som tillkommit under omständigheter varom ovan sägs, ej fullbordad, må den ej göras gällande i den mån det skulle lända till intrång i andra makens rätt.

7 kap.

4 §

Sedan i anledning av boskillnad, hemskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning verkställts, svare hustrun för gäld, *varom* i 3 § *sägs,* och *vilken* uppkommit *före boskillnadsansökningen, hemskillnaden eller äktenskapets upplösning, allenast* intill värdet av den enskilda egendom, hon ägde, *då boskillnaden söktes, hemskillnaden vanns eller äktenskapet upplöstes, och* den egendom, som vid bodelningen tillades henne. Skall i anledning av *hemskillnad eller äk-*

Har bodelning verkställts i anledning av boskillnad eller äktenskapets upplösning, svarar hustrun för gäld, *som avses* i 3 § och *som* uppkommit *före boskillnadsansökningen eller, om äktenskapet upplösts genom mannens död utan att talan om äktenskapsskillnad då var anhängig, före dödsfallet eller, om äktenskapet upplösts i annat fall, före ansökningen om äktenskapsskillnad, endast* intill värdet av *dels* den enskilda egendom hon ägde *vid den tillämpliga tid-*

[13] Senaste lydelse 1936: 84.

Nuvarande lydelse

tenskapets upplösning bodelning ej äga rum, *svare* hustrun efter *hemskillnaden eller* äktenskapets upplösning för gäld, som *nyss är sagd, allenast* intill värdet av den egendom, hon hade, *när hemskillnaden vanns eller äktenskapet upplöstes.*

Föreslagen lydelse

punkten, dels den egendom som tillades henne vid bodelningen. *Vad nu sagts skall i tillämpliga delar gälla även för det fall att bodelning ej skall äga rum i anledning av äktenskapets upplösning.*

Häftade egendom, som i första stycket sägs, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, varde motsvarande del av egendomens värde ej medräknad.

8 kap.

8 §

Om avtal rörande makes underhållsskyldighet och om vissa avtal med avseende å förestående *hemskillnad eller* upplösning av äktenskap, så ock om avtal rörande bodelning eller vad därmed äger samband stadgas i 5, 11 och 13 kap. denna balk.

Om avtal rörande makes underhållsskyldighet och om vissa avtal med avseende å förestående upplösning av äktenskap, så ock om avtal rörande bodelning eller vad därmed äger samband stadgas i 5, 11 och 13 kap. denna balk.

11 kap.

Om hemskillnad och äktenskapsskillnad

Om äktenskapsskillnad

1 §[14]

Äro makar ense om att *ej fortsätta sammanlevnaden, äga de vinna rättens dom på hemskillnad.*

Är makar ense om att *äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Har make barn under sexton år som står under hans vårdnad, skall äktenskapsskillnaden dock föregås av betänketid.*

2 §

Gör ena maken sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen, eller åsidosätter han eljest i märklig mån sina plikter mot dem, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, äge andra maken vinna hemskillnad, såvida ej med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras,

Vill endast en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har han rätt till äktenskapsskillnad efter betänketid.

[14] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
att han fortsätter sammanlevnaden.	
Har på grund av stridighet i lynne och tänkesätt eller av annan orsak uppstått djup och varaktig söndring mellan makarna, och vill endera erhålla hemskillnad, vare han därtill berättigad, såvida ej med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden.	
	3 §
Hava makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och är sammanlevnaden ej heller därefter upptagen, varde på talan av endera dömt till äktenskapsskillnad.	*Betänketid inledes när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när makes yrkande om äktenskapsskillnad delges andra maken. Har betänketid löpt under minst sex månader, meddelas dom på äktenskapsskillnad, om make framställer särskilt yrkande därom. Har sådant yrkande ej framställts inom ett år från betänketidens början, är frågan om äktenskapsskillnad förfallen. Avvisas talan om äktenskapsskillnad eller avskrives mål därom, upphör betänketiden.*
	4 §
Om makar utan dom å hemskillnad på grund av söndring leva åtskilda sedan minst tre år, äge en var av dem vinna äktenskapsskillnad; dock må ej till äktenskapsskillnad dömas, om endast ena maken vill skiljas och med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter äktenskapet finnes skäligen icke böra på hans talan upplösas.	*Lever makar åtskilda sedan minst två år, har vardera maken rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.*
	5 §
Har ena maken egenvilligt och utan giltig orsak undandragit sig sammanlevnaden två år och ej sedermera upptagit den, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.	*Har äktenskap ingåtts i strid mot 2 kap. 3 § första stycket, har make rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller, om äktenskapet ingåtts i strid mot 2 kap. 4 § och det*

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse
	tidigare äktenskapet ej blivit upplöst.
	Föreligger tvegifte, har make i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.
	I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av åklagare.
6 §	
Är ena maken borta, och vet man ej, att han inom de tre sista åren varit vid liv, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.	*Egendom, som make förvärvar efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts, skall vara hans enskilda, om det dömes till äktenskapsskillnad eller make avlider under tid då målet är anhängigt, utan att frågan om äktenskapsskillnad förfallit enligt 3 §. Detsamma gäller, om det dömes till boskillnad på talan som väckts under tid som nu sagts.*
7 §[15]	
Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.	*Dömes till äktenskapsskillnad, skall bodelning äga rum.*
8 §[16]	
Har ena maken samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make, äger denne rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej samtyckt till handlingen.	*Till dess bodelning sker råder vardera maken över sitt giftorättsgods, om ej annat följer av 9 §. Make skall vid bodelningen redovisa för sin förvaltning av egendomen och dess avkastning.*
Finnes hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala därför, må rätten döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad eller, om dom på hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om äktenskapsskillnad.	
Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om handlingen och senast inom tre år, sedan den begicks.	

[15] Senaste lydelse 1968: 758.
[16] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

Har make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt andra maken för fara att bliva smittad, äge denne vinna skillnad i äktenskapet, såvida han ej med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Dock må ej dömas till skillnad, med mindre talan därom anställes inom sex månader, från det maken fick veta, att han blivit utsatt för smittofara, ej heller om maken ej blivit smittad och sjukdomen, när talan anställes, ej längre är i smittosamt skede.

Har talan om äktenskapsskillnad väckts skall, om ena maken yrkar det och det behövs för att säkerställa hans rätt, så mycket av andra makens giftorättsgods sättas under särskild vård och förvaltning som motsvarar vad den förre kan antagas vid bodelningen få av detta gods. Mot makes bestridande får hans giftorättsgods ej sättas under särskild vård och förvaltning, om han ställer godtagbar säkerhet för vad som sålunda kan antagas tillkomma sökanden vid bodelningen.

I samband med förordnande enligt första stycket kan rätten meddela närmare bestämmelser om användning av godset eller dess avkastning till nödvändiga utgifter.

Förordnande enligt första stycket gäller till dess bodelning skett eller talan om äktenskapsskillnad avskrivits eller fråga därom förfallit enligt 3 §.

10 §[17]

Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person, äger denne vinna äktenskapsskillnad, om ej hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt tala däremot. Detsamma gäller, om make begår motsvarande brott mot barn, som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år sedan den begicks.

Giftorättsgods varöver make råder får utmätas för hans gäld utan hinder av talan om äktenskapsskillnad eller dom därå. Är sådan egendom enligt 9 § satt under särskild vård och förvaltning, får den dock utmätas för makens gäld endast om också andra maken svarar för gälden eller egendomen på grund av panträtt eller eljest särskilt häftar därför.

11 §[18]

Varder ena maken dömd till fängelse i tre år eller svårare straff, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

Avträdes makes egendom till konkurs innan bodelning ägt rum eller har bodelning återgått i anledning av makes konkurs, skall det giftorättsgods varöver maken

[17] Senaste lydelse 1968: 758.
[18] Senaste lydelse 1964: 164.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

råder stå under konkursboets förvaltning till dess genom bodelning blivit bestämt vad som skall tillfalla maken. Konkursboet får sälja egendomen, om det behövs.

Förordnande enligt 9 § förfaller när konkurs inträffar.

Dömes ena maken till fängelse på viss tid understigande tre år, dock minst sex månader, eller till internering eller till tvångsarbete i minst ett år, och yrkar andra maken äktenskapsskillnad, pröve rätten, huruvida med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last och övriga omständigheter skillnad må ske. Samma lag vare, om ena maken varder av utländsk domstol dömd till frihetsstraff i minst ett år och andra maken på den grund vill skiljas.

För straffdom må dock skillnad ej äga rum, om andra maken varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill.

Vill make vinna skillnad, enligt vad nu är sagt, instämme han andra maken inom sex månader efter erhållen kunskap om domen och senast inom tre år, sedan den föll, eller have förlorat sin talan.

12 §

Är ena maken hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, må på talan av andra maken dömas till äktenskapsskillnad, när rätten finner synnerliga skäl därtill föranleda.

När talan om äktenskapsskillnad väckts skall rätten, om någon av makarna yrkar det, förordna lämplig person att uppteckna vardera makens tillgångar och skulder, sådana de var när talan väcktes. Dömes till äktenskapsskillnad och har bouppteckning ej verkställts, skall sådant förordnande meddelas även på yrkande av borgenär vars fordran tillkommit före bodelningen.

Make skall vid bouppteckningen under edsförpliktelse redligen uppge sina tillgångar och skulder. Om make underlåter att lämna sådan uppgift, kan rätten förelägga honom vid vite att fullgöra sin skyldighet. Förrättningsmannen skall insända avskrift av bouppteckningen till rätten.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Make skall inför rätten beediga upprättad bouppteckning, om det yrkas av andra maken eller av borgenär vars fordran tillkommit före bodelningen.

13 §[19]

Är ena maken sinnessjuk och har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om det ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Har sjukdomen varat kortare tid än som sägs i första stycket, må dömas till äktenskapsskillnad, om synnerliga skäl föreligga.

Bestämmelserna i 7—12 §§ äger ej tillämpning, om till följd av äktenskapsförord eller boskillnad ingendera maken har giftorättsgods.

14 §

All egendom, som make förvärvar, efter det hemskillnad vunnits, vare hans enskilda.

Om ena maken efter äktenskapsskillnaden är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utge sådant bidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Vid prövningen skall beaktas att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

Bidraget kan, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till visst belopp att utges en gång för alla. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och ingår den underhållsberättigade nytt äktenskap, skall bidrag ej vidare utgå.

15 §

När till hemskillnad blivit dömt, skall bodelning äga rum, och skall vad därvid tillfaller make vara hans enskilda egendom.

Utan hinder av vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till frånskild makes underhåll kan rätten på endera makens yrkande förordna på annat sätt därom, när väsentligt ändrade förhållanden

[19] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

påkallar det. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock underhållsbidrag utdömas, om sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Första stycket äger ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utge visst belopp en gång för alla.

16 §

Till dess bodelning sker, äge vardera maken, såvitt ej av stadgandet i 17 § annat föranledes, fortfarande råda över det giftorättsgods, som tillhörde honom, då hemskillnaden beviljades; och vare maken pliktig att vid bodelningen avgiva redovisning för sin förvaltning av godset och den avkastning, som därav fallit.

Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband eller om bidrag till makes underhåll, uppenbart obilligt för ena maken, skall det på hans talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

12 kap.

1 §

Då make dött, skall bodelning ske, såvida ej till följd av äktenskapsförord, boskillnad *eller hemskillnad* ingendera maken vid dödsfallet hade giftorättsgods.

Då make dött, skall bodelning ske, såvida ej till följd av äktenskapsförord *eller* boskillnad ingendera maken vid dödsfallet hade giftorättsgods.

13 kap.

1 §[20]

Bodelning i anledning av boskillnad, *äktenskaps återgång, hemskillnad,* äktenskapsskillnad eller ena makens död skall förrättas med iakttagande av bestämmelserna i detta kapitel; och skall vid bodelningen vad som finnes stadgat om arvskiftes form, förordnande av särskild skiftesman

Bodelning i anledning av boskillnad, äktenskapsskillnad eller ena makens död skall förrättas med iakttagande av bestämmelserna i detta kapitel; och skall vid bodelningen vad som finnes stadgat om arvskiftes form, förordnande av särskild skiftesman samt dennes eller boutredningsmans befattning

[20] Senaste lydelse 1933: 316.

Nuvarande lydelse

samt dennes eller boutredningsmans befattning med skifte äga motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

med skifte äga motsvarande tillämpning.

Vad i detta kapitel sägs om make skall, när make är död, tillämpas beträffande hans arvingar och universiella testamentstagare, såvida ej annorlunda stadgas.

2 §[21]

Häftar make för gäld, som tillkommit, innan *ansökning* om boskillnad blivit gjord *eller äktenskapets återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad vunnits,* eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall av den gäldbundne makens giftorättsgods tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna *häfta* för denna, av den del av gälden, som makarna emellan belöper på honom.

Häftar make för gäld, som tillkommit innan *ansökan* om boskillnad *eller äktenskapsskillnad* blivit gjord eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall av den gäldbundne makens giftorättsgods tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna *häftar* för denna, av den del av gälden som makarna emellan belöper på honom. *Var, när ansökan om boskillnad gjordes eller dödsfallet inträffade, talan om äktenskapsskillnad anhängig utan att frågan därom förfallit enligt 11 kap. 3 §, täckes dock endast gäld som tillkommit före ansökningen om äktenskapsskillnad.*

Är gälden gjord före äktenskapets ingående, och häftade, då äktenskapet ingicks, enskild egendom eller egendom, som i 6 kap. 1 § andra stycket avses, och som ej skall ingå i bodelningen, på grund av panträtt eller eljest särskilt för gälden, eller har maken under äktenskapet ådragit sig gälden genom vanvård av sina ekonomiska angelägenheter eller genom annat otillbörligt förfarande eller till förvärv eller förkovran av egendom, som nyss är sagd, skall tilldelning, varom i första stycket stadgas, äga rum allenast för den del av gälden, för vilken betalning ej kan erhållas ur sådan egendom.

3 §

Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat föranledes av vad i 6 kap. 7 §, *10 kap. 5 eller 9 §, 11 kap. 22 § eller 23 § andra stycket* eller *ock av vad* här nedan i 4—*12* §§ sägs.

Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat föranledes av vad i 6 kap. 7 § eller här nedan i 4—*12 a* §§ sägs.

[21] Senaste lydelse 1970: 999.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
10 §	
Skadestånd, som enligt 10 kap. 6 eller 10 § eller 11 kap. 24 § tillkommer make och är till betalning förfallet, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld. *Samma lag vare beträffande till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. 26 § har att en gång för alla utgiva till andra maken.*	*Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. 14 § har att en gång för alla utge till andra maken,* skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.
12 a §	
	Om vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad delning enligt vad förut stadgats skulle framstå som uppenbart obillig med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid äktenskapet varat, skall delning i stället ske efter annan grund som finnes skälig. På grund av denna bestämmelse kan make dock ej erhålla mera än vad som svarar mot hans giftorättsgods.
13 b §	
	Föreligger tvegifte och dör den omgifte, skall rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån, som är tillagd efterlevande make, anses tillkomma maken i första giftet, om ej annat framgår av omständigheterna.
15 kap.	
1 §	
Äktenskapsmål *äro* mål, däri tvisten är, huruvida man och kvinna *äro i äktenskap förenade* med varandra, *så ock mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad.*	Äktenskapsmål *är mål om äktenskapsskillnad och* mål däri tvisten är, huruvida man och kvinna *är förenade i äktenskap* med varandra.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
4 §[22]	
Äktenskapsmål instämmes till *rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Har han ej hemvist inom riket, höre målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan senast haft gemensamt hemvist eller, om de ej här haft sådant, där kärandens hemvist är. Skall talan föras mot såväl mannen som kvinnan, vare den rätt behörig, där båda eller endera har sitt hemvist eller, om ingendera här har sådant, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt. Har ena maken väckt talan mot andra maken vid behörig domstol, äge denne städse till gemensam handläggning väcka talan i äktenskapsmål mot den förre vid samma domstol.*	Äktenskapsmål instämmes till *tingsrätten i den ort där mannen eller kvinnan har sitt hemvist. Har ingendera hemvist inom riket, upptages målet av Stockholms tingsrätt. Vill båda makarna erhålla äktenskapsskillnad, kan de dock anhängiggöra frågan därom genom ansökan.*
Vilja båda makarna erhålla hemskillnad enligt 11 kap. 1 § eller äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 eller 4 §, göre de ansökan därom hos den rätt, som enligt första stycket är laga domstol i mål mot dem bägge.	*Är fråga om äktenskapsskillnad behörigen anhängiggjord, kan make utan särskild stämning i äktenskapsmålet framställa yrkanden i frågor som har samband med äktenskapsskillnaden såsom angående underhållsbidrag, sammanlevnadens hävande och rätt att sitta kvar i hemmet.*
Fråga om återgång eller äktenskapsskillnad för brott, därför ansvar yrkas, må ock väckas vid den rätt, där brottmålet är anhängigt.	
5 §[23]	
Är ansökning om hemskillnad gjord av bägge makarna och möter ej hinder för dess upptagande, äge rätten utan huvudförhandling omedelbart företaga målet till avgörande. Vad nu sagts skall ock gälla, såvida ansökning om äktenskapsskillnad gjorts av bägge makarna och parternas inställelse ej finnes vara behövlig för målets utredning.	*Sedan fråga om äktenskapsskillnad anhängiggjorts, skall rätten så snart lämpligen kan ske pröva huruvida dom på äktenskapsskillnad kan meddelas genast. Behövs betänketid, skall rätten i beslut meddela att betänketid löper och ge besked om målets fortsatta handläggning.*

[22] Senaste lydelse 1969: 798.
[23] Senaste lydelse 1946: 822.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

7 §[24]

Sådant särskilt yrkande om äktenskapsskillnad som avses i 11 kap. 3 § skall framställas muntligen inför rätten eller skriftligen. Rätten skall bereda andra maken tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Återkallar make talan om äktenskapsskillnad sedan betänketid börjat löpa, skall målet likväl prövas, om andra maken yrkar det.

Dom på äktenskapsskillnad på yrkande av make samt beträffande därmed sammanhängande frågor, om vilka makarna är ense, får meddelas utan huvudförhandling.

11 §[25]

I mål om *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad *äge* rätten, på yrkande av endera maken, *att* för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna, *efter vad som skäligt finnes,* om sammanlevnadens hävande och om *bidrag av ena maken till den andres underhåll, så ock förbjuda* makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra.

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande *äge* rätten bestämma, vilken av makarna *må* sitta kvar i hemmet; *och äge denne make innehava* och nyttja de andra maken tillhöriga lösören, som *ingå* i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom *annorlunda förordnar. Sådan bestämmelse skall, om till återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad dömes, gälla, till dess bodelning sker.* Om den nyttjanderätt *till ena maken tillhörig egendom,* som *enligt vad nu är sagt* kan tillkomma *den andre, gälle* vad i 5 kap. 8 § sägs.

I mål om äktenskapsskillnad *skall* rätten, på yrkande av endera maken, för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna om sammanlevnadens hävande och om *förbud för* makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra. *Rätten kan också för samma tid förordna efter vad som finnes skäligt om bidrag av ena maken till den andras underhåll.*

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande *kan* rätten bestämma, vilken av makarna *som skall få* sitta kvar i hemmet. *Dömes till äktenskapsskillnad, skall sådan bestämmelse gälla till dess bodelning sker. Make som berättigats att sitta kvar i hemmet får inneha* och nyttja de andra maken tillhöriga lösören som *ingår* i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom *förordnar annorlunda.* Om den nyttjanderätt som *sålunda* kan tillkomma *make gäller* vad i 5 kap. 8 § sägs.

[24] Förutvarande 7 § upphävd genom 1968: 758.
[25] Senaste lydelse 1964: 164.

Nuvarande lydelse

Förordnande, *varom nu är sagt, må* meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, *pröve* rätten, när målet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Beslut, *varom* i denna paragraf *är sagt, gånge i verkställighet* lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst av rätten återkallas.

Föreslagen lydelse

Förordnande *enligt första eller andra stycket får* meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, *skall* rätten när målet avgöres *pröva,* om åtgärden skall bestå. *Förordnande om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud skall bestå, om make begär det.*

Beslut *enligt* denna paragraf *skall verkställas* lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten. *Beslut om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud får dock ej återkallas, om make motsätter sig det.*

12 §

Då till hemskillnad dömes, äge rätten, på makes yrkande, att för tid, som prövas skälig, meddela vitesförbud varom i 11 § första stycket sägs.

Har frågan om äktenskapsskillnad förfallit enligt 11 kap. 3 §, skall målet avskrivas och vardera parten bära sin rättegångskostnad.

24 §[26]

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller 7 § eller, efter det till *hemskillnad eller* äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. *25 eller 26 §,* eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, *äge* rätten, på yrkande, *att* för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom, efter vad som *skäligt finnes.*

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller 7 § eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. *14 §,* eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, *kan* rätten på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som *finnes skäligt.*

28 §[27]

Vill make eller hans arvinge, att egendom skall sättas under särskild vård och förvaltning, efter vad som stadgas i 9 kap. 6 §,

Vill make eller hans arvinge att egendom skall sättas under särskild vård och förvaltning efter vad som stadgas i 9 kap. 6 §,

[26] Senaste lydelse 1946: 822.
[27] Senaste lydelse 1946: 822.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
11 kap. *17 eller 23 §* eller 12 kap. 5 §, *söke* han hos rätten förordnande därom. Sådant förordnande *må,* om sökanden *det äskar,* meddelas att gälla till dess ärendet *av rätten avgöres.* Det kan även dessförinnan när som helst återkallas.	11 kap. *9 §* eller 12 kap. 5 §, *skall* han hos rätten *söka* förordnande därom. Sådant förordnande *får,* om sökanden *begär det,* meddelas att gälla till dess ärendet *avgöres av rätten.* Det kan även dessförinnan när som helst återkallas.

Innan förordnande, varom nu är sagt, meddelas, skall tillfälle beredas andra maken att yttra sig över ansökningen.

Förordnande gånge utan hinder av förd klagan i verkställighet, såvida ej förbud däremot kommer från hovrätten.

29 §[28]

I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll *eller skadestånd* som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som enligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.	I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som enligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.

32 §[29]

Mot beslut, som av underrätt meddelats under rättegången i fråga, varom förmäles i 9 kap. 6 eller 9 §, 11 kap. *20 eller 23 §* eller detta kap. 11, 24 eller 25 §, skall talan föras särskilt.	Mot beslut, som av underrätt meddelats under rättegången i fråga, varom förmäles i 9 kap. 6 eller 9 §, 11 kap. *12 §* eller detta kap. 11, 24 eller 25 §, skall talan föras särskilt.

Mot hovrättens beslut i fråga, som nu nämnts, må talan ej föras.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

2. Har talan om anspråk enligt 1 kap. 2, 3 eller 6 § väckts före ikraftträdandet, gäller äldre lag i fråga om anspråket.

3. Har talan om underhållsbidrag enligt 5 kap. 7 § väckts före ikraftträdandet, tillämpas paragrafen i dess äldre lydelse.

4. Har talan om återgång väckts före ikraftträdandet, prövas talan enligt äldre lag. Innan sådan talan slutligen avgjorts, får ej dömas till äktenskapsskillnad på talan som väckts enligt nya lagen.

Har äktenskap återgått eller har äktenskap, som kunnat dömas att återgå, upplösts genom makes död före ikraftträdandet eller medan i behörig ordning väckt talan om återgång var anhängig, gäller äldre lag i fråga om verkan av återgången samt i fråga om bodelning, underhåll och skadestånd.

[28] Senaste lydelse 1969: 256.
[29] Senaste lydelse 1969: 256.

5. Har talan om äktenskapsskillnad väckts före ikraftträdandet, prövas talan enligt äldre lag. Innan sådan talan slutligen avgjorts, får ej dömas till äktenskapsskillnad på talan som väckts enligt nya lagen.

Har dom på hemskillnad meddelats eller har talan om hemskillnad väckts före ikraftträdandet, gäller 11 kap. 1—3 §§ i den äldre lydelsen i stället för 1—4 §§ i den nya lydelsen. Fråga om äktenskapsskillnad skall dock prövas enligt nya lagen, om

makarna är ense därom,

hemskillnaden förfallit på grund av att makarna flyttat samman,

talan om äktenskapsskillnad väckts efter utgången av juni 1975 eller, om dom på hemskillnad vunnit laga kraft efter ikraftträdandet, sedan 18 månader förflutit från det så skedde.

Har dom på hemskillnad meddelats och skall frågan om äktenskapsskillnad prövas enligt nya lagen, skall, om hemskillnaden icke förfallit genom att makarna flyttat samman, betänketid anses ha börjat löpa när domen på hemskillnad vann laga kraft.

Har dom på hemskillnad eller äktenskapsskillnad meddelats enligt äldre lag, gäller äldre lag i fråga om verkan av hemskillnaden samt i fråga om bodelning, underhåll, skadestånd och skyldighet för gåvotagare att återbära gåva eller dess värde.

6. Avlider make under handläggningen av mål om äktenskapsskillnad, i vilket talan väckts före ikraftträdandet, tillämpas äldre lag i fråga om bodelningen. Detsamma gäller om det dömes till boskillnad på talan som väckts under handläggningen av sådant mål.

7. I mål som skall prövas enligt äldre lag tillämpas 15 kap. i dess äldre lydelse med undantag av 8 och 9 §§.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 6 kap. 7 och 12 §§, 7 kap. 9 § samt 11 kap. 1 § föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 kap.	
7 §	
Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrar-	Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrar-

Nuvarande lydelse

na ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämme rätten efter vad med hänsyn *främst* till barnens bästa finnes skäligt. *Bär endera huvudsakligen skulden till sammanlevnadens hävande, och äro de lika skickade att hava vårdnaden om barnen, vare den andre närmast därtill.* Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Dömes till *återgång av föräldrarnas äktenskap eller till hemskillnad eller* äktenskapsskillnad mellan *dem,* meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

na ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämme rätten efter vad med hänsyn till barnens bästa finnes skäligt. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad mellan *föräldrarna,* meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

12 §[1]

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. Äro föräldrarna ense, att *fadern skall träda i moderns ställe, varde han, på anmälan, av rätten förordnad att övertaga vårdnaden om barnet, om han är lämplig därtill. Finnes modern ej vara lämplig att utöva vårdnaden, eller dör hon, skall rätten på ansökan av fadern eller barnavårdsmannen eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden å fadern eller särskilt förordnad förmyndare.* Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende å vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. *På ansökan av fadern skall dock rätten överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa.* Äro föräldrarna ense, att *vårdnaden skall överföras till fadern, skall rätten på anmälan besluta i enlighet därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.*

Inträffar i fråga om den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet sådant fall som avses i 6 § eller dör han, skall rätten på ansökan av den andre eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, såvida ej denna med hänsyn till barnets bästa finnes böra anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

[1] Senaste lydelse 1969: 157.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende på vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

7 kap.

9 §

Är avtal, som makar med avseende å förestående *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet, *om det ej ingåtts under hemskillnad,* på hans talan av rätten jämkas. *I fråga om tid, inom vilken sådant klander skall väckas, äge vad i 11 kap. 29 § andra punkten giftermålsbalken är stadgat motsvarande tillämpning.*

Är avtal, som makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet på hans talan av rätten jämkas. *Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.*

11 kap.

1 §[2]

För underårigt barn i äktenskap vare föräldrarna förmyndare. Dör en av föräldrarna, eller kan någon av dem enligt 4 § icke vara förmyndare, eller varder någon av dem entledigad från förmynderskapet, vare den andre barnets förmyndare.

Går föräldrarnas äktenskap åter eller vinna de hemskillnad eller äktenskapsskillnad, vare den barnets förmyndare, som skall hava vårdnaden om det. Varder eljest förordnat att vårdnaden skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna, vare han ock förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, vare den barnets förmyndare, som skall hava vårdnaden om det. Varder eljest förordnat att vårdnaden skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna, vare han ock förmyndare.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

2. Dömes efter ikraftträdandet till återgång eller hemskillnad enligt bestämmelserna i giftermålsbalken i dess lydelse före den 1 januari 1974, skall vad i 6 kap. 7 § andra stycket är föreskrivet om förordnande angående vårdnaden om barn när det dömes till äktenskapsskillnad äga motsvarande tillämpning.

3. I fråga om avtal, som slutits med avseende på förestående återgång av äktenskap eller hemskillnad eller som ingåtts under hemskillnad, tillämpas 7 kap. 9 § i dess äldre lydelse. Detsamma gäller avtal som i annat fall slutits före ikraftträdandet med avseende på förestående äktenskapsskillnad.

[2] Senaste lydelse 1971: 870.

3 Förslag till

Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom förordnas, att 3 kap. 8 § och 25 kap. 3 § ärvdabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 kap.	
8 §	
Vad i detta kapitel är stadgat om efterlevande makes arvsrätt skall ej äga tillämpning, om vid arvlåtarens död *makarna på grund av hemskillnad levde åtskilda eller* talan om *äktenskapets återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad *då* var anhängig *eller vid bodelning i anledning av dödsfallet makarnas giftorättsgods efter vad i giftermålsbalken stadgas skall så delas som hade återgång skett.*	Vad i detta kapitel är stadgat om efterlevande makes arvsrätt skall ej äga tillämpning, om vid arvlåtarens död talan om äktenskapsskillnad var anhängig *utan att frågan därom förfallit enligt 11 kap. 3 § giftermålsbalken.*
25 kap.	
3 §	
Över ansökningen skall rätten höra den bortovarandes inom riket vistande make och närmaste fränder, annan som kan antagas senast hava haft underrättelse om den bortovarande, ävensom *kyrkoherden* och *allmänna åklagaren* i den ort, där han senast ägt hemvist inom riket.	Över ansökningen skall rätten höra den bortovarandes inom riket vistande make och närmaste fränder, annan som kan antagas senast hava haft underrättelse om den bortovarande, ävensom *pastorsämbetet* och *polismyndigheten* i den ort, där han senast ägt hemvist inom riket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. 3 kap. 8 § i dess äldre lydelse skall dock tillämpas, om arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet eller om i annat fall talan om återgång eller hemskillnad var anhängig eller makarna på grund av hemskillnad levde åtskilda vid dödsfallet.

4 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 7 kap. 2 § skall upphöra att gälla,
dels att 6 kap. 5 §, 7 kap. 6 § och 35 kap. 4 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 kap.	
5 §	
Har någon samlag med eget barn eller dess avkomling, dömes för *otukt med avkomling* till fängelse i högst två år.	
Den som har samlag med sitt *syskon,* dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.	Den som har samlag med sitt *helsyskon,* dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.
Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.	
7 kap.	
6 §	
Olaga giftermål må ej åtalas, med mindre för gärningen blivit dömt till återgång av äktenskapet.	
Egenmäktighet med barn må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.	
35 kap.	
4 §	
De i 1 och 2 §§ bestämda tiderna skola räknas från den dag brottet begicks. Förutsättes för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.	
I fall, som i *7 kap. 2 §* sägs, skall tiden räknas *från den dag dom om återgång av äktenskapet vann laga kraft och i det fall, som i 11 kap. 5 § sägs,* från den dag då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.	I fall, som i *11 kap. 5 §* sägs, skall tiden räknas från den dag då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

5 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 10 kap. 9 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
10 kap.	
9 §[1]	
Tvist om arv eller testamente eller om bodelning mellan arvingar och efterlevande make skall upptagas av den rätt, där den döde skolat svara i tvistemål i allmänhet.	
Tvist om bodelning mellan makar i anledning av boskillnad, *äktenskaps återgång, hemskillnad* eller äktenskapsskillnad skall upptagas av den rätt, där mannen skall svara i tvistemål i allmänhet, eller, om mannen ej är skyldig att i sådant mål svara vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådant mål.	Tvist om bodelning mellan makar i anledning av boskillnad eller äktenskapsskillnad skall upptagas av den rätt, där mannen skall svara i tvistemål i allmänhet, eller, om mannen ej är skyldig att i sådant mål svara vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådant mål.
Finnes i mål, som avses i denna paragraf, ej behörig domstol enligt vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt i fråga om tvist om bodelning mellan makar i anledning av äktenskaps återgång eller hemskillnad.

6 Förslag till

Lag om medling mellan samlevande

Härigenom förordnas som följer.

1 § Medling enligt denna lag har till ändamål att utjämna motsättningar mellan man och kvinna som sammanlever eller har sammanlevt.

Medlare skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till motsättningarna och, om fråga uppkommit att bryta samlevnaden, rådgöra med parterna om möjligheterna att fortsätta den.

2 § För varje kommun skall utses minst två medlare. Om det är påkallat av särskilda skäl, kan samme person förordnas till medlare för mer än en kommun.

[1] Senaste lydelse 1969: 244.

Medlare utses av länsstyrelsen för två kalenderår. Är medlare ej lämplig för sitt uppdrag, skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden.

3 § Medlare är skyldig att söka medla på begäran av mannen eller kvinnan, om någon av dem är bosatt i den kommun för vilken medlaren förordnats.

4 § Ersättning till medlare betalas av kommunen.
Närmare bestämmelser om ersättningen meddelas av Konungen.

5 § Medlare får ej obehörigen yppa vad han erfarit under medlingen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

7 Förslag till

Lag om ogifta samboendes gemensamma bostad

Härigenom förordnas som följer.

1 § Innehar vid upplösning av äktenskapsliknande samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna den ena av parterna hyres- eller bostadsrätt till lägenhet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som parternas gemensamma bostad, får den andra parten övertaga hyres- eller bostadsrätten, om han bäst behöver bostaden och det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Om parterna ej har eller har haft barn tillsammans, gäller vad nu sagts endast om synnerliga skäl talar därför.

Upplöses samlevnaden genom att den av parterna som innehar hyres- eller bostadsrätten avlider, tillämpas bestämmelserna i första stycket i fråga om rätt för den efterlevande att övertaga hyres- eller bostadsrätten.

2 § Part förlorar sin rätt att övertaga hyres- eller bostadsrätten, om han icke framställt anspråk därpå senast tre månader efter det att han har flyttat från lägenheten.

3 § Den som enligt 1 § övertager hyres- eller bostadsrätt skall vid övertagandet till andra parten erlägga lösen motsvarande rättens värde. Om synnerliga skäl föreligger, får anstånd med betalningen beviljas parten mot att han ställer godtagbar säkerhet.

4 § Uthyres sådan lägenhet som avses i 1 § av ena parten eller hans dödsbo helt eller delvis till annan utan andra partens samtycke och länder uthyrningen denne till förfång, skall på andra partens yrkande uthyrningen gå åter, om han väcker talan därom inom tre månader från det han fick kännedom om uthyrningen. Han kan även föra talan om hyresgästens avhysning. Rätten får medgiva hyresgästen skäligt rådrum med avflyttningen.

Vägrar part att samtycka till uthyrning, kan rätten på ansökan tillåta den, om skäl till vägran finnes ej vara för handen. I fråga om rättens domförhet och sammanträde vid avgörande av sådant ärende gäller vad som är föreskrivet om ärende som angår medgivande till åtgärd enligt 6 kap. 6 § giftermålsbalken.

5 § Bestämmelserna i 4 § har motsvarande tillämpning på överlåtelse eller pantsättning av hyres- eller bostadsrätt som avses i 1 §.

6 § Med hyresrätt och bostadsrätt likställes andel däri.

Är hyresrätt knuten till andelsrätt i förening eller bolag, skall vad i lagen är föreskrivet om bostadsrätt äga motsvarande tillämpning i fråga om andelsrätten.

7 § I mål om rätt att övertaga hyres- eller bostadsrätt enligt 1 § kan rätten på yrkande av endera parten för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger efter vad som finnes skäligt förordna, vilken av parterna som skall få nyttja bostaden samt, om nyttjandet tillägges part som ej har hyres- eller bostadsrätten, vad han skall erlägga för nyttjandet och i övrigt har att iakttaga.

Förordnande får meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra parten. Har förordnande meddelats, skall rätten, när målet avgöres, pröva om åtgärden skall bestå.

Beslut som avses i denna paragraf får verkställas lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974 och gäller till utgången av år 1979.

Lagen äger ej tillämpning, om samlevnaden upphört före lagens ikraftträdande.

Har anspråk på att få övertaga hyres- eller bostadsrätt framställts under lagens giltighetstid, skall även efter denna tid bestämmelserna i lagen äga tillämpning i fråga om anspråket.

8 Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående

Härigenom förordnas, att lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående skall upphöra att gälla vid utgången av år 1973.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet,

dels att 2 och 3 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 8 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §[1]	
Vigselförrättare, som i 1 § sägs, skall, då begäran om vigsel framställes, tillse, att *de trolovade äro* oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. *Trolovad,* som är kyrkobokförd i svensk församling, *vare pliktig att* inför vigselförrättaren förete *äktenskapsbetyg; och skola de trolovade* i övrigt fullgöra vad enligt lag åligger dem, som *vilja* erhålla hindersprövning.	Vigselförrättare som i 1 § sägs skall, då begäran om vigsel framställes, tillse, att *mannen och kvinnan är* oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. *Den* som är kyrkobokförd i svensk församling *skall* inför vigselförrättaren förete *intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehåller om hans behörighet att ingå äktenskapet. Mannen och kvinnan skall* i övrigt fullgöra vad enligt lag åligger dem som *vill* erhålla hindersprövning.
Har Konungen förordnat, att äktenskap ej *må* slutas i strid mot hinder, som är *stadgat* i den främmande statens lag, *lände det till efterrättelse; och vare de trolovade pliktiga styrka frånvaron av sådant hinder, på sätt Konungen föreskriver.*	Har Konungen förordnat, att äktenskap ej *får* slutas i strid mot hinder, som är *föreskrivet* i den främmande statens lag, *skall detta iakttagas. Mannen och kvinnan är skyldiga att på sätt Konungen föreskriver styrka frånvaron av sådant hinder.*
3 §[2]	
Fullgöra de trolovade vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej vigselförrättaren hinder mot äktenskapet möta, *må* vigsel ske inom fyra månader därefter.	*Fullgör mannen och kvinnan* vad enligt 2 § åligger dem och finner ej vigselförrättaren hinder mot äktenskapet möta, *får* vigsel ske inom fyra månader därefter.
	8 §
	Talan mot beslut enligt denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

[1] Senaste lydelse 1968: 761.
[2] Senaste lydelse 1968: 761.

10 Förslag till

Lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, som enligt lag (1969: 616) gäller till utgången av år 1974,

dels att lagen skall äga fortsatt giltighet till utgången av år 1979,

dels att 1 och 2 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Vid bodelning eller skifte i anledning av *äktenskaps återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad må, utan hinder av vad därom eljest är stadgat, fastighet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad och vilken utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, på makes begäran tilläggas honom, såframt han bäst behöver bostaden samt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.	Vid bodelning eller skifte i anledning av äktenskapsskillnad må, utan hinder av vad därom eljest är stadgat, fastighet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad och vilken utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, på makes begäran tilläggas honom, såframt han bäst behöver bostaden samt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.
2 §	
Hava makar eller en av dem förhyrt lägenhet för att uteslutande eller huvudsakligen användas såsom makarnas gemensamma bostad och *går äktenskapet åter eller* dömes till *hemskillnad eller* äktenskapsskillnad mellan dem, skall på makes begäran hyresrätten, ändå att den icke utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, genom bodelning eller skifte tilläggas endera av makarna. Företräde skall härvid tillkomma den make som bäst behöver bostaden, såframt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.	Hava makar eller en av dem förhyrt lägenhet för att uteslutande eller huvudsakligen användas såsom makarnas gemensamma bostad och dömes till äktenskapsskillnad mellan dem, skall på makes begäran hyresrätten, ändå att den icke utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, genom bodelning eller skifte tilläggas endera av makarna. Företräde skall härvid tillkomma den make som bäst behöver bostaden, såframt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Vad nu är stadgat om hyresrätt skall äga motsvarande tillämpning, om makarna eller en av dem innehar lägenhet med bostadsrätt.

Därest hyres- eller bostadsrätt, som utgör makes enskilda egendom,

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

tillägges andra maken, skall beträffande dylikt fång gälla vad som är stadgat om fång på grund av giftorätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömts till återgång av äktenskap eller hemskillnad.

11 Förslag till

Lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer

Härigenom förordnas, att 10 § förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
10 §[2]	
Då makar erhålla boskillnad eller till *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad dömes,	Då makar erhålla boskillnad eller till äktenskapsskillnad dömes,
eller handelsbolag eller annat bolag, som, enligt vad särskilt är stadgat, allmänt kungjort varit, eller registrerad förening träder i likvidation eller försättes i konkurs,	eller handelsbolag eller annat bolag, som, enligt vad särskilt är stadgat, allmänt kungjort varit, eller registrerad förening träder i likvidation eller försättes i konkurs,
eller myndig person varder under förmyndare ställd,	eller myndig person varder under förmyndare ställd,
må ock i den ordning, som i 9 § sägs, kallelse å okända borgenärer sökas vid den rätt, varunder gäldenären i konkursmål hörer.	må ock i den ordning, som i 9 § sägs, kallelse å okända borgenärer sökas vid den rätt, varunder gäldenären i konkursmål hörer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömts till återgång av äktenskap eller hemskillnad.

[1] Senaste lydelse av förordningens rubrik 1933: 326.
[2] Senaste lydelse 1920: 425.

12 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, att 6 § lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 §[1]	
Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.	
Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,	Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,
om ärendet är tvistigt,	om ärendet är tvistigt,
om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller	om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller
om ärendet angår	om ärendet angår
1. samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. *4 §* giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,	1. samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. *2 §* giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,
2. talan mot överförmyndares beslut,	2. talan mot överförmyndares beslut,
3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,	3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,
4. förvaltning av stiftelse,	4. förvaltning av stiftelse,
5. underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, eller	5. underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, eller

[1] Senaste lydelse 1969: 258.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.	6. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd, när ärendet skall prövas enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken, samt eljest av minst tre och högst fyra lagfarna domare. Har nämnd säte i rätten äger 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

13 Förslag till

Lag om ändring i namnlagen (1963: 521)

Härigenom förordnas, att 7 och 15 §§ namnlagen (1963: 521) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
7 §	
Upplöses äktenskap *genom äktenskapsskillnad eller genom mannens död,* må hustru, som förvärvat mannens släktnamn, genom anmälan hos pastor återtaga det släktnamn hon hade som ogift. *Detsamma gäller, om hustru vid återgång av äktenskap tillåtits behålla mannens släktnamn.*	Upplöses äktenskap, må hustru, som förvärvat mannens släktnamn, genom anmälan hos pastor återtaga det släktnamn hon hade som ogift.
15 §[1]	
Förklaras någon icke hava äktenskaplig börd och har hans moder annat släktnamn än mannen, förlorar han dennes släktnamn och förvärvar i stället moderns släktnamn. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock rätten tillåta att han behåller mannens namn.	
Dömes till återgång av äktenskap, förlorar hustrun släktnamn som hon enligt 6 § första eller andra stycket förvärvat och återförvärvar det släktnamn hon hade före äktenskapet. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock rätten tillåta att hon behåller mannens namn.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt vid återgång av äktenskap.

[1] Senaste lydelse 1970: 844.

14 Förslag till

Lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437)

Härigenom förordnas, att 2 § rennäringslagen (1971: 437) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Den som ingår äktenskap med renskötselberättigad förvärvar renskötselrätt.	
Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad *eller dömes till återgång i äktenskapet,* kan länsstyrelsen upphäva renskötselrätt som förvärvats enligt första stycket, om särskilda skäl föreligger.	Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad, kan länsstyrelsen upphäva renskötselrätt som förvärvats enligt första stycket, om särskilda skäl föreligger.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt vid återgång av äktenskap.

15 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom förordnas, att 31 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
31 §[1]	
I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättning till statsverket.	
Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad, *hemskillnad* eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten, om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.	Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten, om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.

[1] Senaste lydelse 1973: 000.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas mot statsverket för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömes till hemskillnad.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 12 januari 1973.

Närvarande: Ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändringar i giftermålsbalken, m. m.* och anför.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 augusti 1969 tillkallades sju sakkunniga med uppdrag att företa en allmän översyn av den familjerättsliga lagstiftningen. De sakkunniga,[1] som antog namnet familjelagssakkunniga, har som en första etapp i utredningsarbetet i maj 1972 avlämnat betänkandet (SOU 1972: 41) Familj och äktenskap I med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m. De i betänkandet upptagna lagförslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms, Malmö, Norrköpings, Falu och Härnösands tingsrätter, socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, domkapitlen i Uppsala ärkestift, Västerås stift, Lunds stift och Stockholms stift, statistiska centralbyrån, riksskatteverket, hyresnämnden för Göteborgs och Bohus län, socialutredningen, Stockholms kommuns barnavårdsnämnd, sociala centralnämnden i Göteborg, Stockholms överförmyndarnämnd, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges advokatsamfund, Föreningen

[1] Numera regeringsrådet Eskil Hellner, ordförande, samt riksdagsledamöterna Torsten Gustafsson, Lena Hjelm-Wallén, Lisa Mattson, Gabriel Romanus, Ingrid Sundberg och Bertil Zackrisson.

Sveriges rättshjälpsjurister, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Moderata ungdomsförbundet, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Sveriges frikyrkoråd, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Frälsningsarmén, Katolska biskopsämbetet och Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna.

Remissinstanserna har i åtskilliga fall bifogat yttranden från underställda myndigheter. Yttranden i ärendet har dessutom inkommit från ärkebiskopen, Svenska prästförbundet, Husmodersförbundet hem och samhälle, Riksförbundet kyrkans ungdom, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Kristen demokratisk samling och Riksförbundet för sexuellt likaberättigande.

En sammanställning av remissyttrandena torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

De sakkunniga har i sitt arbete upprätthållit fortlöpande kontakt med kommittéer för revision av äktenskapsrätten som har tillsatts i Danmark år 1969, i Finland år 1970 och i Norge år 1971. Vid ärendets fortsatta beredning i justitiedepartementet har överläggningar ägt rum med företrädare för justitieministerierna i dessa länder.

2 Huvuddragen av gällande ordning och de sakkunnigas förslag

2.1 Gällande rätt

Giftermålsbalken (GB) kom till år 1920. Den innehåller regler om äktenskaps ingående och upplösning samt bestämmelser om makars ekonomiska och personliga rättsförhållanden. Reglerna om ingående av äktenskap är samlade i balkens fyra första kapitel, vilka behandlar trolovning, hinder mot äktenskap, hindersprövning och vigsel. 5–9 kap. rör makars rättsförhållanden. 5 kap. innehåller vissa allmänna bestämmelser i ämnet. 6 och 7 kap. behandlar makars egendom och skulder, 8 kap. äktenskapsförord och andra rättshandlingar mellan makar samt 9 kap. boskillnad. Bestämmelser om upplösning av äktenskap finns i 10—12 kap. I 10 kap. regleras återgång av äktenskap, i 11 kap. hemskillnad och äktenskapsskillnad, och 12 kap. upptar vissa bestämmelser om äktenskaps upplösning genom makes död. I 13 kap. finns bestämmelser om bodelning i anledning av boskillnad eller äktenskaps upplösning, i 14 kap. regler om medling mellan makar och i 15 kap. vissa föreskrif-

ter om rättegången. 16 kap. upptar allmänna bestämmelser av formell art.

Reglerna om ingående av äktenskap syftar bl. a. till att motverka familjebildningar som av sociala, medicinska eller andra orsaker har bedömts som inte önskvärda från allmän synpunkt och skapa garantier för att äktenskap inte kommer till stånd utan parternas fria vilja.

Lagstiftningen utgår från att äktenskapet i princip skall vara ett livsvarigt förbund. Den är utformad på ett sätt som syftar till att värna om äktenskapets bestånd. Detta kommer särskilt till uttryck i reglerna om upplösning av äktenskap. Omedelbar skilsmässa kan inte erhållas annat än i vissa särskilt angivna fall. Annars måste äktenskapsskillnaden föregås av minst ett års särlevnad efter dom på hemskillnad.

När det gäller makarnas förhållande till varandra i personligt och ekonomiskt hänseende är den grundläggande principen att makarna är helt jämställda. De är enligt 5 kap. 1 § skyldiga varandra trohet och bistånd och har att i samråd verka för familjens bästa. De skall var efter sin förmåga bidra till familjens underhåll genom arbete i hemmet, genom tillskott i pengar eller på annat sätt. Om makarna lever isär eller äktenskapet upplöses kan den ena maken åläggas att lämna bidrag till den andras underhåll.

Om någon av makarna brister i vad som åligger honom under äktenskapet kan detta ge den andra maken rätt att påkalla äktenskapets upplösning. Flerstädes i lagen finns också regler som knyter särskilda rättsverkningar till att den ena maken har kränkt den andra eller varit vållande till att söndring har uppstått mellan dem. Den skyldige kan åläggas att betala skadestånd i samband med skilsmässa. Han kan gå förlustig rätten till underhållsbidrag och missgynnas vid bodelningen. Skuldfrågan kan enligt bestämmelser i föräldrabalken (FB) också påverka bedömningen av vilken av makarna som skall få vårdnaden om de gemensamma barnen.

Makarna förvaltar vardera själv sin egendom, både sådan som maken hade före äktenskapet och sådan som han senare förvärvat. Vardera maken svarar också ensam för sina skulder. För hushållsskulder är dock makarna gemensamt ansvariga. Makarnas ekonomiska gemenskap kommer vidare till uttryck däri att vardera maken har giftorätt i den andras egendom. Giftorätten innebär att makarnas egendom skall delas lika mellan dem vid äktenskapets upplösning eller när egendomsgemenskapen upphör på grund av boskillnad eller hemskillnad. Genom äktenskapsförord kan makarna komma överens om att all eller viss egendom skall vara enskild och inte omfattas av giftorätt. I samma ordning kan de bestämma att enskild egendom skall övergå till att vara giftorättsgods.

Om äktenskapet upplöses genom den ena makens död, tryggas den efterlevande genom en bodelningsregel som ger honom rätt att för egen

del behålla giftorättsgods intill visst värde. Om den avlidne maken inte har bröstarvingar, inträder enligt regler i 3 kap. ärvdabalken (ÄB) den efterlevande som hans arvinge.

Genom provisorisk lagstiftning vid sidan av GB har skapats möjlighet att vid äktenskaps upplösning ge den gemensamma bostaden till den av makarna som bäst behöver den, oavsett vem av makarna som har rätten till bostaden.

GB:s bestämmelser gäller bara dem som är gifta med varandra och är inte till någon del tillämpliga på man och kvinna som sammanbor utan att vara gifta. I lagstiftning på andra områden, t. ex. inom social- och skattelagstiftningen, har däremot sådana samboende ofta jämställts med makar.

2.2 Vissa statistiska uppgifter

I bilagor till de sakkunnigas betänkande lämnas vissa statistiska uppgifter om äktenskap och annan samlevnad. Av statistiken framgår att flertalet äktenskap alltjämt är livsvariga. Antalet skilsmässor ökar emellertid starkt. Av de äktenskap som upplöstes år 1915 upplöstes 97 % genom den ena makens död. Numera är 14 % av alla ett visst år ingångna äktenskap upplösta genom äktenskapsskillnad efter 20—25 år. Det relativa antalet genom skilsmässa upplösta äktenskap ökar stadigt. Av de äktenskap som ingicks år 1941 var 3,4 % upplösta på detta sätt efter fem år och 7,3 % efter tio år. Motsvarande siffror för de år 1955 ingångna äktenskapen var 4,1 % och 8,5 % och för dem som ingicks 1960 4,5 % och 10,1 %. 5,6 % av de äktenskap som ingicks år 1965 var upplösta genom skilsmässa efter fem år. Antalet äktenskapsskillnader på 100 000 av medelfolkmängden gifta kvinnor har stigit från 495,7 år 1959 till 684,6 år 1970. Under perioden 1959—1970 steg antalet årligen meddelade äktenskapsskillnader från 8 761 till 13 174. Antalet hemskillnader steg under samma tid från 9 657 till 15 374. Mellan 20 och 25 % av hemskillnaderna fullföljs aldrig genom äktenskapsskillnad. I denna siffra ingår emellertid sådana fall där ena maken dött innan äktenskapsskillnad har hunnit meddelas eller där äktenskapsskillnad meddelas på annan grund än förutgången hemskillnad. I 62 % av de äktenskap där äktenskapsskillnad meddelades år 1970 fanns barn under 15 år. Dessa barns sammanlagda antal uppgick till 13 464.

Medan sålunda antalet äktenskapsskillnader stigit har antalet årligen ingångna äktenskap minskat och andelen utom äktenskap födda barn ökat. År 1960 ingicks omkring 50 000 äktenskap. Antalet ökade sedan successivt och utgjorde år 1966 omkring 61 000. Därefter har det skett en fortlöpande minskning och år 1970 ingicks endast omkring 43 000 äktenskap. Av de under 1950-talet födda barnen var ungefär 10 % födda utom äktenskap. Därefter har denna andel snabbt ökat. År 1960

föddes 11,3 % av alla barn utom äktenskap. År 1970 var motsvarande siffra 18,4 % (SOU 1972: 34 s. 78). I ett stort antal av dessa fall torde emellertid föräldrarna faktiskt sammanbo. Sålunda sammanlevde år 1969 38 % av alla ogifta mödrar med fadern till gemensamt barn.

Enligt den officiella befolkningsstatistiken avseende år 1971 ingicks nämnda år 39 918 äktenskap. Dom på äktenskapsskillnad meddelades i 13 682 fall och dom på hemskillnad i 16 699 fall. Antalet äktenskapsskillnader på 100 000 av medelfolkmängden gifta kvinnor uppgick därmed till 711,7. I 68 % av de fall där äktenskapsskillnad meddelades fanns barn under 18 år. Sammanlagda antalet av dessa barn uppgick till 16 109. Av samtliga år 1971 levande födda barn föddes 21,6 % utom äktenskap.

En i betänkandet redovisad undersökning rörande sammanboende gifta och sammanboende ogifta par, grundad på uppgifter insamlade åren 1969 och 1970, visar att drygt 6 % av hela antalet samlevnadsfall utgjordes av sammanboende ogifta. Hälften av dessa familjebildningar var mindre än fem år gamla. Drygt 10 % av dem upplöstes inom ungefär ett år, medan motsvarande andel i fråga om de gifta var knappt 1 %.

I detta sammanhang kan det finnas anledning att även redovisa vissa uppgifter om gifta kvinnors förvärvsintensitet. 1920 hade 3,9 % av samtliga gifta kvinnor förvärvsarbete (SOU 1964: 35 s. 17). Familjepolitiska kommittén lämnar i sitt betänkande (SOU 1972: 34) Familjestöd följande uppgifter. År 1930 arbetade 9 % av de gifta kvinnorna utom hemmet under minst halv normal arbetstid. År 1950 hade andelen stigit till 15,6 %, år 1960 till 26,3 % och år 1965 till 36,7 %. De månatligen gjorda arbetskraftsundersökningarna visar att den genomsnittliga förvärvsprocenten för gifta kvinnor i åldrarna 18—66 år steg från 46,5 % år 1964 till 58,5 % år 1972. För åren efter 1965 visar undersökningarna en markant ökad förvärvsintensitet bland kvinnor med barn i förskoleåldern. Under fjärde kvartalet 1971 hade 320 000 mödrar med barn under sju år förvärvsarbete minst en timme per vecka. I februari 1966 var motsvarande siffra 210 000. Långtidsutredningen (SOU 1971: 8) har beräknat att år 1980 65 % av de gifta kvinnor som är under 35 år och 70 % av dem som är mellan 35 och 54 år kommer att förvärvsarbeta. Under förutsättning att barntillsynsfrågan kan lösas på tillfredsställande sätt kommer vid samma tid enligt utredningens beräkning 55 % av mödrarna med barn under sju år att ha förvärvsarbete.

Behovet av barntillsyn överstiger f. n. väsentligt tillgången. Familjelagssakkunniga beräknar antalet barn under 7 år till 823 000 och uppger att det den 1 juli 1971 fanns 42 000 platser i daghem och drygt 40 000 platser i kommunalt organiserade familjedaghem. Antalet platser i fritidshem uppgick vid samma tid till 8 000 under det att antalet barn i

åldern 7—11 år uppgick till drygt 536 000. Fram till mitten av år 1972 ökade antalet kommunala daghemsplatser till omkring 93 000.

2.3 Huvudinnehållet i de sakkunnigas förslag

De sakkunniga lägger i betänkandet fram förslag till bl. a. lag om ändring i GB, lag om ändring i FB och lag om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad.

Den föreslagna ändringen i GB innebär i huvudsak följande. Balkens regler om trolovning upphävs. Vissa äktenskapshinder avskaffas, bl. a. medges äktenskap mellan halvsyskon efter dispens. Reglerna för hindersprövning förenklas. Formen för ingående av äktenskap görs enhetlig genom att ett anmälningsförfarande ersätter de nuvarande vigselformerna. Reglerna för makars förhållande till varandra i personligt hänseende utgår och inga rättsverkningar knyts till skuld till familjeupplösningen. Återgången avskaffas som form för upplösning av äktenskap. Äktenskapsskillnaden frigörs från krav på förutgången särlevnad eller förefintligheten av särskild skillnadsgrund. Hemskillnaden avskaffas och ersättes med en betänketid på sex månader när makarna är oense om skilsmässa eller har gemensam vårdnad om barn under 16 år. Medlingen görs frivillig. Vid bodelning efter äktenskapsskillnad skall avsteg i vissa fall kunna göras från regeln om hälftendelning av giftorättsgodset.

I FB föreslås i huvudsak sådana ändringar att barn utom äktenskap i vårdnadshänseende blir mera jämställda med barn i äktenskap. Möjlighet föreslås införd för samboende ogifta föräldrar att få vårdnaden om sina barn gemensamt.

Vid upplösning av äktenskapsliknande samlevnad föreslås den av parterna som har störst behov av den gemensamma bostaden få rätt att lösa till sig hyres- eller bostadsrätt till denna som tillkommer andra parten.

Förslagen föranleder åtskilliga ändringar i annan lagstiftning. De sakkunniga lägger fram förslag till sådana ändringar i de hänseenden där ändringarna synts dem vara omedelbart påkallade. Såvitt avser anpassningen av den svenska internationellrättsliga lagstiftningen till reformen har emellertid inga förslag utarbetats. Detta motiveras med att förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap har lagts fram av familjerättskommittén i betänkandet (SOU 1969: 60) Internationell äktenskaps- och arvsrätt, vilket f. n. övervägs i justitiedepartementet.

3 Gällande rätt

3.1 Ingående av äktenskap

3.1.1 *Trolovning*

GB innehåller i 1 kap. vissa regler om trolovning. Enligt 1 § föreligger trolovning när man och kvinna har kommit överens om att ingå äktenskap med varandra. Överenskommelsen är inte formbunden. Lagen uppställer inte något krav på att parterna skall ha uppnått viss ålder. För att en överenskommelse skall kunna anses föreligga måste parterna emellertid ha nått en viss mognad. Det bör anmärkas att trolovning i lagens mening inte föreligger om mannen och kvinnan bildar familj utan att ha för avsikt att ingå äktenskap.

En trolovning kan brytas helt formlöst. Det räcker med att ena parten i ord eller handling visar sin vilja att träda tillbaka. GB knyter dock vissa rättsverkningar till trolovningen, vilka kommer till uttryck i de regler som gäller om trolovningen upplöses. Om hur det då skall förfaras med gåvor, som de trolovade givit varandra för äktenskapets skull, ges regler i GB 1: 2. Huvudregeln är att vardera parten skall få tillbaka sina gåvor. Från denna regel görs dock två undantag. Om trolovningen upplöses genom dödsfall har den efterlevande rätt att inte bara återfå sina gåvor utan också behålla vad han har mottagit. Och om trolovningen bryts har den som huvudsakligen bär skulden till brytningen inte rätt att återfå sina gåvor.

I GB 1: 3 och 4 finns särskilda regler om skadestånd vid bruten trolovning. Generellt krävs för att en trolovad skall kunna bli skadeståndsskyldig att han bär den huvudsakliga skulden till brytningen. För skadeståndsskyldighetens omfattning är det en avgörande skillnad om barn har avlats i trolovningen eller inte. Om barn inte har avlats kan den till brytningen huvudsakligen vållande förpliktas att utge ersättning till den andre bara för förlust till följd av åtgärd, som denne vidtagit för det tillämnade äktenskapet. Har däremot barn avlats inträder för mannen en vidare skadeståndsskyldighet, som omfattar skada också av ideell natur. Ersättningen skall vara skälig. GB 1: 4 innehåller regler som innebär att skadeståndsskyldigheten inskränks eller helt bortfaller när den för brytningen ansvarige inte hade rätt att ingå äktenskap utan giftomans samtycke samt giftomannen inte samtyckt till trolovningen.

Anspråk på återbäring av gåvor eller på skadestånd preskriberas om inte talan därom har väckts inom ett år från trolovningens upplösning (GB 1: 5).

Trolovningskapitlet i GB avslutas med en paragraf, 6 §, som ger trolovad kvinna viss rätt till andel i mannens kvarlåtenskap när barn har avlats i förbindelsen och trolovningen upplösts genom mannens död.

Regeln är tillämplig också när föräldrarna efter avlelsen har ingått trolovning med varandra. Är kvinnan i behov av underhåll får hon skälig andel, högst hälften, av mannens kvarlåtenskap. Anspråk på sådan andel skall framställas inom sex månader från dödsfallet.

3.1.2 *Hinder mot äktenskap*

I 2 kap. GB finns bestämmelser om hinder mot äktenskap. Bakom dessa regler ligger överväganden av etisk, medicinsk och social karaktär. Beroende på det syfte ett visst äktenskapshinder skall fullfölja kan det innebära antingen förbud för den det gäller att över huvud taget ingå äktenskap eller förbud att ingå äktenskap med viss annan person. Man talar i detta sammanhang om absoluta och relativa äktenskapshinder. Styrkan hos de bakomliggande intressena blir avgörande för en annan indelning, nämligen i upplösande (dirimerande) och icke upplösande äktenskapshinder. Om hindret är av förstnämnda slag skall ett i strid däremot ingånget äktenskap upplösas genom återgång. I vissa fall kan återgångstalan föras, förutom av part, av offentligt organ. Hindret sägs då vara publikt dirimerande. Gränsen mellan upplösande och icke upplösande äktenskapshinder är inte alltid dragen helt efter objektiva kriterier. Sålunda är i vissa fall bristande vetskap om att hinder förelåg en förutsättning för att part skall få åberopa hindret som grund för återgång. Sakligt sett i nära samband med indelningen i upplösande och icke upplösande hinder står slutligen uppdelningen i dispensabla och indispensabla hinder. De dispensabla hindren kännetecknas av att myndighet kan meddela undantag från hindret, medan sådan möjlighet inte föreligger i fråga om de indispensabla hindren. Om ett äktenskapshinder är absolut kan dispensen innebära att vederbörande får en generell rätt att gifta sig. I regel meddelas dock dispens i dessa fall liksom då hindret är relativt bara för äktenskap med viss person.

Enligt GB 2: 1 får äktenskap inte ingås av den som är under 18 år. Äktenskapsåldern är densamma för män och kvinnor. För äktenskap före 18 års ålder kan dispens lämnas av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist. Hindret är inte upplösande.

I 2–4 §§ finns regler om krav på giftomans samtycke. Den som är under 20 år och inte förut varit gift får inte gifta sig utan föräldrarnas samtycke (2 § första stycket). I vissa fall räcker det med samtycke av bara den ena av föräldrarna eller av förmyndare eller särskilt förordnad giftoman (2 § andra stycket). För den som är omyndigförklarad krävs samtycke av förmyndaren (3 §). I fråga om såväl underårig som omyndigförklarad gäller att domstol kan tillåta äktenskap, om samtycke har vägrats utan skäl (4 §). Inte heller kravet på giftomans samtycke är av upplösande beskaffenhet.

Den som är sinnessjuk eller sinnesslö får inte ingå äktenskap utan tillstånd av socialstyrelsen (5 §). Hindret är upplösande.

Äktenskap är förbjudet mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra samt mellan syskon (7 §). Med syskon avses såväl hel- som halvsyskon. Detta hinder är indispensabelt och upplösande. Det är också publikt dirimerande. Mellan ett syskon och det andras avkomling får äktenskap inte ingås utan Kungl. Maj:ts tillstånd (8 §). Hindret är inte upplösande. Äktenskap är vidare förbjudet mellan personer av vilka den ene har varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led (9 §). Kungl. Maj:t kan dispensera från detta s. k. svågerskapshinder. Finns barn i det tidigare äktenskapet får dispens meddelas bara om hänsyn till barnet inte talar däremot. Svågerskapshindret är inte upplösande.

Så länge ett äktenskap består får nytt äktenskap inte ingås (10 §). Hindret är publikt dirimerande.

3.1.3 *Hindersprövning*

Innan äktenskap får ingås skall hindersprövning ske. Regler härom ges i 3 kap. GB. Prövningen äger rum i den svenska församling där kvinnan är kyrkobokförd eller, om hon varken är eller bör vara skriven i sådan församling, där hon vistas (1 § första stycket). Ansökan om hindersprövning skall göras hos pastorsämbetet av de trolovade gemensamt (1 § andra stycket). Vid svensk vigsel i utlandet görs hindersprövningen i vissa fall av svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman (2 § lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet). Om mannen är skriven i annan församling än den där hindersprövningen sker, skall han förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehåller om hans behörighet att ingå äktenskapet, s. k. äktenskapsbetyg (2 § 1 mom. första stycket). Kvinnans samtycke fordras för att äktenskapsbetyg skall få utfärdas (7 §). Enligt 49 § folkbokföringskungörelsen (1967: 495) gäller äktenskapsbetyg två månader. Trolovad som varken är eller bör vara skriven i svensk församling skall förete det motsvarande intyg av utländsk registerförare han kan skaffa (2 § 1 mom. andra stycket). Om inte kyrkoböckerna eller de nämnda intygen innehåller upplysning om trolovads ålder, åligger det honom att förebringa utredning därom. Om trolovad är under 18 år, skall han visa att han har fått länsstyrelsens tillstånd att gifta sig (2 § 2 mom.). Den som inte får gifta sig utan samtycke av giftoman eller förmyndare skall visa att han har fått sådant samtycke eller att domstol har gett honom tillåtelse att gifta sig (2 § 3 mom.). Om det finns anledning anta att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, skall han antingen med läkarintyg styrka att så inte är fallet eller visa att han har fått socialstyrelsens tillstånd att gifta sig utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten (2 § 4 mom.). De trolovade skall skriftligen på heder och samvete försäkra att de inte såvitt de vet är släkt i rätt upp- och nedstigande led eller syskon. Om inte Kungl.

Maj:ts tillstånd till äktenskap föreligger skall försäkran också avse att de inte är släkt eller besvågrade på så sätt att särskilt tillstånd krävs till äktenskapet (2 § 6 mom.). Envar av de trolovade skall vidare uppge om han tidigare har ingått äktenskap. Även denna uppgift skall lämnas skriftligen på heder och samvete. Om trolovad tidigare har ingått äktenskap och det inte framgår av kyrkoböckerna eller av äktenskapsbetyg eller av utländsk registerförares intyg att det tidigare äktenskapet har blivit upplöst, åligger det den trolovade att visa att så har skett (2 § 7 mom.).

Om pastorsämbetet vid prövningen konstaterar hindersfrihet, görs anteckning härom i äktenskapsboken och intyg utfärdas, om detta har begärts. Befinnes hinder föreligga, skall anteckning ske om vilket hinder som föreligger.

Beslut i fråga om hindersprövning kan överklagas enligt lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående. Om beslutet har meddelats av präst inom svenska kyrkan skall besvären anföras hos domkapitlet. Domkapitlets beslut liksom beslut som meddelats av svensk myndighet i utlandet kan överklagas hos kammarrätten. Av 33 § förvaltningsprocesslagen (1971: 291) framgår att kammarrättens avgörande kan överklagas till regeringsrätten.

Hindersprövningen är giltig fyra månader. Har de trolovade inte blivit vigda inom denna tid, får vigsel inte ske utan ny hindersprövning (GB 4: 6 andra stycket).

3.1.4 *Formen för ingående av äktenskap*

Äktenskap ingås med kyrklig eller borgerlig vigsel. Regler härom ges i 4 kap. GB. Kyrklig vigsel kan enligt 2 § äga rum inom svenska kyrkan eller inom annat trossamfund, om Kungl. Maj:t har medgett att vigsel förrättas inom samfundet. Sådant medgivande har lämnats ett 30-tal trossamfund. För rätt till kyrklig vigsel uppställer lagen vidare kravet att åtminstone en av de trolovade skall tillhöra svenska kyrkan resp. trossamfundet. Kungl. Maj:t kan förordna att medlem av utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund skall ha samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan. Detta bemyndigande har utnyttjats i fråga om medlemmar av danska folkkyrkan, norska statskyrkan, Finlands evangelisk-lutherska kyrka och evangelisk-lutherska Augustanasynoden i Amerika. För vigsel inom svenska kyrkan får de trolovade välja den präst inom kyrkan de själva vill. Skyldig att viga är dock bara präst i församling, av vilken endera av de trolovade är medlem (3 § första stycket). Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt Kungl. Maj:ts förordnande. Behörigheten är inte förenad med någon skyldighet att förrätta vigseln.

Borgerlig vigsel kan väljas av de trolovade vare sig de har rätt till kyrklig vigsel eller inte (4 §). Behörig att förrätta borgerlig vigsel är

lagfaren domare i allmän underrätt och den som länsstyrelsen särskilt förordnar till vigselförrättare (5 §). GB föreskriver inte skyldighet för borgerlig vigselförrättare att tjänstgöra som sådan. Lagfaren domare är dock skyldig att förrätta vigsel på grund av administrativa bestämmelser.

Hindersprövning måste ha ägt rum före vigseln. Utan intyg om hindersfrihet får ingen annan viga än präst som tjänstgör i den församling där hindersprövningen har skett (6 §). Om vigselförrättaren känner till äktenskapshinder, som inte har uppmärksammats vid hindersprövningen, får vigsel inte äga rum.

Vigsel förrättas enligt 8 § i släktingars eller andra vittnens närvaro. Lagen preciserar i övrigt kraven på vigseln så att de trolovade skall vara samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, på hans fråga avge sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därefter av honom förklaras för äkta makar. Har något av dessa krav inte uppfyllts är vigseln enligt 8 § första stycket ogiltig. Så är också fallet om vigselförrättaren inte var behörig att viga. Däremot skall vigseln inte anses ogiltig i andra fall, såsom om vittnen inte närvarit, om vigselförrättaren överskridit sin behörighet eller om vederbörlig hindersprövning inte föregått. Vigsel som annars skulle ha varit utan verkan kan godkännas av Kungl. Maj:t på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl föreligger (9 § andra stycket).

GB innehåller, utöver vad nu sagts, inga närmare bestämmelser om förfarandet vid vigseln. Hänvisning ges i stället vid vigsel inom svenska kyrkan till föreskrifterna i kyrkohandboken, vid vigsel inom annat trossamfund till dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel till de bestämmelser som meddelas av Kungl. Maj:t (8 § tredje stycket). Sådana bestämmelser har meddelats i kungörelsen (1964: 678) med närmare föreskrifter om borgerlig vigsel. Kungörelsen innehåller bl. a. vissa bestämmelser om tid och plats för vigseln. Vidare föreskrivs att vigselförrättaren skall rikta följande ord till de trolovade.

Äktenskapets ändamål är enskildas väl och samhällets bestånd.

Ni ha tillkännagivit att ni vilja ingå äktenskap med varandra.

Tager alltså ni N. N. denna N. N. till er hustru att älska henne i nöd och lust?

(Svar: Ja.)

Tager ni N. N. denna N. N. till er man att älska honom i nöd och lust?

(Svar: Ja.)

Giv varandra handen till bekräftelse på detta.

(Före handslaget må mannen lämna kvinnan en ring.)

Jag förklarar er nu för äkta makar.

Glöm aldrig det löfte om trohet för livet som ni nu ha avlagt. Lev med varandra i inbördes aktning, kärlek och förtroende, och besinna ert ansvar mot kommande släkten. Må endräkt och lycka råda i ert äktenskap och i ert hem.

I övrigt meddelas i kungörelsen bestämmelser om vigselförrättarens anteckningS- och underrättelseplikt samt om särskilt förordnad vigselförrättares rätt till ersättning.

GB:s bestämmelser om vigsel är delvis av kyrkolags natur. Så är fallet med 1 och 2 §§ samt 3 § första stycket såvitt rör vigsel i svenska kyrkan samt behörighet och skyldighet för präst i svenska kyrkan att viga. Även 8 § tredje stycket i den del hänvisning sker till föreskrifterna i kyrkohandboken är kyrkolag. För ändring av dessa bestämmelser krävs därför medverkan av kyrkomötet.

Sverige har anslutit sig till en inom Förenta Nationerna upprättad konvention (SÖ 1964: 29) angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap. Konventionen, som trädde i kraft den 9 december 1964, syftar främst till att förhindra olika former av tvångsäktenskap. I konventionens artikel 1 första stycket föreskrivs bl. a. att äktenskap inte skall anses i laga ordning ingånget utan båda kontrahenternas av fri vilja avgivna samtycke. Samtycket skall avges av dem personligen efter vederbörlig kungörelse samt inför vigselmyndigheten och i vittnens närvaro i enlighet med vad lag föreskriver. Enligt andra stycket — mot vilket Sverige gjort förbehåll vid ratifikationen — kan under vissa förutsättningar kravet på samtidig närvaro efterges. Artikel 2 innehåller regler om minimiålder för äktenskap och artikel 3 föreskrifter om registrering av vigslar.

3.2 Upplösning av äktenskap

Äktenskap kan under makarnas livstid upplösas genom äktenskapsskillnad eller genom återgång. Äktenskapsskillnad kan i vissa fall erhållas omedelbart och annars efter föregående hemskillnad. Innan hemskillnad får meddelas skall i princip medling ha ägt rum.

3.2.1 *Medling och familjerådgivning*

Bestämmelser om m e d l i n g finns i 14 kap. GB. Make kan påkalla medling om söndring har uppstått i äktenskapet eller om det annars har uppkommit tvist som stör sammanlevnaden mellan makarna (14: 1 första stycket). Behörig att medla är präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera av dem är kyrkobokförd, vigselförrättare inom annat trossamfund, om makarna eller endera tillhör samfundet, borgerlig medlare i den kommun där makarna eller endera är bosatt samt – utan motsvarande begränsning till bosättningsorten – föreståndare för familjerådgivningsbyrå som drivs av kommun eller landstingskommun (14: 1 andra stycket). Slutligen kan domstolen i den ort där makarna eller endera är bosatt på makes begäran utse särskild medlare, när skäl föreligger därtill (14: 1 tredje stycket).

I varje kommun skall finnas minst en borgerlig medlare. Om det är

påkallat av särskilda skäl kan samma person förordnas till medlare för mer än en kommun. Borgerlig medlare utses av domstolen för två kalenderår. Om medlare inte är lämplig för sitt uppdrag skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden. För borgerlig medlare skall finnas ersättare (14: 2).

I vissa fall får äktenskapsmål inte tas upp till prövning, om inte medling har ägt rum. Medlingen utgör då processförutsättning. Det viktigaste fallet utgör mål om hemskillnad (15: 8). I övrigt är medling processförutsättning i mål om underhållsskyldighet när makarna inte lever åtskilda på grund av söndring, mål om ersättning för biträde som ena maken lämnat den andre i hans förvärvsverksamhet samt mål om avkastning av egendom som ena maken överlämnat till den andres förvaltning (15: 23). Om ena maken har underlåtit att på kallelse infinna sig till medling eller inte kunnat anträffas med kallelse, skall målet utan hinder därav tas upp, om andra maken har inställt sig för medling. För sådana fall räcker det alltså att försök till medling har gjorts. Domstolen kan emellertid – utom i mål om hemskillnad efter gemensam ansökan – bereda parterna nytt tillfälle till medling och utser i så fall lämplig person till medlare. Om make trots kallelse inte infinner sig inför denne medlare eller om medling av annan orsak inte har skett före utsatt tid, kan nytt anstånd för medling inte ges, såvida inte båda makarna begär det (15: 9 och 23).

Vid medling skall makarna kallas att sammankomma inför medlaren (14: 3 första stycket). Denne skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till söndringen eller tvisten och söka förlika makarna. Medlaren har tystnadsplikt rörande vad han erfarit vid medlingen och får inte höras som vittne därom (14: 3 andra stycket).

Församlingspräst i svenska kyrkan åtnjuter inte någon särskild ersättning för utförda medlingsuppdrag. Uppgiften anses ingå i hans tjänsteåligganden. Inte heller vigselförrättare inom annat trossamfund har rätt till ersättning av det allmänna för medling. Till borgerlig medlare däremot betalas ersättning av kommunen (14: 4 första stycket). Enligt kungörelsen (1969: 122) om statsbidrag till medlingsverksamheten, m. m. utgår statsbidrag till kommunens kostnader för borgerlig medlare med ett årligt belopp, motsvarande hälften av kommunens utgifter för arvode till sådan medlare, dock högst 40 kr. för varje medlingsärende (1 §). Särskilt förordnad medlare har rätt till ersättning av statsmedel (14: 4 andra stycket GB). Ersättningen utgör f. n. 80 kr. för varje uppdrag (3 § nyssnämnda kungörelse).

F a m i l j e r å d g i v n i n g s b y r å e r drivna av offentligrättsligt subjekt tillkom i början av 1950-talet. Jämlikt av socialstyrelsen godkända planer finns f. n. 27 byråer. Till vissa av dessa är knutna filialmottagningar, f. n. 19 stycken. Kommun eller landstingskommun är

inte skyldig att anordna familjerådgivning. Om sådan anordnas kan emellertid statsbidrag erhållas till verksamheten enligt kungörelsen (1960: 710) om statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning. Som allmänt villkor för statsbidrag gäller att verksamheten skall vara anordnad enligt av socialstyrelsen godkänd plan och utövas vid öppen mottagning. F. n. saknas kommunal- och landstingskommunal familjerådgivning i fem landstingsområden. Vid familjerådgivningsbyråerna finns förutom anställda familjerådgivare vissa specialister anknutna som konsulenter. I allmänhet har byråerna tillgång till psykiater och gynekolog och på många håll även jurist och barnpsykiater eller barnpsykolog. Verksamheten har i första hand ett förebyggande syfte, att i tid hjälpa de sökande till rätta i deras olika relationer till omgivningen. Många söker för störningar i den äktenskapliga relationen men också andra samlevnadsproblem blir föremål för behandling. Från familjerådgivningens sida söker man bearbeta den eller de sökandens sociala situation i dess helhet.

Vid sidan av familjerådgivningsbyråer som drivs av kommuner och landstingskommuner finns ett antal byråer tillkomna på enskilt initiativ, vilka har församling, kyrklig samfällighet eller enskild sammanslutning som huvudman. I viss omfattning förekommer samarbete mellan byråerna. Sålunda har ett tiotal byråer med skilda huvudmän och med olika mått av kyrkligt och frikyrkligt inslag ett gemensamt organ, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer. Några av dessa byråer uppbär bidrag från kommun eller landstingskommun.

Kungl. Maj:t har den 10 december 1971 uppdragit åt socialutredningen att lägga fram förslag rörande familjerådgivningens framtida utformning och organisation. Vid uppdragets fullgörande skall utredningen utvärdera och beakta de erfarenheter som har gjorts vid den försöksvis anordnade familjerådgivningsverksamheten.

3.2.2 *Hemskillnad och äktenskapsskillnad*

Bestämmelserna om hemskillnad och äktenskapsskillnad återfinns i 11 kap. GB. Hemskillnad innebär att sammanlevnaden mellan makarna hävs men däremot inte att äktenskapet upplöses. Äktenskapet består alltjämt med de konsekvenser detta har i fråga om bl. a. underhållsskyldighet och trohetsplikt. Reglerna om hemskillnad har till huvudsakligt syfte att ge makarna tillfälle att överväga om en ifrågasatt skilsmässa verkligen bör komma till stånd. Lagen kräver att makarna gör dessa överväganden var på sitt håll. Återupptar de sammanlevnaden förfaller verkan av hemskillnadsdomen i personligt hänseende (11: 30). Har makarna efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år och inte heller därefter upptagit sammanlevnaden kan dom på äktenskapsskillnad erhållas (11: 3).

Hemskillnad beviljas av domstol om makarna gemensamt ansöker härom. Innan målet tas upp skall medling eller i vart fall försök därtill ha ägt rum (15: 8). Hemskillnad kan beviljas även på ansökan av den ene av makarna. I så fall fordras, utöver verkställd medling eller medlingsförsök, att maken kan åberopa särskild grund till stöd för sin talan. För det första kan han åberopa vissa försummelser eller kränkande förfaranden från andra makens sida. Lagen anger här grov försummelse av plikten att försörja maken eller barnen eller eljest åsidosättande i märklig mån av plikterna mot dem samt vidare missbruk av rusgivande medel eller förande av ett lastbart liv (11: 2 första stycket). För det andra kan maken åberopa att det på grund av stridighet i lynne och tänkesätt eller av annan orsak har uppstått djup och varaktig söndring mellan makarna (11: 2 andra stycket). Även om det enligt vad nu sagts föreligger grund för hemskillnad på ansökan av ena maken kan domstolen vägra hemskillnad, om det med hänsyn till sökandens eget förhållande eller andra särskilda omständigheter ändå skäligen kan fordras att han fortsätter sammanlevnaden.

Äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad kan yrkas av vardera maken. Make har en ovillkorlig rätt att få äktenskapet upplöst, om sammanlevnaden inte har återupptagits.

Äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad kan erhållas på någon av de grunder som anges i den s. k. skilsmässokatalogen (11: 4—13). Den första grund som tas upp där är att makar utan dom på hemskillnad på grund av söndring lever åtskilda sedan minst tre år (11: 4). Domstolen kan dock vägra äktenskapsskillnad om endast ena maken vill skiljas och med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter äktenskapet finnes skäligen inte böra upplösas på hans talan. Om ena maken egenvilligt och utan giltig orsak har undandragit sig sammanlevnaden två år och inte sedermera upptagit den, har andra maken rätt till äktenskapsskillnad (11: 5). Är ena maken borta och vet man inte att han inom de tre sista åren varit vid liv, kan andra maken vinna äktenskapsskillnad (11: 6). Om ena maken gifter om sig utan att äktenskapet har blivit upplöst, dvs. begår tvegifte, har hans make i det första äktenskapet rätt till äktenskapsskillnad (11: 7). Det senare äktenskapet kan upplösas genom återgång.

Har ena maken samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make, har denne rätt till äktenskapsskillnad, såvida han inte har samtyckt till gärningen (11: 8). Domstolen har emellertid i detta fall möjlighet att, om hänsynen till barnens bästa eller andra särskilda skäl talar därför, döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad eller, om dom på hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om äktenskapsskillnad. Talan om äktenskapsskillnad på grund av otrohet måste väckas inom sex månader från det maken fick vetskap om handlingen och senast inom tre år sedan den begicks.

Om make, som lider av könssjukdom i smittsamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge har utsatt andra maken för fara att bli smittad, kan denne erhålla äktenskapsskillnad såvida han inte själv hade vetskap om faran (11: 9). Talan skall väckas inom sex månader från det maken fick veta att han blivit utsatt för smittfara. Om maken inte har blivit smittad och sjukdomen inte längre är i smittsamt skede när talan väcks, får dock inte dömas till skillnad. Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person har denne rätt till äktenskapsskillnad såvida inte hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt talar däremot (11: 10). Detsamma gäller om make begår motsvarande brott mot barn som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad. Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år sedan den begicks.

Om ena maken döms till straff ger detta i vissa fall andra maken rätt till äktenskapsskillnad (11: 11). Så är fallet om maken döms till fängelse i tre år eller svårare straff. Är påföljden fängelse mellan sex månader och tre år eller internering, prövar domstolen om med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last och övriga omständigheter skillnad bör meddelas. Detsamma gäller om utländsk domstol har dömt maken till frihetsstraff i minst ett år. Straffdom ger aldrig andra maken rätt till skillnad om denna make har varit delaktig i brottet eller samtyckt till det. Talan skall instämmas inom sex månader från det maken fick vetskap om domen och senast inom tre år sedan den meddelades.

Är ena maken hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, kan andra maken erhålla äktenskapsskillnad, såvida domstolen finner synnerliga skäl föranleda till det (11: 12). Slutligen upptas i den s. k. skilsmässokatalogen det fallet att ena maken är sinnessjuk (11: 13). Har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, har andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om det inte skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet. Har sjukdomen varat kortare tid, får det dömas till skillnad endast om det föreligger synnerliga skäl.

I mål om hemskillnad eller äktenskapsskillnad kan domstolen meddela interimistiskt förordnande om sammanlevnadens hävande och om underhåll samt även förbjuda makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra. Förordnandet förutsätter yrkande därom och gäller längst till dess laga kraft ägande dom föreligger (15: 11 första stycket). Vid förordnande om sammanlevnadens hävande kan domstolen också bestämma, vem av makarna som skall sitta kvar i hemmet till dess bodelning sker (15: 11 andra stycket). Interimistiskt förordnande kan meddelas utan huvudförhandling men andra maken skall beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. När målet avgörs prövar domstolen om åtgärden skall bestå (15: 11 tredje stycket). Interimistiskt förordnande går omedelbart i verkställighet men kan åter-

kallas när som helst (15: 11 fjärde stycket). Besöksförbud vid vite som nyss nämnts kan meddelas även när domstolen dömer till hemskillnad (15: 12).

3.2.3 *Återgång*

Bestämmelser om återgång av äktenskap finns i 10 kap. GB. De omständigheter som kan medföra återgång är av två väsentligt olika slag. För det första kan återgång ske på den grund att makes samtycke till äktenskapet till följd av bristande rättslig handlingsförmåga, tvång, svek eller misstag inte är sådant att det kan anses bindande för honom. För det andra kan och skall äktenskap återgå när det har ingåtts i strid mot vissa äktenskapshinder, som ansetts särskilt betydelsefulla från allmän synpunkt (upplösande äktenskapshinder). Återgångsdomen har rättsverkningar endast för framtiden. Den innebär alltså inte en förklaring att något giltigt äktenskap aldrig har uppstått utan utgör en form för upplösning av äktenskapet.

Ingår någon äktenskap trots att han är gift skall det dömas till återgång i det nya äktenskapet. Har äktenskap ingåtts mellan dem som är besläktade med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller mellan syskon skall också dömas till återgång (10: 1 första stycket). Med syskon menas även halvsyskon. I tvegiftesfallet får återgång dock inte äga rum om det tidigare äktenskapet har upplösts innan talan om återgång har blivit väckt (10: 1 andra stycket). I nu angivna fall åligger det allmän åklagare att föra talan om återgång. Sådan talan kan också föras av båda makarna och vid fall av tvegifte även av den omgiftes make i det tidigare äktenskapet (10: 1 tredje stycket).

Om make vid vigseln var sinnessjuk eller sinnesslö och inte hade fått tillstånd av socialstyrelsen att gifta sig, kan han eller hans förmyndare yrka återgång (10: 2 första stycket). Detta gäller även om maken inte kan anses ha saknat rättslig handlingsförmåga när han ingick äktenskapet. Om sjukdomen har blivit botad preskriberas rätten till återgångstalan när sex månader har förflutit från tillfrisknandet. Den andra maken har rätt till återgång om han vid vigseln inte kände till sin makes sinnessjukdom eller sinnesslöhet (10: 2 andra stycket). Om sjukdomen har blivit botad får han dock inte väcka talan om återgång. Även för denne make gäller en preskriptionstid på sex månader, vilken räknas från den tidpunkt maken fick vetskap om sinnessjukdomen eller sinnesslöheten. Dessutom föreskrivs en absolut tidsfrist på tre år från vigseln, efter vilken tid återgångstalan inte får väckas. I fall då möjlighet till återgång på grund av makes sinnessjukdom är utesluten kan det i stället föreligga förutsättningar för äktenskapsskillnad enligt GB 11: 13.

Övriga återgångsanledningar är samlade i 10: 3. Enligt första stycket punkt 1 kan make yrka återgång om han vid vigseln befann sig i till-

fällig sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd som utesluter rättslig handlingsförmåga. Härmed avses t. ex. hypnotiska tillstånd och högre grad av berusning. Enligt punkt 2 kan make vinna återgång om han av misstag har låtit viga sig vid annan än sin trolovade eller utan att vilja ingå äktenskap. Punkt 3 ger make rätt till återgång om han har bedragits till äktenskapet därigenom att han genom falsk uppgift eller svikligt förtigande blivit vilseledd av andra maken angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande dennes tidigare liv som skäligen hade bort avhålla den bedragne från att ingå äktenskapet. Enligt punkt 4 slutligen kan make vinna återgång, om han har blivit tvungen till äktenskapet. Regeln gäller vare sig tvånget utövats av andra kontrahenten eller av annan person. Också i de fall som regleras i 3 § gäller en preskriptionstid på sex månader räknat från en i lagen närmare angiven tidpunkt samt en absolut tidsfrist på tre år från vigseln.

Om rättsverkningarna av återgång finns bestämmelser i 4—7 §§.

I enlighet med den bakom GB:s regler liggande uppfattningen att återgång är en form av upplösning av ett en gång uppkommet äktenskap gäller som huvudregel enligt 4 § första stycket att vad som är föreskrivet om äktenskapsskillnad skall äga motsvarande tillämpning i fråga om återgångs rättsverkningar. Detta innebär att återgångsdomen inte får tillbakaverkande kraft. Liksom efter äktenskapsskillnad består det genom giftermålet grundlagda svågerlaget, barnen förblir barn i äktenskapet och den rätt tredje man har förvärvat mot makarna rubbas inte. Även regleringen av rättsförhållandena för framtiden skall ske med tillämpning av bestämmelserna om äktenskapsskillnad såvida inte annat är föreskrivet. Vissa sådana föreskrifter finns i 5—7 §§.

Vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad får i regel vardera maken hälften av makarnas behållna giftorättsgods. Då äktenskap återgår gäller däremot enligt 5 § att vid bodelningen all egendom som make ägde vid vigseln eller senare förvärvat genom arv, gåva eller testamente skall anses som hans enskilda egendom. Egendom som make under äktenskapet har förvärvat på annat sätt, t. ex. genom eget arbete eller som avkastning av enskild egendom, skall däremot delas enligt de regler som i allmänhet gäller för giftorättsgods.

Liksom vid äktenskapsskillnad kan ena maken vid återgång bli skadeståndsskyldig mot den andra. I 6 § anges de fall då skadeståndsskyldighet kan komma i fråga. Om återgång sker enligt 1 § och den ena maken var i god tro men inte den andre, har den godtroende rätt till skadestånd (6 § första stycket). Om make vinner återgång enligt 2 § första stycket eller 3 § och den omständighet som föranledde återgången var känd för den andra maken vid vigseln har den make på vars talan äktenskapet går åter rätt till skadestånd (6 § andra stycket). Skadeståndet skall i båda fallen bestämmas efter vad som är skäligt med avseende på makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga om-

ständigheter. Det kan sättas att utgå på en gång eller på särskilda tider. Anspråk på skadestånd skall framställas i återgångsmålet. Om det försummas är rätten till skadestånd förlorad. Jämkning av avtal om skadestånd, som makarna träffat med hänsyn till återgången, kan dock påkallas senare.

I motsats till vad som gäller vid äktenskapsskillnad kan enligt 7 § underhållsskyldighet inte komma i fråga efter äktenskapets upplösning genom återgång. Det har ansetts att ett äktenskap som går åter inte bör lämna efter sig några rättsverkningar i detta hänseende under andra förutsättningar än dem som betingar skadeståndsskyldighet. En oskyldig makes underhållsbehov kan, i den mån den andre makens tillgångar och omständigheterna i övrigt medger, tillgodoses genom ett skadestånd, som kan bestämmas att utgå periodiskt.

Enligt 15 § andra stycket namnlagen (1963: 521) förlorar hustrun vid återgång släktnamn som hon förvärvat genom äktenskapet och återförvärvar det släktnamn hon hade före äktenskapet. Om det föreligger synnerliga skäl, kan dock domstolen tillåta att hon behåller mannens namn. Yrkande därom måste framställas i återgångsmålet. Synnerliga skäl kan föreligga om äktenskapet haft längre varaktighet och framför allt om i äktenskapet har fötts barn som kommer att behålla faderns släktnamn.

Reglerna i 4—7 §§ gäller för det fall att återgångsskäl görs gällande medan äktenskapet ännu består. Eftersom återgång är en form för upplösning av äktenskap finns det inte något utrymme för återgång om äktenskapet redan har upplösts genom skillnad eller genom att make har dött. Om äktenskapet upplösts genom döden kan emellertid i viss omfattning samma rättsverkningar inträda som skulle ha följt av en återgångsdom. Regler härom finns i 9—11 §§. Motsättningsvis framgår att man, då äktenskapet redan upplösts genom skillnad, inte under några förhållanden kan påkalla tillämpning av återgångsreglerna. Skillnadsdomen innebär således en slutlig reglering av makarnas mellanhavanden.

3.3 Vissa bestämmelser om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar

Under äktenskapets bestånd är makarna skyldiga att, var efter sin förmåga, sörja för att familjen får det underhåll som kan anses tillbörligt med hänsyn till makarnas villkor. Till familjens underhåll räknas vad som erfordras för den gemensamma hushållningen, barnens fostran och vardera makens särskilda behov (5: 2). Om ena makens tillskott inte förslår för att täcka hans särskilda behov är den andre skyldig att bidra härtill med sina medel (5: 3). Bestämmelserna innebär att makarna skall leva på samma standard. Om de lever åtskilda på

grund av söndring är de fortfarande skyldiga att bidra till varandras underhåll efter de angivna grunderna. Bär ena maken huvudsakligen skulden till söndringen kan dock den andra inte åläggas att utge bidrag till hans underhåll annat än om det föreligger synnerliga skäl (5: 7). Samma regler gäller för det fall att makar har vunnit hemskillnad (11: 25). Om ena maken efter äktenskapsskillnad är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan domstolen ålägga den andra maken att utge sådant bidrag efter vad som prövas skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Underhållsbidrag får dock inte tillerkännas make som huvudsakligen bär skulden till skillnaden (11: 26). Bidraget kan under vissa omständigheter bestämmas till ett engångsbelopp.

Var och en av makarna har giftorätt i den egendom som den andra maken ägde vid äktenskapets ingående eller förvärvat under äktenskapet, såvida inte egendomen är makens enskilda (6: 1). Egendom vari andra maken har giftorätt kallas giftorättsgods. Egendom är enskild om makarna genom äktenskapsförord har bestämt det eller om make har fått egendomen genom arv, testamente eller gåva och arvlåtaren, testatorn eller givaren har föreskrivit att egendomen skall vara enskild. Även egendom som har trätt i stället för enskild egendom är i princip enskild (6: 8). Vid äktenskapets upplösning genom äktenskapsskillnad eller ena makens död samt vid boskillnad eller hemskillnad tillfaller hälften av makarnas behållna giftorättsgods vardera maken eller hans arvingar (13: 3). Till betryggande av sin rätt har make vid hemskillnad och äktenskapsskillnad möjlighet att i avvaktan på bodelningen i viss utsträckning få andra makens giftorättsgods satt under särskild förvaltning (11: 17). I vissa fall frångås hälftendelningen med hänsyn till den skuld som endera maken anses ha till äktenskapets upplösning. Om make genom brottslig gärning uppsåtligen har bragt den andra maken om livet eller medverkat till sådant brott, förlorar han sin giftorätt i den dödes egendom. Detta gäller dock inte om han har handlat under inflytande av själslig abnormitet (6: 7). Om ena maken har vunnit hemskillnad med tillämpning av 11: 2 första stycket på grund av att andra maken i märklig mån försummat sina plikter mot familjen eller varit hemfallen åt missbruk av rusgivande medel eller fört ett lastbart liv har han, om giftorättsgodset är ringa, rätt att av detta ta ut nödigt bohag samt arbetsredskap och andra lösören som fordras för att han skall kunna fortsätta sin förvärvsverksamhet, även om detta medför minskning av den andres lott (11: 22). Samma rätt tillkommer make som har vunnit äktenskapsskillnad på grund av förhållande som innefattar grov kränkning från andre makens sida eller på grund av dennes missbruk av rusgivande medel (11: 23 andra stycket). Vid bodelning i anledning av äktenskaps återgång gäller särskilda regler.

Vid äktenskapsskillnad på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt har kränkt den andra maken, har denne rätt till skadestånd. Motsvarande gäller vid hemskillnad på grund av att ena maken grovt har åsidosatt sina plikter mot den andra. Skadeståndet bestäms efter vad som prövas skäligt med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter. Det kan bestämmas att utgå på en gång eller på särskilda tider. Anspråk på skadestånd skall vid talans förlust framställas i skillnadsmålet (11: 24).

Enligt 3: 1 ÄB har vid makes död den andra maken arvsrätt efter den döde, om inte denne efterlämnar egna bröstarvingar. Arvsrätt föreligger dock inte om makarna vid dödsfallet levde åtskilda på grund av hemskillnad eller talan om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad då var anhängig. Detsamma gäller om vid bodelning i anledning av dödsfallet makarnas giftorättsgods skall delas som om återgång hade skett.

3.4 Vårdnaden om barn

Vårdnaden om barn innefattar en plikt för vårdnadshavaren att sörja för barnets person och ge det sorgfällig uppfostran. Barnet skall erhålla uppehälle och utbildning efter vad som är tillbörligt med hänsyn till föräldrarnas villkor, barnets egna tillgångar och dess anlag (FB 6: 2). I vårdnaden ingår vidare plikten att utöva den uppsikt över barnet som behövs med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter (6: 3 första stycket). Vårdnaden om barn upphör när barnet har fyllt 20 år eller ingått äktenskap (6: 1 och 12). I viss utsträckning har barnet redan före 20-årsåldern getts behörighet att bestämma i några för vårdnadsfrågan viktiga hänseenden, såsom beträffande bostad och arbete (6: 3 andra stycket och 4).

I vårdnaden ingår befogenhet och plikt att, i den omfattning lagen anger, besluta i barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren kan besluta att lämna den rent faktiska vården till annan, exempelvis fosterföräldrar. Därigenom sker ingen ändring i vårdnadshavarens bestämmanderätt för barnet. Det i lagen använda begreppet vårdnad är alltså inte identiskt med den faktiska vården. Vårdnadshavaren kan återta den faktiska vården om barnet, om han finner det lämpligt.

För barn i äktenskap är föräldrarna gemensamt vårdnadshavare (FB 6: 1). Bestämmanderätten tillkommer alltså dem båda i förening. Om en av föräldrarna på grund av frånvaro, sjukdom eller av annan orsak är hindrad att delta i beslut rörande vårdnaden, vilket inte utan olägenhet kan uppskjutas, får bestämmanderätten utövas av den andre; denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det (6: 5). Vid

längre tids förhinder för den ena av föräldrarna kan domstolen på ansökan av den andra förordna att vårdnaden skall tillkomma honom ensam. Detsamma gäller om den ena av föräldrarna gör sig skyldig till grovt missbruk eller grov försummelse vid vårdnadens utövande, är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel eller för ett lastbart liv. Förordnande kan ges också på ansökan av barnavårdsman eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd. Är båda föräldrarna för längre tid förhindrade att delta i vårdnaden eller är båda på nyss angivet sätt olämpliga som vårdnadshavare, kan domstolen överflytta vårdnaden på särskilt förordnad förmyndare (6: 6).

Reglerna om föräldrarnas gemensamma vårdnad om barn i äktenskap bygger på förutsättningen att de lever tillsammans. Upplöses familjegemenskapen skall enligt FB 6: 7 domstolen bestämma vem av föräldrarna som skall ha vårdnaden om barnen eller, om inte alla barnen bör stå under den enes vårdnad, hur de skall fördelas mellan föräldrarna. I samband med dom på återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall domstolen självmant förordna angående vårdnaden om makarnas barn. Redan den omständigheten att föräldrarna lever åtskilda på grund av söndring kan utlösa sådant förordnande, men härför krävs ansökan av endera.

I FB 6: 7 ges också vissa riktlinjer för domstolens avgörande av vårdnadsfrågan. Är föräldrarna ense om hur vårdnaden om barnen skall fördelas mellan dem, skall domstolen meddela beslut i överensstämmelse därmed, såvida det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Är föräldrarna inte ense, skall domstolen bestämma "efter vad med hänsyn främst till barnens bästa finnes skäligt". Om föräldrarna är lika skickade att ha vårdnaden om barnen men den ena av dem huvudsakligen bär skulden till sammanlevnadens hävande skall den andra vara närmast till att få vårdnaden. Om det med hänsyn till barnens bästa är uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

När vårdnaden om barn i äktenskap tillkommer föräldrarna gemensamt och den ena dör, blir den efterlevande automatiskt ensam vårdnadshavare (FB 6: 8). Om vårdnaden tillagts den ena av föräldrarna och denna dör, skall domstolen förordna den andra till vårdnadshavare, såvida inte vårdnaden med hänsyn till barnets bästa bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. Motsvarande gäller om den av föräldrarna som ensam har vårdnaden blir för längre tid förhindrad att utöva vårdnaden eller gör sig skyldig till sådant handlande som kan föranleda att vårdnaden under bestående sammanlevnad tillerkänns den andra (6: 9).

Barn utom äktenskap står enligt FB 6: 12 under moderns vårdnad. Är föräldrarna ense om att fadern i stället skall ha vårdnaden, skall domstolen på anmälan förordna honom till vårdnadshavare, om han är

lämplig. Finnes modern inte vara lämplig att utöva vårdnaden eller dör hon, skall domstolen på ansökan av fadern eller barnavårdsmannen eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden på fadern eller särskilt förordnad förmyndare.

I fråga om såväl barn i som utom äktenskap gäller att far eller mor som är skild från vårdnaden har rätt till umgänge med barnet, om inte särskilda omständigheter föranleder till annat. Kan överenskommelse inte träffas med vårdnadshavaren, får domstolen bestämma om umgängesrätten (FB 6: 10).

Av domstol meddelade beslut i vårdnadsfrågor kan omprövas när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det (FB 6: 13).

Vårdnaden är att skilja från förmynderskapet, vilket avser förvaltningen av barnets egendom, till den del denna inte tillkommer barnet självt eller annan, samt befogenheten att företräda barnet i ekonomiska angelägenheter. I lagen har de båda funktionerna emellertid i princip kopplats samman. För underårigt barn i äktenskap är sålunda enligt huvudregeln föräldrarna gemensamt förmyndare (FB 11: 1 första stycket) och för barn utom äktenskap är modern förmyndare (11: 2 första punkten). Förordnas att vårdnaden om barn i äktenskap skall tillkomma endast den ena av föräldrarna eller överflyttas vårdnaden om barn utom äktenskap på fadern, blir den sålunda utsedde vårdnadshavaren också ensam förmyndare (11 :1 andra stycket och 2 andra punkten). Förmyndare kan entledigas, om han prövas vara olämplig som förmyndare (11: 9). Om rätten i sådant fall inte förordnar att även vårdnaden skall överflyttas på den särskilt förordnade förmyndaren, kommer vårdnaden och förmynderskapet att fortsättningsvis utövas av olika personer. Detsamma blir fallet om vårdnadshavaren själv är omyndig och av denna anledning inte kan vara förmyndare (11: 4) samt om det bestämts att en av flera särskilt förordnade förmyndare endast skall ha vårdnaden om barnet och inte delta i handhavandet av barnets övriga angelägenheter (13: 8 andra stycket andra punkten). Lagen ger större möjlighet att låta förmynderskapet utövas gemensamt än vårdnaden. Endast föräldrar till barn i äktenskap kan utöva vårdnaden gemensamt och lagens reglering bygger härvid som nyss framhållits på förutsättningen att föräldrarna sammanlever.

3.5 Rätten till bostaden

För äkta makar har genom provisorisk lagstiftning getts bestämmelser som gjort det möjligt att vid upplösning av äktenskapet ge bostaden till den av makarna som bäst behöver den. Lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad gäller f. n. till utgången av år 1974. Den är tillämplig i fråga om fastighet, som tillhör make eller makarna gemensamt och är giftorättsgods samt uteslu-

tande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad (1 §), samt vidare i fråga om lägenhet som make eller makarna för samma ändamål innehar med hyres- eller bostadsrätt, vare sig rättigheten utgör giftorättsgods eller enskild egendom (2 §). Med fastighet likställs i lagen andel i fastighet samt byggnad på ofri grund och andel däri. Tomträtt likställs med äganderätt till fastighet. Med hyresrätt och bostadsrätt likställs andel däri. Är hyresrätt knuten till andelsrätt i förening eller bolag, skall vad lagen föreskriver om bostadsrätt äga motsvarande tillämpning (7 §).

Vid äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall företräde enligt lagen tillkomma den make som bäst behöver bostaden under förutsättning att detta med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Motsvarande gäller beträffande rätt för efterlevande make att erhålla bostaden vid den andra makens död (3 §). Make skall tilläggas bostaden vid bodelning. Bodelning skall alltså äga rum för ändamålet även om all egendom är enskild. Om hyres- eller bostadsrätt, som utgör ena makens enskilda egendom, tilläggs andra maken, gäller beträffande fånget vad som är föreskrivet om fång på grund av giftorätt (2 § tredje stycket). Överstiger värdet på den egendom som make med stöd av lagen skall tilläggas värdet av hans lott, har han att betala skillnaden till andra maken eller dennes arvingar (4 §). Anstånd med betalningen kan ges bara om det föreligger synnerliga skäl därtill och då mot överlämnande av inteckning eller annan säkerhet som kan godtas. I lagen ges slutligen vissa bestämmelser som skall förhindra att ena maken genom avtal med tredje man förfogar över den gemensamma bostaden till förfång för andra maken (5 och 6 §§).

Några regler motsvarande lagen om makars gemensamma bostad som är tillämpliga på andra samboende finns inte. I sådana fall kommer alltså endast frivilliga överlåtelser i fråga.

Bestämmelserna i lagen om makars gemensamma bostad reglerar bara förhållandet makarna emellan. I vad mån de avgöranden som träffas mellan makarna blir bindande för tredje man framgår av föreskrifter på andra håll. Av intresse är i vilken utsträckning övergång av hyresrätt eller bostadsrätt skall bli gällande mot hyresvärden resp. bostadsrättsföreningen.

Bestämmelserna om överlåtelse av hyresrätt i 12 kap. jordabalken (JB) vilar på principen att hyresrätten är en personlig rätt som inte får överlåtas utan hyresvärdens samtycke (32 §). Denna princip gäller också vid hyresrättens övergång genom bodelning, arv, testamente eller liknande förvärv (33 § första stycket). Från principen görs emellertid ett flertal undantag. Av intresse är närmast bestämmelsen i 33 § andra stycket vilken är tillämplig på hyresrätt till lägenhet som har varit avsedd att uteslutande eller huvudsakligen användas som gemensam bostad för hyresgästen och hans make. Om sådan hyresrätt

har tillagts maken genom bodelning, har maken rätt att träda i hyresgästens eller, om bodelningen ägt rum med anledning av dennes död, dödsboets ställe. Sådan rätt tillkommer också efterlevande make som är ensam arvinge efter hyresgästen.

De återgivna reglerna äger motsvarande tillämpning när lägenheten hyrts av makarna gemensamt (33 § fjärde stycket). I 34 § finns föreskrifter om överlåtelse av hyresrätt till närstående. Hyresgäst, som inte är i tillfälle att använda bostadslägenhet för återstående hyrestid, får sålunda överlåta hyresrätten till närstående som varaktigt sammanbor med honom. Med närstående avses inte bara släktingar utan även samboende under äktenskapsliknande förhållanden. Som villkor för överlåtelsen gäller att hyresnämnden lämnar tillstånd till denna. Sådant tillstånd skall lämnas, om hyresvärden skäligen kan nöjas med förändringen. Bestämmelserna om överlåtelse av hyresrätt till närstående äger motsvarande tillämpning om hyresgästen har avlidit under hyrestiden och dödsboet vill överlåta hyresrätten.

Andra bestämmelser i 12 kap. JB av intresse i förevarande sammanhang är de i 47 § om rätt för medhyresgäst och hyresgästs make till förlängning av hyresavtal beträffande bostadslägenhet. Dessa är i princip tillämpliga på hyresförhållande som har varat minst nio månader och inte avser del av upplåtarens egen bostad. Har lägenheten hyrts av flera gemensamt och har de på grund av uppsägning, som gjorts av en av dem, eller till följd av annan omständighet, som hänför sig till endast en av dem, inte gemensamt rätt till förlängning av hyresavtalet, är enligt huvudregeln medhyresgäst berättigad till förlängning, om hyresvärden skäligen kan nöjas med honom som hyresgäst. Rätt till förlängning föreligger dock inte om hyresrätten är förverkad. Är medhyresgästen make till den som föranlett att hyresgästerna inte gemensamt har rätt till förlängning av avtalet, har maken emellertid rätt till förlängning även när hyresrätten är förverkad på annan grund än dröjsmål med betalning av hyra. Hyresgästs make har dessutom getts en särskild rätt till förlängning också när han inte har del i hyresrätten men har sin bostad i lägenheten. Enligt 47 § andra stycket har sådan make rätt till förlängning när hyresgästen har sagt upp avtalet eller vidtagit annan åtgärd för att bringa det att upphöra eller i annat fall inte har rätt till förlängning, under förutsättning att hyresvärden skäligen kan nöjas med maken som hyresgäst. Rätten till förlängning gäller även om hyresvärden har sagt upp avtalet att upphöra på grund av förverkande, och detta oavsett anledningen, alltså också när denna är dröjsmål med betalning av hyra.

I fråga om övergång av bostadsrätt finns bestämmelser i bostadsrättslagen (1971: 479). Har bostadsrätt övergått till ny innehavare, får denne utöva bostadsrätten bara om han är eller antas till medlem i bostadsrättsföreningen (10 § första stycket). Den till vilken bostadsrätt har övergått får inte vägras inträde i föreningen, om han uppfyller

de villkor för medlemskap som föreskrivs i stadgarna och föreningen skäligen kan nöjas med honom som bostadsrättshavare (11 § första stycket). Är det bostadsrättshavarens make som skall överta bostadsrätten, får dock inträde i föreningen vägras maken bara om hinder möter på grund av bestämmelse i stadgarna att medlem skall tillhöra viss sammanslutning eller uppfylla liknande villkor och det skäligen kan fordras att maken uppfyller villkoret. Dessa bestämmelser om make äger motsvarande tillämpning, om bostadsrätt till bostadslägenhet övergått till bostadsrättshavaren närstående som varaktigt sammanbodde med honom (11 § andra stycket). Har den till vilken bostadsrätt överlåtits inte antagits till medlem, är överlåtelsen ogiltig (13 § första stycket).

4 De sakkunniga

4.1 Allmänna synpunkter

De sakkunniga lämnar inledningsvis en översiktlig framställning över familjens funktioner och deras betydelse för familjens sammanhållning. Härvid konstateras bl. a. att familjen på grund av förändringar i samhällsstrukturen har förlorat i betydelse som en fast ekonomisk enhet för produktion av nyttigheter för familjemedlemmarnas behov och som den grupp som har att tillgodose den enskildes behov av skydd, medan dess uppgift att ge den enskilde en känslomässig gemenskap har ökat i betydelse. Detta har fått till följd att brister på det känslomässiga området lättare leder till familjens upplösning än förr, då den känslomässiga funktionen ofta fick underordna sig den ekonomiska nödvändigheten. Det konstateras vidare att samlevnad med familjefunktioner inte sällan förekommer utanför det rättsliga äktenskapets ram. Omkring 6,5 % av alla familjebildningar utgör samlevnad utan äktenskap.

Äktenskapslagstiftningens uppgift antar de sakkunniga i första hand vara att tillhandahålla regler för att lösa de konflikter som kan uppkomma i samlevnaden mellan man och kvinna eller med anledning av samlevnadens upplösning. I vissa hänseenden reglerar emellertid lagstiftningen också förhållandet mellan å ena sidan mannen och kvinnan och å andra sidan det utanförliggande samhället. Äktenskapet tillhandahåller vidare en praktiskt användbar utgångspunkt när man vill ge särregler grundade på samhörigheten mellan mannen och kvinnan i en familj.

Enligt de sakkunnigas direktiv bör den nya lagstiftningen så långt möjligt vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer. De sakkunniga framhåller att neutralitetsbegreppet kan ges två tolkningar.

Den ena innebär att det allmänna väl kan tillhandahålla — under samlingsbeteckningen äktenskap — ett särskilt regelkomplex, som är utformat för att lösa de problem som uppkommer vid mannens och kvinnans samlevnad med familjefunktioner, men inte skall resa några anspråk på att de skall utnyttja regelkomplexet genom att ingå äktenskap. Samhället ställer sig neutralt genom att ge dem full frihet att välja. Den andra tolkningen innebär att neutralitet föreligger bara om den samhälleliga regleringen av mannens och kvinnans inbördes relationer och av deras förhållande till det utanförliggande samhället är densamma, oavsett om de ingått äktenskap eller ej. Neutraliteten förverkligas då på så sätt att äktenskapet varken ger fördelar eller medför nackdelar som inte är för handen redan på grund av den faktiska samlevnadssituationen eller, med direktivens ord, lagstiftningen om äktenskapet privilegierar inte en samlevnadsform framför andra. De sakkunniga konstaterar att de två formerna av neutralitet inte kan förverkligas samtidigt. Ett förverkligande av neutralitetstanken genom att på det av äktenskapslagstiftningen reglerade området konsekvent ge samma regler för samlevande ogifta som för gifta skulle beröva äktenskapet som rättsligt institut dess materiella innehåll. Det skulle också enligt de sakkunniga strida mot direktivens uttalande att äktenskapet även framdeles bör ha en central plats i familjerätten. Emellertid bör det inte vara uteslutet att man på särskilda punkter av sociala eller andra särskilda skäl ger regler för samlevande ogifta av samma innehåll som reglerna för gifta. I sådana fall måste man dock beakta dels att man kan nå effekter i direkt strid med de samlevandes vilja, nämligen om dessa underlåter att gifta sig just i syfte att undgå rättslig reglering av sin förbindelse, dels att betydande svårigheter möter att precisera den faktiska situation i vilken samma regler som för gifta skall gälla. Sammanfattningsvis uttalar de sakkunniga att det, om äktenskapet skall behållas som ett rättsinstitut med en central roll, är svårt att konsekvent utforma lagstiftningen på ett sätt som kan anses innebära en långtgående neutralitet till samlevnadsformen. Detta utesluter inte att i vissa hänseenden samma regler kan ges för samlevande, vare sig de ingått äktenskap eller ej. Särskilt inom områden utanför det som äktenskapslagstiftningen reglerar kan sådan jämställdhet komma i fråga. Äktenskapslagstiftningens uppgift bör vara att lösa praktiska problem som uppkommer till följd av mannens och kvinnans samlevnad med familjefunktioner och att ge sådana lösningar på problemen som både från de enskildas och det allmännas synpunkt är bättre än de lösningar som skulle följa av annars gällande regler.

I ett avsnitt om förhållandet till etiska värderingar kring mannens och kvinnans samlevnad konstaterar de sakkunniga att sådana värderingar förekommer i stort sett i två hänseenden, nämligen i fråga om dels formen för samlevnaden – äktenskap eller fri samlevnad – dels

gestaltningen av samlevnaden på det personliga området. De sakkunniga finner att lagstiftningen bör begränsas till den del av samlevnaden där problemen kan avgränsas och konkreta regler ges för deras lösning, nämligen den ekonomiska delen. Lagens regler på detta område bör grundas på sådana etiska principer som omfattas av den allmänna värdegemenskapen i vårt samhälle och ge uttryck åt bl. a. principen om mannens och kvinnans jämställdhet och åt tanken att den starkare inte får utnyttja den svagare. Med utgångspunkt i det förda resonemanget konstaterar de sakkunniga att det inte finns utrymme för att i en reviderad familjerättslig lagstiftning knyta rättsverkningar till skuld till familjens upplösning.

De sakkunniga anför vidare synpunkter på frågan om äktenskapets frivillighet och vilken vikt det motstående intresset av familjestabilitet kan tilläggas. De anser att de nuvarande restriktionerna i fråga om upplösningsmöjligheterna bör slopas och makes vilja att upplösa äktenskapet i stället alltid respekteras. De rättsliga restriktionerna kan på sin höjd antas ha marginella sammanhållande effekter. De sammanhållande faktorerna torde i stället vara de faktiska svårigheter av ekonomisk, social och psykisk art som kan möta vid en familjeupplösning. Intresset av att motverka förhastade skilsmässor bör dock föranleda att principen om respekten för makes vilja får lida inskränkning såtillvida att en betänketid bör föregå äktenskapsskillnaden, när makarna inte är ense om upplösningen eller när de gemensamt har vårdnaden om barn under 16 år. Betänketiden bör dock förkortas väsentligt i förhållande till nu gällande minimum för hemskillnadstid.

I den inledande delen av betänkandet tar de sakkunniga slutligen upp vissa principiella resonemang kring makarnas ekonomiska självständighet och jämlikhet. De påpekar att nuvarande regler har genomfört inte bara en formell jämlikhet utan också, till fullföljande av idén om familjen som en gemenskap, en materiell jämlikhet i det makarna skall bidra till familjens försörjning var och en efter sin förmåga och, oavsett det egna tillskottets storlek, i lika mån få sina behov tillgodosedda på den standard som de sammanlagda resurserna medger. Dessa ekonomiska grundlinjer accepterar makarnas ekonomiska beroende av varandra, vilket betecknas som naturligt mot bakgrund av den samhällsstruktur och det familjemönster som rådde vid reglernas tillkomst. Sedermera har stora förändringar skett i dessa hänseenden, men alltjämt har bara omkring en fjärdedel av de gifta kvinnorna sådana förvärvsinkomster att de kan antas vara ekonomiskt oberoende av sin make. Frågan om makars underhållsskyldighet mot varandra har därför inte förlorat sin aktualitet. Problemet har minskat väsentligt kvantitativt men kvalitativt har förändringen begränsat sig till att möjligheterna för makarna att göra sig ekonomiskt oberoende av varandra har ökat. Dessa möjligheter står dock inte till buds för alla, dels därför

att familjerna i mycket stor utsträckning själva måste sörja för vården och tillsynen av barnen — på drygt 800 000 barn under skolåldern går det 82 000 kommunala daghemsplatser — dels därför att det inte överallt finns arbetstillfällen för alla.

De sakkunniga anlägger härefter synpunkter på underhållsskyldigheten såväl under bestående äktenskap som efter skilsmässa och diskuterar olika möjligheter till begränsningar, dock utan att ta ställning i dessa frågor, som skall behandlas under det fortsatta utredningsarbetet. Också avvägningen mellan ekonomisk självständighet och gemenskap med avseende på makarnas egendom diskuteras översiktligt utan ställningstaganden från de sakkunnigas sida utom på en punkt, nämligen när det gäller delningen av boet vid upplösning av äktenskap innan någon ekonomisk gemenskap av betydelse hunnit etableras. De sakkunniga finner att nuvarande regel om hälftendelning inte kan sakligt motiveras i sådana fall.

4.2 Ingående av äktenskap

4.2.1 *Trolovning*

De sakkunniga konstaterar att rättsutvecklingen har lett till en alltmer reducerad betydelse av trolovningen och att det kan antas att de som kommit överens om att gifta sig oftast är omedvetna om de rättsverkningar som en brytning kan medföra. Envar av de trolovade bör enligt de sakkunnigas mening kunna bryta trolovningen utan risk för rättsliga konsekvenser oavsett vilket skälet till brytningen kan vara, och alla regler som knyter rättsföljder till skuld till brytningen bör utgå. Detta gäller dels bestämmelsen i GB 1: 2 andra stycket andra punkten om mistning av rätten att återfå gåvor, dels skadeståndsreglerna. Att dessa regler utgår innebär inte att allt handlande från trolovads sida skulle gå fritt från konsekvenser. I den mån den ene handlar oredligt genom att vilseleda den andre eller bryter avtal av ekonomisk natur, som han har ingått med den andre, och därigenom vållar denne ekonomisk skada kan skadeståndsansvar inträda enligt allmänna regler. Sakligt sett i nära samband med skadeståndsreglerna står den i GB 1: 6 upptagna bestämmelsen om trolovad kvinnas rätt till andel i mannens kvarlåtenskap när barn har avlats och trolovningen upplöses genom mannens död. Om rättsordningen övergår till att i större utsträckning än hittills behandla makar som två ekonomiskt självständiga personer bör enligt de sakkunniga så mycket mindre i detta sammanhang finnas anledning att bevara en ekonomisk relation med rötter i ett förgånget rättssystem, som byggde på kvinnans beroende av mannen för sin försörjning. Någon ekonomisk gemenskap har här inte uppkommit mellan parterna. Den ensamstående modern har numera helt andra möjligheter än vid tillkomsten av GB att få stöd av samhället när hon är i behov därav.

Vid faderns död har barnet dessutom rätt till arv efter honom, vilket kan bidra till att minska moderns egen underhållsbörda. Också 6 § bör därför utgå.

Av de i 1 kap. upptagna reglerna om trolovnings rättsverkningar återstår härefter bara bestämmelserna i 2 § om återbäring av gåvor efter upplösning av trolovning. Tvister om återbäring av gåvor torde enligt de sakkunniga vara sällsynta. Detta kan möjligen till en del förklaras vara en följd av reglernas blotta existens men det förefaller mera sannolikt att det beror på att gåvor av någon ekonomisk betydelse givna "för äktenskapets skull" torde vara sällsynta i det moderna samhället. För den allmänna uppfattningen framstår det som rimligt och rättvist att handla enligt den ordning som den givna regleringen återspeglar. Denna skulle alltså kunna tänkas bli tillämpad av parterna även utan stödet av uttryckliga föreskrifter. Vidare torde allmänna förmögenhetsrättsliga regler vara tillämpliga även när det gäller återbäring av gåvor. När en gåva har lämnats "för äktenskapets skull" torde det ha varit en för givaren bestämmande och av mottagaren lätt insedd förutsättning för rättshandlingen att äktenskapet skulle komma till stånd. Om i ett sådant fall trolovningen bryts och äktenskapet alltså inte kommer till stånd, torde därför redan med stöd av allmänna avtalsrättsliga principer givaren kunna påkalla gåvans återgång.

Sammanfattningsvis finner de sakkunniga att det inte torde föreligga något större behov av att behålla de särskilda reglerna om återbäring av gåvor. Samtliga regler som knyter rättsverkningar till trolovningen kan och bör enligt deras mening utgå och de föreslår följaktligen att trolovningen avskaffas som särskilt rättsligt institut och får vara bara en faktisk företeelse, låt vara att i lagstiftning utanför GB särskilda rättsverkningar kan vara knutna till denna. Som exempel på lagregler av sådan innebörd nämns bestämmelserna i 11 kap. 8 § ÄB om testamente till förmån för trolovad samt rättegångsbalkens jävsregler.

4.2.2 *Hinder mot äktenskap*

Enligt de sakkunnigas mening finns det anledning att vara restriktiv med äktenskapshinder. Samlevnad utan äktenskap är socialt godtaget och äktenskapshindren hindrar i de flesta fall inte en faktisk familjebildning. Eftersom syftet med äktenskapslagstiftningen är att lösa de problem som samlevnaden kan medföra på ett mer ändamålsenligt sätt än som annars skulle vara möjligt är det enligt de sakkunniga otillfredsställande att de som faktiskt lever i familjegemenskap inte skall kunna få äktenskapets regelsystem tillämpligt på sin samlevnad. Det skulle kunna ifrågasättas om inte hinder mot äktenskap bör uppställas bara i den mån samhället finner sig böra inskrida mot motsvarande faktiska förbindelse, dvs. då denna förbindelse är straffbar. De sak-

kunniga har emellertid inte ansett sig böra gå så långt, eftersom det skulle innebära att samhället frånhänder sig ett medel att nyansera sin inställning till olika förbindelser och möjligheter att genom krav på tillstånd från fall till fall pröva äktenskapets lämplighet.

I fråga om äktenskapsåldern, som nu är 18 år för både man och kvinna, föreslår de sakkunniga inte någon ändring. Visserligen föreligger från samhällets sida intet hinder mot att den som ännu inte uppnått 18 års ålder bildar familj och, efter fyllda 15 år, har sexuellt umgänge. De sakkunniga anser ändå att kravet på viss äktenskapsålder är väl underbyggt. Det kan enligt deras mening nämligen antas att den som är under 18 år i allmänhet inte har nått den mognad och erfarenhet som skapar förutsättningar för självständiga ställningstaganden i samlevnaden och för att lösa de problem av personlig och ekonomisk art som uppkommer i denna. Samlevnad med båda eller ena parten i en ålder under 18 år måste därför såväl från allmän synpunkt som av hänsyn till den underårige själv i allmänhet anses mindre önskvärd. Skilsmässofrekvensen för äktenskap som ingåtts efter åldersdispens visar också på att sådana ofta tillkommer utan tillräcklig eftertanke.

Dispens från ålderskravet meddelas nu av länsstyrelsen. Avgörandet bör enligt de sakkunniga i stället träffas av barnavårdsnämnden. Länsstyrelsen inhämtar i allmänhet yttrande från barnavårdsnämnden och låter detta bli avgörande för sitt beslut. Det synes de sakkunniga mest ändamålsenligt att den instans som har det reella avgörandet i sin hand och som dessutom torde vara mest lämpad att bedöma frågan får på eget ansvar avgöra om dispens skall lämnas eller inte.

Vad gäller kravet på samtycke av giftoman till äktenskap av underårig eller omyndigförklarad föreslår de sakkunniga att omyndigförklarads giftermål alltjämt skall vara beroende av förmyndarens samtycke. I sådana fall är det ådagalagt att mannen eller kvinnan som vill gifta sig inte kan ta vård om sina angelägenheter. De som på grund av underårighet är omyndiga har efter fyllda 18 år redan så långtgående rättslig självständighet att det är möjligt för dem att bilda familj oavsett föräldrarnas inställning. Eftersom varje tillåten faktisk samlevnad med familjefunktioner i princip också skall kunna utnyttja äktenskapsrättens regelsystem föreslås att kravet på föräldrasamtycke upphävs. Såvitt avser underåriga under 18 år förutsätts dock att föräldrarna hörs i dispensärendet och att deras inställning därvid tillmäts stor vikt.

Mentala sjukdoms- och abnormtillstånd föreslås upphöra att vara äktenskapshinder. Detta innebär att det för alla gällande kravet på rättslig handlingsförmåga med avseende på den speciella rättshandling som giftermålet utgör anses vara tillfyllest. Vid sidan av den nyss angivna principiella utgångspunkten, som talar för att inte upprätthålla hindret, anför de sakkunniga som skäl för detta förslag att hindret sätter mentala sjukdomar och defekter i en särställning som inte kan medicinskt

eller arvsbiologiskt motiveras samt att det träffar godtyckligt. Eftersom man nu inte längre antecknar sinnessjukdom och sinnesslöhet i kyrkoböckerna beror det ofta på en slump om hindret uppdagas vid hindersprövningen. Antalet dispensansökningar är numera mycket lågt. Något avslag på dispensansökan har inte förekommit på många år. För de gravt sjuka eller utvecklingsstörda utesluter redan deras faktiska situation familjebildning och därmed aktualiseras inte heller äktenskap. Vid lindrigare psykiska störningar kan enligt de sakkunniga en familjebildning ofta vara av positivt värde från psykiatrisk synpunkt.

Av släktskapshindren tar de sakkunniga särskilt upp frågan om äktenskap mellan halvsyskon bör kunna tillåtas. Av ett till betänkandet fogat expertutlåtande framgår att de genetiska riskerna för avkomman i en sådan förbindelse kan bedömas vara desamma som för avkomman i en förbindelse mellan ett syskon och det andras avkomling, en förbindelse som nu är fullt tillåten och efter dispens kan ges äktenskapets form. De sakkunniga anser därför att äktenskap mellan halvsyskon bör kunna tillåtas men, med hänsyn till de sociala aspekterna på frågan, vara beroende på Kungl. Maj:ts dispens. Mot äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling anser de sakkunniga inga avgörande medicinska eller sociala skäl kunna anföras och de föreslår därför att detta hinder avskaffas. Detsamma gäller nuvarande dispensabla svågerskapshinder, för vilket några medicinska skäl över huvud taget inte kan anföras.

I fråga om övriga äktenskapshinder, rätt upp- och nedstigande släktskap samt bestående äktenskap, föreslås inga ändringar.

Ledamoten Sundberg har *reserverat* sig mot de sakkunnigas förslag att barnavårdsnämnden i stället för länsstyrelsen skall bli dispensmyndighet när den som önskar ingå äktenskap ännu inte fyllt 18 år samt mot förslaget att helt slopa kravet på giftomannasamtycke. Hon anser att länsstyrelsen även i fortsättningen bör pröva dispensärenden, givetvis efter hörande av barnavårdsnämnden, samt att giftomannasamtycke bör vara villkor för att dispens skall kunna ges när underårighet utgör ett hinder mot äktenskap.

4.2.3 *Hindersprövning*

Liksom hittills föreslås giftermålet föregås av en prövning av om något äktenskapshinder föreligger. De sakkunniga föreslår härvidlag den förenklingen från lagteknisk synpunkt att lagen överlämnar åt Kungl. Maj:t att bestämma vilken myndighet som skall vara prövningsmyndighet. Förslaget sammanhänger med att förändringar kan förutses i fråga om folkbokföringens organisation och att också själva folkbokföringstekniken och metoderna att få fram data ur bokföringen snabbt kan ändras. Skyldigheten för mannen att förete äktenskapsbetyg när han är skriven på annat håll än kvinnan föreslås upphävd. Det förutsätts att

den hindersprövande myndigheten står parterna till tjänst genom att själv anskaffa de erforderliga folkbokföringsuppgifterna för båda parterna.

4.2.4 *Formen för ingående av äktenskap*

I fråga om formen för ingående av äktenskap menar de sakkunniga att lagen bör ställa sig neutral i förhållande till religiösa och andra föreställningar på området. Den bör därför inte innehålla särskilda bestämmelser om en kyrklig resp. borgerlig vigselform. Redan benämningen vigsel, som är den ursprungliga beteckningen på den kyrkliga formen och anknyter till den religiösa uppfattningen om äktenskapet som ett sakrament, bör av samma anledning undvikas. En viktig uppgift för lagen är att skapa en form för ingående av äktenskap, som säkrar bevisningen om äktenskapets tillkomst. Väsentligt är även att frivilligheten i parternas överenskommelse säkerställs. Vidare bör dubbla förfaranden undvikas. De som önskar ingå äktenskapet med kyrklig inramning bör inte vara tvungna att därjämte underkasta sig ett civilt förfarande. Strävan bör vara att skapa ett så enkelt förfarande som möjligt för parterna. Om medverkan av företrädare för det allmänna skall krävas och giftermålet kunna omges med valfri inramning, bör äktenskap därför kunna ingås också på annan tid än ordinarie tjänstetid och på annat ställe än tjänstelokal. De sakkunniga anför slutligen att någon form av registrering av det ingångna äktenskapet är nödvändig.

De sakkunniga tar avstånd från tanken att knyta inträdet av äktenskapets rättsverkningar till registreringen som konstitutivt moment. De förordar i stället ett förfarande som enligt deras mening i högre grad knyter äktenskapets uppkomst till mannens och kvinnans eget handlande och samtidigt innebär ett enhetligt förfarande, nämligen deras anmälan till en företrädare för det allmänna, att de är ense om äktenskapet. Anmälningen skall vara skriftlig och avlämnas av parterna personligen till den som har utsetts att motta sådana anmälningar. Enligt förslaget regleras i lagen — i motsats till vad nu är fallet — bara de led i äktenskapets ingående som har betydelse för det rättsliga äktenskapets giltighet, medan vigsel eller annan högtidlig inramning som mannen och kvinnan kan vilja ge sitt giftermål lämnas utanför varje reglering. Bakgrunden till den föreslagna ordningen är att det från den borgerliga rättsordningens synpunkt saknas anledning att ge regler för giftermålet utöver sådana som syftar dels till att konstatera parternas samstämmiga vilja att reglerna för gifta skall gälla i deras familjegemenskap, dels till att bevaka det allmännas intresse av att äktenskapet inte ingås i strid mot äktenskapshinder och av att det blir offentligt genom registrering.

Med hänsyn till att mottagaren av anmälningen främst har att till-

varata det allmännas intressen, bland dem intresset av att giftermålet registreras, finner de sakkunniga att det ligger närmast till hands att anmälningen skall göras till tjänsteman hos folkbokföringsmyndighet. En sådan ordning skulle emellertid tvinga dem som vill ge sitt giftermål en religiös eller annan högtidlig inramning till dubbla förfaranden. För att undvika denna olägenhet föreslås att till mottagare av anmälningar skall kunna utses också personer som kan ge giftermålet en kyrklig eller annan högtidlig inramning för dem som så önskar. Vilka personer som skall vara behöriga att ta emot anmälningar regleras enligt förslaget inte i lagen utan överlämnas till Kungl. Maj:t att bestämma med möjlighet för Kungl. Maj:t att delegera uppgiften. Det förutsätts att uppdrag att vara mottagare ges generellt till vissa kategorier tjänstemän vid bl. a. lokal folkbokföringsmyndighet som tjänsteåliggande samt att behörighet i övrigt tilläggas präster och pastorer såväl i svenska kyrkan som i andra trossamfund där vigsel nu får äga rum. Också lämpliga enskilda personer utan anknytning till någon trosriktning skall kunna utses till mottagare.

Eftersom anmälan innefattar ett förfarande, där initiativet utgår från den som gör anmälningen, måste förfarandet kombineras med regler om att mottagaren skall avvisa anmälningen, när de i lagen angivna förutsättningarna för äktenskapets uppkomst inte föreligger. Mottagaren skall sålunda enligt förslaget inte ta emot anmälningen eller, om den mottagits, omedelbart avvisa den, om frihet från äktenskapshinder inte visas föreligga eller om reglerna om förfarandet inte iakttas av parterna. Avvisning skall också ske om anmälningen är oklar till sin innebörd eller det framgår av omständigheterna att mannen och kvinnan inte gör anmälningen av fri vilja och med insikt om dess innebörd.

De sakkunniga framhåller att en fördel med det föreslagna anmälningssystemet är att det kan antas lösa frågan om prästs skyldighet att viga frånskilda. Om präster i svenska kyrkan i administrativ ordning utses till mottagare av anmälningar med skyldighet för församlingspräster att vara mottagare och behörighet för övriga präster, kommer uppgiften inte att innefatta någon skyldighet att ge äktenskapets ingående den religiösa överbyggnad som vigseln i dag innebär. Mottagandet och prövningen av anmälningen blir en rent civil tjänsteåtgärd jämförbar med mottagandet och prövningen av andra anmälningar inom folkbokföringen. Det synes enligt de sakkunniga knappast sannolikt att handläggningen kan komma i konflikt med prästens religiösa uppfattning om äktenskapets natur.

Den ceremoniella inramningen faller som förut sagts utanför det av lagen reglerade förfarandet för giftermålet. Hur högtidligheten skall gestaltas blir därför helt beroende på kontrahenternas egna önskemål. På de sakkunnigas uppdrag har författarna Per Anders Fogelström, Elsa Grave och Bo Setterlind var för sig utarbetat förslag till en civil inram-

ning av giftermålet såvitt avser de ord som mottagaren av anmälningen kan rikta till de blivande makarna efter deras eget val. Förslagen har bifogats betänkandet som bilaga.

De sakkunniga påpekar att den föreslagna ordningen inte uppfyller det krav på vittnens medverkan som gäller enligt FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap. De sakkunniga erinrar emellertid om att avsteg från konventionens regler om kungörelseförfarande gjordes när den lagfästa lysningen avskaffades utan att det då uppkom fråga om att säga upp konventionen. De avvikelser från denna som kommer att föreligga om de sakkunnigas förslag genomförs synes i vart fall inte vara av sådan art att äktenskap ingångna enligt den föreslagna ordningen löper risken att inte godkännas i konventionsstat.

Ledamöterna Gustafsson och Sundberg har *reserverat* sig mot de sakkunnigas förslag när det gäller formen för ingående av äktenskap. Enligt deras mening bör formen vara sådan att den markerar att giftermålet är en av de viktigaste händelserna i livet. Det av majoriteten föreslagna förfarandet ter sig torftigt och fjärmat från den verklighet som det rör sig om. Även om den föreslagna ordningen inte hindrar att det rättsliga förfarandet efter mannens och kvinnans eget val kan ges en högtidlig inramning blir denna inte en del av den stadfästa formen utan jämställd med vilka privata arrangemang som helst. Reservanterna finner vidare majoritetsförslaget oacceptabelt av den anledningen att det inte innehåller något krav på vittnens närvaro vid giftermålet.

Reservanterna förordar att de nuvarande formerna av vigsel bibehålls. De anser dock att reglerna om prästs vigselskyldighet bör ändras enligt ett av hovrättspresidenten Björn Kjellin i en promemoria den 1 februari 1963 framlagt förslag. Detta innebär i huvudsak att, om församlingsprästen inte vill viga därför att vigseln skulle medföra samvetsnöd för honom, vigseln i hans ställe skall kunna förrättas av vikarie, som är villig att motta uppdraget.

4.3 Upplösning av äktenskap

4.3.1 *Medling och familjerådgivning*

De sakkunniga förklarar sig dela uppfattningen att det är ett allmänt intresse att motverka förhastade skilsmässor. Medlingen har till syfte att förlika makarna. I vilken omfattning den faktiskt når detta syfte är enligt de sakkunniga svårt att avgöra. Medlingen i sin nuvarande form är enligt dem förenad med negativa effekter. Obligatoriet rimmar illa med den nutida synen på den enskilda individens förmåga att själv bedöma sin situation. Tvånget till medling skapar en negativ attityd hos makarna som motverkar syftet att förbättra deras förhållande till varandra så att de avstår från att skiljas. Ofta sker medling vid

för sen tidpunkt och medlaren är inte alltid tillräckligt utbildad eller erfaren för sin uppgift.

Enligt de sakkunniga erbjuder familjerådgivningen genom sin organisatoriska uppbyggnad och inriktningen av verksamheten det mest ändamålsenliga instrumentet när det gäller att förebygga förhastade skilsmässor. Om familjerådgivningen skulle träda i stället för medlingen bör den emellertid inte göras obligatorisk utan förbli frivillig. De sakkunniga fruktar att det förtroende som familjerådgivningen hittills har byggt upp och den positiva attityd som den f. n. möter hos allmänheten annars skulle allvarligt äventyras. Familjerådgivningen har ännu inte blivit så utbyggd att den kan överta medlingsorganisationens uppgifter, även om medlingen görs frivillig. De sakkunniga föreslår därför att medlingsorganisationen får finnas kvar till dess frågan om familjerådgivningens ställning som frivillig eller obligatorisk kommunal eller landstingskommunal uppgift har blivit avgjord. Den förändringen föreslås dock att samtliga medlare skall utses genom särskilt förordnande av länsstyrelsen. Det generella åliggandet för församlingsprästerna att vara medlare slopas alltså.

Medlingen skall enligt förslaget inte längre vara processförutsättning och den skall inte nödvändigt syfta till att förlika makarna. De sakkunniga har i stället valt en allmännare formulering som avser att närmare ansluta till syftet med familjerådgivningen som den f. n. bedrivs och som innebär, att makarna skall hjälpas att komma till rätta med sina problem, vare sig det kommer till en upplösning av äktenskapet eller inte.

Bestämmelser om familjerådgivning och medling erfordras i och för sig inte i GB, när obligatoriet upphör. De sakkunniga tar ändå upp regler härom i balken, eftersom det har synts dem väsentlitg att där ge upplysning om de möjligheter som samhället erbjuder makar med samlevnadssvårigheter att komma till rätta med dessa.

4.3.2 *Hemskillnad och äktenskapsskillnad*

De sakkunnigas förslag till nya regler för upplösning av äktenskapet bygger på den grundläggande tanken att såväl äktenskapets uppkomst som dess bestånd skall bygga på parternas fria vilja att leva tillsammans under äktenskapets regelsystem.

Detta innebär att makes vilja att upplösa äktenskapet alltid skall respekteras. Enligt förslaget får make en ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad. Vilka motiv maken kan ha för sin vilja att upplösa äktenskapet blir utan betydelse. Några motiv skall följaktligen inte som nu vid oenighet mellan makarna och vid talan om äktenskapsskillnad utan förutgången hemskillnad behöva redovisas och prövas av domstolen. Med denna utgångspunkt finns inget behov av att ange särskilda upplösningsgrunder i lagen och upplösningsförfarandet kan också i övrigt

förenklas betydligt. Skilsmässan blir härigenom avdramatiserad, vilket är ett starkt skäl för den nya ordningen. De sakkunniga föreslår att det nuvarande förfarandet när särskild grund för omedelbar äktenskapsskillnad inte åberopas, med dom först på hemskillnad, därpå minst ett års särlevnad och slutligen dom på äktenskapsskillnad, avskaffas och ersätts med endast ett institut, äktenskapsskillnaden. Sådan skall enligt huvudregeln kunna meddelas omedelbart utan krav på föregående särlevnad. I vissa situationer skall dock äktenskapsskillnaden föregås av en betänketid på sex månader från det makarna gemensamt inledde upplösningsförfarandet eller, när bara ena maken vill skiljas, hans ansökan om äktenskapsskillnad delgavs andra maken.

Betänketid, som alltså inte är förenad med krav på särlevnad, skall iakttas om makarna inte är ense om upplösningen eller om de gemensamt har vårdnaden om barn under 16 år. Kravet på betänketid utgör en inskränkning i respekten för makes vilja till upplösning men motiveras av intresset att motverka förhastade skilsmässor i sådana fall då konsekvenserna av förhastandet kan drabba någon annan än den som har handlat oöverlagt, nämligen andra maken eller makarnas barn. I samband med att talan om äktenskapsskillnad väcks bör makarna underrättas om den hjälp de kan få av medlare och familjerådgivare. De sakkunniga föredrar det föreslagna systemet framför hemskillnadsinstitutet, vilket kritiserats bl. a. därför att kravet på särlevnad motverkar försök till försoning under betänketiden och systemet med dom på hemskillnad alltför hårt markerar betänketidens början. I vissa fall upprätthålls i förslaget inte kravet på betänketid fastän äktenskapsskillnaden söks av bara ena maken eller makarna har minderårigt barn. Sålunda behöver betänketid inte iakttas, om makarna faktiskt lever åtskilda sedan minst tre år. Äktenskapsskillnad skall vidare meddelas omedelbart på yrkande av make eller allmän åklagare om äktenskapet har ingåtts i strid mot indispensabelt släktskapshinder eller om tvegifte föreligger. I de angivna fallen har en betänketid ingen funktion att fylla.

Redan när betänketiden börjar löpa kan det finnas behov av rättens beslut i frågor som uppkommer om makarna har hävt samlevnaden eller avser att göra detta. Om makarna inte själva kan lösa exempelvis uppkommande vårdnads- och underhållsfrågor kan make enligt förslaget liksom f. n. begära interimistiskt beslut härom. Förbud för ena maken att besöka den andra under betänketiden skall också kunna meddelas på särskilt yrkande. Den möjlighet som make nu har enligt 11: 17 att i viss utsträckning till betryggande av sin rätt få den andres giftorättsgods satt under särskild vård och förvaltning till dess bodelning skett har också fått sin motsvarighet i den nya ordningen. Sådant förordnande skall enligt förslaget kunna meddelas så snart talan om äktenskapsskillnad har väckts.

Upplösningsförfarandet är enligt förslaget i övrigt så konstruerat att, om betänketid skall löpa, dom på äktenskapsskillnad meddelas först om endera maken framställer särskilt yrkande härom efter betänketidens utgång. Det måste således konstateras att betänketiden inte har haft den effekten att makarna vill fortsätta äktenskapet. Över yrkandet skall andra maken få tillfälle att yttra sig. Denne får då också möjlighet att framställa yrkanden eller väcka talan i frågor som han kan ha intresse av att få reglerade i samband med äktenskapets upplösning. Fullföljer inte någondera maken det inledda upplösningsförfarandet genom att framställa yrkande om dom på äktenskapsskillnad, förfaller den väckta talan ett år från det betänketiden började löpa. I motsats till nuvarande ordning vid hemskillnad blir det alltså alltid, oberoende av parternas handlande, ett slutligt avgörande huruvida det inledda skillnadsförfarandet leder till upplösning eller ej.

Ledamoten Sundberg vänder sig i en *reservation* mot att äktenskap i vissa fall skall kunna upplösas omedelbart. Hon föreslår att äktenskapsskillnad alltid skall föregås av en betänketid. Om makarna gemensamt ansökt om äktenskapets upplösning och gemensam vårdnad om barn inte föreligger bör dock betänketiden kunna vara kortare än de sex månader som föreslås gälla i övrigt. Hennes förslag är att betänketiden i detta fall skall vara tre månader. Hon framhåller dock att undantag från kravet på betänketid givetvis måste göras vad gäller upplösning av äktenskap som har ingåtts i strid med släktskapshinder, när tvegifte föreligger eller när makarna har levt åtskilda i minst tre år; i dessa fall bör omedelbar äktenskapsskillnad kunna meddelas.

4.3.3 *Återgång*

Återgångsreglerna har enligt de sakkunniga mycket liten praktisk betydelse. Antalet återgångsfall uppgick under åren 1959–1970 enligt den officiella statistiken till endast 2–3 om året. De sakkunniga föreslår att återgångsinstitutet avskaffas. De avvisar tanken att i samband härmed utöka grunderna för giftermålets ogiltighet och föreslår i stället att äktenskapsskillnaden skall vara den upplösningsform som står till buds även i de nuvarande återgångsfallen. En sådan ordning möjliggörs genom de ändringar de sakkunniga föreslår i fråga om institutet äktenskapsskillnad. Dessa innebär att make alltid kan få äktenskapsskillnad utan att behöva visa någon upplösningsgrund och att skilsmässa kan erhållas väsentligt snabbare än nu, vid tvegifte och när äktenskap ingåtts trots släktskapshinder alltid omedelbart och med talerätt för allmän åklagare.

Om återgångsinstitutet avskaffas och ersätts av äktenskapsskillnad kommer de ekonomiska rättsverkningarna av äktenskaps upplösning genom äktenskapsskillnad att bli tillämpliga även i de nuvarande åter-

gångsfallen. F. n. finns särregler vid återgång främst i fråga om bodelning, skadestånd och underhållsskyldighet.

De ekonomiska rättsverkningarna av äktenskap och dess upplösning kommer visserligen att tas upp till behandling först i ett senare utredningsskede men de sakkunniga föreslår, som närmare redovisas i det följande, att redan nu en särskild bodelningsregel införs som gör det möjligt att avvika från huvudregeln om likadelning av giftorättsgodset när äktenskapet till följd av kort varaktighet har varit utan ekonomisk gemenskap av betydelse. Vid bodelningen skall enligt förslaget i sådana fall annan delningsgrund tillämpas som finnes skälig med hänsyn till vad makarna ägde vid giftermålet eller därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente. De sakkunniga håller för sannolikt att äktenskap som återgår enligt gällande lag i de flesta fall upplöses efter relativt kort tid. Återgångsdelningen enligt nuvarande regler ger då ett sakligt sett riktigt resultat. Men samma resultat uppnås om äktenskapet upplöses genom skilsmässa och bodelningen sker med tillämpning av den nu berörda delningsregeln. Och skulle ett äktenskap, där återgångsskäl enligt nuvarande ordning föreligger, upplösas efter lång tid kan det otvivelaktigt finnas skäl för en likadelning av giftorättsgodset enligt vanliga regler efter äktenskapsskillnad. Med avseende på delningen av makarnas egendom anser de sakkunniga följaktligen att de i allmänhet gällande bodelningsreglerna, om de reformeras enligt förslaget, bör ge ett riktigt resultat också vid upplösning av äktenskap genom äktenskapsskillnad i sådana fall där återgång nu sker. Förslaget rymmer inte någon motsvarighet till den nuvarande möjligheten enligt 10: 9 att i vissa fall avvika från likadelningen av giftorättsgodset, när äktenskapet upplöses genom makes död innan återgång har skett. Enligt de sakkunnigas mening torde det emellertid här röra sig om en så sällan föreliggande situation att särregler kan undvaras.

Den principiella grunden för skadestånd vid återgång är enligt de sakkunniga densamma som den som gäller för skadestånd vid skilsmässa. De sakkunniga föreslår att möjligheten till skadestånd vid skilsmässa avskaffas och finner därför knappast skäl att behålla skadeståndsmöjlighet för de fall då äktenskapet upplöses av orsak som nu utgör återgångsgrund. I den mån make tillskyndas förmögenhetsförlust genom bedrägeri eller tvång, som nu utgör återgångsgrund enligt 10: 3, torde enligt de sakkunniga skadestånd kunna komma i fråga enligt allmänna regler. Och i den mån skadestånd vid återgång använts för att tillgodose den oskyldiga makens behov av bidrag till sitt underhåll synes den funktionen av skadeståndet på ett bättre sätt kunna fullgöras av underhållsskyldighet enligt de regler som gäller vid skilsmässa.

Om återgångsreglerna avskaffas och upplösning av äktenskapet i de nuvarande återgångssituationerna i stället måste ske enligt reglerna för

äktenskapsskillnad blir nuvarande regler för underhåll efter äktenskapsskillnad tillämpliga också i dessa situationer. Enligt de sakkunnigas mening finns det goda skäl att, så länge underhåll efter äktenskapsskillnad över huvud taget ifrågakommer, ha samma möjligheter till underhåll mellan förutvarande makar oavsett orsaken till äktenskapets upplösning. De anser därför att man avhjälper en brist i nuvarande ordning, om underhållsbidrag kan komma i fråga i återgångsfallen enligt samma regler som vid skilsmässa, nämligen vid behov. Inte heller i detta hänseende skulle det enligt dem alltså finnas några avgörande skäl mot att inordna återgångsfallen under de vanliga upplösningsreglerna.

4.4 Vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar

De ekonomiska rättsverkningarna av äktenskap och dess upplösning kommer, som förut har nämnts, att i sin helhet behandlas först i ett senare skede av de sakkunnigas utredningsarbete. Emellertid föreslås redan nu vissa ändringar i de regler som rör rättsverkningarna av äktenskaps upplösning. Framför allt är dessa betingade av att återgångs- och hemskillnadsinstituten avskaffas samt av att alla regler som knyter påföljder till ena makens skuld till sammanlevnadens hävande eller äktenskapets upplösning utmönstras. Hit hör dels vissa bodelnings- och underhållsregler, dels reglerna om skadestånd vid äktenskapsskillnad.

När betänketid skall föregå äktenskaps upplösning anser de sakkunniga att så få rättsverkningar som möjligt bör knytas till att make eller makarna väcker talan om äktenskapsskillnad. Syftet härmed är att talans väckande inte skall framstå för makarna som ett avgörande steg mot upplösningen. Det skulle kunna motverka betänketidens uppgift att ge rådrum för att fritt ompröva beslutet att söka äktenskapsskillnad. Makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter består därför enligt förslaget oförändrade under betänketiden med det undantaget att egendom som make förvärvar efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts skall vara hans enskilda, om det sedermera döms till äktenskapsskillnad eller till boskillnad på talan som väcks innan talan om äktenskapsskillnad förfallit. Förfaller denna talan är egendomsordningen i allo densamma som om någon upplösning av äktenskapet aldrig hade varit aktuell. Bodelning skall inte företas förrän efter det dom på äktenskapsskillnad har meddelats. Härvidlag skiljer sig den föreslagna ordningen från vad som nu gäller; en dom på hemskillnad medför att all egendom som förvärvas därefter blir enskild egendom, även om makarna återupptar samlevnaden. I konsekvens med tanken att inledandet av ett skillnadsförfarande inte skall framstå som en rättslig brytning föreslås att också makes arvsrätt skall bestå ända till dess äktenskapet upplöses genom äktenskapsskillnad.

Reglerna om underhåll under hemskillnad och efter äktenskapsskillnad är nu olika såtillvida att underhållet under hemskillnadstiden är inriktat på att makarna skall ha samma standard, medan underhåll efter äktenskapsskillnad är beroende på behov av underhåll på ena sidan och förmåga att utge underhåll på den andra. När enligt den föreslagna ordningen äktenskapsskillnaden meddelas omedelbart eller efter en kortare betänketid kommer de mera restriktiva reglerna om underhåll efter äktenskapsskillnad att bli tillämpliga omedelbart, utan att föregås av någon omställningsperiod motsvarande hemskillnadstiden. Reglerna om underhåll efter äktenskapsskillnad är emellertid utformade så att de medger anpassning till de förutsebara behoven av ett större bidrag under en tid närmast efter upplösningen. De sakkunniga föreslår ingen saklig ändring i reglerna men förutsätter att de ges sådan tillämpning att make som har försörjningssvårigheter får ett större underhåll under en skälig tid närmast efter äktenskapsskillnaden.

Möjligheten att utdöma skadestånd efter äktenskapsskillnad har i viss utsträckning tjänat som korrektiv mot obilliga bodelningsresultat, när hälftendelningen innebär att make som har vållat upplösningen tillskiftas egendom som tillhör den andra maken. Om såväl återgångsdelningen som skadeståndsreglerna slopas får regeln om hälftendelning av giftorättsgodset alltid full verkan. Detta innebär att det i flera fall än f. n. skulle bli möjligt att "skilja sig till pengar". De sakkunniga anser inte att det finns någon saklig grund för en sådan effekt när samlevnaden i äktenskapet inte har hunnit utveckla sig till någon ekonomisk gemenskap av betydelse. De föreslår därför att regeln om hälftendelning av giftorättsgodset förses med ett tillägg. Enligt detta skall under vissa omständigheter i likadelningens ställe träda delning efter annan grund som finnes skälig med hänsyn till vad makarna hade vid giftermålet eller därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente. Tilläggsregeln gäller bara i fall då bodelningen sker med anledning av äktenskapsskillnad och alltså inte vid bodelning efter makes död eller efter boskillnad. Den föreslås bli tillämplig om till följd av äktenskapets kortvarighet någon ekonomisk gemenskap av betydelse inte har uppkommit mellan makarna. Makarnas personliga förhållande till varandra och orsakerna till äkenskapsskillnaden måste lämnas utanför bedömningen eftersom inga rättsverkningar skall knytas till skuld. Med hänsyn till att jämkning kan ske bara vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad finns inte någon risk för att makar under bestående äktenskap kan efter boskillnad begagna sig av jämkningsregeln vid bodelningen till skada för borgenärerna.

4.5 Vårdnad om barn

I föräldrabalken föreslås till en början den ändringen att inte heller här skuld till familjeupplösningen skall påverka frågan vem av föräldrarna som vid lika lämplighet skall få vårdnaden om deras barn. Vårdnadsfrågan bör enligt de sakkunnigas mening alltid kunna avgöras med utgångspunkt bara i barnets bästa.

I fråga om vårdnaden om barn utom äktenskap föreslås mera omfattande ändringar. De innebär att faderns möjligheter att få överta vårdnaden vidgas väsentligt. Regeln att modern automatiskt blir vårdnadshavare vid barnets födelse bibehålls, men på ansökan av fadern skall rätten överföra vårdnaden på honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. I första hand syftar regeln till att vid familjens upplösning jämställa barn utom äktenskap som levt samman med båda sina föräldrar med barn i äktenskap. Vem av föräldrarna som skall ha vårdnaden vid upplösningen av den fria samlevnaden bör enligt de sakkunnigas mening avgöras med utgångspunkt bara i barnets bästa utan något företräde för modern. Barnet har ju i samma mån som barn i äktenskap i dessa fall en personlig gemenskap med båda föräldrarna.

Barn i äktenskap står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, om inte vårdnaden till följd av familjens upplösning eller av annan särskild orsak har tillagts den ena av föräldrarna. Vårdnaden om barn utom äktenskap kan däremot f. n. aldrig tillkomma föräldrarna gemensamt, även om de lever samman i en familj och barnets faktiska situation alltså är densamma som den vilken är normal för barn i äktenskap. De sakkunniga anser att även i detta hänseende möjlighet bör införas att jämställa barn utom äktenskap med barn i äktenskap. Föräldrarna bör således kunna få vårdnaden om sitt barn gemensamt. Regler som automatiskt får denna effekt föreslås emellertid inte, utan övergången till gemensam vårdnad skall enligt förslaget vara beroende på att föräldrarna tar initiativ till förändringen genom anmälan till myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Efter sådan anmälan blir barnet i vårdnadshänseende helt likställt med barn i äktenskap. Anmälan om gemensam vårdnad om barn utom äktenskap förutsätter att föräldrarna lever samman. När samlevnaden hävs blir situationen jämförbar med den som föreligger när gifta föräldrar bryter samlevnaden utan att upplösa äktenskapet, dvs. prövning av vårdnadsfrågan sker bara om någon av föräldrarna begär det.

Till ändringen i fråga om gemensam vårdnad om barn utom äktenskap ansluter en av de sakkunniga föreslagen ändring i reglerna om förmynderskap, som låter detta automatiskt följa vårdnaden.

De sakkunniga diskuterar frågan om ändringar i FB i syfte att säkra umgängesrättens utövande men vill inte förorda några sådana ändringar.

De nuvarande verkställighetsreglerna i 21 kap. FB kom till år 1968 och de sakkunniga anser att det är för tidigt att redan nu företa ändringar i dem innan tillräcklig erfarenhet har vunnits. De understryker vikten av att umgängesrätten respekteras och framhåller att det, om en vårdnadshavare vidtar åtgärder för att hindra den umgängesberättigade att träffa barnen, kan finnas anledning att ompröva frågan om vårdnadshavarens lämplighet.

De sakkunnigas ordförande Hellner samt ledamöterna Gustafsson och Sundberg *reserverar* sig mot förslaget att samboende föräldrar till barn utom äktenskap och, i konsekvens härmed, föräldrar till barn i äktenskap, vilka efter skilsmässa lever samman utan att gifta sig på nytt, skall kunna genom ett anmälningsförfarande få den rättsliga vårdnaden om sina barn gemensamt. De anser att nackdelarna med den föreslagna ordningen överväger fördelarna eller att det i vart fall finns stor risk för att nackdelarna i alltför många fall kommer att överväga. De pekar härvid särskilt på att samlevnad utan äktenskap generellt sett måste ses som en mindre stabil familjebildning och att upplösningen av samlevnaden inte automatiskt medför någon reglering av vårdnadsfrågan. De anser sig inte kunna förorda avsteg från den nu gällande uppbyggnaden av reglerna om vårdnad med deras anknytning till föräldrarnas civilstånd.

4.6 Rätten till bostaden

De sakkunniga anser att vägande sociala skäl talar för att i fråga om rätten till bostaden jämställa upplösningen av en fri samlevnad med upplösningen av ett äktenskap. De lägger därför fram förslag till en särskild lag om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad. Förslaget syftar till att i möjligaste mån tillgodose samma intressen som motsvarande lagstiftning för makar och är i väsentliga delar utformat med denna lagstiftning som förebild.

Vid avgränsningen av den situation på vilken den föreslagna lagen skall vara tillämplig har de sakkunniga stannat för att beskriva den som upplösning, även till följd av att ena parten avlidit, av varaktig samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna, som har eller har haft barn tillsammans. Det bestrids inte att vägande sociala skäl kan anföras för ett vidare tillämpningsområde, men de sakkunniga har funnit att man i detta sammanhang bör begränsa sig till att ge regler för de fall där generellt sett behovet är störst. Den föreslagna lagen är tillämplig på bostad som innehas med hyres- eller bostadsrätt men inte på gemensam bostad i egen fastighet. Härvid ansluter sig förslaget till vad som gäller i fråga om makars bostad i fastighet som utgör enderas enskilda egendom.

När det gäller makar finns bodelningsinstitutet att falla tillbaka på som den form i vilken rätten till bostaden kan överföras från den ena maken till den andra. Motsvarande möjlighet finns inte när det gäller samlevande ogifta. De sakkunniga föreslår i stället att den part som inte har rätten till den gemensamma bostaden men bäst behöver den skall ha rätt att lösa till sig denna av andra parten. I första hand skall parterna själva kunna komma överens om lösningsrätten. Om så ej sker skall enligt förslaget domstol på yrkande av part, som har lösningsrätt, tillägga honom hyres- eller bostadsrätten. Lösningsrätten skall göras gällande inom tre månader från det samlevnaden hävdes. Ersättning skall utgå för hyres- eller bostadsrättens värde.

Den föreslagna lagen reglerar bara rättsförhållandet mellan de samlevande parterna. Förhållandet mellan hyresvärden och den som sammanlevt eller sammanlever med hyresgästen regleras i ett samtidigt framlagt förslag till ändring i jordabalkens bestämmelser om överlåtelse av hyresrätt och förlängning av hyresavtal. De där föreslagna ändringarna innebär att vad som sägs om make skall äga motsvarande tillämpning i fråga om den som har övertagit eller är berättigad att överta hyresrätten enligt den särskilda lagen. Några ändringar i bostadsrättslagen har inte ansetts behövliga.

5 Föredraganden

5.1 Allmänna synpunkter

Familjen är av grundläggande betydelse både för familjemedlemmarna själva och för samhället. Inom familjens ram får barnen vård och uppfostran. Sammanhållning inom familjen kan tillgodose föräldrarnas och barnens behov av trygghet och samhörighet med andra. I ekonomiskt hänseende innebär familjen en hushållsgemenskap som bidrar till att trygga de enskilda medlemmarnas försörjning.

Det övervägande antalet män och kvinnor som bildar familj väljer att ge sin samlevnad äktenskapets form. Särskilda undersökningar som avser förhållandena under åren 1969—1970 visar att ungefär 93 % av samboende män och kvinnor är gifta. Det finns emellertid tecken som tyder på att det under senare år har blivit vanligare att män och kvinnor bildar familj utan att gifta sig. Giftermålsfrekvensen har sjunkit. Antalet ingångna äktenskap har gått ned från 61 101 år 1966 till 39 918 år 1971, vilket motsvarar en sänkning med cirka 35 %. Det har blivit vanligare att barn föds utom äktenskapet. Av de barn som föddes år 1960 var 11,3 % födda utom äktenskap. År 1971 uppgick motsvarande andel till 21,6 %. En särskild undersökning från år 1971 visar att omkring två tredjedelar av de nyblivna ogifta mödrarna sammanbor med barnets far.

Det moderna samhället lämnar på många olika sätt stöd åt familjen. På social-, arbetsmarknads-, bostads- och utbildningspolitikens områden liksom inom familjebeskattningen görs insatser som syftar till att stödja familjerna i fullgörandet av deras uppgifter eller till att överta uppgifter som tidigare har fullgjorts inom familjens ram. Särskilt betydelsefulla är de insatser som är inriktade på stöd och hjälp åt barnfamiljerna. Vi har allmänna barnbidrag, bostadstillägg, bidragsförskott, studiestöd, barnpensioner och andra förmåner inom den allmänna försäkringen samt bosättningslån. Inkomstbeskattningen är lindrigare för den som har försörjningsplikt mot make, om denne saknar egen inkomst. Vidare ges i vissa fall skattelättnad åt den som uppfostrar barn eller utger underhållsbidrag till make. Samhället lämnar särskild service till barnfamiljerna i form av barnstuge- och familjedaghemsverksamhet, social hemhjälp, förebyggande mödra- och barnavård etc.

Familjerelationerna och familjebandens betydelse förändras med samhällsutvecklingen. Å andra sidan påverkas också denna utveckling av rådande familjemönster. Det råder ett växelspel mellan familjens levnadsmönster samt lagstiftning och sociala eller ekonomiska förändringar i samhället.

Under de senaste decennierna har betingelserna för familjebildning och familjeliv liksom familjernas levnadsmönster ändrats. Dessa förändringar till trots står det utom tvivel att familjen även i framtiden kommer att ha en central plats i samhällslivet. Familjepolitiken är därför av stor betydelse. Av särskild vikt är att samhället ger stöd åt barnfamiljerna. Men det är också en viktig uppgift för samhället att reglera familjemedlemmarnas inbördes förhållanden genom lagstiftning. Därvid träder reglerna om äktenskapet och dess rättsverkningar i förgrunden.

Utanför den familjerättsliga lagstiftningen — exempelvis inom social- och skattelagstiftningen — likställs i viss utsträckning samlevande ogifta med makar. Tanken är att samboende män och kvinnor som lever under samma sociala och ekonomiska förhållanden skall behandlas lika oberoende av om de har ingått äktenskap eller inte. Vid förverkligandet av denna tanke har lagstiftaren ofta ställts inför problem att finna lämpliga och lätt konstaterbara kriterier för att avgöra om äktenskapsliknande samlevnad föreligger eller inte i det enskilda fallet. Ett vanligt sätt att lösa problemet har inom social- och skattelagstiftningen varit att med gifta likställa samboende som tidigare har varit gifta med varandra eller som har eller har haft barn tillsammans. Andra kategorier av samboende har inte kunnat likställas med gifta, eftersom det inte har ansetts kunna komma i fråga att bygga avgränsningen på regler som förutsätter att myndigheterna i enskilda fall skall göra ingående undersökningar beträffande människors personliga levnadsförhållanden.

I detta lagstiftningsärende har under remissbehandlingen gjorts gällande att social- och skattelagstiftningen i viss utsträckning har fått så-

dan utformning att makar blir sämre ställda än samlevande ogifta. Enligt min mening kan inte med fog hävdas att äktenskapet diskrimineras inom social- och skattelagstiftningen. Jag kan på denna punkt hänvisa till den redogörelse som nyligen lämnades av statsrådet Odhnoff i ett interpellationssvar i riksdagen (prot. 1972: 135 § 4). För egen del har jag inte anledning att gå närmare in på dessa frågor nu. De är inte omedelbart aktuella i detta lagstiftningsärende, som rör den civilrättsliga regleringen av familjemedlemmarnas inbördes förhållanden. Jag vill endast framhålla att min principiella uppfattning är att man vid utformningen av regler om skatter och sociala förmåner i möjlig mån bör undvika att ge reglerna ett sådant innehåll att människor förlorar på att gifta sig eller vinner på att skiljas.

De speciella problem av både ekonomisk och personlig art som den äktenskapliga samlevnaden mellan man och kvinna och deras familjeliv med eventuella barn under deras vårdnad ger upphov till gör det nödvändigt att lagstiftningen tillhandahåller ett särskilt regelsystem för dessa samlevnadsförhållanden. Lika uppenbart är att äktenskapsrättens regler kan göras tillämpliga endast i fall då kontrahenterna har kommit överens om att gifta sig och på visst sätt utåt manifesterat sin överenskommelse, dvs. när de har ingått äktenskap i den form lagen anvisar.

Detta innebär visserligen att de människor, som sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden, dvs. under i princip samma sociala och ekonomiska betingelser som gifta personer, men som av en eller annan anledning inte vill ingå äktenskap, i åtskilliga hänseenden blir underkastade andra rättsregler än de gifta och att detta kan vara oförmånligt för dem båda eller för endera av dem. Detta är emellertid ofrånkomligt om man utgår från att äktenskapet är och måste vara grundat på frivillig överenskommelse.

Det är enligt min mening av största betydelse att människornas frihet att själva utforma sitt personliga liv, att välja samlevnadsform och att bestämma de etiska normer som skall gälla för deras familjeliv respekteras. Lagstiftarens ambitioner på äktenskapsrättens område bör begränsas till att tillhandahålla lösningar på praktiska problem och inriktas på att reglerna skall ges en sådan utformning att de kan accepteras av praktiskt taget alla människor. Arbetar man med denna målsättning bör det vara möjligt att bevara äktenskapet som den normala och naturliga formen för familjebildning för det helt övervägande flertalet människor. Det är från flera synpunkter önskvärt att så sker.

Samhället måste emellertid räkna med som en realitet att det i dag finns ett betydande antal familjer där föräldrarna inte är gifta. Lagstiftaren måste ta hänsyn till detta, framför allt vid utformningen av bestämmelser som direkt eller indirekt berör barn. Det bör givetvis inte i en modern lagstiftning få förekomma att barnens intressen blir sämre tillgodosedda av det skälet att föräldrarna inte är eller har varit gifta

med varandra. I fråga om vårdnaden om barn och rätten till den gemensamma familjebostaden bör därför eftersträvas i sak enhetliga regler för alla samlevande oberoende av om samlevnaden sker inom äktenskapets ram eller inte.

Vår *gällande giftermålsbalk* (GB) kom till år 1920. Dess regler om ingående och upplösning av äktenskap motsvarar den lagstiftning i ämnet som hade införts redan år 1915. Det är allmänt erkänt att balken var ett för sin tid förnämligt lagverk. Den präglades av både realism och framsynthet.

Vid tiden för GB:s tillkomst innebar det nästan allenarådande familjemönstret att mannen var den förvärvsarbetande som skaffade familjen de nödvändiga kontanterna, medan hustrun arbetade i hemmet och svarade för barntillsynen. Knappt 4 % av de gifta kvinnorna hade förvärvsarbete utanför hemmet. Institutioner för barntillsyn var utomordentligt sällsynta. Ensamstående familjeförsörjare erbjöds inte annat stöd från samhällets sida än en torftig fattigvård.

Ett väsentligt syfte med 1920 års lagstiftning var att bryta med det tidigare patriarkaliska familjemönstret med mannen som familjens överhuvud och ersätta det med ett system där man och hustru är likaberättigade. Balkens regler innebär i princip att båda makarna har samma rättigheter och skyldigheter. Mot bakgrund av den fasta rollfördelning mellan makarna som vid tiden för GB:s tillkomst präglade förhållandena i de flesta familjer är det dock naturligt att den rättsliga jämställdheten mellan makarna i huvudsak blev av formell karaktär. Förutsättningarna för en reell ekonomisk självständighet för kvinnan var i allmänhet små, eftersom hustrun för sin försörjning var hänvisad till de inkomster som mannen genom sitt förvärvsarbete tillförde familjen. Under dåtida förhållanden var det naturligt att använda restriktiva skilsmässoregler för att slå vakt om familjestabiliteten. Begränsningar i rätten att skiljas sågs som ett verkningsfullt medel att förhindra familjeupplösning. Samlevnad mellan man och kvinna utan äktenskap var inte socialt accepterad.

De sociala förhållanden som rådde vid tiden för GB:s tillkomst innebar i och för sig en rationell motivering för uppfattningen att lagstiftningen borde motverka skilsmässor genom restriktiva regler av olika slag. Enligt då för tiden allmänt omfattade värderingar borde en make inte egenvilligt få undandra sig samlevnaden annat än i särskilda fall då ett sådant handlingssätt framstod som moraliskt berättigat. Inte heller om makarna var ense om att skiljas borde de ha full frihet att upplösa sitt äktenskap.

Inte bara reglerna om upplösning av äktenskap utan också andra bestämmelser i GB ger uttryck åt etiska normer för hur makar bör uppträda mot varandra. Om någon av makarna grovt åsidosätter sina förpliktelser mot den andra kan det berättiga den förfördelade maken att

få äktenskapet upplöst. I vissa fall kan den som bär den huvudsakliga skulden till en brytning drabbas av ekonomiska påföljder i form av skadestånd eller mistad rätt till underhåll. Enligt föräldrabalken (FB) kan liknande faktorer i princip påverka bedömningen av frågan om vem som vid en skilsmässa skall få vårdnaden om de gemensamma barnen.

GB har inte undergått några väsentliga ändringar sedan sin tillkomst. Det är ofrånkomligt att den utveckling som har ägt rum under det senaste halvseklet har medfört att åtskilliga av balkens bestämmelser nu framstår som föråldrade både till sin språkdräkt och till sitt innehåll. En betydande anpassning till förändrade förhållanden har visserligen skett genom praxis. *Behovet av översyn av lagreglerna* har emellertid i stigande grad gjort sig gällande. Sannolikheten talar för att den sjunkande äktenskapsfrekvensen till viss del beror på att gällande äktenskapslagstiftning inom växande grupper — inte minst bland ungdomen — anses otidsenlig. Särskilt för dem som har ambitionen att slå vakt om äktenskapet som samlevnadsform bör den ökande familjebildningen utanför äktenskapets ram vara en erinran om behovet av att se över lagstiftningen.

År 1956 tillkallades sakkunniga, familjerättskommittén, med uppgift att företa en allmän översyn av äktenskapslagstiftningen. Kommittén avgav år 1964 betänkandet (SOU 1964: 34 och 35) Äktenskapsrätt. På grundval av förslaget genomfördes år 1968 vissa begränsade ändringar i reglerna om ingående och upplösning av äktenskap, och följande år gjordes en ändring i syfte att stärka efterlevande makes ställning vid bodelningen. Det stod redan då klart att dessa ändringar inte var tillräckliga. I 1968 års proposition (prop. 1968: 136) framhöll föredragande departementschefen att samhällsförhållandena under det senaste halvseklet förändrats på ett sätt som inte kunde undgå att påverka synen på äktenskapet som institution. Ändrade samhällsförhållanden och nya etiska värderingar måste få sätta spår i äktenskapslagstiftningen och en genomgripande revision måste göras. Familjerättskommitténs förslag bedömdes emellertid inte kunna läggas till grund för en sådan reform. I stället tillkallades år 1969 nya sakkunniga, familjelagssakkunniga, med uppgift att förbereda reformen.

Familjelagssakkunniga har nu avgett ett första betänkande (SOU 1972: 41) Familj och äktenskap I. Betänkandet innehåller förslag till en partiell revision av äktenskapslagstiftningen. Reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar har i huvudsak lämnats åt sidan. Avsikten är att de skall behandlas i en senare etapp av utredningsarbetet. De sakkunnigas förslag rör främst reglerna om ingående och upplösning av äktenskap. Vidare föreslås att de bestämmelser som avser makars personliga förhållanden till varandra skall slopas. Möjlighet införs att vid bodelning efter äktenskapsskillnad jämka den hälftendelning av makarnas giftorättsgods som annars normalt skall äga rum.

Vissa ändringar i FB:s regler om vårdnaden om barn förordas. Slutligen har de sakkunniga lagt fram förslag till en särskild lag om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning av äktenskapsliknande samlevnad.

De sakkunnigas förslag har fått ett övervägande gynnsamt mottagande under remissbehandlingen. Endast ett fåtal remissinstanser har betänkligheter mot grundläggande principer i förslaget. Vissa remissinstanser har emellertid invänt att det borde anstå med en reform av äktenskapsrätten till dess de sakkunniga hunnit pröva även äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. En annan invändning, som rör uppläggningen av lagstiftningsarbetet, är att förslaget inte har tillkommit i nordiskt samarbete. Dessa båda invändningar har ett nära samband med varandra.

Erfarenheten har lärt oss att ett genomförande i en etapp av ett så omfattande lagstiftningsarbete som en fullständig revision av äktenskapslagstiftningen är förenat med stora svårigheter. I det sammanhanget kan erinras om att den nuvarande äktenskapslagstiftningen kom till i två etapper med en uppdelning efter i huvudsak samma grunder som nu. År 1915 reviderades reglerna om ingående och upplösning av äktenskap medan reglerna om makars ekonomiska rättsförhållanden behandlades av riksdagen först i samband med antagandet av giftermålsbalken år 1920.

Som jag nyss nämnt misslyckades det mångåriga lagstiftningsarbete som bedrevs under 1950- och 1960-talen med sikte på att i ett sammanhang göra alla behövliga ändringar i de nordiska äktenskapslagarna. Misslyckandet berodde åtminstone delvis på att uppläggningen av arbetet var för vidlyftig och ambitiös. En annan väsentlig förklaring är att det varken på det nationella eller på det nordiska planet fanns en klart definierad målsättning för arbetet utöver önskemålet att de nordiska äktenskapslagarna skulle vara så lika varandra som möjligt.

En modernisering av den svenska äktenskapsrätten i huvudsaklig överensstämmelse med familjelagssakkunnigas förslag är enligt min mening en angelägen reform. Den berör åtskilliga frågor av stor praktisk betydelse för många människor. Att nu avstå från att genomföra förslaget som en etapp på vägen mot en mera fullständig revision skulle vara att upprepa misstagen från 1950- och 1960-talen. Om uppskovet motiverades med att vi ville avvakta utredningsarbetet i övriga nordiska länder skulle det i praktiken kunna betyda att vi strök ett streck över tidigare meddelade direktiv för reformarbetet. Familjelagssakkunniga skulle efter ett sådant beslut inte längre ha tillräcklig politisk vägledning. Visserligen finns numera även i de andra nordiska länderna — utom Island — kommittéer som sysslar med äktenskapsrätten. Men det har inte fastlagts några bestämda riktlinjer för arbetet i dessa kommittéer. De finska och norska regeringarna är än-

nu inte beredda att ange vilka principer som enligt deras mening bör ligga till grund för en modern äktenskapsrätt. I Danmark är situationen något annorlunda. Där finns sympatier för tankegångarna i familjelagssakkunnigas betänkande, men inte heller i Danmark har diskussionen om äktenskapsrättens grundvalar mognat fram till ett avgörande. Ingenting kan därför sägas om vilka principer som eventuellt skulle kunna bli den minsta gemensamma nämnaren vid en samnordisk revision av äktenskapslagstiftningen. Så sent som i november förra året nödgades också det nordiska ministerrådet konstatera att det f. n. inte synes vara praktiskt möjligt att uppnå ensartade regler i samtliga nordiska länder inom det avsnitt av äktenskapsrätten som här är aktuellt. Detta konstaterande gjordes av ett enhälligt ministerråd efter en mycket ingående diskussion i ämnet.

De olägenheter som kan bli en följd av att skillnaderna mellan de nordiska ländernas äktenskapslagar ökar är inte stora och de kan mycket väl avhjälpas genom konventioner. Förberedelser härför har redan vidtagits. Dessutom bör man i detta sammanhang inte bortse från erfarenheter som vi gjort på andra lagstiftningsområden och som visar att skillnader som uppstått vid en tidpunkt i de nordiska rättssystemen inte sällan kunnat överbryggas på nytt vid en senare tidpunkt. De nordiska kontakterna på äktenskapsrättens område kommer självfallet att bevaras och utvecklas både mellan berörda kommittéer och på departementsplanet. Det kan f. ö. konstateras att utsikterna att få till stånd nordisk rättslikhet ter sig betydligt ljusare när det gäller äktenskapets ekonomiska rättsverkningar än när det gäller reglerna om äktenskaps ingående och upplösning. Möjligheterna att få likartade nordiska bestämmelser på de avsnitt av äktenskapsrätten som återstår att utreda kommer att prövas inom ramen för det fortsatta arbetet i de nordiska kommittéerna.

Jag förordar alltså att familjelagssakkunnigas betänkande nu tas upp till saklig bedömning. Innan jag går in i detalj på olika förslag som de sakkunniga har lagt fram skall jag behandla ytterligare ett par frågor av mera allmän natur.

Familjelagssakkunniga har vid utformningen av sina förslag utgått från att en reviderad giftermålsbalk inte bör innehålla några bestämmelser som ger uttryck för *etiska normer i relationerna mellan makar.*

Som jag förut har nämnt innehåller GB vissa bestämmelser om makarnas personliga relationer till varandra. Dessa bestämmelser har sin grund i en etik som lagstiftaren velat ge sitt stöd. Vissa av dem är mycket allmänt hållna. Som exempel kan nämnas föreskrifter om att make som grovt har kränkt den andra maken kan åläggas att betala skadestånd och regler om att make som bär den huvudsakliga skulden till en hemskillnad eller äktenskapsskillnad i princip inte kan tillerkännas underhållsbidrag. Vad som menas med grov kränkning och efter vilka kri-

terier skuldfrågan skall bedömas sägs inte uttryckligen i lagen. Vid tillämpningen av sådana bestämmelser måste därför makarnas handlande bedömas enligt de allmänna etiska normer som varit vägledande vid utformningen av lagstiftningen, givetvis dock med beaktande av de förskjutningar och förändringar i förhärskande värderingar som äger rum från tid till annan.

Det är givet att familjebildning bör grundas på känsla av samhörighet och att sammanhållning inom familjen förutsätter att familjens medlemmar samverkar och visar varandra hänsyn. Därmed är emellertid inte sagt att denna självklara sanning behöver översättas i äktenskapsrättsliga regler som knyter rättsliga sanktioner till att en av makarna har handlat i strid mot vissa etiska normer för samlevnaden. Att i lagtext konkretisera sådana normer är mycket svårt. I stor utsträckning hänvisas man till allmänna uttryck av den typ gällande lag innehåller. Allmänt utformade lagregler medför stora problem för rättstillämpningen. Det blir svårt för domstolar och andra att slå fast, om ett visst beteende utgör ett brott av den art mot de av lagen förutsatta etiska normerna att de lagreglerade sanktionerna blir tillämpliga. Dessutom är det många gånger en nästintill omöjlig uppgift att avgöra vem av makarna som djupare sett har skulden till att söndring har uppstått. För ett nutida betraktelsesätt är det också stötande att en domstol skall behöva fastställa vem av två makar som bär skulden till att söndring har uppstått i äktenskapet, och det blottläggande av makarnas intima personliga förhållanden som en sådan prövning förutsätter kan på ett för framtiden olyckligt sätt skärpa motsättningarna mellan dem. Indirekt kan också barnen komma att drabbas.

Jag påpekade tidigare att man inte kan utesluta att den sjunkande äktenskapsfrekvensen delvis beror på att växande grupper av vårt folk inte vill låta sitt privatliv dikteras genom normer som påtvingas dem utifrån genom äktenskapslagstiftningen. Det är inte osannolikt att många hyser olust inför tanken att en domstol i samband med en eventuell skilsmässa skulle ingående pröva förhållanden och händelser som hänför sig till deras familjeliv. Äktenskapslagstiftningens huvuduppgift bör vara att tillhandahålla lösningar på praktiska problem. Den bör, som jag tidigare har framhållit, utformas så att den kan godtas av det helt överväldigande flertalet människor.

Nästan samtliga remissinstanser har godtagit de sakkunnigas förslag om utmönstring av de sanktionsregler som anknyter till makarnas personliga förhållanden till varandra. Åtskilliga har emellertid uttalat sig för att GB även i fortsättningen bör innehålla en motsvarighet till nuvarande bestämmelser i 5 kap. 1 §, där det föreskrivs att makar är skyldiga varandra trohet och bistånd och har att i samråd verka för familjens bästa. En sådan osanktionerad lagregel skulle enligt dessa remissinstansers mening vara av värde som ett stöd för sammanhållningen inom äktenskapet.

I och för sig strider det mot svenska traditioner att i lag ha allmänna deklarationer av den typ som 5 kap. 1 § innehåller, om man inte är beredd att knyta några rättsliga sanktioner till att någon handlar i strid mot deras innehåll. Som framgår av det nyss anförda är jag inte beredd att förorda sådana sanktioner. Det kan också invändas att formuleringen av 5 kap. 1 § är något ålderdomlig och till synes tillmäter den sexuella troheten i äktenskapet alltför stor vikt. Trohetskravet har emellertid i själva verket här en vidsträcktare innebörd och är närmast liktydigt med lojalitet och ömsesidig hänsyn. Mot ett allmänt krav av det slaget kan knappast någon ha invändningar i sak. Jag kan inte heller finna att det föreligger något påtagligt behov av att slopa bestämmelserna i 5 kap. 1 § vid en partiell reform av GB. Däremot skulle en sådan åtgärd möjligen kunna föranleda missuppfattningar beträffande intentionerna med den nu förestående äktenskapsrättsliga reformen. Jag vill därför inte förorda någon ändring i GB på denna punkt.

Skilsmässoreglerna i familjelagssakkunnigas förslag har utformats utifrån *principen att äktenskapet skall ses som en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer.* Det synsättet har att göra bl. a. med kvinnans förändrade ställning i samhället.

Som jag tidigare har framhållit var det vid tiden för GB:s tillkomst mycket ovanligt att gifta kvinnor hade förvärvsarbete. Sedan dess har situationen förändrats på ett avgörande sätt, i synnerhet under de senaste åren. År 1964 hade 46,5 % av de gifta kvinnorna i åldrarna 18—66 år förvärvsarbete och år 1972 hade andelen stigit till 58,5 %. Man kan således räkna med att kvinnans jämställdhet med mannen på arbetsmarknaden håller på att bli verklighet. Betydande insatser återstår dock att göra, om detta mål skall kunna nås. Det kan räcka med att peka på att endast omkring hälften av de förvärvsarbetande gifta kvinnorna har heltidsarbete och att kvinnorna framför allt sysselsätts inom låglöneyrken. I takt med att kvinnor i allt större utsträckning börjat förvärvsarbeta har också attityden till kvinnans förvärvsarbete förändrats. I dag är det lika nödvändigt för flickor som för pojkar att skaffa sig en yrkesutbildning så att de inte för sin försörjning behöver vara beroende av någon annan.

Många andra drag i samhällsutvecklingen är ägnade att minska gifta kvinnors och barnens beroende av mannen. Samhället svarar numera helt eller delvis för åtskilliga behov som förut måste tillgodoses inom familjen. Uppfostran av barnen stöds ekonomiskt genom barnbidrag och studiehjälp. Stora insatser görs från samhällets sida för att bistå familjerna med barntillsyn, även om mycket återstår innan problemen har blivit lösta: vi har mer än 820 000 barn under skolåldern och antalet kommunala daghems- och familjedaghemsplatser uppgick i mitten av år 1972 till omkring 93 000. Familjens bostadskostnader nedbringas i stor utsträckning genom bostadsbidrag. Vi har fått ett omfattande socialför-

säkringssystem som skapar trygghet vid sjukdom och invaliditet, efter familjeförsörjarens död och på ålderdomen. Utbildningen har demokratiserats och gjorts tillgänglig för alla oberoende av kön och inkomstförhållanden.

Alla de nu nämnda omständigheterna är ägnade att minska makarnas ömsesidiga ekonomiska beroende. Man kan utgå från att kvinnan får allt större ekonomisk självständighet och att den normala ordningen i framtiden kommer att vara att båda makarna i ett äktenskap har förvärvsarbete. Detta får betydelse bl. a. för utformningen av reglerna om upplösning av äktenskap. I gällande lagstiftning är möjligheterna till skilsmässa begränsade på olika sätt. Är makarna ense om att skiljas kan de visserligen göra detta men endast efter en ganska omständlig procedur med medling, hemskillnadsdom och ett års särlevnad. Omedelbar äktenskapsskillnad kan utverkas bara på vissa i lagen angivna grunder. Om bara den ena maken vill skiljas är principen att han eller hon inte har obetingad rätt till det. I praktiken är det dock nästan alltid möjligt för den som så önskar att få till stånd en skilsmässa.

Skilsmässostatistiken visar att skilsmässor är vanligare nu än förr även om det inte är fråga om en oavbrutet stigande trend. År 1920 upplöstes 1 325 äktenskap genom äktenskapsskillnad, medan det år 1971 förekom 13 682 äktenskapsskillnader. Fortfarande varar dock det stora flertalet äktenskap livet ut. Endast cirka 14 % av alla ett visst år ingångna äktenskap är upplösta efter 20—25 år.

En upplösning av ett äktenskap innebär i dag i regel inte samma ekonomiska påfrestningar som tidigare. Inte bara mannen utan också kvinnan har numera betydligt oftare än förr möjligheter att efter skilsmässa försörja sig själv genom förvärvsarbete. Ensamstående föräldrars situation har underlättats på olika sätt bl. a. genom systemet med bidragsförskott, som innebär att barn under 18 år vars vårdnadshavare är ensamstående garanteras en minimistandard genom ett indexreglerat bidrag. Samhället har givetvis fortfarande anledning att motverka förhastade skilsmässor. En upplösning av en familj innebär nästan alltid påfrestningar främst av känslomässig men ibland också av ekonomisk art för de berörda personerna. Särskilt påtaglig är risken för att minderåriga barn blir illa utsatta. Skilsmässor bör dock inte motverkas på det viset att lagstiftningen begränsar möjligheterna att upplösa ett äktenskap. Utformas lagstiftningen så att man försvårar eller rentav gör det omöjligt för en person att upplösa ett äktenskap som han efter moget övervägande vill frigöra sig från, skapar man inte någon harmonisk miljö för en fortsatt samlevnad. Eftersom det under alla omständigheter är omöjligt att hindra en make att bryta samlevnaden och eventuellt bilda ny familj, bör han också ha möjlighet att upplösa det tidigare äktenskapet så att en ny familjebildning kan ske i äktenskapets form.

Restriktiva skilsmässoregler är inte förenliga med uppfattningen av

äktenskapet som en form för frivillig samlevnad. I likhet med en så gott som enhällig remissopinion ansluter jag mig härvidlag till de sakkunnigas grundinställning. En makes bestämda och väl övervägda önskan om äktenskapsskillnad bör enligt min mening alltid respekteras. Eftersom en samlevnad mellan man och kvinna har så många personliga och känslomässiga inslag bör det inte komma i fråga att någon myndighet skall pröva om makens motiv för att begära äktenskapsskillnad är objektivt sett välgrundade. En annan sak är att det kan vara motiverat att för fall då makarna inte är ense om att skiljas eller då de har minderåriga barn införa särskilda regler som i möjligaste mån skapar garantier för att ett beslut att skiljas inte är förhastat.

5.2 Ingående av äktenskap

5.2.1 *Trolovning*

Enligt gällande rätt medför en överenskommelse att ingå äktenskap, trolovning, vissa rättsverkningar som får betydelse om trolovningen upplöses. Bestämmelser härom är intagna i 1 kap. GB. I vissa situationer kan den som bär den huvudsakliga skulden till en brytning åläggas att utge skadestånd till den andre. Gåvor som har getts för äktenskapet skall i regel återlämnas om trolovningen bryts eller en av de trolovade avlider. Har de trolovade barn tillsammans och upplöses trolovningen genom mannens död, har kvinnan, om hon är i behov av underhåll, rätt till skälig andel i mannens kvarlåtenskap, dock högst hälften.

De sakkunniga anser att trolovade bör få helt obundna av varje rättslig reglering avgöra, om de vill fullfölja överenskommelsen att ingå äktenskap. Förslaget innebär i enlighet härmed att GB:s bestämmelser om trolovning upphävs. Det stora flertalet remissinstanser har lämnat detta förslag utan erinran. Med en sådan ändring förändras trolovningen — liksom tidigare lysningen — från ett rättsligt reglerat institut, till en sedvänja med stöd endast i traditionen.

Jag har i det föregående gett uttryck åt den uppfattningen att några särskilda rättsliga sanktioner inte bör knytas till att en av makarna bär den huvudsakliga skulden till att det har uppstått en brytning mellan dem. Det gäller givetvis också i fråga om dem som ännu inte har gift sig utan bara har kommit överens om att ingå äktenskap. Jag instämmer därför med de sakkunniga i att det bör stå en trolovad fritt att bryta trolovningen av vilket skäl som helst eller utan att ange något skäl alls, och det synes mig uteslutet att frågan om vem som bär den huvudsakliga skulden till brytningen skall kunna tillmätas någon rättslig betydelse. Härav följer bl. a. att några regler om skadestånd för bruten trolovning inte bör ingå i GB.

De nuvarande bestämmelserna om återbäring av gåva vid upplösning av trolovning är inte tvingande utan parterna kan avtala på annat

sätt. Bestämmelserna tar endast sikte på gåvor som har lämnats för det tilltänkta äktenskapet. Vad som har getts för att förbrukas under trolovningstiden omfattas inte av bestämmelserna. De sakkunniga framhåller att det, om gåva har lämnats för äktenskapet, torde ha varit en för givaren bestämmande och av mottagaren lätt insedd förutsättning för gåvan att äktenskapet kommer till stånd. Givaren skulle därför med stöd av allmänna avtalsrättsliga principer kunna få gåvan åter om trolovningen bryts. Denna bedömning synes mig riktig. Det är mera tveksamt vilket resultat en tillämpning av allmänna avtalsrättsliga grundsatser leder till om trolovningen upplöses på grund av ena partens död. För det fall att det är givaren som dör torde det dock normalt få antas bäst överensstämma med hans vilja att gåvotagaren skall få behålla gåvan. Det anförda visar enligt min mening att man i rättstillämpningen kan med stöd av allmänna avtalsrättsliga regler komma till rimliga resultat när det gäller frågan om återbäring av gåvor mellan trolovade. Några särskilda lagbestämmelser i detta ämne behövs därför inte.

Ett par remissinstanser har ifrågasatt om inte nuvarande bestämmelser i 1 kap. 6 § om trolovad kvinnas rätt till andel i mannens kvarlåtenskap bör behållas tills vidare i avvaktan på att familjelagssakkunniga har slutfört sitt utredningsarbete och behandlat även de ekonomiska rättsverkningarna av äktenskap och andra samlevnadsförhållanden. Under remissbehandlingen har gjorts gällande att dessa bestämmelser ibland kan leda till socialt sett gynnsamma effekter därigenom att efterlevande kvinna som under lång tid sammanlevt med en man som senare har avlidit får ett visst ekonomiskt skydd. Mig veterligen finns emellertid inte något belägg för detta. I själva verket torde sådana situationer vara ovanliga. Om en man och en kvinna har sammanlevt lång tid utan att gifta sig kan det sannolikt bara mera sällan med fog göras gällande att de faktiskt har varit ense om att ingå äktenskap, och har någon sådan enighet inte förelegat har inte heller någon trolovning existerat. F. ö. kan framhållas att det i och för sig ofta kan föreligga lika starkt skyddsbehov i fall då de trolovade inte har fått barn tillsammans som i de situationer vilka omfattas av lagbestämmelserna. Vad beträffar skyddsbehovet för fall då det finns minderåriga barn bör vidare beaktas, dels att ensamstående föräldrar numera har en mycket mer tryggad ställning när det gäller att bestrida kostnaderna för barnens uppfostran än vad fallet var vid GB:s tillkomst, dels att ett bortfall av moderns rätt till andel i kvarlåtenskapen normalt innebär en förstärkning av barnets arvsrätt, vilket i sin tur påverkar moderns skyldighet att svara för barnets underhåll. Dessa förhållanden minskar behovet av det särskilda ekonomiska stöd åt ensamstående mödrar som bestämmelserna ger underlag för. Mot de gällande bestämmelserna kan vidare riktas den från principiell synpunkt allvarliga kritiken att de endast gäller till förmån för den ena parten, kvinnan. Utvecklingen går i allt

snabbare takt mot att båda makarna i ett äktenskap blir ekonomiskt självständiga. Detta bör rimligen i än högre grad gälla i fråga om trolovade. Vid en trolovning har f. ö. i det stora flertalet fall någon ekonomisk gemenskap av betydelse inte uppkommit mellan parterna. Lagregler som är utformade med sikte direkt på att skydda den kvinnliga parten ter sig otidsenliga och är inte förenliga med det synsätt som bör prägla en modern äktenskapslagstiftning. Mot bakgrund av det nu anförda anser jag att det inte finns anledning att behålla de särskilda reglerna om rätt för trolovad kvinna till andel i mannens kvarlåtenskap.

I enlighet med vad jag nu har anfört ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag att bestämmelserna i 1 kap. GB om trolovning upphävs.

Uttrycket trolovning förekommer även på andra håll i lagstiftningen. I likhet med de sakkunniga anser jag det naturligt att också i fortsättningen tolka detta uttryck som åsyftande en överenskommelse mellan man och kvinna att ingå äktenskap. Några tolkningssvårigheter vid tillämpningen av författningar där uttrycket trolovning förekommer torde därför inte behöva uppstå. I lagrådsremiss den 28 december 1972 har föreslagits vissa ändringar i rättegångsbalken som innebär bl. a. att uttrycket trolovad utmönstras ur jävsbestämmelserna i 4 kap. 12 och 13 §§.

5.2.2 *Hinder mot äktenskap*

I 2 kap. GB upptas bestämmelser om hinder mot äktenskap. Som de sakkunniga framhåller torde bestämmelserna bygga på den tanken att ett hinder mot äktenskap också utgör ett hinder mot faktisk samlevnad mellan dem som hindret gäller för. Av vad jag tidigare har anfört framgår att ett sådant synsätt inte kan vara vägledande i dagens samhälle, där även samlevnad utan äktenskap är vanligt förekommande. För min del anser jag att utgångspunkten när det gäller att ställa upp regler om hinder mot äktenskap bör vara att antalet sådana hinder skall vara starkt begränsat. I princip bör alla samlevande män och kvinnor ha möjlighet att välja äktenskapets form för sin samlevnad. I vissa fall kan emellertid en samlevnad av sociala eller medicinska skäl te sig icke önskvärd från samhällets synpunkt. Detta kan motivera att vissa sexuella förbindelser straffbeläggs. En sådan straffbestämmelse bör naturligen kompletteras med regler om hinder mot äktenskap. Men även i fall där den sexuella förbindelsen inte är straffbelagd kan det, som jag kommer att utveckla närmare i det följande, finnas skäl att ha regler om hinder mot äktenskap. Genom sådana regler kan samhället markera att i vissa situationer en familjebildning inte är önskvärd, även om det inte finns anledning att gå så långt som till att straffbelägga sexuellt umgänge.

Äktenskapsåldern

För underåriga finns enligt gällande rätt olika restriktioner i fråga om rätten att ingå äktenskap.

Äktenskapsåldern är sedan den 1 juli 1969 18 år för både män och kvinnor. De sakkunniga förordar inte någon ändring på den punkten. Detta har godtagits av praktiskt taget alla remissinstanser. För egen del instämmer jag med de sakkunniga i att den som är under 18 år i allmänhet inte har nått den mognad som fordras för att självständigt ta ställning till de problem av personlig och ekonomisk art som uppkommer i en stadigvarande samlevnad. Det finns därför anledning att alltjämt genom ett principiellt äktenskapshinder markera att sådan samlevnad, där endera parten eller båda är under 18 år, anses mindre önskvärd. Några skäl att ändra nuvarande äktenskapsålder finns enligt min mening inte.

Liksom enligt gällande rätt bör den som är under 18 år kunna ingå äktenskap efter dispens. Dispensmyndighet är f. n. länsstyrelsen. De sakkunniga föreslår att dispensprövningen överflyttas till barnavårdsnämnd och anför som huvudsakligt skäl för detta förslag att länsstyrelserna f. n. i allmänhet inhämtar yttrande från nämnden och att detta yttrande regelmässigt blir avgörande för beslutet. De sakkunnigas förslag i denna del har fått ett blandat mottagande vid remissbehandlingen. Flertalet remissinstanser som har yttrat sig i frågan anser att uppgiften alltjämt bör ankomma på länsstyrelsen.

För egen del kan jag vitsorda att de skäl de sakkunniga har åberopat med viss styrka talar för att också det formella avgörandet av dispensärendena bör ligga hos barnavårdsnämnden. Det finns emellertid också skäl emot en sådan ordning. Bl. a. synes möjligheterna att få till stånd en någorlunda enhetlig praxis vara små om beslutanderätten skall spridas på barnavårdsnämnderna i landets alla kommuner. Antalet dispensansökningar torde inte bli så stort att barnavårdsnämnder i mindre kommuner får någon större erfarenhet av denna typ av ärenden. Jag har för min del stannat för att någon ändring i den nuvarande ordningen inte bör ske. För att man skall få garantier för en grundlig prövning bör dock länsstyrelsen genom en uttrycklig bestämmelse åläggas att inhämta yttrande i ärendet från barnavårdsnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.

Sedan den 1 januari 1972 gäller att talan mot länsstyrelses beslut i frågor om underårigs rätt att gifta sig prövas av kammarrätten. I likhet med de sakkunniga anser jag att denna fullföljdsordning bör behållas.

Giftomannasamtycke för underårig

Den som är under 20 år får f. n. inte gifta sig utan samtycke av giftoman. Giftoman är normalt den underåriges föräldrar. Om samtycke vägras kan domstol på ansökan tillåta äktenskapet. Sakkunnigförslaget innebär att kravet på giftomannasamtycke slopas i fråga om underåriga.

Genom de ändringar i förmynderskapslagstiftningen som genomfördes år 1969 har underåriga som fyllt 18 år fått vidgad rättslig handlingsförmåga. De kan själva ta anställning och disponera över sin arbetsinkomst. De får ta upp statliga studielån och bosättningslån utan förmyndarens medverkan. De kan själva hyra bostad för eget bruk. Underårig som har eget hushåll får företa alla sådana rättshandlingar som krävs för den dagliga hushållningen. Dessa regler innebär att 18- och 19-åringar har goda möjligheter att oberoende av föräldrarnas samtycke bilda familj utan att gifta sig. Grundlagberedningen har nyligen förordat (SOU 1972: 15) att rösträttsåldern sänks till 18 år. Beredningen förutsätter därvid, att också myndighetsåldern sänks på motsvarande sätt. Inom justitiedepartementet förbereds f. n. förslag till en sådan sänkning. Mot denna bakgrund finner jag det naturligt att krav på giftomannasamtycke inte uppställs i fråga om 18- och 19-åringar.

För den som är under 18 år fordras enligt mitt förslag, liksom enligt gällande lag, dispens för ingående av äktenskap. Åtskilliga remissinstanser vill vid sidan härav behålla nuvarande krav på giftomannasamtycke, vilket innebär att föräldrarna i princip kan hindra sina barn från att gifta sig innan de har fyllt 18 år.

För egen del finner jag naturligt att föräldrarnas inställning tillmäts stor betydelse när det gäller frågan om den som inte har fyllt 18 år skall få gifta sig. Ungdom under denna ålder har f. ö. inte någon juridisk rätt att utan föräldrarnas samtycke bryta sig ur hushållsgemenskapen och bilda eget hushåll, låt vara att föräldrarnas möjligheter att hindra detta i praktiken är ganska begränsade.

Om föräldrarna motsätter sig äktenskapet, innebär gällande rätt att frågan om äktenskapet skall tillåtas måste prövas såväl av allmän domstol som av länsstyrelse och — efter överklagande — av förvaltningsdomstol. Detta synes mig inte vara någon rationell ordning. Föräldrarnas inställning till frågan om äktenskap skall tillåtas bör kunna prövas i dispensförfarandet. Jag förordar därför att föräldrarnas intresse av inflytande på giftermålsfrågan tillgodoses genom föreskrift att länsstyrelsen i dispensärendet skall inhämta yttrande från den underåriges vårdnadshavare om det kan ske. Vidare bör vårdnadshavare ges rätt att föra talan mot dispensmyndighets beslut. I denna ordning kan frågan om betydelsen av vårdnadshavarens inställning komma under förvaltningsdomstols prövning. Någon möjlighet till prövning vid allmän domstol synes inte behövlig.

Giftomannasamtycke för omyndigförklarade

I fråga om omyndigförklarade gäller f. n. att de inte får gifta sig utan samtycke av förmyndaren. De sakkunniga föreslår inte någon ändring i detta hänseende. Denna ståndpunkt har lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Det skulle möjligen kunna ifrågasättas om inte omyndigförklarade i likhet med 18- och 19-åringar bör ha rätt att själva bestämma i frågor om ingående av äktenskap, där personliga och känslomässiga förhållanden spelar så stor roll. Man måste emellertid hålla i minnet att det här är fråga om personer som efter särskild prövning har befunnits sakna förmåga att ta hand om sig eller sin egendom. Omyndigförklarade har också mer begränsad rättslig handlingsförmåga än 18- och 19-åringar. De har sålunda bl. a. inte rätt att hyra bostad utan förmyndarens samtycke. Vidare gäller att ett äktenskap f. n. medför ganska omfattande ekonomiska rättsverkningar. Särskilt med hänsyn härtill anser jag i likhet med de sakkunniga att det inte finns tillräckligt starka skäl att slopa kravet på förmyndarens samtycke till omyndigförklarads giftermål. Skulle samtycke vägras bör liksom f. n. domstol kunna på ansökan tillåta äktenskapet.

Medicinska äktenskapshinder

GB:s bestämmelser om s. k. medicinska äktenskapshinder innebär f. n. att den som är sinnessjuk eller sinnesslö inte får ingå äktenskap utan tillstånd av socialstyrelsen. Om det finns anledning anta att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, måste han antingen med läkarintyg styrka att sinnessjukdom eller sinnesslöhet inte kan påvisas hos honom eller få tillstånd av socialstyrelsen att ingå äktenskap utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten.

De sakkunniga föreslår att bestämmelserna om medicinska äktenskapshinder slopas. Detta förslag har godtagits eller lämnats utan erinran av nästan alla remissinstanser, däribland socialstyrelsen och övriga remissorgan med särskild medicinsk sakkunskap.

När det gäller att ta ställning till de sakkunnigas förslag i denna del bör till en början erinras om att en överenskommelse att ingå äktenskap, liksom andra avtal, förutsätter att parterna besitter rättslig handlingsförmåga. Vigsel skall därför vägras om någon av parterna saknar rättslig handlingsförmåga — t. ex. på grund av sinnessjukdom, allvarlig psykisk utvecklingsstörning eller tillfällig rubbning av själsverksamheten såsom berusning.

Den praktiska betydelsen av ett hinder för sinnessjuka och sinnesslöa att ingå äktenskap avser alltså sådana fall där sjukdomen eller abnormiteten inte är av så allvarlig art att den utesluter rättslig handlingsförmåga.

Vid tillkomsten av bestämmelserna om medicinska äktenskapshinder åberopades i första hand arvshygieniska synpunkter. Numera anser

man emellertid på medicinskt sakkunnigt håll att frekvensen av ärftliga sjukdomar och abnormiteter hos befolkningen som helhet inte kan nedbringas i nämnvärd grad genom att manifest sjuka eller abnorma personer hindras från att fortplanta sig. Detta sammanhänger med att man inte härigenom kan nå det stora antal personer som är bärare av latenta sjukdoms- eller abnormanlag. En viss genetisk motivering kan visserligen anföras för att personer med sjukdoms- eller abnormanlag bör hindras från att gifta sig, eftersom det kan finnas en konkret risk för att sjukdomen eller abnormiteten överförs på avkomman. Värdet från genetisk synpunkt av ett äktenskapshinder för psykiskt sjuka och utvecklingsstörda måste emellertid betraktas som obetydligt. Det kan inte komma i fråga att låta hindret omfatta andra än dem som är manifest sjuka eller abnorma. Vidare är ärftlighetsrisken, särskilt vid schizofreni, osäker, och de ärftlighetsfaktorer som leder till psykisk utvecklingsstörning finns latenta hos flertalet normalbegåvade personer. Härtill kommer att möjligheterna att tillämpa äktenskapshindret i praktiken är starkt begränsade. Sedan den 1 juli 1967 antecknas nämligen inte längre sinnessjukdom och sinnesslöhet i kyrkoböckerna, och redan verkställda anteckningar skall enligt beslut av Kungl. Maj:t utgå ur folkbokföringsregistret. Det beror alltså ofta av en slump om förekomsten av äktenskapshindret över huvud taget upptäcks.

Det hittills anförda talar för att reglerna om medicinska äktenskapshinder bör upphävas. Härtill kommer att de har klara negativa effekter. De innebär en för nutida uppfattning främmande särbehandling av psykiskt sjuka och avvikande i förhållande till dem som lider av kroppsliga sjukdomar och handikap och bidrar till att befästa deras främlingskap i samhället. För många av dem som omfattas av de nuvarande bestämmelserna om medicinska äktenskapshinder skulle ett äktenskap otvivelaktigt kunna vara av stort värde och underlätta deras anpassning. Detta gäller särskilt de mindre allvarligt utvecklingsstörda, av vilka säkerligen ett stort antal redan är gifta. Slutligen kan framhållas, att förekomsten av psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning inte utgör något hinder för faktisk familjebildning.

Mot bakgrund av det nu anförda tillstyrker jag de sakkunnigas förslag att gällande bestämmelser om medicinska äktenskapshinder slopas.

Släktskaps- och svågerlagshinder

Äktenskap är förbjudet mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra samt mellan syskon, både hel- och halvsyskon. Sexuella förbindelser mellan sådana personer är straffbelagda. Mellan ett syskon och ett annat syskons avkomling får äktenskap inte ingås utan Kungl. Maj:ts tillstånd. Utan sådant tillstånd får inte heller äktenskap ingås mellan personer av vilka den ene har varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led.

För äktenskapshindren på grund av släktskap har arvsbiologiska hänsyn spelat avgörande roll. Även etiska synpunkter har haft betydelse. De anförda skälen har fortfarande sin bärkraft. I likhet med de sakkunniga anser jag därför att bestämmelserna om förbud mot äktenskap mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap och mellan helsyskon bör behållas. När det gäller halvsyskon ligger saken något annorlunda till. Från genetisk synpunkt kan äktenskap mellan halvsyskon jämställas med äktenskap mellan ett syskon och ett annat syskons avkomling. De arvsbiologiska riskerna är i båda situationerna desamma. Det finns inte någon anledning att upphäva den nuvarande möjligheten för syskon och syskons avkomling att ingå äktenskap med varandra. Vad som skulle tala för bibehållande av ett absolut förbud mot äktenskap mellan halvsyskon skulle då i första hand vara socialetiska hänsyn. Eftersom halvsyskon ofta inte växer upp tillsammans, kan emellertid sådana hänsyn inte tillmätas den betydelsen att äktenskap mellan halvsyskon generellt bör förbjudas. De sakkunniga föreslår att sådant äktenskap skall få ingås efter dispens av Kungl. Maj:t. Detta förslag, som har fått ett gynnsamt mottagande vid remissbehandlingen synes mig väl avvägt och jag ansluter mig till det. Som en konsekvens av denna ändring bör som de sakkunniga föreslår sexuella förbindelser mellan halvsyskon avkriminaliseras.

De sakkunniga förordar, att det nuvarande dispensabla hindret för äktenskap mellan ett syskon och ett annat syskons avkomling upphävs. Några remissinstanser har motsatt sig detta förslag under hänvisning till att de genetiska riskerna är desamma som när det är fråga om äktenskap mellan halvsyskon och att det inte heller här finns anledning att avstå från kravet på särskild tillståndsprövning. För egen del vill jag först påpeka att samtliga dispensansökningar under åren 1950—1971 har bifallits. Det kan mot bakgrund härav starkt ifrågasättas om dispensprövningen fyller någon egentlig funktion. Den av socialstyrelsen framförda synpunkten att kontrahenterna bör få klart för sig att vissa genetiska risker föreligger i en förbindelse av detta slag synes mig inte böra tillgodoses genom ett krav på särskilt tillstånd. Vidare är att märka att situationen skiljer sig från halvsyskonsäktenskapet därigenom att kontrahenterna endast i mycket sällsynta undantagsfall har vuxit upp tillsammans. Några socialetiska skäl av betydelse som kan åberopas vid sidan av de genetiska som grund för ett krav på tillstånd finns enligt min mening inte. Jag biträder därför de sakkunnigas förslag.

Hindret mot äktenskap mellan personer av vilka den ene har varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led infördes ursprungligen under inflytande av den kanoniska rätten. Numera synes för ett bibehållande av detta hinder endast kunna anföras hänsynen till barn i tidigare äktenskap. Detta skäl har emellertid inte sådan styrka att äktenskapshindret bör kvarstå. Jag ansluter mig därför i likhet med remissinstanserna till förslaget att det avskaffas.

Förbud mot tvegifte

Bestående äktenskap utgör hos oss sedan lång tid tillbaka hinder mot nytt äktenskap. Tvegifte är också straffbelagt. Jag anser för min del att det inte finns någon tvekan om att lagstiftningen även i fortsättningen bör slå vakt om det monogama äktenskapet. Bestående äktenskap bör därför, som de sakkunniga föreslår, utgöra ett absolut hinder mot nytt äktenskap.

5.2.3 *Hindersprövning*

Enligt gällande lag skall hindersprövning föregå vigseln. Bestämmelser om hindersprövning finns i 3 kap. GB. Prövningen görs på gemensam ansökan av de trolovade vid pastorsämbetet i den församling där kvinnan är kyrkobokförd eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling, i den församling där hon vistas.

Eftersom bestämmelserna om äktenskapshinder inte blir effektiva utan en hindersprövning bör det nuvarande systemet med sådan prövning i princip behållas. De sakkunniga har förordat att i GB inte anges vilken myndighet som har att verkställa hindersprövningen. Bestämmelser härom bör enligt de sakkunniga meddelas av Kungl. Maj:t utan riksdagens medverkan. Frågan om överflyttning av de folkbokföringsuppgifter som f. n. sköts av pastorsämbetena till borgerlig myndighet har behandlats dels av centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden i betänkandet (SOU 1970: 70) Folkbokföringsorganisationen m. m., dels av 1968 års beredning om stat och kyrka i slutbetänkandet (SOU 1972: 36) Samhälle och trossamfund. Innan ställning har tagits till den frågan finns det enligt min mening inte anledning att frångå den nuvarande regleringen. Jag förordar därför att i GB föreskrivs att hindersprövningen skall verkställas av pastorsämbetet i kvinnans hemförsamling eller, om hon inte är eller skall vara kyrkobokförd i svensk församling, i den församling där hon vistas.

Om mannen är kyrkobokförd i annan svensk församling än den där hindersprövningen sker är han enligt gällande lag skyldig att förete äktenskapsbetyg, utvisande vad kyrkoböckerna i hans församling innehåller om hans behörighet att ingå äktenskap. De sakkunniga föreslår att denna skyldighet upphävs. De anser att den hindersprövande myndigheten själv bör skaffa in nödvändiga folkbokföringsuppgifter om mannen. Under remissbehandlingen har detta förslag kritiserats av riksskatteverket, som menar att nuvarande bestämmelser om skyldighet att förete äktenskapsbetyg bör behållas.

Det är otvivelaktigt enklast för parterna om de inte behöver vända sig till mer än en myndighet för att få hindersprövning verkställd. Det kan inte innebära någon mera betydande belastning för myndigheterna om den hindersprövande myndigheten åläggs att själv införskaffa nödvändiga uppgifter om mannen från dennes hemförsamling. Jag biträder

därför de sakkunnigas förslag. Det bör dock inte vara något som hindrar att parterna själva skaffar in uppgifterna genom att begära äktenskapsbetyg för mannen i hans hemförsamling. Genom ett sådant förfarande kan de stundom uppnå en snabbare handläggning av ärendet. Med hänsyn till att inhämtande av äktenskapsbetyg inte längre föreslås ingå som ett obligatoriskt led i hindersprövningen bör bestämmelser härom inte upptas i GB utan endast i folkbokföringskungörelsen (1967: 495). Närmare föreskrifter rörande ordningen för inhämtande av uppgifter från kyrkoböckerna i mannens hemförsamling i samband med hindersprövningen torde kunna meddelas av riksskatteverket.

Den som inte är eller skall vara kyrkobokförd här i landet bör i enlighet med de sakkunnigas förslag liksom f. n. vara skyldig att vid hindersprövningen förete det intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskap som han eller hon kan skaffa.

De sakkunnigas förslag innebär vidare, att mannen och kvinnan skall avge vissa försäkringar i samband med hindersprövningen. I vissa fall skall också tillstånd till äktenskapet och bevis om upplösning av tidigare äktenskap företes. Härtill återkommer jag i specialmotiveringen.

Liksom gällande rätt innebär de sakkunnigas förslag, att en fullgjord hindersprövning gäller i fyra månader. Har äktenskap inte ingåtts inom den tiden, måste ny hindersprövning äga rum. Någon ändring i sak härvidlag bör enligt min mening inte göras.

Vad jag nu har anfört i fråga om hindersprövning avser sådan prövning som sker inom landet. I vissa fall kan hindersprövning också ske hos svensk diplomatisk eller konsulär tjänsteman i utlandet. Bestämmelser härom finns i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet. I huvudsak innebär bestämmelserna att den svenske tjänsteman som förrättar vigseln också har att verkställa hindersprövning. De sakkunniga föreslår att den särskilda lagen upphävs och ersätts med de allmänna bestämmelserna i GB. Denna fråga kommer emellertid i ett annat läge, om man, som jag avser att föreslå, inte nu genomför några ändringar i fråga om formen för ingående av äktenskap. Vad gäller hindersprövningen är vidare att märka att det av praktiska skäl inte synes lämpligt att ålägga de vigselförrättare det här gäller att själva införskaffa uppgifter ur kyrkoböckerna i Sverige. Det bör i stället i dessa fall liksom f. n. åligga den som önskar ingå äktenskap och är kyrkobokförd i svensk församling att förete äktenskapsbetyg. Jag föreslår därför att 1915 års lag kvarstår oförändrad, bortsett från några mindre jämkningar som kommer att redovisas i specialmotiveringen.

5.2.4 *Formen för ingående av äktenskap*

Enligt GB ingås äktenskap med kyrklig eller borgerlig vigsel. Kyrklig vigsel kan ske inom svenska kyrkan om de trolovade eller en av dem tillhör kyrkan. Inom annat trossamfund kan kyrklig vigsel ske om

Kungl. Maj:t har medgett att vigsel får ske inom samfundet och de trolovade eller en av dem tillhör detta. Kungl. Maj:t kan förordna att medlem av utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund skall ha samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan. Trolovade som har rätt till vigsel inom svenska kyrkan kan välja den präst de själva vill. Skyldig att viga är emellertid bara präst i församling, där någon av dem är medlem. Inom annat trossamfund än svenska kyrkan förrättas vigsel av den som är behörig att viga enligt förordnande av Kungl. Maj:t. Sådant förordnande är inte förenat med någon vigselskyldighet. Behörig att förrätta borgerlig vigsel är lagfaren domare i allmän underrätt samt den som har förordnats till vigselförrättare av länsstyrelsen. GB innehåller inte några bestämmelser om vigselskyldighet för borgerlig vigselförrättare. I administrativ ordning har emellertid sådan skyldighet föreskrivits för lagfaren domare.

Vid vigseln skall de trolovade vara samtidigt närvarande inför vigselförrättaren och på hans fråga avge sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därpå av honom förklaras för äkta makar. Iakttas inte dessa krav blir vigseln ogiltig. Detsamma gäller om vigseln förrättats av någon som helt saknar behörighet att viga. Beträffande förfarandet föreskrivs vidare att vigseln skall förrättas i vittnens närvaro samt att i övrigt skall gälla, vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken och vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk samt vid borgerlig vigsel de bestämmelser som har meddelats av Kungl. Maj:t. Sådana bestämmelser har upptagits i kungörelsen (1964: 678) med närmare föreskrifter om borgerlig vigsel.

De sakkunnigas förslag innebär att lagen endast skall reglera de frågor som har betydelse för äktenskapets giltighet, medan vigsel eller annan högtidlig inramning som mannen och kvinnan kan vilja ge sitt giftermål lämnas helt utanför. Enligt förslaget skall äktenskapet ingås genom att mannen och kvinnan gemensamt anmäler att de är ense om äktenskapet. Anmälan skall vara skriftlig och lämnas av mannen och kvinnan personligen till den som av Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, har utsetts att motta sådana anmälningar. Enligt de sakkunniga bör hos vissa myndigheter, såsom pastorsämbeten, lokala folkbokföringsmyndigheter, försäkringskassor och tingsrätter, utses särskilda tjänstemän med uppgift att motta anmälningar men utan skyldighet att tillhandahålla någon ceremoniell inramning. Dessutom bör till mottagare kunna utses personer som kan förväntas ge giftermålet den högtidliga inramning som parterna kan önska. Dessa mottagare, som inte skall ha skyldighet att motta anmälningar, kan utses bland dem som nu är vigselförrättare inom trossamfund. De sakkunniga tänker sig att även andra personer utan anknytning till någon speciell organisation skulle kunna komma i fråga, t. ex. kommunala förtroendemän. I den mån präster inom svenska kyrkan inte blir skyldiga att vara mottagare

på grund av sin tjänst hos pastorsämbete bör de få behörighet som mottagare.

Sakkunnigförslaget är inte enhälligt. Två av de sakkunniga har reserverat sig till förmån för ett bibehållande av vigseln. De menar bl. a. att det föreslagna systemet är torftigt och föga ägnat att markera att giftermålet är en av de viktigaste händelserna i livet. De finner det också betänkligt att Sverige genom att slopa kravet på vittnens närvaro skulle åsidosätta de regler som gäller enligt FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap.

Även under remissbehandlingen har meningarna varit mycket delade. Majoritetsförslaget har vunnit stöd från många håll, men ett stort antal remissinstanser har anslutit sig till reservanternas ståndpunkt.

Enligt min mening har de sakkunnigas förslag betydande förtjänster. Det innebär att vi skulle få ett enhetligt förfarande för ingående av äktenskap, grundat på mannens och kvinnans eget handlande, nämligen anmälan av deras överenskommelse att ingå äktenskapet. Förslaget stämmer väl överens med min principiella inställning att äktenskapsrätten bör tillhandahålla lösningar på praktiska problem och att dess regler bör vara utformade på sådant sätt att de kan accepteras av det stora flertalet människor. Det är neutralt i förhållande till religiösa och andra föreställningar på området. De i lag påbjudna formaliteterna begränsas till vad som behövs från praktisk synpunkt. Det blir möjligt för dem som så önskar att ingå äktenskap utan några särskilda ceremonier. I fall då parterna själva vill ge giftermålet en högtidlig inramning kan å andra sidan den föreslagna ordningen kompletteras med eller inordnas i en ceremoni av kyrklig eller annan karaktär.

Det är emellertid svårt att komma förbi invändningen att sakkunnigförslaget är oförenligt med den av Sverige antagna FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap. Denna konvention föreskriver nämligen bl. a., att parternas samtycke till äktenskapet skall avges i vittnens närvaro. Jag kan inte förorda en lagstiftning som klart skulle strida mot våra internationella förpliktelser på denna punkt. Om de sakkunnigas förslag skall genomföras måste det därför kompletteras med en föreskrift om närvaro av vittnen vid anmälningstillfället. Efter ett sådant tillägg skulle den praktiska skillnaden i förhållande till nuvarande regler i GB bli så liten att det enligt min mening inte finns tillräcklig anledning att över huvud taget ändra dessa.

Jag förordar alltså att någon saklig ändring i GB:s regler om formen för äktenskaps ingående inte genomförs. Det väsentliga i detta sammanhang är emellertid att rättsreglerna kan utformas så att de tillfredsställer både dem som vill ge vigseln en ceremoniell prägel och dem som vill kunna gifta sig helt utan ceremonier. Detta syfte kan tillgodoses utan lagändring, nämligen genom att det i Kungl. Maj:ts

föreskrifter om borgerlig vigsel upptas ett förenklat alternativ till det nuvarande borgerliga vigselformuläret. Detta alternativ bör inte innehålla mer än de för vigseln konstitutiva moment som anges i GB, nämligen vigselförrättarens fråga till parterna om de vill ingå äktenskapet, parternas samtycke till detta samt vigselförrättarens förklarande av parterna som äkta makar. Det enklare formuläret bör användas, om parterna särskilt begär det.

Ett problem som skulle ha fått sin lösning med den form för äktenskapets ingående som de sakkunniga föreslår är frågan om prästs vigselskyldighet. Enligt gällande lag är församlingspräst skyldig att viga om någon av de trolovade tillhör församlingen. Vissa präster anser emellertid att det strider mot kyrkans lära att viga frånskilda så länge maken i det upplösta äktenskapet ännu lever. Önskemål om ändringar i gällande regler har framförts i olika sammanhang. Bl. a. har frågan behandlats vid flera kyrkomöten och föranlett framställningar till Kungl. Maj:t med begäran om lagändring. Senast anhöll 1970 års kyrkomöte hos Kungl. Maj:t om snara åtgärder för att avhjälpa de olägenheter som var förbundna med den nuvarande ordningen (kyrkolagsutskottets betänkande 1970: 6, kyrkomötets skrivelse 1970: 4). Även ett annat problem rörande reglerna om kyrklig vigsel skulle ha fått sin lösning om de sakkunnigas förslag hade genomförts. F. n. får kyrklig vigsel äga rum dels inom svenska kyrkan, dels inom annat trossamfund, om Kungl. Maj:t har medgett att vigsel får förrättas inom samfundet. I båda fallen förutsätts dock att någon av de trolovade tillhör det samfund inom vilket vigseln skall äga rum. Riksdagen har år 1971 anslutit sig till ett genom en motion framfört förslag att dessa regler ändras så att vigsel av svenska medborgare får förrättas inom svenska kyrkan och annat kristet trossamfund, även om ingen av de trolovade tillhör vigselförrättarens eget samfund, dock under förutsättning att en av dem tillhör något kristet samfund. För en sådan ändring sades framför allt tala den strävan till ekumenisk samhörighet som präglar eller bör prägla de kristna samfunden (LU 1971: 5, rskr 1971: 47).

Frågan om ändrade regler för kyrklig vigselförrättares behörighet och skyldighet att förrätta vigsel kan inte lösas nu. Den berör, såvitt gäller svenska kyrkan, regler som är av kyrkolags natur och därför inte kan ändras utan kyrkomötets hörande. Något kyrkomöte skall inte äga rum i år. Frågan får därför beredas ytterligare med sikte på att förslag i ämnet senare skall kunna läggas fram för riksdagen och kyrkomötet. För egen del vill jag emellertid anföra följande principiella synpunkter. Giftermålsbalken bör i fråga om kyrklig vigsel inte innehålla några särskilda föreskrifter utöver regler om vem som är behörig att förrätta sådan vigsel. Vigselbehörigheten bör inte vara begränsad på det sätt att vigselförrättare är behörig att viga endast under förutsättning att de som vill ingå äktenskap eller någon av dem tillhör visst samfund. Lagen bör

inte heller reglera frågan om skyldighet för viss präst i svenska kyrkan att förrätta kyrklig vigsel. Den bestämmelse som nu ålägger församlingsprästerna sådan skyldighet bör alltså utgå. Däremot bör giftermålsbalken innehålla bestämmelser som garanterar att de som önskar gifta sig alltid kan få borgerlig vigsel. Statsmakterna bör svara för att sådan möjlighet föreligger genom att tillhandahålla ett väl utvecklat system med borgerliga vigselförrättare, som kan stå till tjänst även utanför ordinarie arbetstid. Jag avser att senare ta upp frågan om erforderliga föreskrifter i detta syfte.

Sammanfattningsvis förordar jag således att några sakliga ändringar inte nu görs i GB:s regler om formerna för ingående av äktenskap. På grund av förslaget om upphävande av bestämmelserna om trolovning föreslår jag dock vissa redaktionella ändringar i GB:s vigselkapitel.

5.3 Upplösning av äktenskap

5.3.1 *Inledande synpunkter*

Vår gällande rätt innebär att makar som är ense om att skiljas därför att söndring uppkommit i deras äktenskap har rätt att få äktenskapet upplöst. Först måste emellertid medling eller åtminstone försök till medling äga rum. Därefter döms på ansökan av makarna till hemskillnad. Under hemskillnadstiden, som varar minst ett år, måste makarna leva åtskilda. Återupptar de samlevnaden förfaller hemskillnaden. När hemskillnadsåret löpt ut kan vardera maken utverka dom på äktenskapsskillnad. Därmed blir äktenskapet definitivt upplöst.

Make har också möjlighet att utverka dom på hemskillnad mot andra makens bestridande. Hemskillnad kan sålunda utverkas av ena maken, om det har uppstått djup och varaktig söndring mellan makarna och det inte ändå skäligen kan fordras att de fortsätter samlevnaden. Vidare gäller att, om ena maken har gjort sig skyldig till grov försummelse av sina plikter mot andra maken eller barnen eller om han är "hemfallen åt missbruk av rusgivande medel" eller för ett "lastbart liv", den andra maken har rätt till hemskillnad, såvida det inte ändå skäligen kan fordras att makarna fortsätter samlevnaden. I samtliga dessa fall måste medling eller medlingsförsök ha ägt rum.

I vissa fall kan make få äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad. Detta gäller om makarna lever åtskilda på grund av söndring sedan minst tre år, om andra maken utan giltig orsak har undandragit sig samlevnaden under minst två år eller är försvunnen sedan minst tre år, om andra maken har gjort sig skyldig till tvegifte eller äktenskapsbrott, utsatt sin make för fara att bli smittad av könssjukdom, gjort sig skyldig till misshandel eller vissa andra brott mot maken eller barnen, blivit dömd till frihetsstraff av viss längd, missbrukar rusgivande me-

del eller lider av sinnessjukdom. I dessa fall behöver medling inte föregå dom på äktenskapsskillnad.

Flera av bestämmelserna om omedelbar äktenskapsskillnad liksom också vissa andra regler i äktenskapslagstiftningen bygger på att domstolarna skall pröva om någon av makarna bär den huvudsakliga skulden till att söndring har uppstått mellan dem.

Under år 1971 upplöstes 13 682 äktenskap efter dom på hemskillnad. Dom på äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad meddelades i 1 983 fall. Den vanligaste anledningen till äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad var äktenskapsbrott (1 406 fall) och den därnäst vanligaste särlevnad under minst tre år på grund av söndring mellan makarna (465 fall).

De sakkunniga föreslår betydande ändringar i det gällande regelsystemet. Ändringarna innebär i sina huvuddrag följande. Medlingen blir helt frivillig. Hemskillnadsinstitutet avskaffas. De olika grunderna för omedelbar äktenskapsskillnad upphävs så när som på ett par undantag. Någon prövning av vem som bär skulden till äktenskapets upplösning skall inte i något fall ske. Är makar ense om att skiljas kan de få äktenskapsskillnad omedelbart. Har de gemensamt vårdnaden om barn under 16 år, får de emellertid avvakta dom på äktenskapsskillnad under en betänketid på minst ett halvt och högst ett år från det ansökan om äktenskapsskillnad gjordes. Betänketid skall också löpa om makarna inte är ense i skillnadsfrågan. Under betänketiden behöver makarna inte leva isär.

Under remissbehandlingen har det visat sig råda nära nog total enighet om att medlingen skall vara frivillig, att de olika grunderna för omedelbar äktenskapsskillnad skall i huvudsak upphävas och att någon prövning av skuldfrågan inte skall ske. Det stora flertalet remissinstanser accepterar också att hemskillnadsinstitutet ersätts av ett betänketidssystem.

För egen del vill jag till en början uttrycka min tillfredsställelse över att så stor enighet har visat sig råda om de principiellt sett mycket betydelsefulla ändringar de sakkunniga har förordat. Jag vill vidare som ett allmänt omdöme om förslaget anföra att det överensstämmer väl med den grundsyn som enligt min mening bör prägla en modern äktenskapslagstiftning, nämligen att äktenskapet skall vara en form för frivillig samlevnad mellan två självständiga personer och att intresset av stabilitet i familjebildningen inte bör tillgodoses genom lagregler som inskränker makarnas rätt att få äktenskapet upplöst. Den kanske främsta praktiska förtjänsten hos de föreslagna reglerna är att domstolarna vid sin handläggning av skilsmässomål inte behöver gå in på prövning av frågor om hur makarna har betett sig mot varandra. Jag är alltså positivt

inställd till de sakkunnigas förslag och kan i allt väsentligt ansluta mig till det.

Efter dessa allmänna synpunkter vill jag gå närmare in på frågan hur skilsmässoförfarandet bör gestaltas.

5.3.2 *Medling och familjerådgivning*

Medling eller åtminstone försök till medling måste enligt gällande lagstiftning ha ägt rum innan mål om hemskillnad får tas upp av domstol. Normalt företas medlingen i omedelbar anslutning till talans väckande eller med andra ord vid en mycket sen tidpunkt, då makarna eller åtminstone den ena av dem redan har bestämt sig för att skiljas. Redan det förhållandet att medlingen är obligatorisk är ägnat att göra makarna negativt inställda till den. Dessutom kan medlingen lätt upplevas både som en onödig formalitet och som ett opåkallat intrång i personliga angelägenheter. Visserligen kan en medling ibland leda till att makarna tills vidare avstår från att fullfölja skilsmässan. För sådana fall torde emellertid ett obligatorium vara onödigt. Enligt min mening väger nackdelarna med den nuvarande obligatoriska medlingen tyngre än fördelarna. Jag biträder därför i likhet med flertalet remissinstanser de sakkunnigas förslag att den obligatoriska medlingen avskaffas.

Vad jag nu har anfört innebär givetvis inte att jag anser det opåkallat att samhället ställer resurser till förfogande för att hjälpa makar att komma till rätta med sina samlevnadsproblem. Tvärtom anser jag att det är viktigt att så sker, eftersom man därigenom i många fall bör kunna förebygga förhastade skilsmässor. Hjälpen bör emellertid ges på frivillig bas och helst på ett tidigare stadium än då en skilsmässa är omedelbart förestående. De sakkunniga förordar att den nuvarande medlingen ersätts av en frivillig familjerådgivning. De framhåller som angeläget, att den statsunderstödda kommunala och landstingskommunala familjerådgivningen byggs ut, så att sådan rådgivning kan erbjudas över hela landet. Dessa synpunkter har vunnit anslutning från remissinstanserna.

Jag delar de sakkunnigas uppfattning att familjerådgivningen på flera sätt är överlägsen medlingen som instrument att förebygga förhastade skilsmässor. De personer som är sysselsatta inom familjerådgivningen har särskild utbildning för dessa uppgifter, och till verksamheten är knutna konsulter med kompetens på speciella områden. Familjerådgivningen försöker göra sina insatser på ett så tidigt stadium som möjligt. Den är, till skillnad från den nuvarande medlingen, inte ensidigt inriktad på att försöka förmå makarna att fortsätta samlevnaden utan har till syfte att hjälpa dem till en bättre insikt i sin totala situation och om konsekvenserna av olika tänkbara sätt att lösa en uppkommen konflikt.

När det gäller frågan om en utbyggnad av familjerådgivningsverksamheten vill jag först nämna att socialstyrelsen i sitt remissyttrande upplyst att det enligt av styrelsen godkända planer finns 27 familjeråd-

givningsbyråer. Till vissa av dessa byråer är knutna filialmottagningar, f. n. 19 stycken. Antalet kuratorer uppgår till 72, och dessutom är till verksamheten knutna 72 konsulter, varav 41 psykiatriska och 31 gynekologiska konsulter. Under år 1971 besökte cirka 7 400 personer familjerådgivarna. Cirka 800 besökte psykiatrisk konsult och cirka 1 975 gynekologisk konsult. F. n. saknas emellertid kommunal eller landstingskommunal familjerådgivning i fem landstingsområden. I andra landstingsområden är verksamheten koncentrerad till en eller två tätorter. Även om den kommunala och landstingskommunala familjerådgivningen i viss mån kompletteras av de familjerådgivningsbyråer som har församling, kyrklig samfällighet eller ekumenisk förening som huvudman, står det likväl klart att det inte är möjligt att omedelbart göra en så omfattande utbyggnad av familjerådgivningen att den helt kan ersätta den nuvarande medlingen. Socialutredningen har till uppgift att lägga fram förslag rörande familjerådgivningens framtida utformning och organisation och den kommer därvid att ta upp frågan om behovet av ökade resurser för familjerådgivningen. Tills vidare får, som de sakkunniga har förordat, systemet med särskilda medlare behållas vid sidan av familjerådgivningen. Medlarnas verksamhet bör få karaktären av en social service vilken erbjuds dem som önskar anlita den.

De sakkunniga förordar att en frivillig medling innehållsmässigt närmas till familjerådgivningen. Syftet med medlingen skall enligt de sakkunniga vara att utjämna motsättningarna mellan makarna genom att hjälpa dem att nå fram till en djupare insikt om situationen och konsekvenserna av olika tänkbara lösningar på deras konflikt. En fortsättning av äktenskapet bör inte nödvändigtvis vara den lösning som ges företräde framför andra. De sakkunniga föreslår vidare att samtliga medlare skall utses genom särskilt förordnande. Detta innebär bl. a. att den nuvarande ordningen med automatisk behörighet för vissa kyrkliga befattningshavare avskaffas. Det skall enligt förslaget finnas minst två medlare i varje kommun och dessa skall utses, inte som f. n. är fallet med de borgerliga medlarna av domstolen, utan av länsstyrelsen.

Med den inställning jag har att familjerådgivningen är överlägsen medlingen när det gäller att förebygga förhastade skilsmässor har jag ingenting att invända mot att medlingen innehållsmässigt närmas till familjerådgivningen. Medlingen kan inte betraktas som någon specifikt kyrklig angelägenhet och det nuvarande systemet med kyrkliga medlare bör därför avskaffas. Jag är inte heller beredd att, såsom ifrågasatts under remissbehandlingen, föreslå en uttrycklig regel om att en av de två medlarna skall vara präst i svenska kyrkan. Däremot kan det vara lämpligt att man vid utseende av mediare ser till att en av dem är förtrogen med religiösa föreställningar kring äktenskapet och familjelivet. Vad angår förslaget att medlare skall utses av länsstyrelserna i stället för av domstol vill jag framhålla, att länsstyrelse synes ha bättre möj-

ligheter än domstolarna att verka för en samordning mellan familjerådgivningen och medlingsverksamheten. Det finns enligt min mening inte anledning att, som Svea hovrätt har ifrågasatt, behålla möjligheten för domstol att utse särskild medlare, om medlingen görs frivillig. De av de sakkunniga föreslagna ändringarna av medlingsverksamheten synes mig alltså väl avvägda och jag ansluter mig till förslaget på denna punkt.

Både familjerådgivning och medling får med mitt förslag karaktären av en social service som samhället erbjuder inom ramen för den allmänna familjepolitiken. Familjerådgivning avser samlevnadsproblem över huvud taget och är inte begränsad till konflikter i äktenskapen. Även medlare bör enligt min mening kunna behandla samlevnadskonflikter mellan personer som inte är gifta med varandra. Med hänsyn härtill och till att det skall vara helt frivilligt att anlita familjerådgivning och medling hör bestämmelserna härom inte hemma i GB. Familjerådgivningsverksamheten bör tills vidare regleras endast i samma form som nu, dvs. genom kungörelsen om statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning. I fråga om medling fordras vissa bestämmelser i särskild lag. Härtill återkommer jag i specialmotiveringen.

5.3.3 *Äktenskapsskillnad*

Obligatorisk betänketid eller rätt till omedelbar äktenskapsskillnad

Den nuvarande ordningen med hemskillnad som inledning till äktenskapets upplösning ger makarna tillfälle att under ett års tid var för sig överväga, om den planerade skilsmässan verkligen bör komma till stånd. I viss utsträckning leder dessa överväganden otvivelaktigt till att makarna avstår från skilsmässa och återupptar samlevnaden. Ungefär 25 procent av hemskillnaderna fullföljs aldrig genom äktenskapsskillnad. Detta innebär dock inte detsamma som att makarna i vart fjärde hemskillnadsfall beslutar att återuppta samlevnaden. I dessa 25 procent ingår nämligen fall då endera maken dör innan äktenskapsskillnad meddelas eller makarna får äktenskapsskillnad på annan grund än att de har varit hemskilda i ett år eller makarna fortsätter att leva åtskilda men inte bryr sig om att fullfölja hemskillnaden genom att begära äktenskapsskillnad. Det synes dock antagligt att övervägande delen av de hemskillnader som inte fullföljs genom äktenskapsskillnad avslutas genom att makarna återupptar samlevnaden.

De sakkunniga föreslår som huvudregel att makar som är ense om att upplösa äktenskapet skall kunna få äktenskapsskillnad omedelbart. Remissutfallet är på denna punkt splittrat. Åtskilliga remissinstanser godtar förslaget eller lämnar det utan erinran, medan andra remissinstanser förordar någon form av betänketid för att minska risken för förhastade skilsmässor.

Gentemot det nuvarande systemet med en betänketid i form av ett hemskillnadsår kan den anmärkningen riktas att hemskillnaden i det stora flertalet fall — minst 75 procent — inte får den verkan att makarna avstår från skilsmässa, varför hemskillnaden ofta lätt framstår som en onödig fördröjning av en under alla omständigheter oundviklig upplösning av äktenskapet. Inte sällan föranleds skilsmässan av att en av makarna — eller kanske båda — vill ingå nytt äktenskap. I andra fall aktualiseras detta under hemskillnadsåret. Så länge hemskillnadstiden löper kan emellertid ingen av makarna gifta om sig, utan de hänvisas då till samlevnad i annan form än äktenskap. Det kan vidare med fog göras gällande, att den av mig i det föregående berörda principen om äktenskapets frivillighet leder till att makar bör kunna ha anspråk på att få äktenskapet upplöst utan någon tidsutdräkt. Visserligen kan en regel av sådan innebörd sägas innefatta en viss risk för att skilsmässor kommer till stånd på grundval av beslut som i själva verket inte är fattade efter moget övervägande. Denna risk synes mig dock förhållandevis liten. Jag är övertygad om att de flesta makar noggrant har övervägt situationen innan de tar steget att vända sig till domstol med ansökan om skilsmässa. Man får inte heller förbise, att det tar sin tid att ordna de praktiska detaljer som är förknippade med en sådan ansökan. Slutligen bör också påpekas att det under alla förhållanden är makarnas sak att bestämma om de skall skiljas och att eventuella förhastade beslut inte nödvändigtvis behöver få sådana skadeverkningar att lagstiftaren bör ha ambitionen att undanröja varje risk för sådana beslut, även till det priset att en upplösning av äktenskapet fördröjs i den stora majoritet av skilsmässofall där något förhastat beslut inte föreligger. Det är därför min uppfattning att den principiella utgångspunkten för lagstiftningen måste vara att äktenskapsskillnad skall kunna erhållas utan föregående hemskillnad eller annan form av obligatorisk betänketid. Jag ansluter mig alltså till förslaget att makar som är ense om att upplösa äktenskapet som huvudregel skall kunna få äktenskapet upplöst omedelbart.

Krav på betänketid när makarna har minderåriga barn

Sakkunnigförslaget innebär att krav på betänketid uppställs när makarna gemensamt har vårdnaden om barn under 16 år. Nästan alla remissinstanser godtar att rätt till omedelbar skilsmässa inte bör föreligga i den situationen. Advokatsamfundet och Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister anser dock att makar skall kunna få äktenskapsskillnad omedelbart även i detta fall. Advokatsamfundet framhåller bl. a. att hemskillnadsinstitutet i praktiken oftast betraktas som ett helt onödigt ingrepp från samhällets sida i två människors rätt att bestämma över sitt liv tillsammans och att den föreslagna betänketiden inte kommer att betraktas på annat sätt.

En skilsmässa medför ofta svåra påfrestningar för makarnas barn. Barnen mister den nära kontakten med en av föräldrarna, som de i fortsättningen får träffa bara mera sporadiskt. Ofta kommer barnen att efter skilsmässan leva i en ofullständig familj, där det inte finns mer än en vuxen person. Det är känt att det har betydelse för barnens utveckling att det inom familjen finns vuxna personer som kan fylla både faders- och modersrollen. Hänsynen till barnen kan visserligen inte drivas så långt att man på ett mer avgörande sätt lägger hinder i vägen för upplösning av äktenskap med minderåriga barn. Det kan naturligtvis också vara skadligt för barnen att växa upp i en miljö som präglas av svåra slitningar mellan föräldrarna. Barnens intresse kräver dock enligt min mening att risken för förhastade beslut om skilsmässa så långt möjligt undanröjs, även om detta innebär en fördröjning av äktenskapets upplösning i den stora majoritet av skilsmässofall där föräldrarna först efter moget övervägande har beslutat att skilja sig. Jag är medveten om att en sådan fördröjning av många kan komma att upplevas som ett opåkallat ingrepp i vuxna människors rätt att själva bestämma över sitt liv. I en barnfamilj kan emellertid ett beslut om skilsmässa, med hänsyn till den ingripande betydelse beslutet får för barnen, inte betraktas som makarnas ensak. Det synes mig därför i sådana fall inte oskäligt mot makarna att dessa får finna sig i en viss fördröjning av äktenskapets upplösning, och jag ansluter mig till de sakkunnigas förslag att en betänketid skall föregå dom på äktenskapsskillnad när det finns barn i familjen.

Kravet på betänketid gäller enligt utredningsförslaget om makarna gemensamt har vårdnaden om barn under 16 år. Under remissbehandlingen har påpekats att det kan finnas skäl att kräva betänketid även då endast en av makarna har vårdnaden om sådant barn. Vidare har gjorts gällande att åldersgränsen bör bestämmas till 18 år.

Om en av makarna ensam har vårdnaden om ett barn, torde barnet i allmänhet bo hos makarna. Det kan vara fråga om ett barn utom äktenskap eller ett barn i tidigare äktenskap. Många gånger har ett sådant barn vuxit upp i makarnas gemensamma hem och fått starka känslomässiga bindningar till sin styvfar eller styvmor. En förhastad familjeupplösning kan vara till lika stor nackdel för ett sådant barn som för makarnas gemensamma barn. Detta talar för att betänketid bör gälla även i dessa fall. För en sådan ordning kan också andra argument anföras. Det system som förordas av de sakkunniga kan nämligen utan större svårigheter kringgås. Makar som har för avsikt att skiljas kan med stöd av 6 kap. 7 § FB gemensamt ansöka att en av dem tilläggs vårdnaden om barnen. En sådan ansökan måste domstolen bifalla om detta inte är uppenbart stridande mot barnens bästa. Efter domstolens beslut i vårdnadsfrågan har inte makarna gemensamt vårdnaden om barn och något hinder mot omedelbar äktenskapsskillnad

föreligger då inte längre. Det kan inte anses tillfredsställande att systemet med betänketid — som är avsett att skydda barnen — skall kunna kringgås så lätt. Om krav på betänketid införs även för fall då bara en av makarna har vårdnaden om barn förhindras sådant kringgående, och jag förordar mot bakgrund av det nu anförda att reglerna ges detta innehåll. Däremot anser jag inte att det finns anledning att höja den föreslagna åldersgränsen från 16 till 18 år.

Krav på betänketid när makarna inte är ense om skilsmässa

En annan situation där omedelbar upplösning av äktenskapet inte bör få ske är den då en av makarna motsätter sig skilsmässa. Det synes rimligt att makarnas motstående intressen avvägs så att den make som motsätter sig skilsmässa medges ett visst anstånd innan en upplösning av äktenskapet kommer till stånd. Ett sådant anstånd kommer också att fungera som betänketid, i första hand för den make som har begärt skilsmässa. Jag ansluter mig därför i likhet med det stora flertalet remissinstanser till de sakkunnigas förslag att betänketid skall föregå dom på äktenskapsskillnad om makarna är oense i skillnadsfrågan.

Betänketidens längd

De nuvarande bestämmelserna om hemskillnad innebär att upplösningen av äktenskapet fördröjs med minst ett år. De sakkunniga anser att detta är en onödigt lång betänketid och föreslår att tiden bestäms till minst sex månader. Det stora flertalet remissinstanser har godtagit detta förslag.

Det synes mig föga sannolikt att det skulle behövas längre betänketid än den föreslagna för att motverka förhastade beslut i skilsmässofrågan. Å andra sidan bör betänketiden vara tillräckligt lång för att makarna skall hinna bli upplysta om möjligheterna att få familjerådgivning eller medling och att genomgå sådan rådgivning eller medling. De sakkunnigas förslag om en betänketid på sex månader synes mig väl avvägt och jag ansluter mig därför till det.

I detta sammanhang vill jag emellertid ta upp ett detaljförslag av de sakkunniga, som har kritiserats av flera remissinstanser. Förslaget innebär att domstolarna bör åläggas att underrätta familjerådgivningsbyråerna om inkomna skilsmässoansökningar. Som har påpekats från flera håll kan ett sådant system lätt uppfattas som intrång i personliga angelägenheter. Förutsättningarna för en meningsfylld familjerådgivning skulle inte bli särskilt goda. Jag ansluter mig därför till remisskritiken på denna punkt och anser inte att det förordade systemet bör genomföras.

De sakkunnigas förslag om betänketid skiljer sig på flera sätt från det nuvarande hemskillnadsinstitutet. Betänketid löper enligt förslaget under högst ett år, medan hemskillnad kan fortgå under obegränsad

tid. Förslaget innebär vidare att makarna kan leva samman under betänketiden. En dom på hemskillnad förutsätter däremot att makarna flyttar isär, och om samlevnaden återupptas förfaller hemskillnaden.

Betänketidens uppgift är att minska risken för förhastade skilsmässor i fall då verkningarna av ett förhastat beslut skulle drabba familjemedlemmar som inte har tagit del i beslutet. Makarna skall alltså förmås att ordentligt tänka igenom sin situation och ta ställning till hur framtiden skall gestalta sig för dem. Det är inte lämpligt att ett slutligt avgörande uppskjuts på obestämd tid. Genom en begränsning av betänketiden framtvingas ett sådant avgörande. Inte minst om den ena av makarna i själva verket vill fortsätta äktenskapet och kanske rentav direkt har motsatt sig skilsmässa, synes det rimligt att lagen utformas så att den andra maken inom en inte alltför lång tid får ta definitiv ståndpunkt i skilsmässofrågan. Jag ansluter mig därför till det under remissbehandlingen allmänt godtagna förslaget om en maximering av betänketiden till ett år.

Frågan om krav på särlevnad under betänketiden

Det nuvarande kravet på särlevnad under hemskillnadstiden motiverades vid sin tillkomst med att makarna, om de tvingades att under någon kortare tid leva isär, skulle få det bästa tillfället att i lugn överväga saken och vinna viss erfarenhet av hur livet efter en skilsmässa skulle gestalta sig för dem. Under remissbehandlingen har advokatsamfundet framhållit, att de flesta som sysslar med skilsmässoproblem i praktiken har den uppfattningen att det knappast är möjligt att — i fall då makarna är oense — föra en konstruktiv diskussion om deras problem så länge de bor tillsammans. Dessa synpunkter har otvivelaktigt stor bärkraft. Först när samlevnaden har hävts får makarna fullt klart för sig vad en skilsmässa skulle innebära. De erfarenheter makarna då gör ger dem anledning att mera grundligt tänka igenom sin situation än de kanske har gjort tidigare.

Det finns alltså skäl som i sin mån talar för att särlevnadskravet behålls. I så fall skulle, som advokatsamfundet har ifrågasatt, hemskillnadsinstitutet behållas för vissa fall med några justeringar och med en förkortning av hemskillnadstiden. Emellertid har nästan alla andra remissinstanser godtagit att hemskillnadsinstitutet avskaffas. Ett krav på särlevnad är också förknippat med avsevärda nackdelar. Det kan leda till att makar avstår från att försöka återuppta samlevnaden, eftersom de vet att ett nytt skilsmässoförfarande måste inledas om försöket att fortsätta familjegemenskapen misslyckas. Vidare ligger det i sakens natur att det är svårt för domstolarna att effektivt kontrollera om särlevnadskravet är uppfyllt. Skulle makarna tvista i den frågan, tvingas domstolen till en närmare undersökning av makarnas personliga förhållanden. Det finns domstolsfall som på ett slående sätt belyser nack-

delarna med en sådan ordning. Ytterligare en aspekt på frågan är att ett inledande av betänketid inte behöver förenas med så starka rättsverkningar, om man avstår från att uppställa krav på särlevnad under betänketiden. Betänketidens inledande behöver därigenom inte framstå som ett lika definitivt steg mot upplösning av äktenskapet som den nuvarande hemskillnaden lätt gör, vilket givetvis är en fördel. Mina överväganden har lett mig till den slutsatsen att något krav på särlevnad under betänketiden inte bör uppställas. I praktiken kan man dock säkerligen räkna med att makarna ändå i de allra flesta fall kommer att leva isär under betänketiden eller större delen därav.

Förfarandet när betänketid skall tillämpas

I fall då betänketid skall föregå dom på äktenskapsskillnad kommer enligt de sakkunnigas förslag skilsmässan att genomföras på följande sätt. Betänketiden börjar löpa när makarna gemensamt ansöker vid domstol om äktenskapsskillnad eller när den ena makens ansökan delges den andra. När sex månader har gått från denna tidpunkt kan rätten döma till äktenskapsskillnad, under förutsättning att särskilt yrkande härom framställs i målet av endera maken. Om sådant yrkande inte har framställts när ett år förflutit från betänketidens början förfaller talan om äktenskapsskillnad.

Förslaget innebär den ändringen i förhållande till gällande rätt att betänketiden är inbyggd i ett förfarande som syftar till upplösning av äktenskapet och att inledande av betänketid inte, som i nuvarande system med dom på hemskillnad, förutsätter något särskilt avgörande från domstolens sida. Förslaget ses av de sakkunniga som ett led i en strävan att undvika att inledande av betänketid framstår som ett mer eller mindre definitivt steg mot skilsmässa. För egen del är jag inte övertygad om att denna synpunkt väger särskilt tungt. För de flesta makar torde redan inledandet av en skilsmässoprocess framstå som det avgörande steget på väg mot en skilsmässa. De sakkunnigas förslag — som har kritiserats bara av någon enstaka remissinstans — synes emellertid lämpligt om man har ambitionen att i möjligaste mån begränsa rättsverkningarna av betänketidens inträde för att därmed underlätta för makarna att besluta sig för att fortsätta äktenskapet. Jag har därför inte något att invända mot den valda konstruktionen.

Interimistiska förordnanden

I samband med mål om hemskillnad eller äktenskapsskillnad framställs f. n. ofta yrkande om underhållsbidrag till make eller barn. Vidare kan tvist uppstå om vem som skall ha vårdnaden om makarnas barn eller i vilken utsträckning den make som inte får vårdnaden skall ha rätt att ha barnet hos sig, s. k. umgängesrätt. Det finns möjlighet att provisoriskt lösa sådana frågor under pågående rättegång genom

interimistiska beslut, som gäller till dess domstolen förordnar annorlunda eller lagakraftägande dom föreligger. Genom interimistiskt beslut kan domstolen också förordna om samlevnadens hävande och om förbud för make vid vite av böter eller fängelse i högst ett år att besöka andra maken. Vid förordnande om samlevnadens hävande kan domstolen också bestämma vilken av makarna som får sitta kvar i hemmet. Ett sådant beslut gäller till dess bodelning sker, om det senare döms till hemskillnad eller äktenskapsskillnad.

De sakkunniga föreslår att man behåller möjligheterna att meddela interimistiskt beslut i frågor om underhåll, vårdnad, umgängesrätt, samlevnadens hävande, besöksförbud och rätten att sitta kvar i hemmet. Starka praktiska skäl talar för detta förslag och jag ansluter mig till det. Hovrätten för Nedre Norrland har emellertid påpekat att det blir svårt för en domstol att avgöra tvistiga frågor om samlevnadens hävande och om besöksförbud. Detta synes mig vara ett riktigt påpekande. Det kan inte gärna komma i fråga att domstolarna skall behöva undersöka makarnas personliga förhållanden för att ta ställning till interimistiska yrkanden av denna typ. Jag föreslår därför att make skall få ovillkorlig rätt till interimistiskt förordnande om samlevnadens hävande och om besöksförbud.

Äktenskapsskillnad på särskilda grunder

Det gällande systemet med vissa i lagen specificerade skilsmässogrunder, som ger make rätt till omedelbar äktenskapsskillnad, skall enligt sakkunnigförslaget — som på denna punkt har godtagits av praktiskt taget alla remissinstanser — i princip upphävas. Systemet förutsätter i allmänhet en undersökning av makarnas personliga förhållanden. Som jag förut har anfört bör sådant i största möjliga utsträckning undvikas. Behovet av de gällande bestämmelserna minskar väsentligt genom de av mig förordade reglerna om omedelbar äktensskapsskillnad eller äktenskapsskillnad efter betänketid, vilka regler förutsätter att domstolen inte skall efterforska anledningen till skilsmässan. Jag förordar mot bakgrund av det nu anförda att de specificerade skilsmässogrunderna med endast vissa undantag i princip utmönstras ur lagstiftningen.

Enligt gällande lag kan omedelbar äktenskapsskillnad meddelas om makarna på grund av söndring lever åtskilda sedan minst tre år. De sakkunniga förordar en motsvarighet till den bestämmelsen. Enligt förslaget skall nämligen krav på betänketid inte gälla för makar som lever åtskilda sedan minst tre år. Förslaget har vunnit anslutning från remissinstanserna, men på ett par håll ifrågasätts en förkortning av treårstiden. För egen del kan jag hålla med de sakkunniga om att en legal betänketid knappast har någon funktion att fylla om makarna har levt åtskilda en längre tid. Jag kan därför godta att man för sådana situa-

tioner gör undantag från reglerna om betänketid. Det kan dock finnas skäl att överväga en förkortning av treårstiden. Jag vill i detta sammanhang erinra om den av mig förordade ändringen av de sakkunnigas förslag att betänketid skall löpa även om endast en av makarna har vårdnaden om barn under 16 år. Denna ändring innebär bl. a. att makar som har separerat utan att begära något annat rättsligt avgörande än ett beslut i vårdnadsfrågan — och kanske också i fråga om underhåll — blir underkastade kravet på legal betänketid. Visserligen torde antalet sådana fall vara ganska litet. Inte desto mindre finns det skäl som talar för att man på något sätt begränsar den speciella grupp som på detta sätt kan komma att omfattas av kravet på betänketid. Härtill kommer att det över huvud taget synes tveksamt om inte den förordade treårstiden är onödigt lång. Jag har för min del kommit till att den utan olägenhet bör kunna sänkas till två år. Jag föreslår därför att krav på betänketid inte i något fall skall gälla i fråga om makar som lever åtskilda sedan minst två år.

Vissa bestämmelser i den gällande skilsmässokatalogen tar sikte på fall då den ena maken grovt har förbrutit sig mot den andra, t. ex. misshandlat sin make eller rentav försökt ta makens liv. Det är i en sådan situation givetvis angeläget att förbindelsen mellan makarna kan upplösas omedelbart. De regler jag nu har förordat innebär att den förfördelade maken kan väcka talan om äktenskapsskillnad och utverka omedelbart hävande av samlevnaden mellan makarna samt besöksförbud. Skilsmässa kan erhållas tidigast efter en betänketid på sex månader. Det kan visserligen göras gällande att det i fall av denna typ skulle framstå som i hög grad rimligt att den förfördelade maken kunde få äktenskapsskillnad omedelbart. Om man vill tillgodose intresset härav måste man emellertid acceptera skilsmässoregler som förutsätter att domstolarna undersöker makarnas personliga förhållanden. Detta bör, som jag flera gånger tidigare har framhållit, i möjligaste mån undvikas. Bestämmelser om rätt till äktenskapsskillnad på grund av misshandel och liknande öppnar vidare möjlighet till processer som kan vara mycket uppslitande för båda parter. Risk finns också för att reglerna skulle kunna utnyttjas i rent trakasseringssyfte. Jag har för min del kommit till den slutsatsen att det inte finns tillräcklig anledning att för de nu åsyftade situationerna göra undantag från bestämmelserna om betänketid.

5.3.4 *Återgång*

De sakkunniga föreslår att omedelbar äktenskapsskillnad alltid skall kunna erhållas vid tvegifte och när äktenskapet har ingåtts i strid mot indispensabelt äktenskapshinder. Detta sammanhänger med de sakkunnigas förslag att institutet återgång av äktenskap avskaffas. Detta för-

slag har mottagits positivt vid remissbehandlingen. Endast ett par remissinstanser har velat behålla återgångsinstitutet.

Enligt gällande rätt kan återgång av äktenskap ske om makes samtycke till äktenskapet var ogiltigt på grund av bristande rättslig handlingsförmåga, misstag, tvång eller svek. Återgång kan också ske, om äktenskapet har ingåtts i strid mot vissa äktenskapshinder. Hit hör tidigare bestående äktenskap, sinnessjukdom och sinnesslöhet samt sådana släktskapshinder där någon dispensmöjlighet inte finns.

En dom på återgång har inte tillbakaverkande kraft utan får bara rättsverkningar för framtiden. Bodelningen skall ske enligt särskilda regler, vilka innebär att all egendom som make hade vid vigseln eller som han därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente skall anses som hans enskilda och alltså undantas från bodelningen, s. k. återgångsdelning. Underhållsbidrag kan aldrig utdömas. Däremot kan make som vid vigseln kände till den omständighet som föranleder återgång åläggas att utge skadestånd till den andra maken.

Under perioden 1959—1970 uppgick det sammanlagda antalet återgångsfall till 29. Återgångsinstitutet har alltså mycket ringa praktisk betydelse. Redan denna omständighet utgör enligt min mening ett starkt stöd för förslaget att avskaffa reglerna om återgång.

Avskaffas återgångsinstitutet får detta vissa återverkningar av ekonomisk natur för de fall där i dag återgång kan komma i fråga. Jag vill därför något beröra frågan om dessa återverkningar är sådana att man fördenskull bör avstå från att följa de sakkunnigas förslag.

Om återgångsinstitutet avskaffas försvinner den speciella återgångsdelningen. I stället får bodelning göras enligt allmänna regler, vilka innebär att makarnas giftorättsgods skall delas lika mellan dem. Som jag kommer att redovisa närmare i det följande förordar jag emellertid regler som gör det möjligt att i vissa fall jämka bodelningen. Dessa regler är visserligen avsedda att få ett begränsat tillämpningsområde. De synes mig dock i någon mån kunna utgöra en ersättning för återgångsdelningen, särskilt som en anledning att överväga jämkning skall vara att äktenskapet haft kort varaktighet, något som torde vara det normala i de nuvarande återgångsfallen.

En annan följd av ett slopande av återgångsinstitutet blir att make i vad som nu är återgångssituationer kommer att kunna åläggas att utge underhållsbidrag till andra maken. Å andra sidan faller möjligheten att döma ut skadestånd bort. Skadeståndsregeln syftar bl. a. till att ge godtroende make ett ekonomiskt skydd, som i någon mån kan ersätta en rätt till underhåll. Med viss rätt kan alltså hävdas att den fördel som införande av rätt till underhåll innebär för den ekonomiskt svagare maken motvägs av att rätten till skadestånd bortfaller. Ytterligare bör framhållas att frågan huruvida underhållsbidrag skall dömas ut i princip bör avgöras på grundval av makarnas behov av sådant bidrag resp.

möjligheter att utge bidrag och att omständigheterna kring äktenskapets ingående inte bör ha någon avgörande betydelse i sammanhanget.

Mina överväganden har lett mig till den slutsatsen att ett avskaffande av återgångsinstitutet inte får sådana återverkningar på det ekonomiska området att man fördenskull bör behålla institutet.

De av mig förordade skilsmässoreglerna innebär att make alltid har rätt att få äktenskapsskillnad och alltså inte behöver påvisa att det föreligger någon särskild grund för upplösning av äktenskapet. Vidare kan en skilsmässa i regel erhållas på kort tid. Också mot den bakgrunden finns det skäl att ställa sig frågan om det över huvud taget finns anledning att behålla återgångsinstitutet. Anser make att äktenskapet bör upplösas därför att hans samtycke till äktenskapet var ogiltigt, måste det vara betydligt enklare för honom att ansöka om äktenskapsskillnad enligt de föreslagna nya reglerna än att öppna en återgångsprocess, där han måste bevisa att hans samtycke till äktenskapet på grund av särskilda omständigheter var ogiltigt. Ofta torde en sådan process också ta betydligt längre tid än som går åt för att uppnå dom på äktenskapsskillnad, även om betänketid skall tillämpas. Med den utformning av bestämmelserna om hinder mot äktenskap som jag har förordat kan det vidare inte längre komma i fråga att som grund för återgång åberopa att make var sinnessjuk eller sinnesslö vid vigseln eller att äktenskapet har ingåtts mellan halvsyskon. Av nu gällande återgångsgrunder återstår då tvegiftesfallen och fall då äktenskap har ingåtts mellan dem som är besläktade med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller mellan helsyskon. Även för dessa fall synes mig äktenskapsskillnad kunna vara en lämplig form för upplösning av äktenskapet. Eftersom äktenskapet i dessa fall har ingåtts i strid mot ett indispensabelt äktenskapshinder bör det dock alltid kunna upplösas omedelbart, dvs. reglerna om betänketid bör inte gälla i dessa fall.

På grund av det nu anförda biträder jag förslaget att återgångsinstitutet avskaffas.

Det allmännas intresse av att tvegiftessituationer upphör och att äktenskap som står i strid med indispensabla äktenskapshinder upplöses talar enligt min mening för de sakkunnigas förslag att talerätt i dessa fall tillerkänns allmän åklagare. Däremot anser jag, till skillnad från vissa remissinstanser, inte att gällande bestämmelser om skyldighet för åklagare att föra talan om äktenskapets upplösning i dessa fall bör stå kvar. Man kan nämligen inte helt utesluta att ett äktenskap kan böra accepteras av samhället trots att det har ingåtts i strid mot indispensabelt äktenskapshinder. Det kan t. ex. vara fråga om ett tvegifte, där det första äktenskapet har ingåtts utomlands och det andra äktenskapet har bestått under lång tid varunder båda parter felaktigt utgått från att det första äktenskapet enligt svensk lag varit att anse som upplöst. Jag finner inte heller tillräckliga skäl att föreslå någon motsvarighet till nu-

varande bestämmelser om att vid tvegifte den omgiftes make i det första äktenskapet har rätt att yrka återgång av det senare äktenskapet. Däremot bör, i enlighet med vad de sakkunniga har förordat, i en sådan situation make i det första äktenskapet kunna få detta äktenskap upplöst utan föregående betänketid. Denna rätt bör också tillkomma den omgifte maken själv. Undantag från de allmänna bestämmelserna om betänketid bör dock komma i fråga bara om en tvegiftessituation består när äktenskapsskillnad skall äga rum.

5.4 Vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar

Det nu aktuella förslaget från familjelagssakkunniga berör i princip inte gällande bestämmelser om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. På vissa punkter föreslås emellertid jämkningar i detta regelsystem.

5.4.1 *Underhållsskyldighet*

Nuvarande bestämmelser om makars underhållsskyldighet går i huvudsak ut på att makarna skall leva på samma standard så länge äktenskapet består. Detta gäller även om makarna lever åtskilda på grund av söndring eller det har dömts till hemskillnad mellan dem. I sådant fall kan make åläggas att utge underhållsbidrag till andra maken. Make som bär den huvudsakliga skulden till söndringen eller hemskillnaden har dock rätt till underhållsbidrag bara om det finns synnerliga skäl till det. Underhållsbidrag kan också utdömas efter äktenskapsskillnad. Härför krävs att den ena maken är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll och att det kan anses skäligt att ålägga andra maken att utge underhållsbidrag. Make som bär den huvudsakliga skulden till äktenskapsskillnaden har dock inte rätt till underhåll.

Jag har förut framhållit att bestämmelser som bygger på att man skall undersöka vem som bär skulden till en uppkommen söndring mellan makarna inte hör hemma i en modern äktenskapslagstiftning. I enlighet härmed ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag om avskaffande av de regler som innebär att make kan gå förlustig rätt till underhåll därför att han bär den huvudsakliga skulden till söndringen.

Bortsett från det nu sagda bör inte i detta sammanhang genomföras några principiella förändringar i fråga om makars underhållsskyldighet. En allmän översyn får anstå till den kommande reformen av reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. De föreslagna nya skilsmässoreglerna kan emellertid få viss återverkan när det gäller makes rätt till underhåll. I ett stort antal fall där i dag skilsmässa sker genom hemskillnad och äktenskapsskillnad kommer med mitt förslag äktenskapsskillnad att äga rum omedelbart. Detta skulle kunna försätta den ekonomiskt svagare maken i ett sämre läge. I dag har denne nämligen garantier för att under hemskillnadsåret få leva på

samma standard som den andra maken. Med mitt förslag blir de snävare reglerna om underhåll efter äktenskapsskillnad omedelbart tillämpliga.

Förhållandet har uppmärksammats av de sakkunniga som framhåller att gällande regler om underhåll efter äktenskapsskillnad ger möjlighet att för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden tillägga make ett underhållsbidrag som så småningom trappas av eller helt försvinner. Denna möjlighet bör enligt de sakkunniga utnyttjas så att de nya reglerna om upplösning av äktenskap inte leder till att den ekonomiskt svagare maken får sämre försörjning under omställningen i samband med familjeupplösningen än nuvarande ordning medger. De sakkunnigas uttalanden har i sak godtagits under remissbehandlingen, men på något håll hävdas att lagreglerna om underhåll måste ändras om det åsyftade resultatet skall kunna nås.

Det generösare underhållet under hemskillnadstiden möjliggör en mjuk övergång från familjens tidigare standard till den standard på vilken frånskild make senare skall leva. Det underlättar för den ekonomiskt svagare maken att förbereda sig på att bli självförsörjande och skaffa sig egna förvärvsinkomster. Det står enligt min mening klart att det även efter genomförandet av de nya skilsmässoreglerna finns behov av en möjlighet att ge den ekonomiskt svagare maken en omställningsperiod så att han inte drabbas av en plötslig, kraftig sänkning av levnadsstandarden.

Gällande regler innebär att makarna under hemskillnadsåret — eller den längre tid hemskillnaden i det särskilda fallet varar — skall leva på i huvudsak samma standard. Ett avskaffande av hemskillnadsinstitutet medför att denna ordning upphör. Detta innebär emellertid inte att möjligheterna att åstadkomma en mjuk övergång till en annan levnadsstandard bortfaller. Nuvarande regler om makars underhållsplikt under bestående äktenskap, tillämpade i det nya skilsmässosystemet, innebär sålunda att makarna skall leva på i huvudsak samma standard medan betänketiden löper. När äktenskapsskillnad meddelas, vare sig detta sker omedelbart eller efter föregående betänketid, skall emellertid underhåll bestämmas med tillämpning av reglerna om underhåll efter äktenskapsskillnad.

I avvaktan på den allmänna översyn av reglerna om makars underhållsskyldighet som familjelagssakkunniga skall företa synes det lämpligt att undvika större sakliga ändringar i förhållande till vad som nu gäller härom. Vid den fortsatta tillämpningen av reglerna om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad kan i och för sig hänsyn tas till att det nya systemet innebär att skilsmässan har föregåtts av en kortare omställningsperiod än den nuvarande hemskillnadstiden eller inte av någon sådan period alls. Reglernas nuvarande utformning ger utrymme för att bestämma underhållsbidrag så att make för en kortare tid får

ett relativt högt bidrag, vilket senare trappas av för att slutligen eventuellt helt försvinna. I praxis förekommer redan nu avgöranden av det slaget. Eftersom de nya skilsmässoreglerna bör föranleda att denna metod utnyttjas i större omfattning än hittills synes det motiverat att genom en uttrycklig lagregel markera att domstolarna vid sin prövning av underhållsfrågor skall ta skälig hänsyn till den ekonomiskt svagare makens behov av en omställningsperiod och döma ut underhållsbidrag på sådant sätt att denna make under den första tiden efter det att makarna har skilts inte skall behöva leva på en påtagligt sämre standard än andra maken. Hur lång en sådan omställningsperiod bör vara synes kunna avgöras av domstolen efter omständigheterna i det särskilda fallet. Jag förordar att i bestämmelsen om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad införs ett tillägg, innebärande att domstolen vid sin prövning skall beakta, att make kan ha ett särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

5.4.2 *Egendomsgemenskap och arvsrätt*

Gällande rätts regler om makars egendom innebär i sina huvuddrag följande. Under äktenskapets bestånd råder vardera maken över sin egendom och svarar själv för sina skulder. Vardera maken har dock giftorätt i den andras egendom, om inte denna har karaktären av enskild egendom. Egendom kan vara enskild på grund av överenskommelse mellan makarna i form av äktenskapsförord eller på grund av föreskrift vid gåva eller i testamente. Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad eller genom ena makens död eller döms det till hemskillnad eller boskillnad, skall bodelning ske. Vid bodelningen avsätts så mycket av vardera makens egendom att det täcker denna makes skulder. Återstoden av makarnas sammanlagda giftorättsgods delas lika mellan dem. Enskild egendom ingår inte i bodelningen.

En hemskillnadsdom har enligt gällande rätt den verkan att giftorättsgemenskapen hävs och att all egendom som make förvärvar efter domen är hans enskilda. Ett återupptagande av samlevnaden innebär visserligen att hemskillnaden förfaller, men trots detta kvarstår hemskillnadsdomens rättsverkningar i fråga om makarnas egendom. Denna ordning har visat sig vara förenad med vissa nackdelar. Makarna utgår ofta från att alla rättsverkningar av hemskillnadsdomen automatiskt förfaller om de återupptar samlevnaden. Ett sådant felaktigt antagande kan leda till rättsförluster. Det kan t. ex. vid en makes död visa sig, att hans egendom helt eller till största delen utgör enskild egendom till följd av en sedan länge förfallen hemskillnadsdom och att egendomen därför inte skall ingå i bodelning utan tillfalla den dödes barn. Om makarna hade haft detta klart för sig skulle de kanske ha återinfört giftorättsgemenskap genom äktenskapsförord eller upprättat inbördes testamente för att trygga den efterlevande. Det anförda visar enligt min

mening att man bör försöka få till stånd en ordning som innebär att giftorättsgemenskapen inte påverkas av ett inlett men aldrig fullföljt skilsmässoförfarande.

Mer än 60 procent av alla skilsmässor avser äktenskap där det finns barn under 16 år och där alltså enligt mitt förslag betänketid skall löpa. Det stora flertalet sådana skilsmässor inleds i dag genom att makarna gemensamt ansöker om hemskillnad. Dom på hemskillnad kan då som regel meddelas inom några dagar efter det att ansökan kom in till domstolen. Genom domen upplöses giftorättsgemenskapen, och därefter kan bodelning omedelbart äga rum. Mitt förslag om avskaffande av hemskillnadsinstitutet och införande av en legal betänketid innebär, att någon bodelning inte kommer att kunna företas förrän dom på äktenskapsskillnad har meddelats, vilket sker sex månader till ett år efter det att ansökan om äktenskapsskillnad gjordes. De nya skilsmässoreglerna får alltså till följd att bodelningen fördröjs i ett mycket stort antal skilsmässofall. Detta bör emellertid inte medföra att giftorättsgemenskapen mellan makarna förlängs i tiden i motsvarande mån. Det är sannolikt att makar i praktiken vanligen kommer att leva åtskilda under betänketiden eller större delen av den. Eftersom f. n. mer än 75 procent av hemskillnaderna leder till äktenskapsskillnad kan man vidare anta att i det helt övervägande antalet fall en ansökan om äktenskapsskillnad kommer att fullföljas efter betänketidens utgång. Mot denna bakgrund synes det mig rimligt att egendom som make har förvärvat efter inledandet av skilsmässoförfarandet i princip ges karaktär av enskild egendom och alltså undantas från bodelningen.

Sakkunnigförslaget innebär att egendom som förvärvas efter det att talan om äktenskapsskillnad har väckts blir makes enskilda, om det senare döms till äktenskapsskillnad med anledning av den väckta talan. Om talan inte fullföljs kommer däremot egendom som make har förvärvat under handläggningen av målet att utgöra giftorättsgods och giftorättsgemenskapen mellan makarna består som om någon skilsmässa aldrig hade varit aktuell. Nästan alla remissinstanser har lämnat detta förslag utan erinran. På något håll har emellertid invänts att det med tanke på trygghet och snabbhet i omsättningen är en nackdel att det i inte obetydlig omfattning skulle förekomma egendom beträffande vilken frågan om dess natur av enskild egendom eller giftorättsgods är svävande.

Med anledning av den sålunda framförda kritiken vill jag framhålla att frågan om makes egendom utgör giftorättsgods eller enskild egendom inte har något egentligt intresse för andra än makarna själva. Vår lagstiftning bygger nämligen på den principen att vardera maken själv svarar för sina skulder. För utkrävande av gäldsansvaret är det likgiltigt om egendomen är enskild eller giftorättsgods. Borgenärerna har inte heller några möjligheter att hindra makar från att när som helst

genom äktenskapsförord förändra egendomens karaktär eller genom ansökan om boskillnad bringa giftorättsgemenskapen att upphöra. Jag kan därför inte finna att hänsynen till den allmänna omsättningen skulle innebära något hinder mot att genomföra de sakkunnigas förslag. Detta tillgodoser de synpunkter jag nyss anförde på frågan om betänketidens inverkan på giftorättsgemenskapen. Jag ansluter mig därför till förslaget.

På en speciell punkt vill jag emellertid förorda en annan ordning än de sakkunniga har föreslagit. Det gäller det fallet att någon av makarna avlider under pågående skilsmässoförfarande.

Enligt sakkunnigförslaget skall i en sådan situation egendom som make förvärvat efter det att talan om äktenskapsskillnad väcktes anses som giftorättsgods och ingå i den bodelning som sker med anledning av dödsfallet. Egendomen skall med andra ord behandlas på samma sätt som om någon skilsmässa inte hade varit aktuell. I visst samband med denna regel står en av de sakkunniga förordad ändring i ärvdabalkens (ÄB) bestämmelser om makes arvsrätt. F. n. gäller att reglerna om makes arvsrätt inte är tillämpliga om makarna vid arvlåtarens död levde åtskilda på grund av hemskillnad eller om talan om hemskillnad eller äktenskapsskillnad då var anhängig. De sakkunniga föreslår att denna undantagsregel helt slopas. Makes arvsrätt skall alltså enligt förslaget bestå under skilsmässoförfarandet.

Utgångspunkten för regleringen i den händelse make avlider under pågående skilsmässoförfarande bör enligt min mening vara, att makarna i flertalet fall får antas ha varit inställda på att fullfölja skilsmässan. Som redan framhållits kan man också räkna med att makarna i regel flyttar från varandra i samband med att skilsmässoprocessen inleds. Detta talar för att egendom som har förvärvats efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts bör behandlas som enskild egendom, även om skilsmässoförfarandet avbryts genom att endera maken dör. Jag föreslår i likhet med ett par remissinstanser att reglerna utformas i enlighet härmed.

I fråga om makes arvsrätt kan framhållas, att den arvsrättsliga regleringen bör syfta till att åstadkomma ett resultat som i flertalet fall kan antas överensstämma med arvlåtarens vilja. Arvsreglerna måste alltså ta sikte på den vanligaste situationen. Det typiska fallet får, som redan sagts, antas vara att makarna vid dödsfallet var inställda på att skiljas. Normalt torde make i en sådan situation inte ha för avsikt att den andra maken skall få del i kvarlåtenskapen om han dör. Det kan därför inte vara riktigt att tillerkänna make arvsrätt efter andra maken även när dödsfallet inträffar under pågående skilsmässoförfarande. Det bör i detta sammanhang framhållas, att frågan har ganska ringa praktisk betydelse. Om betänketid löper beror detta som regel på att makarna har minderåriga barn, och i så fall föreligger inte någon arvsrätt för ma-

ken. Är reglerna om betänketid inte tillämpliga går skilsmässoförfarandet så snabbt att det nu berörda problemet sällan kommer upp. Jag vill inte förneka att det någon gång skulle kunna framstå som rimligt att make får arvsrätt efter andra maken, även om dödsfallet har inträffat under pågående skilsmässoförfarande. Som exempel kan nämnas den situationen att dödsfallet inträffar sedan makarna har återupptagit samlevnaden men innan talan om äktenskapsskillnad har återkallats eller förfallit. I och för sig skulle man kunna ta hänsyn till sådana situationer genom en speciell lagregel. Skälen för en särskild bestämmelse som gör makes arvsrätt beroende av att makarna sammanlevde vid dödsfallet synes mig dock inte tillräckligt starka för att jag skall vara beredd att förorda en sådan bestämmelse, som skulle strida mot min principiella inställning att närmare undersökningar av makarnas personliga förhållanden bör undvikas. Jag föreslår alltså i likhet med ett par remissinstanser att reglerna om arvsrätt för make inte skall vara tillämpliga när andra maken avlider under pågående skilsmässoprocess. Detta överensstämmer med gällande rätt.

5.4.3 *Skadestånd och jämkning av bodelning*

Gällande rätt innehåller vissa bestämmelser om skadestånd vid äktenskapsskillnad. Bestämmelserna förutsätter en prövning av om ena maken grovt har kränkt den andra maken eller åsidosatt sina plikter mot denne. Som jag förut har framhållit bör bestämmelser av denna innebörd inte kvarstå i lagstiftningen. Bestämmelserna har emellertid i många fall kunnat användas som ett korrektiv mot oskäliga verkningar av den hälftendelning av makarnas giftorättsgods som skall ske vid bodelningen. En liknande funktion har f. ö. också bestämmelserna om skadestånd vid återgång av äktenskap kommit att få. Slopas skadeståndsbestämmelserna aktualiseras därför frågan om det finns behov av att redan nu, i avvaktan på en allmän översyn av reglerna om makars förmögenhetsförhållanden, införa särskilda bestämmelser som möjliggör jämkning av bodelningen.

De sakkunniga förordar en särskild jämkningsregel som tar sikte på skilsmässor i kortvariga äktenskap. Man skall kunna jämka bodelning som sker med anledning av äktenskapsskillnad, om ekonomisk gemenskap av betydelse inte har uppkommit mellan makarna på grund av att äkenskapet varat kort tid. I stället för en hälftendelning skall då på yrkande av endera maken delning ske efter annan grund som kan anses skälig med hänsyn till vad makarna hade vid giftermålet eller därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente.

Remissinstanserna har i allmänhet godtagit den föreslagna jämkningsregeln. Förslaget har dock kritiserats från den synpunkten att rekvisiten är obestämda, vilket kommer att försvåra den praktiska tillämpningen. Det har också påpekats att det finns behov av att kunna

jämka bodelningen även när äktenskapet har varat längre tid. Svea hovrätt har ifrågasatt om inte jämkningsmöjligheten bör begränsas till fall då en likadelning skulle ge resultat som är uppenbart obilligt.

I likhet med de sakkunniga anser jag det erforderligt att införa regler om jämkning av bodelning som ett slags ersättning för de nuvarande skadeståndsreglerna. Jag godtar också förslaget att jämkningsmöjligheten begränsas till fall då äktenskapet upplöses genom äktenskapsskillnad.

De sakkunnigas förslag innebär i praktiken att reglerna om likadelning alltid skall frångås om make begär det när äktenskapet har varat kort tid. Enligt min mening kan lämpligheten av en så vidsträckt jämkningsmöjlighet sättas i fråga. Som jag förut har framhållit skall hela frågan om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar tas upp först när de sakkunniga har slutfört sitt utredningsarbete i den delen. Att under sådana förhållanden genomföra regler om jämkning av bodelning som i själva verket kan sägas innebära en generell reglering av hur bodelning skall ske vid upplösning av kortvariga äktenskap synes mig knappast lämpligt. Vad det nu gäller är att få till stånd en provisorisk regel med begränsat tillämpningsområde som kan utgöra något av en ersättning för skadeståndsreglerna i avvaktan på att frågan om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar fått en slutgiltig lösning. Man bör härvid hålla i minnet att skadeståndsreglerna i själva verket ger ganska begränsade möjligheter att på tillfredsställande sätt jämka bodelningen. Det förutsätts för det första att ena maken har gjort sig skyldig till ett förfarande som grundar rätt till skadestånd för andra maken. Är den förfördelade maken den ekonomiskt svagare kan en med stöd av skadeståndsreglerna företagen jämkning av bodelningen få tilltalande resultat, men motsatsen kan också lätt bli fallet, nämligen om den förfördelade maken är den ekonomiskt starkare.

När man överväger en provisorisk regel om jämkning av bodelning bör man enligt min mening utgå från följande överväganden. Jämkning bör inte komma i fråga annat än i speciella undantagsfall. Hur makarna har förhållit sig till varandra under äktenskapet får inte ha någon betydelse för regelns tillämpning. Syftet med regeln bör enbart vara att undvika en bodelning som ger ett från ekonomisk synpunkt oskäligt resultat. Eftersom den allmänna riktpunkten för reformarbetet när det gäller äktenskapets ekonomiska rättsverkningar är att dessa skall begränsas bör det vidare inte i detta sammanhang komma i fråga att öppna möjlighet för make att med stöd av en jämkningsregel få större del av den andra makens giftorättsgods än han skulle ha fått, om giftorättsgodset hade delats lika. Jämkningen måste med andra ord gå ut på att ge make möjlighet att behålla mer av sitt eget giftorättsgods än vad han skulle ha fått vid en likadelning. På den punkten får alltså en jämkningsregel mer begränsad omfattning än de nuvarande

skadeståndsreglerna. Slutligen bör jämkningsregeln — i motsats till vad de sakkunniga har föreslagit — utformas så att man inte utesluter möjligheten av jämkning också vid upplösning av långvariga äktenskap. Även för de långvariga äktenskapens del fordras nämligen något slags ersättning för skadeståndsreglerna.

Tillämpningsområdet för en provisorisk regel om jämkning bör i enlighet med det anförda bli snävt. Det kan inte bestämmas så att jämkningen i alla situationer ger samma ekonomiska resultat som skadeståndsreglerna i de fall där dessa är tillämpliga. I anslutning till vad Svea hovrätt har förordat under remissbehandlingen föreslår jag att som förutsättning för avvikelse från likadelningen skall gälla att en sådan delning skulle framstå som uppenbart obillig.

Vid prövningen av frågan om en likadelning skulle vara uppenbart obillig bör man ta stor hänsyn till äktenskapets varaktighet. Det synes mig klart att utrymmet för jämkning bör vara större, om ett äktenskap har varat kort tid, kanske bara ett eller ett par år, än om det har varat förhållandevis länge, kanske tio år eller mera. Särskilt vid kortvariga äktenskap kan det framstå som obilligt, om ena maken skulle kunna "skilja sig till pengar", dvs. få en stor del av den andra makens förmögenhet vid bodelningen. Som redan anförts bör det emellertid inte vara uteslutet att jämka även vid ett långvarigt äktenskap. Som en jämkningsfaktor vid sidan av äktenskapets varaktighet bör i lagtexten nämnas makarnas ekonomiska förhållanden. Man får alltså inför bodelningen ställa sig den frågan, om en likadelning skulle medföra att make får avstå från sin egendom i en utsträckning som måste anses uppenbart obillig med hänsyn till båda makarnas ekonomiska situation. Härvid kan också innehav av enskild egendom komma in i bilden. Om exempelvis den ena maken har en betydande förmögenhet som utgör enskild egendom kan det ofta te sig rimligt att låta den andra maken vid bodelningen behålla allt eller större delen av sitt giftorättsgods, även om detta skulle innebära en avvikelse från regeln om likadelning. Som ett annat exempel på fall då jämkning kan vara motiverad kan nämnas att en av makarna har betydande tillgångar men begränsade möjligheter att försörja sig själv, under det att den andra maken saknar större tillgångar men har goda arbetsinkomster. Jämkningen kan i ett sådant fall gå ut på att vissa av den förstnämnda makens tillgångar undantas från bodelningen.

Enligt den av de sakkunniga föreslagna jämkningsregeln skall delning ske efter annan grund som finnes skälig med hänsyn till vad makarna hade vid giftermålet eller därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente. Denna utformning av regeln synes mig vålla vissa tillämpningsproblem. Sålunda är det svårt att avgöra vilken betydelse som skall tillmätas det förhållandet att egendom som make hade vid giftermålet eller senare förvärvat genom arv, gåva eller testa-

mente utgör enskild egendom. Jag har också svårt att se hur skälighetsprövningen skall gå till om båda makarna ägde ungefär lika mycket vid äktenskapets ingående och något förvärv genom arv, gåva eller testamente inte har ägt rum därefter. Enligt min mening är det lämpligare att låta delningen ske efter en allmän skälighetsprövning, där makarnas förmögenhetsförhållanden och äktenskapets varaktighet får den avgörande betydelsen.

Det är ofrånkomligt att en jämkningsregel av den typ jag här har diskuterat måste ges en ganska allmän formulering, som lämnar utrymme för skönsmässiga bedömningar. Jag vill i detta sammanhang ta upp ett under remissbehandlingen väckt förslag att tillämpning av jämkningsregeln måste påkallas i äktenskapsskillnadsmålet. Grunden för detta förslag är att det inte bör ankomma på skiftesman att göra de skönsmässiga bedömningar som det här är fråga om. För egen del kan jag emellertid inte se någon nackdel i att det i första hand blir parternas och i andra hand skiftesmannens sak att tillämpa jämkningsregeln. Det nämnda förslaget skulle kunna leda till att skilsmässomålen belastas med bodelningstvister som parterna skulle ha goda möjligheter att, eventuellt med biträde av skiftesman, klara upp på egen hand. Så som jämkningsregeln föreslås bli utformad skulle domstolen inte kunna ta ställning i tvisten utan ingående kännedom om makarnas ekonomiska förhållanden. Jag anser därför i likhet med de sakkunniga att tillämpningen av jämkningsregeln, liksom övriga bodelningsregler, i första hand bör ankomma på parterna och, om de inte kan enas, på skiftesman. Mot skiftesmannens avgörande skall givetvis talan kunna föras vid domstol enligt nu gällande regler.

5.5 Vårdnaden om barn m. m.

Vårdnaden om barn innefattar en plikt för vårdnadshavaren att sörja för barnets person och ge det en sorgfällig uppfostran. Vårdnadshavaren skall besluta i barnets personliga angelägenheter. Förvaltningen av barnets egendom liksom befogenheten att företräda barnet i andra angelägenheter än sådana som rör barnets person ingår däremot inte i vårdnaden utan i förmynderskapet.

För barn i äktenskap är föräldrarna gemensamt vårdnadshavare och — om de själva är myndiga — förmyndare. Lever föräldrarna på grund av söndring åtskilda, skall domstolen på ansökan av endera besluta vem av dem som skall ha vårdnaden och därmed också vara förmyndare. Sådant beslut skall alltid meddelas om det döms till hemskillnad, äktenskapsskillnad eller återgång av äktenskapet. Är föräldrarna ense i vårdnadsfrågan, skall domstolen besluta i enlighet härmed, om det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Är föräldrarna oense, avgörs

frågan i första hand efter en prövning av vad som med hänsyn till barnets bästa är skäligt. Om föräldrarna är lika skickade att ha hand om barnet, är den av dem som inte bär den huvudsakliga skulden till söndringen närmast till att få vårdnaden. Anser domstolen det med hänsyn till barnets bästa uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, anförtros denna åt särskilt förordnad förmyndare. Om en av föräldrarna avlider, får den andre automatiskt vårdnaden — och förmynderskapet — såvitt föräldrarna utövade vårdnaden gemensamt. Om detta inte var fallet och vårdnadshavaren dör, skall domstolen besluta i vårdnadsfrågan. Den kvarlevande av föräldrarna skall därvid tilldelas vårdnaden, om inte denna med hänsyn till barnets bästa bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

För barn utom äktenskap är modern ensam vårdnadshavare och — om hon är myndig — förmyndare. Är föräldrarna ense om att fadern skall ha vårdnaden, kan domstolen överflytta denna på honom, om han anses lämplig som vårdnadshavare. Anses modern inte lämplig att utöva vårdnaden eller dör hon, kan domstolen överflytta vårdnaden på fadern eller på särskilt förordnad förmyndare.

Möjlighet för fadern att få vårdnaden om utomäktenskapligt barn

Vårdnadsreglerna är alltså olika för barn i och utom äktenskap. I fråga om utomäktenskapliga barn har fadern en svagare ställning. Han har små möjligheter att få vårdnaden om barnet ifall modern motsätter sig hans önskan. De sakkunniga föreslår att de nuvarande reglerna ändras så att föräldrarna även när det gäller barn utom äktenskap blir likställda i fråga om rätten att få vårdnaden om barnet. Om fadern begär att få vårdnaden skall denna fråga enligt förslaget bedömas efter samma regler som gäller för barn i äktenskap, och en tvist mellan föräldrarna i vårdnadsfrågan skall avgöras under hänsynstagande enbart till barnets bästa. Remissinstanserna har i stort sett lämnat de sakkunnigas förslag i denna del utan erinran.

Som de sakkunniga framhållit har förslaget betydelse i första hand för sådana fall då föräldrarna har sammanbott och gemensamt haft hand om barnet. Om föräldrarna bestämmer sig för att häva samlevnaden uppkommer en situation som i praktiken liknar en skilsmässa mellan äkta makar, och här tillgodoser förslaget påtagliga praktiska behov. I fall då föräldrarna aldrig har sammanlevt skulle det däremot möjligen kunna ge upphov till vissa olägenheter. Risken för att fadern skall göra anspråk på att få vårdnaden om barnet skulle kunna göra en ogift mor mindre benägen att medverka i faderskapsutredningen. Hon skulle ibland under en längre tid kunna få leva i ovisshet om hon skulle få behålla sitt barn. Det får emellertid inte förbises att prövningen av vad som är barnets bästa måste påverkas av att föräldrarna inte har levt samman. Om barnet aldrig har bott tillsammans med sin far är det normalt

bäst för barnet att det stannar hos modern. Den föreslagna ändringen har därför begränsad praktisk betydelse när det gäller utomäktenskapliga barn vars föräldrar aldrig har sammanlevt. Skulle det faktiskt vara bättre för barnet att stå under faderns vårdnad trots att föräldrarna aldrig har sammanlevt och modern i och för sig är skickad att ta hand om barnet, synes det emellertid starkt motiverat att fadern också får vårdnaden. Vidare är det rimligt att fadern till ett barn utom äktenskap uttryckligen ges företräde till att överta vårdnaden, om modern visar sig olämplig som vårdnadshavare eller om hon dör, i likhet med vad som för motsvarande fall gäller beträffande barn i äktenskap. Jag ansluter mig därför till de sakkunnigas förslag.

Möjlighet för ogifta föräldrar att utöva vårdnaden gemensamt

De sakkunniga förordar vidare att samlevande föräldrar till barn utom äktenskap skall få möjlighet att gemensamt handha vårdnaden och förmynderskapet för sina barn på samma sätt som föräldrar till barn i äktenskap. Föräldrar som önskar utnyttja denna möjlighet skall enligt förslaget tillsammans anmäla till myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer, att de vill utöva vårdnaden om barnet gemensamt. Sakkunnigförslaget är inte enhälligt på denna punkt, utan en minoritet har reserverat sig mot det. Under remissbehandlingen har meningarna varit delade. Socialstyrelsen, ett par barnavårdsnämnder, två tingsrätter, kommunförbundet och advokatsamfundet hör till dem som tillstyrker majoritetens förslag. Hovrätterna, tingsrättsdomareföreningen, socialutredningen och föreningen Sveriges rättshjälpsjurister ingår bland dem som avstyrker förslaget.

Det är förhållandevis vanligt att föräldrar till barn utom äktenskap sammanlever med varandra. I sådana fall torde de också i praktiken utöva vårdnaden om sina barn gemensamt. Beslut rörande barnets personliga förhållanden som är av mer ingripande betydelse fattas med all sannolikhet vanligtvis av föräldrarna i samråd, medan mera triviala angelägenheter avgörs av den av dem som för tillfället råkar vara närmast till hands. Över huvud taget torde situationen inte nämnvärt skilja sig från den som råder i en familj där föräldrarna är gifta med varandra. Praktiskt sett innebär det knappast några egentliga olägenheter att ogifta föräldrar inte kan utöva vårdnaden gemensamt. Skulle föräldrarna själva fästa stor vikt vid att den rättsliga vårdnaden ligger hos dem bägge har de normalt möjlighet att åstadkomma detta genom att gifta sig. Utformas äktenskapslagstiftningen efter de riktlinjer som jag tidigare har angett bör en sådan lösning kunna godtas av så gott som alla.

Så länge förhållandet mellan föräldrarna är gott torde det från barnets synpunkt vara utan nämnvärd betydelse om föräldrarna utövar vårdnaden om barnet gemensamt eller vårdnaden ligger hos endast den ena av dem. Den faktiska omvårdnaden om barnet gestaltar sig rimligen på samma sätt i båda fallen. Läget kan bli något annorlunda

om föräldrarna separerar. Skulle de utöva vårdnaden tillsammans, måste genom särskilt beslut av domstol avgöras vem som skall ha hand om barnet. Det finns dock inte någon garanti för att saken verkligen aktualiseras av någon av föräldrarna. Man måste räkna med att det kan uppkomma åtskilliga fall där den rättsliga vårdnaden kvarstår som gemensam trots att familjen har upplösts och en av föräldrarna har tagit hand om barnet. Detta kan medföra komplikationer av skilda slag. Sålunda kan beslut i för barnet viktiga frågor komma att fördröjas på grund av svårigheter att få ett ståndpunktstagande från den av föräldrarna som inte längre har hand om barnet. Det finns betydande risker för att motsättningar mellan föräldrarna gör sig gällande också i vårdnadsangelägenheter och därmed kommer att gå ut över barnet på ett sätt som skapar stora påfrestningar för detta. Över huvud taget är det opraktiskt och föga lämpligt att föräldrar som på grund av söndring lever åtskilda fortfarande utövar vårdnaden gemensamt. En sådan situation kan visserligen uppkomma i dag, om gifta föräldrar separerar utan att begära skilsmässa. Detta är dock mindre vanligt. Den omständigheten att en för barnets intressen olämplig situation kan uppkomma vid separation mellan gifta föräldrar utgör emellertid inte något argument för att åstadkomma motsvarande situation vid separation mellan ogifta föräldrar.

Med tanke på olägenheter av den typ jag nu har berört har under remissbehandlingen ifrågasatts, att någon företrädare för det allmänna skulle ges rätt att påkalla ett avgörande i vårdnadsfrågan, om föräldrar som separerar inte själva aktualiserar denna. För egen del tror jag inte att man genom ett sådant system i någon större utsträckning skulle komma åt de fall där föräldrar efter separation fortfarande har vårdnaden gemensamt. Detta skulle förutsätta en omfattande kontroll och övervakning av personliga förhållanden som inte kan accepteras.

Sakkunnigförslaget om gemensam vårdnad efter anmälan medför också andra komplikationer. I och med att anmälan görs kommer eventuella tidigare domar eller avtal om underhåll att förlora sin verkan, eftersom skyldighet att utge underhållsbidrag inte åvilar den som själv har del i vårdnaden (jfr 7 kap. 2 § andra stycket FB). Skulle föräldrarna senare separera och den gemensamma vårdnaden upphöra fordras ett nytt avgörande i underhållsfrågan. En komplikation av liknande slag är att bidragsförskott inte utgår om båda föräldrarna har vårdnaden. Detta leder till att den som har hand om barnen efter separationen går miste om möjligheten att uppbära bidragsförskott så länge vårdnadsfrågan inte är avgjord.

Vid en samlad bedömning av frågan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar finner jag att nackdelarna med en sådan ordning överväger fördelarna. Jag är därför inte beredd att på den punkten ansluta mig till sakkunnigförslaget.

Skuld till söndringen

De sakkunniga förordar att man slopar nuvarande bestämmelse om att frågan om vem som har skulden till söndring mellan föräldrarna kan få betydelse vid avgörandet av vårdnadsfrågan. I enlighet med vad jag tidigare har anfört om att domstolarna inte bör gå in på bedömningar av denna art ansluter jag mig till förslaget.

Umgängesrätt

Den av föräldrarna som inte har vårdnaden om barnet har normalt rätt att träffa barnet, s. k. umgängesrätt. Umgängesrätten utövas vanligtvis så att föräldern i fråga har barnet hos sig vissa tider under året. Umgängesrättens omfattning kan fastslås genom dom. En sådan dom är verkställbar. Länsrätten, som har att besluta i verkställighetsfrågan, kan förelägga — och även utdöma — vite eller, om det anses nödvändigt, besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighets försorg. För sådan hämtning skall myndigheterna iaktta särskilda försiktighetsåtgärder som syftar till att skydda barnet.

Det förekommer att vårdnadshavare saboterar den av domstolen fastställda umgängesrätten. De sakkunniga har uppmärksammat detta men vill inte förorda några ändringar i verkställighetsreglerna, som trädde i kraft så sent som den 1 januari 1968. De sakkunniga framhåller att det ligger i barnets intresse att det får hålla god kontakt också med den av föräldrarna som inte har del i vårdnaden och att det därför finns anledning att se allvarligt på åtgärder från vårdnadshavarens sida som syftar till att omintetgöra umgängesrätten. Sådana åtgärder kan enligt de sakkunniga utgöra en omständighet som ger anledning att ompröva vårdnadsfrågan.

I likhet med de sakkunniga är jag inte beredd att nu förorda några ändringar i reglerna om verkställighet av domar om umgängesrätt. Vad de sakkunniga har anfört om möjligheten att ompröva vårdnadsfrågan när vårdnadshavare saboterar umgängesrätten synes mig emellertid välgrundat. Det får förutsättas att de framförda synpunkterna — om de inte möter några invändningar från riksdagens sida — kommer att beaktas i rättstillämpningen.

5.6 Rätten till bostaden

Vi har alltsedan år 1948 haft en provisorisk lagstiftning om makars gemensamma bostad. Den nu gällande lagen, som tillkom år 1959, gäller till utgången av år 1974. Lagstiftningen syftar till att göra det möjligt att vid upplösning av äktenskap ge den gemensamma bostaden till den av makarna som bäst behöver den.

Någon motsvarande lagstiftning finns inte när det gäller personer som sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara

gifta med varandra. Den av parterna som har tecknat sig som hyresgäst eller innehar bostadsrätten till den gemensamma lägenheten får behålla lägenheten när samlevnaden upplöses, även om den andra parten skulle ha större behov av denna. Inte heller för det fall att båda parter står som hyresgäster finns det någon regel som ger företräde åt den som bäst behöver bostaden.

De sakkunniga förordar att man inför särskild lagstiftning — i sak motsvarande nuvarande lag om makars gemensamma bostad — med bestämmelser om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad. Remissinstanserna har genomgående godtagit att lagstiftning av sådan typ genomförs.

Det ligger enligt min mening i öppen dag att den nu gällande ordningen kan ge stötande och från social synpunkt olämpliga resultat när en äktenskapsliknande samlevnad upphör. Särskilt gäller detta i de fall då det finns barn i den upplösta familjen. Det är naturligtvis angeläget att barnen tillförsäkras en så god uppväxtmiljö som möjligt. Mycket talar därför för att den som skall ha vårdnaden om barnen bör kunna få rätt att behålla bostaden när familjen upplöses, även om hyres- eller bostadsrätten tillkommer den andra parten. Jag ansluter mig därför i likhet med remissinstanserna till de sakkunnigas förslag att det nu införs en särskild lagstiftning som gör det möjligt att med ledning av sociala synpunkter avgöra vilken av parterna som skall ha den gemensamma bostaden när en äktenskapsliknande samlevnad mellan man och kvinna upphör.

De sakkunnigas förslag är begränsat såtillvida att det gäller endast vid upplösning av en varaktig samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna som har eller har haft barn tillsammans. Begränsningen har kritiserats av vissa remissinstanser. I några yttranden anförs att lagen bör vara tillämplig när ogift man och ogift kvinna varaktigt sammanbor oberoende av om de har eller har haft barn. Vidare påpekas att lagen bör gälla i det fallet att kvinnan är gravid när samlevnaden upphör. Svea hovrätt menar att det inte finns anledning att låta lagen gälla när det inte längre finns barn i familjen, medan den å andra sidan bör vara tillämplig så snart någon av parterna har vårdnaden om minderårigt barn, även om barnet inte är parternas gemensamma.

Den föreslagna lagen gör det möjligt att avgöra bostadsfrågan efter behovsprövning i de samlevnadsfall där en sådan möjlighet framstår som mest påkallad, nämligen när parterna har minderåriga barn. Lagen kan därför ses som en naturlig komplettering av de föreslagna nya reglerna om vårdnad om barn utom äktenskap. Den av de sakkunniga förordade avgränsningen av lagens tillämpningsområde har den förtjänsten att den är förhållandevis lätt att tillämpa. Det möter i regel inga svårigheter att konstatera, om parterna har eller har haft barn tillsammans. Förekomsten av gemensamma barn utgör vidare ett starkt

indicium för att det verkligen är fråga om en äktenskapsliknande samlevnad. Kan man konstatera, att en man och en kvinna under inte alltför kort tid har bott tillsammans och har de dessutom gemensamma barn, torde deras samlevnad så gott som alltid vara av äktenskapsliknande karaktär. Detsamma torde som regel vara fallet, om samboende man och kvinna har haft barn tillsammans. Som ett ytterligare argument för sakkunnigförslaget kan åberopas, att förekomsten av gemensamma barn har tillagts avgörande betydelse inom skatte- och socialagstiftningen när det har gällt att bestämma vilka samlevnadsformer som skall jämställas med äktenskap.

Skulle man överväga att vidga tillämpningsområdet för lagen kommer man lätt i svårigheter. En grundläggande förutsättning för lagens tillämplighet bör vara att samlevnaden har äktenskapsliknande karaktär. Det förhållandet att den ena parten i egenskap av anställd eller inneboende har haft sin bostad hos den andra parten bör givetvis aldrig vara tillräckligt. Vidare måste det vara fråga om samlevnad av en viss stadga. Kortvariga, mer eller mindre tillfälliga förbindelser bör inte kunna ge den ena parten rätt att överta den andras bostad. Man kan knappast i lagtext närmare precisera, var gränsen går mellan tillfälligare förbindelser och mera stadigvarande, äktenskapsliknande förhållanden. Lagtexten måste bli ganska allmänt hållen. Detta skapar stora svårigheter för de tillämpande myndigheterna. Dessa skulle ofta bli tvungna att närmare undersöka parternas personliga förhållanden, något som i görligaste mån bör undvikas. En viss precisering skulle visserligen kunna uppnås genom en föreskrift att samlevnaden skall ha bestått under viss minsta tid för att lagen skall få åberopas. Som de sakkunniga har påpekat är det emellertid svårt att bestämma hur lång denna tid bör vara. Oskäliga resultat kan lätt uppkomma i de enskilda fallen. Härtill kommer att det ofta kan vara svårt för de tillämpande myndigheterna att avgöra vid vilken tidpunkt den äktenskapsliknande samlevnaden egentligen började. Också med en sådan avgränsning kan myndigheterna bli tvungna att göra ganska ingående undersökningar av parternas personliga förhållanden.

De nu anförda synpunkterna talar i och för sig med styrka för en avgränsning i enlighet med sakkunnigförslaget. Det är emellertid svårt att bortse från att avgränsningen i enskilda fall kan te sig ganska godtycklig. Stundom kan det vara utomordentligt angeläget från social synpunkt att ha en möjlighet att avgöra bostadsfrågan efter behovsprövning trots att parterna aldrig har haft barn tillsammans. Jag tänker exempelvis på det fallet att samlevnaden har varat i många år och upplöses genom att den av parterna som har rätten till bostaden avlider. Andra fall, som har berörts under remissbehandlingen, är dels att en längre tids samlevnad upplöses innan parterna har fått några gemensamma barn men efter det att kvinnan har blivit gravid och dels att

den part som inte har rätt till bostaden har vårdnaden om ett minderårigt barn som inte är parternas gemensamma.

Mot bakgrund av det nu anförda har jag kommit till den slutsatsen att lagens tillämpningsområde bör utvidgas något i förhållande till de sakkunnigas förslag så att det blir möjligt att i de från social synpunkt mest ömmande fallen åstadkomma en behovsprövning av bostadsfrågan trots att parterna saknar gemensamma barn. De förut berörda svårigheterna med avgränsningen av lagens tillämpningsområde synes mig kunna i huvudsak bemästras, om de sakkunnigas avgränsning behålls som en huvudregel. Normalt bör behovsprövning alltså ske endast i fall då mannen och kvinnan har eller har haft barn tillsammans. Om synnerliga skäl talar för det, bör emellertid behovsprövning kunna ske även i andra fall. En förutsättning bör dock härvid vara att det har varit fråga om en äktenskapsliknande samlevnad. Som de sakkunniga har förordat bör också krävas att parterna är ogifta. Annars skulle nämligen betydande komplikationer kunna uppstå vid konkurrens med anspråk från den ena partens make i ett ännu bestående äktenskap.

Med den av mig nu förordade uppläggningen av lagen reduceras de i det föregående berörda tillämpningsproblemen väsentligt, eftersom det inte kan bli fråga om att tillämpa lagen på samboende utan barn annat än i utpräglade undantagssituationer. Till frågan om den lagtekniska utformningen av reglerna återkommer jag i specialmotiveringen.

Den nuvarande lagstiftningen om makars gemensamma bostad avser hyres- och bostadsrättslägenheter. Den gäller emellertid också egen fastighet, tomträtt och byggnad på ofri grund. Om sådan egendom inte utgör giftorättsgods, har dock andra maken inte någon rätt att överta egendomen. De sakkunniga har ansett att man vid regleringen av bostadsfrågan för samlevande ogifta personer bör jämställa sådan samlevnad med äktenskap där all makarnas egendom utgör enskild egendom. De sakkunniga förordar därför, att lagen skall gälla bara i fråga om hyres- och bostadsrätt. För egen del finner jag det uppenbart att man inte bör införa regler som på detta område ger samlevande ogifta personer mer vittgående ömsesidiga rättigheter och skyldigheter än vad som gäller för gifta makar, vilka genom äktenskapsförord har infört fullständig egendomsskillnad. Jag biträder därför de sakkunnigas förslag.

Sakkunnigförslaget innebär i övrigt i huvudsak följande. Om parterna eller en av dem med hyresrätt eller bostadsrätt innehar lägenhet, som uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som parternas gemensamma bostad, får vid samlevnadens upplösning den av parterna som bäst behöver lägenheten lösa till sig rätten till denna, såvida det kan anses skäligt. Om samlevnaden upplöses genom ena partens död har den efterlevande motsvarande lösningsrätt. Lösningsrätten måste göras gällande

inom tre månader från det samlevnaden upphörde. Den som övertar hyres- eller bostadsrätten är skyldig att utge ersättning för dess värde. Ersättningen skall erläggas vid övertagandet, men om synnerliga skäl föreligger får betalningen anstå mot att parten ställer godtagbar säkerhet. Förslaget överensstämmer i sina grunddrag med vad som gäller enligt lagen om makars gemensamma bostad. Lösningsrätten ersätter det bodelningsförfarande som skall ske enligt den lagen. Förslaget om en preskriptionstid på tre månader — som inte har någon direkt motsvarighet i lagen om makars gemensamma bostad — får ses mot bakgrund bl. a. av att det vid upplösning av äktenskapsliknande samlevnad inte skall ske någon bodelning där frågan kan aktualiseras.

Under remissbehandlingen har förslaget i huvudsak godtagits. För egen del ansluter jag mig till förslaget. Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa detaljfrågor som aktualiseras i detta sammanhang.

Advokatsamfundet har i sitt remissyttrande påpekat, att det finns behov av särskilda processuella regler som möjliggör interimistiska beslut om vem av parterna som skall ha rätt att nyttja bostaden till dess bostadsfrågan har blivit slutligt avgjord. Jag delar denna uppfattning. Bestämmelserna synes mig böra utformas efter mönster av reglerna i 15 kap. 11 § GB om interimistiska förordnanden beträffande makes rätt att sitta kvar i hemmet.

Lagen om makars gemensamma bostad är som jag förut nämnde tidsbegränsad och gäller f. n. till utgången av år 1974. På längre sikt torde lagens regler böra inarbetas i GB. I avvaktan på att de sakkunniga slutför sitt utredningsarbete bör emellertid lagens giltighetstid förlängas, lämpligen till utgången av år 1979. Den nu föreslagna lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad bör få samma giltighetstid.

Den nya lagstiftningen om samboendes bostad kräver vissa följdändringar i jordabalkens hyreskapitel. Jag har för avsikt att inom kort anmäla förslag till andra ändringar i hyreslagstiftningen, och nyssnämnda följdändringar kan lämpligen tas upp i det sammanhanget.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i giftermålsbalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i rättegångsbalken,
6. lag om medling mellan samlevande,
7. lag om ogifta samboendes gemensamma bostad,

8. lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,

9. lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet,

10. lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag,

11. lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer,

12. lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden,

13. lag om ändring i namnlagen (1963: 521),

14. lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437),

15. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429).

Vid upprättande av lagförslaget 14 har samråd skett med chefen för jordbruksdepartementet.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

2 kap. Om hinder mot äktenskap

2 §

Paragrafen innehåller enligt den föreslagna lydelsen bestämmelser om att den som är omyndigförklarad inte får ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke och att i fall då samtycke vägras rätten kan på ansökan tillåta äktenskapet, om skäl för vägran inte föreligger. Detta överensstämmer med gällande rätt (2 kap. 3 och 4 §§ GB).

Enligt 10 kap. 2 § FB kan rätten förklara, att en underårig skall förbli omyndig också efter uppnådd myndighetsålder. Har sådan förklaring meddelats, får enligt förevarande paragraf den underårige inte ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Är omständigheterna beträffande en underårig sådana att han skulle ha kunnat förklarats omyndig, om han uppnått 20 års ålder, kan alltså enligt förslaget den underårigcs föräldrar i princip förhindra ett giftermål genom att utverka förklaring enligt 10 kap. 2 § FB och därefter vägra samtycke till äktenskapet.

3 §

Paragrafen innehåller de i den allmänna motiveringen (5.2.2) berörda reglerna om släktskap såsom äktenskapshinder. Bestämmelserna tar en-

dast sikte på biologisk släktskap. Sålunda finns inte något hinder mot att adoptant och adoptivbarn ingår äktenskap med varandra (jfr 4 kap. 7 § FB).

4 §

Paragrafen förbjuder tvegifte.

5 §

I paragrafens *första stycke* föreskrivs att den underåriges vårdnadshavare, om det kan ske, skall beredas tillfälle att yttra sig i ärende om tillstånd för den som inte fyllt 18 år att ingå äktenskap. Detta ansluter i sak nära till nuvarande regler om giftomannasamtycke i 2 kap. 2 § GB, bortsett från att tillämpningsområdet är begränsat till dem som är under 18 år. Vidare föreskrivs att yttrande skall inhämtas från barnavårdsnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist. Detta överensstämmer med vad som redan nu tillämpas av de flesta länsstyrelser.

Talan mot länsstyrelsens beslut skall enligt *andra stycket,* liksom enligt gällande lag, föras genom besvär hos kammarrätten.

Genom föreskriften i *tredje stycket* ges den underåriges vårdnadshavare rätt att föra talan mot länsstyrelsens eller kammarrättens beslut om tillstånd till äktenskap. Grunderna för denna regel har redovisats i den allmänna motiveringen (5.2.2).

3 kap. Om prövning av hinder mot äktenskap

1 §

I paragrafen har endast gjorts en redaktionell jämkning.

2 §

Den som varken är eller skall vara kyrkobokförd i riket skall enligt *första stycket* i paragrafen vid hindersprövningen förete det intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskapet han kan anskaffa. Detta innebär inte någon ändring i sak i förhållande till vad som gäller f. n. (3 kap. 2 § 1 mom. första stycket).

Enligt *andra stycket* skall vid hindersprövningen företes bevis om samtycke eller tillstånd när sådant måste föreligga enligt bestämmelserna om hinder för den som är under 18 år (2 kap. 1 § departementsförslaget) eller omyndigförklarad (2 kap. 2 § departementsförslaget) att gifta sig utan förmyndarens samtycke eller rättens tillstånd och för halvsyskon att gifta sig utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer (2 kap. 3 § andra stycket departementsförslaget).

3 §

I paragrafen föreskrivs att mannen och kvinnan är skyldiga att vid hindersprövningen avge skriftlig försäkran på heder och samvete att de inte är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller helsyskon samt, om inte tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 3 § företes, att de inte heller är halvsyskon (*första stycket*). Vardera av mannen och kvinnan är vidare skyldig att på motsvarande sätt uppge, om han eller hon förut ingått äktenskap. Den som förut ingått äktenskap skall styrka, att äktenskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg som avses i 2 § (*andra stycket*).

Bestämmelserna i paragrafen har motsvarigheter i gällande lag (3 kap. 2 § 6 och 7 mom.). Närmare föreskrifter angående försäkran som skall avges enligt paragrafen bör meddelas av Kungl. Maj:t (jfr f. n. kungörelsen (1969: 119) om försäkran av trolovad angående frihet från vissa äktenskapshinder).

4 §

Enligt gällande lag skall intyg om hindersprövningen på begäran av de trolovade utfärdas av pastorsämbetet i kvinnans hemförsamling (3 kap. 3 §). Utan sådant intyg får ingen annan än präst som tjänstgör i den församling där hindersprövningen har skett förrätta vigsel (4 kap. 6 § första stycket).

Enligt de sakkunnigas förslag skall intyg om hindersprövningen alltid utfärdas, alltså även om mannen och kvinnan inte har begärt det. Förslaget på den punkten får ses mot bakgrund av det system för ingående av äktenskap som de sakkunniga har förordat. Eftersom jag inte föreslår några ändringar i reglerna om vigsel anser jag mig inte ha anledning att på denna punkt föreslå någon ändring i gällande rätt. I enlighet härmed föreskrivs i paragrafens *första stycke* att pastorsämbetet, om ämbetet finner att hinder inte föreligger mot äktenskapet, skall utfärda intyg därom på begäran av mannen och kvinnan.

Andra stycket innehåller regler om besvär.

F. n. regleras frågan om talan mot den hindersprövande myndighetens beslut i lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående. Lagen gäller också beslut angående utfärdande av äktenskapscertifikat och angående företagande av vigsel. Jag delar de sakkunnigas uppfattning att denna lag bör upphävas och ersättas av besvärsbestämmelser i de författningar som reglerar de beslut det är fråga om. Besvärsbestämmelserna bör alltså överföras till GB, lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet och kungörelsen (1969: 123) om äktenskapscertifikat.

Besvär över beslut om hindersprövning som har fattats av präst inom svenska kyrkan anförs f. n. hos domkapitlet. De sakkunniga föreslår

att besvär i sådana fall skall anföras hos länsstyrelsen. Jag anser emellertid för min del att det inte finns anledning att nu göra någon ändring i sak i besvärsreglerna. I andra stycket föreskrivs därför att talan mot beslut i fråga om hindersprövning skall föras genom besvär hos domkapitlet. Besvär över domkapitlets beslut föres hos kammarrätten.

4 kap. Om vigsel

2, 3, 4, 6 och 8 §§

I dessa paragrafer har endast redaktionella jämkningar gjorts.

Enligt gällande rätt uppkommer ett giltigt äktenskap om vigselförrättaren över huvud taget hade behörighet att viga samt de i 8 § andra stycket angivna formföreskrifterna för vigsel har iakttagits, oavsett om hinder för äktenskapet förelåg. Departementsförslaget har samma innebörd. Skulle t. ex. en av kontrahenterna ha saknat rättslig handlingsförmåga vid vigseln hindrar det sålunda inte att ett giltigt äktenskap likväl föreligger.

10 §

I denna paragraf har införts nya bestämmelser om talan mot beslut angående förrättande av vigsel. Bestämmelserna innebär att besvär skall föras hos domkapitlet, om beslutet har meddelats av präst inom svenska kyrkan, och hos länsstyrelsen, om det har meddelats av borgerlig vigselförrättare, samt att vidare fullföljd äger rum hos kammarrätten. Bestämmelserna överensstämmer med vad som f. n. gäller enligt lagen om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående, vilken lag enligt vad jag har anfört vid 3 kap. 4 § andra stycket föreslås upphävd.

5 kap. Allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden

Reglerna i 7 § om underhållsskyldighet när makar på grund av söndring lever åtskilda har av skäl som jag redovisat i den allmänna motiveringen (5.4.1) ändrats så att frågan om ena maken bär den huvudsakliga skulden till sammanlevnadens hävande inte längre tillmäts någon betydelse. Det bör framhållas att reglerna i 7 § är tillämpliga intill dess det dömts till äktenskapsskillnad. Detta innebär att make, även när samlevnaden hävts och betänketid löper, har möjlighet att utverka underhållsbidrag bestämt efter principen att makar skall leva på samma standard under äktenskapet.

6 kap. Om makars egendom

I kapitlet har 2 och 6 *a §§* jämkats med anledning av att hemskillnadsinstitutet har avskaffats.

7 kap. Om makars gäld

I *4 §* upptas regler om hustrus ansvar för s. k. hushållsgäld. Sedan bodelning har skett med anledning av boskillnad, hemskillnad eller äktenskapets upplösning är enligt paragrafens första stycke i dess nuvarande lydelse hustruns ansvar för sådan gäld begränsat till värdet av dels den enskilda egendom hon ägde vid giftorättsgemenskapens upplösning och dels den egendom som tillades henne vid bodelningen. I fall då bodelning inte skall äga rum är ansvaret begränsat till värdet av den egendom hon hade när hemskillnad vanns eller äktenskapet upplöstes.

Jag kan instämma med Fredrika-Bremer-Förbundet i att lagregeln, som ger hustrun ett speciellt ekonomiskt skydd ter sig otidsenlig och knappast torde ha någon större praktisk betydelse. Jag har dock inte ansett mig böra i detta sammanhang föreslå att den avskaffas. Denna fråga får prövas i samband med den pågående översynen av reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar.

Stycket har jämkats med anledning av att hemskillnadsinstitutet avskaffats. Vidare har jämkning skett med anledning av de nya reglerna i 11 kap. 6 § om tidpunkten för giftorättsgemenskapens upphörande. För det fall att giftorättsgemenskap inte föreligger bestäms tidpunkten i fråga om hustruns gäldsansvar till den tidpunkt då giftorättsgemenskapen skulle ha upphört om sådan förelegat, dvs. dagen för ansökan om äktenskapsskillnad resp., om äktenskapet har upplösts genom mannens död och talan om äktenskapsskillnad inte då var anhängig, dagen för dödsfallet.

8 kap. Om äktenskapsförord; så ock om andra rättshandlingar mellan makar

Kapitlets *8 §* har jämkats med anledning av att hemskillnadsinstitutet har avskaffats.

11 kap. Om äktenskapsskillnad

Nuvarande bestämmelser om hemskillnad och äktenskapsskillnad i 11 kap. 1—13 §§ har i mitt förslag ersatts av reglerna i 1—5 §§ om äktenskapsskillnad. Gällande bestämmelser i 14 § om att egendom som förvärvas efter hemskillnad är enskild egendom ersätts av reglerna i den föreslagna 6 § om villkorlig giftorätt. Bestämmelserna i 15—21 §§ har i huvudsak oförändrade överförts till 7—13 §§. 22—25 §§ har inte någon motsvarighet i mitt förslag. 26 § har med en i det följande redovisad saklig ändring överförts till 14 §. 27 §, som innehåller en erinran om att det enligt FB åligger rätten att vid hemskillnad och äktenskapsskillnad besluta i frågor om vårdnad och att FB innehåller bestämmelser om bidrag till barnens underhåll i sådana fall, har utmönstrats såsom överflödig utan att någon ändring i sak åsyftats. 28 och 29 §§ har i huvudsak oförändrade överförts till 15 och 16 §§ i mitt förslag. 30 § slutligen saknar motsvarighet i förslaget.

1 §

I paragrafen fastslås principen att makar som är ense om att skiljas har rätt att få äktenskapsskillnad. Av paragrafen framgår att någon grund för upplösningen inte behöver anges. Därav följer att en domstol inte har rätt att vid sin bedömning av skillnadsfrågan gå in på någon prövning av makarnas inbördes förhållanden. Om makarna är ense om att skiljas skall dom på äktenskapsskillnad meddelas omgående, såvida inte regeln i andra punkten om betänketid är tillämplig.

Äktenskapsskillnaden skall föregås av en betänketid för makarna på minst sex månader om makarna gemensamt eller någon av dem har barn under 16 år under sin vårdnad. Med vårdnad åsyftas givetvis den rättsliga vårdnaden, inte den faktiska. Det skall vara fråga om makarnas eller makens eget barn. Härmed jämställs adoptivbarn. Om make har fosterbarn eller är förmyndare och vårdnadshavare för någon annans barn utgör detta däremot inte hinder mot att döma till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Närmare regler om betänketid finns i 3 §.

Mål om äktenskapsskillnad är indispositivt. Det åligger alltså rätten att undersöka, om förhållandena är sådana att betänketid skall löpa. Det bör krävas av parterna att de upplyser om de har barn under 16 år samt inger utdrag ur folkbokföringsregistren till styrkande av denna uppgift. Folkbokföringsregistren innehåller visserligen inte några uppgifter om vårdnaden. Däremot framgår om barnet sammanbor med föräldern i fråga. I den praktiska tillämpningen synes man kunna utgå från att make har vårdnaden om sitt barn ifall maken och barnet bor tillsammans. Om de inte bor tillsammans torde man ofta, exempelvis om det framgår att det är fråga om barn i ett tidigare upplöst äktenskap, kunna utgå från att maken inte har vårdnaden om barnet. Skulle vårdnadsfrågan i något fall vara tveksam får ytterligare utredning infordras. I avvaktan därpå får man utgå från att reglerna om betänketid är tillämpliga.

Om makarna gemensamt har ansökt om äktenskapsskillnad eller om den ena maken har medgivit den andras ansökan, får de anses vara ense i skillnadsfrågan. Återkallas ett lämnat medgivande innan rätten har hunnit meddela dom, får 2 § anses tillämplig och då skall alltså betänketid löpa. Åtminstone teoretiskt kan tänkas att det är för domstolen känt, att en make saknar rättslig handlingsförmåga eller genom tvång eller svek förletts att biträda andra makens ansökan om äktenskapsskillnad. I ett sådant, i praktiken säkerligen utomordentligt sällsynt fall, kan domstolen givetvis inte grunda sin dom på att parterna är överens.

Avgörande för frågan om betänketid skall tillämpas är förhållandena när rätten första gången upptar målet till prövning. Det kan tän-

kas att förhållandena ändras under målets handläggning. Make som tidigare vägrat att gå med på skilsmässa kanske ändrar sin inställning. Ett barn kan uppnå 16 års ålder. Vårdnaden om ett minderårigt barn kan överföras till någon annan än makarna. Sådana ändrade förhållanden innebär att hindret för att omedelbart meddela dom på äktenskapsskillnad har bortfallit. Om betänketid har börjat löpa enligt 3 § kan denna emellertid inte avbrytas utan medverkan av part. Domstolen kan alltså inte självmant meddela dom på äktenskapsskillnad med hänvisning till att förhållandena har ändrats. För att det skall kunna dömas till äktenskapsskillnad fordras att part inkommer med begäran härom under åberopande av de ändrade förhållanden som medför att kravet på betänketid inte längre gäller. Läget blir då det att en ny grund åberopas för yrkandet om äktenskapsskillnad. Eftersom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid kan meddelas bara om makarna är ense därom, kan åberopandet av den nya grunden medföra dom på äktenskapsskillnad först efter det att domstolen förvissat sig om att båda makarna är ense om att det skall dömas till äktenskapsskillnad.

2 §

Paragrafen reglerar det fallet att makarna inte är ense i skillnadsfrågan. I sådant fall har den make som vill skiljas rätt till äktenskapsskillnad. Äktenskapsskillnaden skall emellertid då föregås av betänketid. Paragrafen blir tillämplig inte bara då makes ansökan om äktenskapsskillnad uttryckligen bestrids av andra maken utan också då denne inte yttrar sig.

3 §

Paragrafen innehåller närmare bestämmelser om den betänketid som skall gälla enligt 1 och 2 §§. Betänketid inleds när makes yrkande om äktenskapsskillnad delges andra maken eller makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad.

Det krävs inte att makarna lever isär under betänketiden. Dom på äktenskapsskillnad meddelas på yrkande av make när betänketid har löpt under minst sex månader. Har sådant yrkande inte framställts inom ett år från betänketidens början, är talan om äktenskapsskillnad förfallen.

Något särskilt beslut från rättens sida fordras inte för att betänketiden skall börja löpa. Det synes emellertid lämpligt att parterna underrättas om när betänketiden har börjat, när yrkande om äktenskapsskillnad tidigast kan framställas och när talan förfaller. Föreskrifter om skyldighet för domstolarna att lämna sådana meddelanden bör meddelas av Kungl. Maj:t.

Paragrafen förutsätter att det framställs två yrkanden om äktenskaps-

skillnad vid skilda stadier i processen. Det första yrkandet görs när talan väcks. Det andra yrkandet får framställas först efter sexmånaderstidens utgång. Det kan göras av makarna gemensamt eller av endera maken ensam. Det saknar härvid betydelse vem som har väckt talan om äktenskapsskillnad. I syfte att skapa ordning och reda samt underlätta delgivning med motpart föreskrivs att det särskilda yrkandet i princip skall framställas skriftligen. Undantag från kravet på skriftlig form gäller dock om yrkandet framställs inför rätten, dvs. vid förhandling i målet. Sådan förhandling kan förekomma exempelvis för prövning av vårdnads- eller underhållsfrågor. Enligt 15 kap. 5 § andra stycket får dom på äktenskapsskillnad efter särskilt yrkande från ena maken meddelas först efter det att den andra maken har beretts tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Har talan om underhåll, vårdnad om barn eller andra liknande frågor väckts av make i samband med talan om äktenskapsskillnad bör sådan talan handläggas i sedvanlig ordning. I allmänhet kan det alltså bli aktuellt med muntlig förberedelse i sådana tvistefrågor medan betänketiden löper.

Om ett år förflutit från betänketidens början utan att yrkande om äktenskapsskillnad framställts, skall målet om äktenskapsskillnad avskrivas från vidare handläggning. Med hänsyn till att vissa rättsverkningar knyts till det förhållandet att mål om äktenskapsskillnad är anhängigt — reglerna om makes arvsrätt är sålunda inte tillämpliga under denna tid — är det angeläget att avskrivningsbeslut meddelas utan dröjsmål.

Paragrafen utgår från att de båda yrkandena om äktenskapsskillnad skall framställas i ett och samma mål. Make kan inte i ett nytt mål åberopa att viss betänketid kan ha förflutit i ett äldre mål.

Har talan om äktenskapsskillnad förfallit, får make inleda nytt skilsmässoförfarande om han vill skiljas. Har makarna levt åtskilda under minst två år finns emellertid möjlighet att få äktenskapsskillnad enligt 4 § utan föregående betänketid.

4 §

Lever makar åtskilda sedan minst två år får enligt paragrafen äktenskapsskillnad meddelas utan föregående betänketid för makarna. Paragrafen innebär alltså, liksom 5 §, ett undantag från de allmänna bestämmelserna i 1 och 2 §§ om skyldighet för makar att i vissa fall iaktta betänketid.

För att paragrafen skall vara tillämplig krävs endast att makarna faktiskt har levt åtskilda under två år och inte därefter återupptagit samlevnaden. Orsaken till särlevnaden saknar betydelse. Om makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad enligt detta lagrum och företer utdrag ur folkbokföringen som visar att de sedan minst två år är skrivna på skilda håll, torde domstolen som regel kunna godta deras

påstående om särlevnad och meddela dom på äktenskapsskillnad utan att iaktta reglerna om betänketid. Gör däremot en av makarna gällande att de inte har levt åtskilda i två år, kan domstolen tvingas till mer ingående undersökningar. Med hänsyn till att make alltid har möjlighet att erhålla skilsmässa efter en betänketid på sex månader förefaller det dock knappast troligt att det skall behöva uppkomma processer i vilka tvisten rör frågan om denna paragraf är tillämplig eller ej.

5 §

Om äktenskap har ingåtts i strid mot indispensabelt äktenskapshinder enligt 2 kap. 3 § första stycket, dvs. släktskap, kan enligt *första stycket* i förevarande paragraf endera maken utverka äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

Paragrafen innehåller också bestämmelser om äktenskapsskillnad utan föregående betänketid när det är fråga om en tvegiftessituation. Regleringen bygger på tanken att i första hand de berörda parterna själva skall avgöra, om det första eller det andra äktenskapet skall upplösas. Härav följer att den omgiftes make i såväl det första som det andra äktenskapet bör ha rätt att utverka omedelbar äktenskapsskillnad så länge tvegiftessituationen består. Också den person som själv har begått tvegifte bör ha rätt att utverka omedelbar upplösning av ettdera av äktenskapen. Sedan ett av äktenskapen har upplösts, kan det andra äktenskapet upplösas endast enligt de allmänna reglerna i 1, 2 eller, i förekommande fall, 4 §.

Regler om upplösning av det senare äktenskapet, vilket måste ha ingåtts i strid med äktenskapshindret i 2 kap. 4 § departementsförslaget, har tagits upp i *första stycket,* medan regler om upplösning av det tidigare äktenskapet finns i *andra stycket.*

Om en tvegiftessituation inte upplöses av berörda parter själva kan enligt *tredje stycket* allmän åklagare ingripa och föra talan om äktenskapsskillnad. Åklagarens talerätt är emellertid begränsad till att avse det senare äktenskapet. Han kan alltså inte välja vilket äktenskap som skall upplösas. Åklagaren har också rätt att föra talan om äktenskapsskillnad när äktenskap har ingåtts i strid mot indispensabelt släktskapshinder. Av skäl som har angetts i den allmänna motiveringen (5.3.4) har åklagaren inte någon absolut skyldighet att föra talan. I praktiken synes det dock endast i undantagsfall böra komma i fråga att åklagaren avstår från att föra talan, när parterna själva underlåter att ta initiativ till äktenskapsskillnad.

6 §

I paragrafen föreskrivs, att egendom som make förvärvar efter det att talan om äktenskapsskillnad har väckts skall vara hans enskilda, om det döms till äktenskapsskillnad eller make avlider under det må-

let är anhängigt. Detsamma gäller om det döms till boskillnad på talan som har väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit.

Paragrafen innebär att det föreligger en endast villkorlig giftorätt i fråga om egendom som make förvärvar under betänktetiden. Så länge denna löper bör de rådighetsinskränkningar som gäller för giftorättsgods i allmänhet anses omfatta även sådan egendom. Om bodelning sedermera skall ske på grund av äktenskapets upplösning eller boskillnad, skall egendomen behandlas som enskild egendom och alltså i princip inte påverka bodelningen. Det får då anses som om egendomen hade varit makens enskilda från tiden för förvärvet. Bodelningen skall alltså omfatta den egendom makarna hade vid tidpunkten för ansökan om äktenskapsskillnad, då giftorättsgemenskapen hävdes, och som då inte var enskild egendom.

Det kan förekomma, att make under betänketiden använder giftorättsgods för att förvärva annan egendom. Som nyss anfördes skall denna egendom anses ha varit enskild egendom alltifrån förvärvet, om det under betänketiden döms till äktenskapsskillnad eller boskillnad eller make avlider under denna tid. Enligt 13 kap. 7 § GB har den andra maken vid bodelningen rätt till vederlag för att giftorättsgods på detta sätt använts för förvärv av enskild egendom. Vid bodelningen skall enligt 11 kap. 8 § i förslaget, som motsvarar nuvarande 11 kap. 16 §, make redovisa för sin förvaltning av giftorättsgodset och dess avkastning. Om make under betänketiden har använt nyförvärvad egendom, t. ex. arbetsinkomster, för att förbättra egendom som fanns före ansökningen om äktenskapsskillnad, kan maken ha anspråk på vederlag enligt 13 kap. 8 §.

Den särskilda regeln om verkan av boskillnad skall ses mot bakgrund av att all egendom som make förvärvar efter ansökan om boskillnad är hans enskilda, såvida det döms till boskillnad (9 kap. 3 § GB). Den nu föreslagna regeln tar sikte på det fallet att make under betänketiden ansöker om boskillnad. I sådant fall medför boskillnadsdomen att egendom som förvärvats efter ansökan om äktenskapsskillnad men före boskillnadsansökningen är enskild egendom, även om talan om äktenskapsskillnad förfaller.

7—13 §§

Bestämmelserna motsvarar nuvarande 15—21 §§. De har jämkats redaktionellt, varjämte de ändringar gjorts som föranleds av att hemskillnadsinstitutet avskaffas.

I *7 §* föreskrivs att bodelning skall äga rum när det har dömts till äktenskapsskillnad. Bestämmelser om bodelning finns i 13 kap.

Enligt *8 §*, som motsvarar nuvarande 16 §, råder make i princip över sitt giftorättsgods tills bodelning sker med skyldighet att vid bodelningen redovisa för sin förvaltning. Nuvarande bestämmelser ger

make rätt att råda över det giftorättsgods "som tillhörde honom då hemskillnaden beviljades". Eftersom giftorättsgemenskapen enligt mitt förslag i princip hävs från ansökningen om äktenskapsskillnad (se 6 §) har någon motsvarighet till de citerade orden inte intagits i 8 §. Som förut nämnts är make under betänketiden underkastad de rådighetsinskränkningar som följer av 6 kap. GB även i fråga om egendom som han förvärvar under denna tid.

I *9 §* finns regler om att giftorättsgods kan avskiljas och sättas under särskild vård och förvaltning. Paragrafen motsvarar nuvarande 11 kap. 17 §. Avskiljande kan enligt den föreslagna bestämmelsen ske så snart talan om äktenskapsskillnad har väckts. Regeln syftar till att ge make skydd mot illojala transaktioner från andra makens sida under betänketiden och den tid som förflyter mellan äktenskapsskillnadsdomen och bodelningen. Förordnande enligt paragrafen gäller tills vidare till dess bodelning skett eller talan om äktenskapsskillnad förfallit enligt 11 kap. 3 §. Däremot upphör förordnandet inte automatiskt om talan om äktenskapsskillnad förfaller på grund av makes död.

Reglerna om utmätning av giftorättsgods i *10 §*, som motsvarar nuvarande 18 §, har jämkats något med anledning av att redan talan om äktenskapsskillnad bryter giftorättsgemenskapen under de förutsättningar som anges i 6 §.

I *11 §* upptas bestämmelser om makes konkurs. Paragrafen motsvarar nuvarande 19 §.

I fråga om innebörden av *12 §*, som upptar bestämmelser om bouppteckning, kan påpekas, att makarnas tillgångar och skulder skall förtecknas sådana de var när talan om äktenskapsskillnad väcktes. Detta motsvarar vad som enligt 9 kap. GB gäller vid boskillnad men innebär en ändring i förhållande till vad som nu gäller enligt 11 kap. 20 §, där det inte anges till vilken tidpunkt uppteckningen skall hänföra sig. Ändringen sammanhänger med att giftorättsgemenskapen enligt mitt förslag upphör när ansökan om äktenskapsskillnad görs, såvida äktenskapsskillnad eller boskillnad kommer till stånd eller äktenskapet upplöses genom makes död. F. n. gäller att förordnande om bouppteckning före domen, i fall då talan väckts av endast ena maken, förutsätter att skälig anledning till hemskillnaden eller äktenskapsskillnaden har visats. Detta krav har fått utgå ur paragrafen, eftersom make enligt de föreslagna nya skillnadsreglerna aldrig kan vägras att få äktenskapsskillnad.

Enligt *13 §*, som motsvarar nuvarande 21 §, är bestämmelserna i 7—12 §§ inte tillämpliga om ingendera maken har giftorättsgods.

14 §

Paragrafen innehåller regler om underhåll efter äktenskapsskillnad. Den motsvarar nuvarande 26 §. Den där upptagna bestämmelsen om att underhållsbidrag inte får tillerkännas make som bär huvudsakliga

skulden till skillnaden har fått utgå i enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen (5.4.1). Vidare har tillagts att domstol vid prövningen av underhållsfrågan skall beakta att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

Det torde utan särskild föreskrift stå klart att domstolarna vid prövningen av underhållsfrågor i fortsättningen skall grunda sin bedömning uteslutande på ekonomiska faktorer och inte får ta någon som helst hänsyn till hur makarna har betett sig mot varandra. Vill någon av makarna föra bevisning om att andra maken har varit vållande till söndringen skall därför bevisningen avvisas.

Syftet med det nya tillägget till underhållsreglerna är att skapa garantier för att den ekonomiskt svagare maken inte skall få påtagligt sämre levnadsstandard än den andra maken under omställningstiden i samband med familjeupplösningen. Under denna tid bör alltså underhållsbidrag utgå, såvida de båda makarnas förvärvsförmåga omedelbart efter äktenskapsskillnaden är mera väsentligt olika. Frågan hur lång omställningstiden skall vara får bedömas efter omständigheterna i det särskilda fallet. Härvid blir bl. a. av betydelse om makarna har levt åtskilda viss tid före äktenskapsskillnaden. I så fall kan det vara naturligt att betrakta denna tid — under vilken reglerna om underhållsplikt i bestående äktenskap har varit tillämpliga — som en omställningsperiod, vars längd påverkar bedömningen av frågan om underhållskyldighet skall föreligga även efter äktenskapets upplösning.

I många fall torde en omställningsperiod av ungefär ett år framstå som skälig. Stundom kan det emellertid vara motiverat att utsträcka tiden längre, exempelvis när den bidragsberättigade maken på grund av vårdnad om små barn, pågående yrkesutbildning eller liknande först vid en senare tidpunkt har möjlighet att få egna arbetsinkomster av någon betydelse. I situationer av denna typ döms f. n. ofta ut underhållsbidrag för viss tid, och denna praxis bör bestå.

Storleken av det underhållsbidrag som skall utgå under omställningstiden får också bestämmas efter omständigheterna i det särskilda fallet. Självfallet kan bidraget aldrig sättas till högre belopp än vad som följer av 5 kap. 2 §. För makar med mera normala inkomst- och förmögenhetsförhållanden torde underhållsbidraget i allmänhet böra bestämmas så att åtminstone under den första delen av omställningstiden ingendera maken behöver vidkännas större sänkning av sin levnadsstandard än vad som blir en nödvändig följd av att makarnas sammanlagda levnadskostnader stiger när de inte längre lever tillsammans. Anses bidrag böra utgå under en jämförelsevis lång period kan det eventuellt vara lämpligt att avtrappa det gradvis så att en mjuk övergång kommer till stånd.

15 §

Paragrafen, som i sak motsvarar nuvarande 28 §, innehåller bestämmelser om att underhållsfrågor kan omprövas vid väsentligt ändrade förhållanden. Jag har inte funnit anledning att, såsom ifrågasatts av någon remissinstans, föreslå en uppmjukning av förutsättningarna för jämkning av tidigare dom eller avtal i underhållsfrågor.

Det bör anmärkas, att den omständigheten att äktenskapslagstiftningen nu ändras inte innebär ett sådant väsentligt ändrat förhållande som avses i denna paragraf. Make som har gått förlustig rätt till underhåll på grund av att han ansetts huvudsakligen vållande till skillnaden kan alltså inte åberopa den nya lagstiftningen som grund för omprövning av underhållsfrågan.

16 §

Paragrafen innehåller regler om jämkning av avtal i bodelnings- eller underhållsfrågor som har slutits med avseende på förestående äktenskapsskillnad och som är uppenbart obilligt för ena maken. I huvudsak motsvarar paragrafen nuvarande 29 §. Enligt denna paragraf kan jämkning emellertid inte ske av avtal, som har slutits under pågående hemskillnad. Detta har motiverats med att risken för obehöriga påtryckningar vid avtalets slutande då är betydligt mindre. Mitt förslag innebär att paragrafen blir tillämplig också på avtal som har tillkommit under löpande betänketid och detta även när domstolen har beslutat om sammanlevnadens hävande. Eftersom det får antas att flertalet makar lever åtskilda under betänketiden, skulle det kunna sägas att förslaget på denna punkt innebär en ändring i förhållande till gällande lag. Mitt ståndpunktstagande — som motsvarar vad de sakkunniga har föreslagit — föranleds bl. a. av att jag anser det rimligt att en make skall kunna få till stånd jämkning av ett avtal som i realiteten har slutits före ansökan om äktenskapsskillnad men formellt bekräftats först under betänketiden.

12 kap. Vissa bestämmelser med avseende å äktenskaps upplösning genom makes död

I *1 §* har gjorts en mindre jämkning med anledning av att hemskillnadsinstitutet försvinner.

13 kap. Om bodelning

1 §

Paragrafen har jämkats med anledning av att instituten återgång och hemskillnad utmönstrats ur lagstiftningen.

2 §

Det svenska giftorättssystemet utmärks av att vardera maken under äktenskapet är ensam ägare till sin egendom och svarar för sina skulder. Giftorätten får sin fulla verkan när delning av giftorättsgodset skall äga rum. Bodelningen sker i två etapper. Först beräknas till vilket värde vardera maken skall erhålla egendom. Därefter vidtar lottläggningen, då det bestäms vilken egendom som skall tilldelas vardera maken. Vid beräkningen av till vilket värde make skall tilldelas egendom måste hänsyn också tas till makarnas skulder. I princip skall make först tillgodoräknas egendom till värde motsvarande det sammanlagda beloppet av hans skulder. Detta led i den första etappen regleras i 2 §.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse är — när det är fråga om bodelning i anledning av återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad — den gäld för vilken täckning skall beräknas sådan gäld som tillkommit före domen på återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Som de sakkunniga har förordat måste paragrafen till en början jämkas med anledning av att återgångs- och hemskillnadsinstituten försvinner. I enlighet med vad ett par remissinstanser har påpekat bör vidare den ändringen göras att vid bodelning till följd av äktenskapsskillnad hänsyn skall tas bara till sådana skulder som make har ådragit sig före talans väckande. Detta har samband med att giftorättsgemenskapen enligt 11 kap. 6 § i princip bryts när talan om äktenskapsskillnad väcks.

Avlider en av makarna under betänketiden skall enligt 11 kap. 6 § giftorättsgemenskapen anses ha upphört när talan om äktenskapsskillnad väcktes. För denna speciella situation bör gäldstäckning ske endast i fråga om skulder som tillkommit före ansökan om äktenskapsskillnad. En annan speciell situation där tidpunkten för ansökan om äktenskapsskillnad bör vara avgörande för beräkningen av gäldstäckningen är den som regleras i 11 kap. 6 § andra punkten, nämligen att det döms till boskillnad på talan som väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i paragrafens *första stycke* att, om make häftar för gäld, som tillkommit innan ansökningen om boskillnad eller äktenskapsskillnad blivit gjord eller, om bodelning äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, av den gäldbundne makens giftorättsgods skall tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna svarar för denna, av den del av gälden som makarna emellan belöper på honom (*första punkten*), samt att, om talan om äktenskapsskillnad var anhängig när ansökningen om boskillnad gjordes eller dödsfallet inträffade, dock endast sådan gäld skall täckas som tillkommit före ansökningen om äktenskapsskillnad (*andra punkten*).

Andra stycket motsvarar helt nuvarande 13 kap. 2 § andra stycket.

3 §

Paragrafen innehåller i *första punkten* huvudregeln om likadelning av giftorättsgodset.

Andra och tredje punkterna, som är nya, upptar i enlighet med vad som har anförts i den allmänna motiveringen (5.4.3) regler om jämkning av likadelningen.

Enligt *andra punkten* skall vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad delning ske efter annan skälig grund än likadelning, om en likadelning skulle framstå som uppenbart obillig med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid äktenskapet varat. Jämkningsregeln är tillämplig bara vid bodelning efter äktenskapsskillnad. Sker bodelning med anledning av boskillnad eller makes död skall likadelning alltid ske.

Jämkning kan ske bara om en likadelning skulle vara uppenbart obillig. Utrymmet för jämkning är alltså mycket snävt. Vid bedömningen skall hänsyn tas till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid äktenskapet varat. Däremot har det inte någon betydelse hur makarna har förhållit sig till varandra eller vem av dem som kan anses ha varit orsak till skilsmässan. Ett exempel på fall där jämkning kan vara motiverad är att äktenskapet har varat kort tid, t. ex. ett eller två år, och den ena av makarna men inte den andra har stora tillgångar. Ett annat exempel är att äktenskapet varat längre tid och mannen har höga arbetsinkomster men saknar förmögenhet medan däremot hustrun har en förmögenhet men till följd av sjukdom eller av annan orsak har svårt att försörja sig genom eget arbete. Förmögenhetens karaktär av giftorättsgods eller enskild egendom har inte någon avgörande betydelse för frågan om jämkning skall ske. Ett exempel på fall där jämkning kan komma i fråga är att den ena maken har enskild egendom till ett värde av 1 000 000 kr. och den andra giftorättsgods till ett värde av 20 000 kr. I ett sådant fall kan det finnas skäl att göra jämkning så att sistnämnda make får behålla allt sitt giftorättsgods.

Min avsikt är att uttrycket makarnas ekonomiska förhållanden skall tolkas förhållandevis vidsträckt. Hänsyn bör sålunda kunna tas inte bara till sådant som förmögenhetsställning och inkomstmöjligheter utan också exempelvis till att make är skyldig att utge underhållsbidrag till en utomstående person. Det bör också vara möjligt att i speciella fall ta hänsyn till egendomens särskilda karaktär eller det sätt på vilket make förvärvat egendomen. Sålunda kan det efter ett kortvarigt äktenskap te sig obilligt att den ena maken skall behöva till den andra avstå någon del av en av honom redan före äktenskapets ingående innehavd rörelse eller egendom som han fått genom arv eller gåva och som har särskilt affektionsvärde för honom.

Delningen skall ske efter "annan grund (än likadelning) som finnes

skälig". Bedömningen av vad som är skäligt får ske på samma sätt och med ledning av samma omständigheter som är avgörande för frågan om jämkning över huvud taget skall ske.

Enligt *tredje punkten* kan make genom jämkning aldrig tillföras mer av andra makens giftorättsgods än vad han skulle ha fått om likadelning hade ägt rum. Jämkningsregeln fungerar alltså i praktiken på det sättet att make kan tillåtas att i större eller mindre utsträckning ta undan sitt giftorättsgods från bodelningen, varefter återstoden av makarnas behållna giftorättsgods delas lika mellan dem. Den av makarna som äger mest giftorättsgods kan genom jämkningen försättas i ett gynnsammare läge än om likadelning hade skett. Den make som äger minst giftorättsgods kan däremot inte få någon fördel av jämkningsregeln. Regeln överensstämmer såtillvida med nuvarande regler om s. k. återgångsdelning, att den innebär en begränsning av egendomsgemenskapen.

10 §

Paragrafen har jämkats med anledning av att nuvarande regler om skadestånd har utgått.

13 b §

Paragrafen motsvarar i sak nuvarande bestämmelser i 10 kap. 11 § om hur efterlevande make tillkommande rätt till ersättning, pension eller annan förmån skall behandlas när en tvegiftessituation upplöses genom att den omgifte dör.

15 kap. Vissa bestämmelser om rättegången

Nuvarande bestämmelser i 8—10, 12, 14 och 23 §§, som rör medling, återgång och hemskillnad, har inte någon motsvarighet i mitt förslag.

Enligt 3 § skall för den som är sinnessjuk eller sinnesslö talan i äktenskapsmål föras av förmyndaren. Stockholms tingsrätt har anfört att svårigheter kan uppstå i sådana fall då ena maken är sinnessjuk men det är ovisst om legal ställföreträdare kan förordnas. Jag kan inte inse att det här föreligger något egentligt problem. Om make på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten är ur stånd att vårda sig eller sin egendom skall han enligt 10 kap. 1 § FB förklaras omyndig. Ansökan om omyndighetsförklaring kan enligt 20 kap. 16 § samma balk göras av andra maken. Om sjukdomen kan antas vara övergående kan i stället god man förordnas enligt 18 kap. 3 § FB. Även ansökan härom kan göras av andra maken. Om make saknar rättslig handlingsförmåga kan alltså andra maken åstadkomma att en legal ställföreträdare blir utsedd. Skulle sinnessjukdomen eller sinnesslöheten inte vara av sådan beskaffenhet att det finns grund för omyndighetsförklaring eller förordnande av god man torde inte heller regeln i 15 kap. 3 § GB kunna anses tillämplig. Jag har av nu angivna

skäl inte funnit erforderligt att — som tingsrätten har förordat — föreslå särskilda bestämmelser om god man för sinnessjuk make i äktenskapsmål.

1 §

Paragrafen har jämkats med anledning av att återgångs- och hemskillnadsinstituten slopas.

4 §

Paragrafen innehåller regler om behörig domstol.

Nuvarande bestämmelser i ämnet är förhållandevis invecklade. Huvudregeln är att målet anhängiggörs vid domstolen i den ort där svaranden har sitt hemvist. De sakkunniga har ansett att forumreglerna kan förenklas och har föreslagit att talan skall kunna väckas vid rätten i den ort där endera maken har sitt hemvist eller, om ingendera har hemvist inom riket, vid Stockholms tingsrätt. Förslaget har lämnats utan erinran av nästan alla remissinstanser. Malmö tingsrätt har emellertid framhållit att tvistiga mål bör handläggas vid domstolen i den ort där svaranden har sitt hemvist.

För egen del instämmer jag med de sakkunniga i att forumreglerna bör förenklas. Den föreslagna lösningen av forumfrågan synes mig fullt godtagbar. Paragrafen har därför utformats i överensstämmelse med de sakkunnigas förslag.

5 §

Enligt gällande rätt skall talan i tvistemål i allmänhet väckas genom stämning. Bestämmelserna härom finns i 13 kap. 4 § RB. Detta gäller också familjerättsliga mål. För äktenskapsmål gäller emellertid enligt 15 kap. 4 § GB den särregeln att stämning inte fordras när makar gemensamt ansöker om hemskillnad enligt 11 kap. 1 § eller äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 eller 4 §. I sådana fall har rätten möjlighet att meddela dom på handlingarna. Det torde vara mycket ovanligt att förhandling sker i mål av detta slag. I samma ordning behandlas också i ansökningen upptagna yrkanden om underhåll, vårdnad om barn och umgängesrätt. För att sådana yrkanden skall kunna tas upp i en gemensam ansökan förutsätts att parterna är ense. Andra äktenskapsmål än de nu nämnda kan inte prövas utan föregående stämning.

De sakkunnigas förslag innebär att alla mål om äktenskapsskillnad — med undantag av dem där åklagare för talan — skall kunna prövas efter ansökan utan stämning. Förslaget har kritiserats av ett par tingsrätter, som anser att det — frånsett fallet med gemensam ansökan — inte finns anledning att frångå det allmänna kravet på stämning när makarna inte är ense. En annan tingsrätt har väckt frågan om inte alla

familjerättsliga mål bör kunna anhängiggöras genom ansökan utan stämning.

Med den konstruktion skilsmässoreglerna har i mitt förslag kan jag inte se någon anledning att uppställa krav på stämning i fall då makarna är ense om att yrka äktenskapsskillnad med åberopande av 11 kap. 1, 4 eller 5 §. Sådana mål bör normalt kunna avgöras på handlingarna efter gemensam ansökan utan något sammanträde med parterna. Någon gång kan det dock finnas anledning för rätten att föranstalta om muntlig förberedelse och huvudförhandling. Handlingarna kan t. ex. vara ofullständiga eller rätten kan finna det nödvändigt att få närmare uppgifter i vissa frågor. Om makarna i gemensam ansökan om äktenskapsskillnad begär dom i sådana frågor som underhåll, vårdnad om barn eller umgängesrätt — vilket förutsätter att de är ense i denna fråga — bör även dessa spörsmål liksom hittills kunna handläggas på samma enkla sätt som själva skilsmässofrågan.

När ansökan om äktenskapsskillnad görs endast av ena maken beror detta i allmänhet på att makarna vid de diskussioner som nästan undantagslöst föregår ett inledande av rättegång har funnit, att de är oense i någon fråga som har med familjeupplösningen att göra. Det är ganska ovanligt att oenighet föreligger i själva skilsmässofrågan. Tvister i frågor om vårdnad, umgängesrätt och kanske särskilt underhåll förekommer däremot ganska ofta. Läget är alltså det att man kan räkna med att en ansökan om äktenskapsskillnad från en av makarna som regel kommer att aktualisera en tvist mellan dem. Tvister mellan enskilda parter prövas bäst inom ramen för det allmänna förfarande som RB anvisar, dvs. stämning, förberedelse och huvudförhandling. Det synes mig inte finnas något bärande skäl för att behandla familjerättsliga tvister på annat sätt än tvister i allmänhet. Jag anser det därför vara lämpligast att behålla nuvarande ordning med krav på stämning för fall då endast ena maken väcker talan om äktenskapsskillnad.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i *första stycket* att makarna, om de båda vill erhålla äktenskapsskillnad, skall inge ansökan därom till rätten. Angående väckande av talan då endast en av makarna vill erhålla äktenskapsskillnad föreslås inte någon uttrycklig regel. Detta krävs inte eftersom de allmänna reglerna i RB är tillämpliga för familjerättsliga mål i den mån inte annat särskilt föreskrivs. För att undvika missförstånd vill jag framhålla att jag inte avser att någon ändring skall ske av den i rättspraxis godtagna ordningen att svaranden kan utan stämningsansökan yrka underhåll i mål om äktenskapsskillnad (se NJA 1970 s. 504).

I *andra stycket första punkten* föreskrivs att, om endast ena maken framställer sådant särskilt yrkande som avses i 11 kap. 3 §, andra maken skall beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Bestämmelsen, som har hämtats från sakkunnigförslaget, föranleds av

att båda makarna bör vara förberedda på dom om äktenskapsskillnad. Dessutom ges den make som bereds tillfälle att yttra sig möjlighet att påkalla rättens avgörande i exempelvis vårdnads- och underhållsfrågor. I sällsynta fall kan det också förekomma att maken har formella invändningar att göra.

För indispositiva tvistemål gäller som allmän regel att svaranden inte har rätt att få målet prövat i sak om käranden återkallar sin talan innan dom fallit (13 kap. 5 § andra stycket RB). En tillämpning av den regeln i mål om äktenskapsskillnad står inte i god överensstämmelse med reglerna i 11 kap. 3 § departementsförslaget. Dessa regler innebär nämligen att vilken som helst av makarna, alltså även den som är svarande, har rätt att efter sexmånaderstidens utgång få dom på äktenskapsskillnad. Denna rätt bör inte kunna omintetgöras genom att andra maken återkallar talan. Över huvud taget bör make alltid få tillgodoräkna sig betänketid som löpt i målet, oavsett vem av makarna som har väckt talan. I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i *andra punkten i andra stycket* att om make återkallar talan om äktenskapsskillnad skall målet likväl prövas såvida andra maken yrkar det.

Dom på äktenskapsskillnad på yrkande av make får enligt *tredje stycket* meddelas utan huvudförhandling. Såvitt gäller dom med anledning av gemensam ansökan överensstämmer detta med gällande ordning. Regeln är emellertid tillämplig också när bara ena maken har yrkat äktenskapsskillnad. Detta beror på att det många gånger är helt klart att ett yrkande om äktenskapsskillnad skall bifallas och att en förhandling därför inte skulle fylla något ändamål. Sålunda har make efter sex månaders betänketid ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad. Att andra maken efter utgången av den tiden bestrider yrkandet om äktenskapsskillnad saknar rättslig betydelse. I en sådan situation synes det rimligt att domstolen kan meddela dom på äktenskapsskillnad utan förhandling med parterna.

Domstolen skall givetvis inte avgöra målet utan huvudförhandling i fall där parternas inställelse är behövlig för utredningen. Någon gång kan det finnas behov av en förhandling även om makarna är ense i skillnadsfrågan. Ett exempel är att makar, som har barn under 16 år, i gemensam ansökan yrkar äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 4 § utan att förete skriftlig bevisning som tillförlitligen styrker att makarna har levt åtskilda i minst två år. Tvistar parterna om annat än själva skillnadsfrågan, t. ex. vårdnad om barn eller underhåll, måste förhandling äga rum.

Sakkunnigförslaget innehåller en särskild bestämmelse, enligt vilken målet, om det inte framgår av handlingarna att dom på äktenskapsskillnad kan meddelas utan föregående betänketid för makarna, skall handläggas så som när betänketid skall föregå äktenskapsskillnaden, så länge annat inte har visats. Syftet med den föreslagna regeln är att

komma till rätta med olägenheter som skulle kunna bli följden av att en ansökan om omedelbar äktenskapsskillnad fördröjs därför att rätten finner det nödvändigt att utreda frågan om betänketid behövs. Förslaget innebär då att den tid som åtgår för utredningen räknas som betänketid.

För egen del har jag inte något att invända i sak mot förslaget. Jag kan emellertid inte finna att någon särskild bestämmelse i GB är nödvändig för att nå det åsyftade resultatet. Har en gemensam ansökan om omedelbar äktenskapsskillnad fördröjts så att dom inte kunnat meddelas inom sex månader, kan vardera maken med hänvisning till bestämmelserna om betänketid i 11 kap. 3 § begära äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 1 §. Har en av makarna i ansökan om stämning begärt äktenskapsskillnad delges ansökningen andra maken. När sex månader har förflutit från delgivningsdagen, kan make på motsvarande sätt begära äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 1 eller 2 §. Någon motsvarighet till den av de sakkunniga föreslagna regeln på denna punkt har därför inte upptagits i mitt förslag.

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om interimistiska förordnanden angående sammanlevnadens hävande, besöksförbud, underhållsbidrag och rätt att sitta kvar i hemmet.

I överensstämmelse med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen (5.3.3) har bestämmelserna om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud jämkats så att make får en ovillkorlig rätt att utverka interimistiskt förordnande i sådana frågor. Härav följer att make också alltid måste ha rätt att motsätta sig att ett förordnande upphävs.

Interimistiska förordnanden brukar ofta gälla till dess lagakraftägande dom föreligger eller rätten annorlunda förordnar. Vid tillämpning av de nya skilsmässoreglerna bör rätten redan när den meddelar det interimistiska beslutet begränsa dettas giltighet i tiden så att det upphör att gälla inte bara när lagakraftägande dom föreligger eller annat förordnats utan också när talan om äktenskapsskillnad förfaller.

12 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i sakkunnigförslaget, föreskriver att målet skall avskrivas när frågan om äktenskapsskillnad förfaller enligt 11 kap. 3 § och att vardera parten då skall bära sin rättegångskostnad.

Om make i ett skillnadsmål har framställt yrkande om underhållsbidrag, vårdnad eller umgängesrätt och frågan om äktenskapsskillnad sedan förfaller på grund av att något särskilt yrkande enligt 11 kap. 3 § inte framställs före betänketidens utgång, torde det normala vara att par-

terna har återupptagit samlevnaden och inte längre har några krav på underhåll. Vårdnadsfrågan torde då inte heller längre vara aktuell. Det är därför lämpligt att också dessa frågor avskrivs från vidare handläggning i samband med frågan om äktenskapsskillnad. Det avskrivningsbeslut som domstolen skall meddela enligt förevarande paragraf skall därför avse även de underhålls- och vårdnadsfrågor som har tagits upp i målet om äktenskapsskillnad. I undantagsfall kan det naturligtvis tänkas att makarna, trots att frågan om äktenskapsskillnad förfallit, fortfarande lever åtskilda och att den av dem som i skillnadsprocessen framställt yrkande om underhållsbidrag och vårdnad vidhåller dessa yrkanden. Yrkandena grundas emellertid då inte längre på reglerna om äktenskapsskillnad utan på GB 5 kap. 7 § resp. FB 6 kap. 7 § första stycket. Vill maken få yrkandena prövade på dessa nya grunder får han väcka särskild talan.

De sakkunniga har i betänkandet framhållit att vardera maken bör bära sina rättegångskostnader i skillnadsfrågan om talan om äktenskapsskillnad förfaller. De sakkunniga menar att situationen kan jämställas med att parterna har förlikts. För egen del har jag inte någon annan uppfattning i sak än de sakkunniga. Det synes mig emellertid tveksamt om domstol med stöd av de allmänna bestämmelserna om rättegångskostnader i 18 kap. RB kan förordna om kvittning av kostnaderna. Jag har därför funnit det lämpligt att i 15 kap. GB införa en uttrycklig bestämmelse härom. Denna gäller även de kostnader som har uppstått genom att i målet har förts talan om underhållsbidrag eller om vårdnad och umgängesrätt. Bestämmelsen innebär att part när mål avskrivs enligt denna paragraf aldrig kan åläggas betalningsskyldighet mot statsverket för kostnader föranledda av att andra parten har haft allmän rättshjälp.

24, 28, 29 och 32 §§

Paragraferna har jämkats redaktionellt.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Den nya lagstiftningen bör träda i kraft den 1 januari 1974. Bestämmelse härom har intagits i *punkt 1*. Erforderligt tidsutrymme torde därmed finnas för att genomföra vissa nödvändiga ändringar i konventionen den 6 februari 1931 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap.

De sakkunniga föreslår vissa övergångsbestämmelser. Den nya lagstiftningen skall i princip gälla även äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet. Undantag görs emellertid för sådana frågor som är föremål för process när de nya reglerna träder i kraft. Har talan väckts före ikraftträdandet skall frågan bedömas enligt äldre lag. Vid tillämpningen av denna princip har de sakkunniga behandlat nuvarande skils-

mässoförfarande med hemskillnad och äktenskapsskillnad som en enhet. Om dom på hemskillnad har meddelats eller talan om hemskillnad väckts före ikraftträdandet skall därför talan om äktenskapsskillnad som grundas på hemskillnaden i princip prövas enligt äldre lag, även om talan väcks först efter ikraftträdandet.

Remissinstanserna har allmänt godtagit förslaget. Svea hovrätt har emellertid gjort gällande att de nya lagreglerna i princip bör kunna få slå igenom omedelbart, även för sådana fall då ett förfarande har inletts före ikraftträdandet.

För egen del finner jag det vara en naturlig utgångspunkt att de nya reglerna skall gälla för alla äktenskap oberoende av när äktenskapet har ingåtts. Frågan om undantag bör göras för fall där förfarande enligt äldre lag redan har inletts vid ikraftträdandet kan vara något tveksam. De sakkunnigas förslag innebär att förhållandena mellan makar kan gestaltas olika allteftersom en make har hunnit väcka talan före ikraftträdandet eller inte. Om övergångsbestämmelserna utformas enligt det av Svea hovrätt förordade systemet blir det avgörande i stället om lagakraftägande dom har hunnit meddelas före ikraftträdandet eller inte. Båda systemen kan få verkningar som ter sig slumpmässiga. Jag anser dock att det finns goda skäl för de sakkunnigas förslag att äldre lags regler om äktenskapsskillnad efter hemskillnad i princip skall vara tillämpliga på talan om äktenskapsskillnad som väckts efter ikraftträdandet. En annan ordning skulle medföra tekniska komplikationer bl. a. när det gäller att avgöra under vilka förutsättningar hemskillnad skall jämställas med betänketid. Vidare kan erinras om att enligt gällande lag en hemskillnadsdom kan få betydelse i samband med skilsmässan på det viset att skadestånd kan utdömas när hemskillnadsdomen grundats på att ena maken grovt åsidosatt sina förpliktelser mot andra maken. Jag ansluter mig därför till sakkunnigförslagets uppläggning även i detta hänseende och övergångsbestämmelserna har utformats i enlighet härmed.

I *punkt 2* föreskrivs att äldre lag skall tillämpas om före ikraftträdandet har väckts talan om anspråk enligt 1 kap. 2, 3 eller 6 §, dvs. anspråk på återbäring av gåva eller anspråk på skadestånd eller andel i kvarlåtenskap vid upplösning av trolovning. De sakkunniga har förordat att detsamma skall gälla, om anspråk på andel i kvarlåtenskap enligt 1 kap. 6 § före ikraftträdandet har framställts hos den som sitter i boet. Enligt min mening bör man emellertid inte för detta speciella fall göra undantag från principen att äldre lag skall tillämpas endast om talan väckts före ikraftträdandet.

I *punkt 3* föreskrivs att den äldre lydelsen av 5 kap. 7 § alltjämt skall tillämpas om talan angående underhållsbidrag enligt paragrafen har väckts före ikraftträdandet. Bestämmelsen innebär att rätten under

angivna förutsättningar kan ta hänsyn till skuldfrågan i tvist om underhåll mellan makar som lever åtskilda på grund av söndring.

Har talan om återgång väckts före ikraftträdandet skall enligt *punkt 4 första stycket* talan prövas enligt äldre lag. Har det dömts till återgång, vare sig detta skett före ikraftträdandet eller — med stöd av nyssnämnda övergångsbestämmelse — efter ikraftträdandet, tillämpas enligt *andra stycket* äldre bestämmelser i fråga om verkan av återgången samt om bodelning, underhåll och skadestånd. Detsamma gäller om äktenskap, som kunde ha dömts att återgå, före ikraftträdandet upplösts genom makes död. I dessa fall skall alltså de särskilda rättsverkningar inträda som enligt äldre lag följer av återgång.

Enligt *punkt 5 första stycket* skall talan om äktenskapsskillnad som har väckts före ikraftträdandet prövas enligt äldre lag. Vill käranden uppnå prövning enligt de nya reglerna får talan alltså återkallas och ny talan väckas. Vidare föreskrivs att det inte får dömas till äktenskapsskillnad enligt nya lagen innan talan enligt äldre lag avgjorts genom lagakraftägande dom eller beslut. Innebörden av denna senare bestämmelse kan belysas med följande exempel. Mannen har före ikraftträdandet väckt talan om äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 8 § GB i dess äldre lydelse. Efter ikraftträdandet genstämmer hustrun och yrkar äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 1 § nya lagen. Hustruns talan skall då inte avvisas men den får å andra sidan inte heller prövas innan den av mannen väckta talan prövats eller avskrivits och domen eller beslutet har vunnit laga kraft. Bifalles mannens talan kan det inte bli tal om bifall till hustruns talan, som då får avskrivas utan prövning i sak. Skulle mannens talan ogillas, kan hustruns talan tas upp till prövning och den tid som löpt från det hennes genstämning delgavs mannen får då räknas som betänketid.

Andra stycket innehåller bestämmelser om verkan av att det har dömts till hemskillnad eller att talan därom har väckts före ikraftträdandet. Huvudprincipen är att äldre regler skall tillämpas. I stället för skillnadsreglerna i 11 kap. 1—4 §§ i den nya lydelsen skall alltså 11 kap. 1—3 §§ i den äldre lydelsen gälla. Har hemskillnad meddelats enligt äldre lag, skall talan om äktenskapsskillnad prövas enligt äldre lag även om talan har väckts efter ikraftträdandet. Detta innebär bl. a. att det nuvarande särlevnadskravet måste iakttas och att rätten liksom hittills måste begära särlevnadsintyg eller motsvarande utredning för att kunna döma till äktenskapsskillnad på grund av hemskillnaden. Det är bara reglerna om äktenskapsskillnad på grund av hemskillnad som blir tillämpliga enligt övergångsbestämmelsen. Däremot kan aldrig med stöd av denna regel dömas till äktenskapsskillnad exempelvis enligt 11 kap. 8 § i den äldre lydelsen.

Det finns tre viktiga undantag från regeln att talan om äktenskaps-

skillnad skall prövas enligt äldre lag om dom på hemskillnad meddelats eller talan om hemskillnad väckts före ikraftträdandet.

För det första kan makarna, om de är ense därom, alltid avbryta pågående skilsmässoförfarande enligt äldre bestämmelser genom att tillsammans begära äktenskapsskillnad enligt de nya reglerna. Detta kan vara av intresse särskilt för makar som enligt dessa regler inte behöver iaktta betänketid men för vilka hemskillnadsåret ännu inte har gått till ända. Det fordras dock att makarna är ense om att gå över till det nya skilsmässosystemet. Make har alltid möjlighet att vägra medverka till en dom på äktenskapsskillnad enligt de nya reglerna. I så fall skall skilsmässoförfarandet slutföras enligt äldre lag. En anledning för make att handla på det sättet kan vara, att han vill göra gällande de särskilda påföljder i underhålls- och skadeståndshänseende som kan ifrågakomma enligt äldre lag.

Makarnas enighet om att tillämpa den nya lagen i skillnadsfrågan behöver inte nödvändigt manifesteras i en gemensam ansökan utan kan också komma till uttryck genom att make medger andra makens stämningsansökan med yrkande om äktenskapsskillnad enligt nya lagen.

Jag vill i detta sammanhang påpeka följande. De sakkunnigas förslag innebär, att betänketid aldrig behöver iakttas om hemskilda makar gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad enligt nya lagen, även om makarna har barn under 16 år. Genom hemskillnadsdomen har nämligen den gemensamma vårdnaden om barnet upphört och därmed föreligger inte längre den omständighet som enligt sakkunnigförslaget utlöser krav på betänketid. Mitt förslag har på den punkten en annan innebörd. Det uppställer nämligen krav på betänketid så snart endera maken har barn under 16 år som står under hans vårdnad.

Ett annat fall då de nya reglerna blir tillämpliga trots att det dömts till hemskillnad är att hemskillnaden förfallit på grund av att makarna har flyttat samman, vare sig detta skett före eller efter ikraftträdandet. I sådant fall har hemskillnadsdomens rättsverkningar i personligt hänseende upphört och domen kan inte läggas till grund för dom på äktenskapsskillnad.

En tredje inskränkning i den nu berörda övergångsbestämmelsens giltighet är att den har gjorts tidsbegränsad. En hemskillnadsdom som har vunnit laga kraft före ikraftträdandet kan inte läggas till grund för äktenskapsskillnad enligt äldre lag efter den 1 juli 1975, dvs. sedan 18 månader har förflutit från ikraftträdandet. Har domen vunnit laga kraft efter ikraftträdandet räknas 18-månaderstiden från den dag då domen vann laga kraft. Syftet med denna reglering är att i mesta möjliga mån begränsa tillämpningen av äldre lag efter ikraftträdandet. De sakkunnigas förslag, som innefattar en femårig övergångstid, innebär enligt min mening inte en tillräckligt långtgående begränsning. Det bör tilläggas att bestämmelsen givetvis inte innebär att äldre hemskillnadsdomar för-

faller när 18-månaderstiden har gått till ända. Rättsverkningarna av hemskillnadsdomen kvarstår oförändrade så länge makarna lever åtskilda. Detsamma gäller eventuella beslut av domstol angående vårdnad om barn, underhåll m. m. under hemskillnadstiden. Men om makarna eller någon av dem efter 18-månaderstidens utgång vill ha skilsmässa, måste talan väckas och prövas enligt nya lagen.

Innebörden av regleringen i andra stycket kan ytterligare belysas genom följande exempel. Talan om hemskillnad väcks i november 1973. I januari 1974 döms till hemskillnad och domen vinner laga kraft under samma månad. Hemskillnadsåret börjar då löpa. Oberoende härav kan makarna, om de är ense, få frågan om äktenskapsskillnad prövad enligt nya lagen. I annat fall kan vardera maken i januari 1975 få äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 § i dess äldre lydelse under förutsättning att makarna inte har återupptagit samlevnaden. Har de gjort det, finns inte längre möjlighet att få äktenskapsskillnad enligt äldre rätt med de särskilda verkningar i skadeånds- och underhållshänseende som då kan ifrågakomma. I juli 1975 har 18 månader förflutit från det hemskillnadsdomen vann laga kraft. Även om makarna inte har återupptagit samlevnaden, bortfaller då deras möjligheter att utverka äktenskapsskillnad enligt äldre lag och därmed även rätten att göra gällande de särskilda påföljder i fråga om underhåll och skadestånd som kan ifrågakomma enligt äldre lag.

I gällande lag knyts åtskilliga rättsverkningar till hemskillnad och äktenskapsskillnad. Det finns regler om underhåll och skadestånd, om giftorättsgemenskapens upphörande och om bodelning. Jag delar de sakkunnigas uppfattning att när det enligt äldre lag har dömts till hemskillnad eller äktenskapsskillnad också den äldre lagens bestämmelser om rättsverkningarna av denna dom bör gälla fullt ut. Om dom på hemskillnad eller äktenskapsskillnad har meddelats enligt äldre lag, skall därför enligt vad som föreskrivs i *tredje stycket* äldre lags bestämmelser om verkan av hemskillnad samt om bodelning, underhåll och skadestånd gälla. Jag vill påpeka att detta innebär att rättsverkan av en hemskillnad förfaller om makar flyttar samman efter ikraftträdandet (jfr 11 kap. 30 § GB i den äldre lydelsen). Skulle hemskilda makar återuppta samlevnaden efter ikraftträdandet förfaller alltså t. ex. beslut i hemskillnadsdomen angående underhåll.

Enligt de föreslagna nya reglerna om villkorlig giftorätt anses giftorättsgemenskapen ha upphört vid tiden för ansökan om äktenskapsskillnad, om det sedermera döms till äktenskapsskillnad eller om ena maken avlider medan målet är anhängigt eller det döms till boskillnad på talan som väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit. Av *punkt 6* i övergångsbestämmelserna framgår att talan om äktenskapsskillnad som väckts före ikraftträdandet inte får nu angivna rättsverkningar i händelse av dödsfall eller boskillnad.

Enligt *punkt 7* skall de äldre bestämmelserna i 15 kap. om förfarandet tillämpas när målet skall prövas enligt äldre lag. Undantag görs dock för 8 och 9 §§, som handlar om medling. Mål om hemskillnad kan alltså efter ikraftträdandet handläggas trots att medling inte har ägt rum, och vidare blir det inte möjligt att under handläggningen av målet förordna om medling.

I *punkt 8* föreskrivs att om i lag eller annan författning förekommer hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen den nya bestämmelsen i stället skall tillämpas.

7.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap. 7 §

Paragrafen har jämkats med anledning av att hemskillnads- och återgångsinstituten har avskaffats. Vidare har nuvarande regler om hänsynstagande till vem som bär huvudsakliga skulden till söndringen mellan makarna slopats.

6 kap. 12 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vårdnaden om barn utom äktenskap. Som huvudregel gäller enligt *första stycket* liksom f. n. att barnet står under moderns vårdnad till dess det har fyllt 20 år eller ingått äktenskap. Fadern skall enligt förslaget kunna tillerkännas vårdnaden om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Är föräldrarna ense om att fadern skall ha vårdnaden, skall rätten på anmälan överföra vårdnaden på honom, om det inte är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Bestämmelserna överensstämmer i sak med dem som gäller för barn i äktenskap vid familjeupplösning. De är i första hand avsedda att komma till användning vid upplösning av samlevnad mellan ogifta föräldrar. Bestämmelserna är emellertid tillämpliga också när föräldrarna aldrig har sammanbott. Om det i ett sådant fall är mer förenligt med barnets bästa att fadern får vårdnaden än att denna blir kvar hos modern skall vårdnaden alltså på faderns begäran överflyttas till honom. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen (5.5) lär dock barnets bästa oftast kräva att det stannar hos modern, om det aldrig har bott tillsammans med sin far.

Vad som i det konkreta fallet är barnets bästa får, liksom när det gäller barn i äktenskap, avgöras efter en noggrann prövning av föreliggande omständigheter. Som socialstyrelsen har framhållit kan enbart ekonomiska faktorer inte få tillmätas avgörande betydelse. Det förhållandet att fadern har god ekonomi kan alltså inte i och för sig utgöra något argument för att han skall få överta vårdnaden om ett barn som lever i små ekonomiska omständigheter men under i övrigt

trygga förhållanden hos sin mor. Prövningen av vad som är barnets bästa kan vara särskilt svår i fall då den ena av föräldrarna är utlänning och vill uppfostra barnet i sitt hemland, som kanske har helt annan kultur, andra traditioner och en annan syn på barns uppfostran än vad som gäller hos oss. Under remissbehandlingen har framkommit önskemål om närmare anvisningar hur sådana fall skall behandlas. Något entydigt svar på frågan vad som är barnets bästa i sådana konfliktsituationer kan dock inte lämnas. Problemet är dock inte nytt. I princip uppkommer samma problem när det gäller att besluta angående vårdnaden om barn i äktenskap vars föräldrar har olika nationalitet.

I *andra stycket* tas upp bestämmelser som gör det möjligt att överflytta vårdnaden när vårdnadshavaren avlider eller för längre tid är förhindrad att utöva vårdnaden eller gör sig skyldig till grov försummelse eller andra i 6 § angivna grova förseelser. Initiativ till överflyttning av vårdnaden kan tas av den andre av föräldrarna eller av barnavårdsman, barnavårdsnämnd eller allmän åklagare. Den andre av föräldrarna skall förordnas att utöva vårdnaden, om inte hänsyn till barnets bästa kräver att vårdnaden anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. Har exempelvis modern vårdnaden om ett barn utom äktenskap och avlider hon, står alltså fadern närmast till att överta vårdnaden. Är han inte villig att överta denna, torde det inte vara förenligt med barnets bästa att anförtro honom vårdnaden. I sådant fall får vårdnaden överflyttas till särskilt förordnad förmyndare. Bestämmelserna överensstämmer med vad som gäller för barn i äktenskap enligt 9 §.

Med anledning av att andra stycket innehåller bestämmelser om barnavårdsman vill jag nämna att jag avser att i en nära framtid lägga fram förslag grundat på barnavårdsmannautredningens betänkande (SOU 1972: 65) Barnavårdsmannafrågan. Denna utrednings förslag innebär att barnavårdsmannainstitutionen avskaffas och aktualiserar alltså ytterligare ändringar i bl. a. denna paragraf.

7 kap. 9 §

Paragrafen har jämkats på grund av att instituten återgång och hemskillnad har avskaffats.

I paragrafen föreskrivs att avtal som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad har slutit om underhåll till barn kan jämkas av rätten om avtalet är uppenbart obilligt för ena maken. Har talan inte väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan enligt paragrafen förlorad.

Paragrafen är tillämplig på avtal som makar har slutit under betänketid även om makarna skulle ha levt åtskilda under betänketiden. I denna del hänvisas till vad som har anförts vid motsvarande regel i 11 kap. 16 § GB.

8 kap. 1 §

Paragrafen har jämkats redaktionellt med anledning av att hemskillnadsinstitutet har slopats. Som jag har anfört vid 6 kap. 12 § föreligger f. n. förslag om avskaffande av barnavårdsmannainstitutionen. Detta förslag innebär att hela 8 kap. FB skall upphävas. Jag kommer i en nära framtid att ta ställning till detta förslag.

11 kap. 1 §

Paragrafen, som innehåller regler om föräldrars legala förmynderskap för barn i äktenskap, har jämkats med anledning av att instituten återgång och hemskillnad har avskaffats.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Enligt *första punkten* träder lagen i kraft den 1 januari 1974.

Även efter ikraftträdandet kommer på grund av övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i GB att kunna dömas till återgång eller hemskillnad enligt äldre lag. I sådant fall skall fortfarande förordnande angående vårdnaden om barnen meddelas. Detta föreskrivs i *andra punkten* i övergångsbestämmelserna till förevarande lag.

Enligt *tredje punkten* skall den äldre lydelsen av 7 kap. 9 § tillämpas i fråga om dels avtal som har slutits med avseende på förestående återgång av äktenskap eller hemskillnad, vare sig detta har skett före eller efter ikraftträdandet, dels avtal som före eller efter ikraftträdandet har ingåtts under hemskillnad och dels avtal som i annat fall har slutits före ikraftträdandet med avseende på förestående äktenskapsskillnad. Övergångsbestämmelsen innebär bl. a. att avtal som har ingåtts under hemskillnad inte kan jämkas och, på grund av hänvisningen till 11 kap. 29 § GB, att talan om jämkning skall väckas senast i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker enligt 11 kap. 3 § GB i dess äldre lydelse.

Möjligheten att efter hemskillnad få förordnande av barnavårdsman för barn i äktenskap enligt nuvarande bestämmelser i 8 kap. 1 § har bevarats enligt övergångsbestämmelsen i *fjärde punkten*.

De nya reglerna om faderns rätt att få vårdnaden om barn utom äktenskap har inte föranlett någon särskild övergångsbestämmelse. Reglerna blir alltså tillämpliga även i mål som är anhängiga vid ikraftträdandet. Detsamma gäller den ändring som innebär att skuldmomentet i 6 kap. 7 § tas bort. Efter ikraftträdandet kan alltså någon hänsyn inte tas till skuldfrågan ens i vårdnadsprocesser där talan har väckts före ikraftträdandet.

7.3 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

3 kap. 8 §

I enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen (5.4.2) kvarstår i paragrafen bestämmelserna om att arvsrätt för make inte föreligger när talan om äktensskapsskillnad var anhängig vid dödsfallet. Däremot har ur paragrafen utmönstrats de särskilda bestämmelser som tar sikte på hemskillnads- och återgångssituationer.

25 kap. 3 §

Enligt paragrafens nuvarande lydelse skall vid ansökan om dödförklaring rätten höra bl. a. kyrkoherden och allmänna åklagaren i den ort där den bortovarande senast ägt hemvist inom riket.

Eftersom ansvaret för folkbokföringen åvilar pastorsämbetet bör detta och inte kyrkoherden höras över ansökningen.

RÅ har i en särskild framställning till Kungl. Maj:t framhållit bl. a. att åklagarmyndigheten inte längre förfogar över register eller andra upplysningskällor av värde i ärenden om dödförklaring. RÅ föreslår därför att polismyndigheten skall höras i stället för allmänna åklagaren. Rikspolisstyrelsen har i yttrande över förslaget tillstyrkt detta. Även jag ansluter mig till det. Paragrafen har ändrats i enlighet härmed.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1974. I enlighet med vad som allmänt brukar iakttas vid ändringar i arvslagstiftningen föreslås att den äldre lydelsen av 3 kap. 8 § skall tillämpas om dödsfallet har inträffat före ikraftträdandet. Detsamma skall gälla om dödsfallet har inträffat efter ikraftträdandet och antingen talan om återgång eller hemskillnad då var anhängig eller makarna då levde åtskilda på grund av en före eller efter ikraftträdandet meddelad dom på hemskillnad.

7.4 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

6 kap. 5 §

I enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen (5.2.2) bör samlag mellan halvsyskon avkriminaliseras i samband med att det införs möjlighet att ge dispens för halvsyskon att gifta sig med varandra. Straffbestämmelsen i andra stycket för otukt med syskon har därför begränsats till att avse den som har samlag med sitt helsyskon.

I 7 kap. 2 § straffbeläggs f. n. olaga giftermål. Därmed avses att någon gifter sig med en person, som till följd av sinnessjukdom eller till-

fällig sinnesförvirring eller av annan sådan orsak inte äger rättslig handlingsförmåga, att någon ingår äktenskap som på yrkande av andra maken kan dömas att återgå på grund av villfarelse eller svek eller att någon tvingar annan till giftermål. En förutsättning för att åtal skall få ske är enligt 6 § första stycket att det har dömts till återgång av äktenskapet.

De sakkunniga har föreslagit vissa ändringar i 2 § med anledning av att återgångsinstitutet avskaffas. RÅ har emellertid i sitt remissyttrande förordat att 2 § helt upphävs.

I samband med att förslag till brottsbalk remitterades till lagrådet intog föredragande departementschefen den ståndpunkten att det inte fanns något praktiskt behov av att behålla brottstypen olaga giftermål (prop. 1962: 10 B s. 51 f). På hemställan av lagrådet upptogs emellertid en straffbestämmelse om olaga giftermål i propositionen med förslag till brottsbalk.

Som RÅ framhåller i sitt remissyttrande över nu förevarande förslag torde fall där ansvar för olaga giftermål kan ifrågakomma vara mycket sällsynta. Vidare är att märka att den som tvingar annan till äktenskap kan dömas för olaga tvång och att de gärningar som i övrigt omfattas av brottstypen i allmänhet torde ingå som led i annat kriminellt förfarande, t. ex. bedrägeri. Enligt min mening finns det inte något praktiskt behov av att behålla brottstypen olaga giftermål. Med hänsyn härtill förordar jag att 2 § och 6 § första stycket upphävs.

35 kap. 4 §

Den särskilda regeln i andra stycket om beräkning av preskriptionstid vid olaga giftermål har utgått.

Ikraftträdandet

Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1974. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

7.5 Förslaget till lag om medling mellan samlevande

I enlighet med vad som har anförts i den allmänna motiveringen (5.3.2) har bestämmelserna om medling brutits ut ur GB och placerats i en särskild lag. Bestämmelserna i lagen är i sak desamma som de regler de sakkunniga har förordat med det undantaget att medling skall kunna komma i fråga också för dem som sammanlever utan att vara gifta med varandra. I enlighet härmed talas inte om medling mellan makar utan om medling mellan samlevande.

1 §

Enligt paragrafen har medling enligt lagen till ändamål att utjämna motsättningar mellan man och kvinna som sammanlever eller har sam-

manlevt. Medlare skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till motsättningarna samt, om fråga uppkommit att bryta samlevnaden, rådgöra med parterna om möjligheterna att fortsätta den.

Av paragrafen framgår att medlare inte bör se som sin uppgift att till varje pris försona parterna. Liksom familjerådgivare bör medlare försöka hjälpa parterna att komma till rätta med sina problem, vare sig detta leder till att samlevnaden upplöses eller inte.

2 §

I paragrafen föreskrivs att det skall utses minst två medlare för varje kommun. Om det är påkallat av särskilda skäl kan samma person förordnas till medlare för mer än en kommun. Medlare skall utses av länsstyrelsen för två kalenderår. Är medlare inte lämplig för sitt uppdrag skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid för vilken han blivit utsedd skall annan förordnas för den återstående tiden.

Vid utseende av medlare bör länsstyrelsen försöka ta till vara den erfarenhet av sådana uppdrag som finns representerad hos svenska kyrkans präster och hos befattningshavare i andra trossamfund. Det är dock inte lämpligt att båda medlarna är sådana befattningshavare. F. n. skall i varje kommun finnas minst en borgerlig medlare och det har inte varit min avsikt att tillgången på medlare utan särskild religiös anknytning skulle bli mindre enligt den nya ordningen.

Antalet medlare skall vara minst två. I större kommuner torde detta antal ofta vara otillräckligt, åtminstone om familjerådgivningsorganisationen inte är utbyggd. I så fall bör flera medlare utses. Det synes inte påkallat att, som någon remissinstans har föreslagit, införa regler om ersättare för medlare. Behovet av ersättare kan tillgodoses genom att ett större antal medlare utses.

3 §

Enligt denna paragraf är medlare skyldig att medla, om begäran därom framställs av mannen eller kvinnan och någon av dem är bosatt i den kommun för vilken medlaren har förordnats.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ersättning till medlare. Ersättningen betalas av kommunen. Närmare bestämmelser om ersättningen bör meddelas av Kungl. Maj:t.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om tystnadsplikt för medlare.

Att enligt denna lag förordnad medlare är undantagen från vittnesplikt följer av 36 kap. 5 § första stycket RB.

Ikraftträdandet

Lagen träder i kraft den 1 januari 1974. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte vara erforderliga.

Behörigheten för borgerliga medlare som utsetts enligt 14 kap. GB torde få anses upphöra i och med att detta kapitel upphävs och den nya medlingslagen träder i kraft. Åtgärder bör därför vidtas för att medlare enligt denna lag skall kunna inleda sin verksamhet omedelbart efter ikraftträdandet.

7.6 Förslaget till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad

1 §

Paragrafens *första stycke* innehåller den grundläggande regeln om rätt för part att vid upplösning av äktenskapsliknande samlevnad överta hyres- eller bostadsrätt som tillkommer andra parten. Hyres- eller bostadsrätten skall avse lägenhet som uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som parternas gemensamma bostad. För att part skall få överta rätten krävs enligt huvudregeln att parten bäst behöver bostaden och att det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt att övertagande äger rum. Om parterna inte har eller har haft barn tillsammans får övertagande ske endast om synnerliga skäl talar därför.

En grundläggande förutsättning för att paragrafen skall vara tillämplig är att det är fråga om upplösning av äktenskapsliknande samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna. Frågan om parternas samlevnad har haft äktenskapsliknande karaktär får avgöras efter en fri prövning med hänsyn till alla förekommande omständigheter. Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen (5: 6) utgör förekomsten av gemensamma barn ett starkt indicium för att samlevnaden har varit av åsyftad typ. Om en man och en kvinna bor tillsammans sedan någon tid och har eller har haft gemensamma barn kan man därför normalt utgå från att förutsättningarna för lagens tillämplighet är uppfyllda.

Om parterna inte har eller har haft några gemensamma barn blir avgörandet betydligt svårare. Frågan torde emellertid sällan komma att ställas på sin spets i sådana fall, eftersom övertagande då skall få ske bara om det föreligger synnerliga skäl. Jag återkommer strax till innebörden av detta uttryck. I detta sammanhang vill jag bara framhålla att man i praktiken torde kunna räkna med att de fall där frågan om äktenskapsliknande samlevnad är tveksam endast undantagsvis är av sådan beskaffenhet att kravet på synnerliga skäl i och för sig är uppfyllt. En domstol bör enligt min mening ofta kunna lämna ett yrkande om rätt att överta hyres- eller bostadsrätt i fall där parterna varken har eller har haft barn utan bifall under hänvisning till att, även om

ett äktenskapsliknande förhållande skulle ha förelegat, det i allt fall inte finns synnerliga skäl för att tillerkänna part rätt att överta bostaden. På detta sätt kan domstolen undgå att ta ställning till den ofta svårbedömda frågan om äktenskapsliknande förhållande förelegat.

Om den ena parten är anställd hos den andra — kvinnan är exempelvis hushållerska hos mannen — eller hyr rum i den andras lägenhet, kan samlevnad under äktenskapsliknande förhållanden inte anses föreligga, såvida anställnings- eller hyresavtalet alltjämt består. Givetvis kan vad som från början har varit ett anställnings- eller hyresförhållande så småningom glida över i en samlevnad av äktenskapsliknande karaktär. I det särskilda fallet kan det vara svårt att avgöra, om så har skett eller inte. Visar utredningen att kontant lön eller hyra har erlagts fram till tiden för upplösningen av samboendet, kan som regel samlevnad under äktenskapsliknande former inte anses ha förelegat.

Vid bedömningen av om samlevnaden har haft äktenskapsliknande karaktär får givetvis dennas varaktighet stor betydelse. Om samlevnaden har upphört efter kort tid är detta ett starkt indicium för att den inte har varit äktenskapsliknande. För det fall att samlevnaden upplösts genom ena partens död kan dock inte varaktigheten tillmätas samma betydelse som annars. Här får man i stället bedöma om det kan antas att parterna skulle ha fortsatt sin samlevnad om inte dödsfallet hade kommit emellan.

I kravet på att samlevnaden skall ha äktenskapsliknande karaktär får anses ligga att det är fråga om personer som i och för sig skulle kunna ingå äktenskap med varandra. Lagen är alltså inte tillämplig när ett samboende mellan föräldrar och barn eller mellan syskon upphör.

Kravet att båda parter skall vara ogifta torde inte bereda några svårigheter vid rättstillämpningen. Har en av parterna fått hemskillnad men inte upplöst äktenskapet genom äktenskapsskillnad är paragrafen givetvis inte tillämplig. Har lagakraftvunnen dom på äktenskapsskillnad meddelats gäller däremot paragrafen, även om bodelning i anledning av äktenskapets upplösning ännu inte skulle ha ägt rum. Har två makar efter äktenskapsskillnad flyttat samman utan att gifta om sig är paragrafen också tillämplig. Kravet att parterna skall vara ogifta gäller endast vid själva upplösningstillfället. Vid bedömningen av om samlevnaden har varit av äktenskapsliknande karaktär får hänsyn tas även till tid då parterna sammanlevt innan enderas äktenskap blivit upplöst.

Bedömningen av om det är fråga om upplösning av samlevnaden torde som regel inte vålla några svårigheter. Normalt får man godta parts påstående härom. Det bör inte krävas att parterna faktiskt har flyttat isär.

I paragrafen talas inte som i de sakkunnigas förslag om lösningsrätt utan om rätt att överta hyres- eller bostadsrätten. Det är nämligen inte säkert att någon lösen över huvud taget skall erläggas. Detta beror på

om hyres- eller bostadsrätten har ekonomiskt värde. Jag återkommer till denna fråga vid 3 §.

Föreskriften att det skall vara fråga om lägenhet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som parternas gemensamma bostad har motsvarighet i lagen om makars gemensamma bostad. Detsamma gäller kravet att den part som vill överta bostaden bäst skall behöva den samt att det med hänsyn till omständigheterna i övrigt skall kunna anses skäligt att han får överta den. Innebörden av dessa regler är avsedd att vara densamma här som i nyssnämnda lag.

Uttrycket "synnerliga skäl" skall tolkas restriktivt. Det måste med andra ord föreligga mycket starka skäl av i första hand social natur för att övertagande skall kunna ifrågakomma trots att parterna inte har eller har haft barn tillsammans. Intresseavvägningen mellan parterna måste ge mycket klart utslag till förmån för den som begär att få överta hyres- eller bostadsrätten. Är motpartens intresse av att kunna få disponera bostaden inte särskilt starkt, kan kraven på de skäl som åberopas till stöd för ett övertagande ställas lägre än annars. Detta kan bli aktuellt särskilt i det fallet att den part som har hyresrätten avlider. I en sådan situation torde som regel den andra partens intresse av att få bo kvar i det gemensamma hemmet, om samlevnaden där har varat en mera avsevärd tid, väga över dödsbodelägarnas intresse av att få tillgång till lägenheten i sådan grad att synnerliga skäl kan anses föreligga. Av betydelse vid avvägningen kan också bli om en av parterna har vårdnaden om barn som inte är parternas gemensamma. Har samlevnaden varat relativt kort tid — ett eller annat år — torde dock förekomsten av sådana barn knappast kunna medföra, att synnerliga skäl föreligger att tilldela vårdnadshavaren bostaden. Åtminstone gäller detta om samlevnaden upplöses av annan anledning än att en av parterna dör.

Kravet på synnerliga skäl gäller i princip även det speciella fallet att parterna inte vid upplösningstillfället har några gemensamma barn men kvinnan är havande med barn som mannen har avlat. I ett sådant fall torde synnerliga skäl i och för sig få anses föreligga, om en prövning enligt huvudregeln i paragrafen leder till att kvinnan bör få överta bostaden.

Skulle den part som har hyreskontraktet eller bostadsrätten ha kommit över lägenheten med den andra partens hjälp, kan detta vara en omständighet som bör beaktas vid avgörandet av om synnerliga skäl föreligger. Jag tänker exempelvis på det fallet att den part som vill överta bostaden kan visa, att han har lämnat en lägenhet i byte för att den andra skulle kunna få hyresrätten eller att han har lånat eller gett den andra pengar som bidrag till förvärv av bostadsrätten.

Upplöses samlevnaden genom att den part som innehar hyres- eller bostadsrätten dör skall enligt *andra stycket* bestämmelserna i första

stycket tillämpas i fråga om rätt för den efterlevande att överta hyres- eller bostadsrätten. Skulle den part som inte är innehavare av hyres- eller bostadsrätten dö kan däremot hans dödsbo inte göra gällande rätt enligt lagen att överta bostaden. Som jag tidigare har påpekat kan intresseavvägningen bli en annan när samlevnadens upplösning beror på dödsfall än i övriga situationer.

2 §

Denna paragraf innehåller en regel om preskription av rätten att överta hyres- eller bostadsrätt. Enligt de sakkunnigas förslag måste övertaganderätten göras gällande hos andra parten inom tre månader från samlevnadens hävande. Under remissbehandlingen har påpekats att preskription av övertaganderätten inte bör kunna inträda så länge parten bor kvar i lägenheten. Detta påpekande är enligt min mening riktigt. I paragrafen föreskrivs därför att part förlorar sin rätt att överta hyres- eller bostadsrätten, om han har flyttat från lägenheten och inte inom tre månader därefter hos andra parten har framställt anspråk på övertagande. Om andra parten är död skall anspråket göras gällande hos dödsboet. Den förordade jämkningen av preskriptionsregeln i förhållande till de sakkunnigas förslag torde få betydelse främst när samlevnaden har upplösts genom dödsfall. Någon preskription kan då inte inträda så länge den efterlevande bor kvar i den gemensamma lägenheten.

Enas inte parterna om övertaganderätten får tvisten prövas av domstol. Det har inte ansetts erforderligt att föreskriva en viss frist inom vilken talan skall väckas.

3 §

I paragrafen föreskrivs att den som enligt 1 § övertar hyres- eller bostadsrätt är skyldig att till andra parten erlägga lösen motsvarande rättens värde. Ersättningen skall erläggas vid övertagandet. Om synnerliga skäl föreligger, får dock betalningen anstå mot att parten ställer godtagbar säkerhet.

Bestämmelserna motsvarar i sak vad som gäller enligt lagen om makars gemensamma bostad.

Skyldigheten att erlägga lösen förutsätter givetvis att rätten till lägenheten har ekonomiskt värde. Om så inte är fallet skall rätten övergå utan ersättning. Under remissbehandlingen har framhållits att det inte kan bli fråga om att utge lösen för övertagande av hyresreglerad lägenhet, eftersom det enligt 11 § andra stycket lagen (1942: 429) om hyresreglering m. m. är förbjudet att ta emot ersättning vid överlåtelse av hyresrätt till sådan lägenhet. Jag anser mig inte ha anledning att ta någon ståndpunkt i denna fråga utan nöjer mig med att framhålla att

lagen om ogifta samboendes bostad får samma innebörd i detta hänseende som lagen om makars gemensamma bostad.

Kommer parterna inte överens om lösenbeloppets storlek får frågan avgöras av domstol.

Ersättningen skall i princip erläggas av den lösningsberättigade parten vid övertagandet. Den andra parten är alltså inte skyldig att medverka till att överföra rätten till bostaden — genom påskrift på hyreskontraktet eller på annat sätt — om inte betalningen samtidigt erläggs. Avgörs frågan av domstol kan i domen parternas prestationer göras avhängiga av varandra.

Om synnerliga skäl föreligger kan anstånd ges med betalningen, under förutsättning att den lösningsberättigade parten ställer godtagbar säkerhet. Anstånd bör kunna ges om det i det särskilda fallet föreligger mycket starka skäl för att överföra rättigheten från ena parten till den andra. Det kan exempelvis vara en kvinna med barn som har oundgängligt behov av bostaden. Har lösningsrätt utövats efter ena partens död kan också synnerliga skäl för anstånd föreligga. Den efterlevande får i allmänhet anses ha ett väsentligt större behov av att överta bostaden än arvingarna, och redan denna omständighet utgör ett starkt skäl för att öppna möjlighet härtill genom att bevilja anstånd med betalningen.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om parts möjlighet att hindra andra parten att hyra ut den gemensamma bostaden. Bestämmelserna överensstämmer i sak med vad som för motsvarande fall föreskrivs i 5 § lagen om makars gemensamma bostad.

5 §

Liksom enligt lagen om makars gemensamma bostad skall enligt denna paragraf bestämmelserna i 4 § äga motsvarande tillämpning på överlåtelse eller pantsättning av hyres- eller bostadsrätt som avses i 1 §.

6 §

Enligt paragrafen likställs med hyresrätt och bostadsrätt andel i sådan rätt. Är hyresrätt knuten till andelsrätt i förening eller bolag skall vad i lagen är föreskrivet om bostadsrätt äga motsvarande tillämpning i fråga om andelsrätten. Detsamma gäller enligt lagen om makars gemensamma bostad.

7 §

Paragrafen innehåller de i den allmänna motiveringen berörda bestämmelserna om möjlighet för domstol att interimistiskt förordna om rätt för ena parten att nyttja bostaden. Har talan om övertagande av

hyres- eller bostadsrätten väckts av ena parten kan yrkande enligt paragrafen framställas både av denna part och av motparten. Part kan alltså med stöd av paragrafen framtvinga att samboendet upphör genom att andra parten lämnar bostaden.

Bestämmelserna överensstämmer i huvudsak med föreskrifterna i 15 kap. 11 § GB om rätt för make att sitta kvar i hemmet. Sistnämnda lagrum upptar även regler om makes rätt att nyttja bohaget. Motsvarighet härtill saknas i förevarande paragraf. Denna skillnad sammanhänger med att den som sammanlever med annan under äktenskapsliknande förhållanden inte har någon rätt till den andres ägodelar som kan sägas motsvara giftorätten och att det inte heller finns någon underhållsskyldighet parterna emellan.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagen träder i kraft den 1 januari 1974 och gäller till utgången av år 1979.

Lagen är enligt särskild övergångsbestämmelse inte tillämplig om samlevnaden har upphört före ikraftträdandet.

Har lösningsrätt påkallats under lagens giltighetstid skall även efter utgången av år 1979 bestämmelserna i lagen äga tillämpning i fråga om rätt att överta hyres- eller bostadsrätt. Denna särskilda övergångsbestämmelse har en motsvarighet i lagen om makars gemensamma bostad.

7.7 Förslaget till lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående

Skälen till att lagen föreslås upphävd har redovisats vid 3 kap. 4 § andra stycket GB.

7.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1915: 437) rörande äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet

I 2 och 3 §§ har vissa redaktionella jämkningar gjorts. I en ny paragraf, 8 §, har intagits bestämmelser om besvär. Bestämmelserna innebär att talan mot beslut enligt lagen skall föras genom besvär hos kammarrätten. Detta överensstämmer med vad som nu gäller enligt lagen om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående, vilken lag föreslås upphävd. Enligt kungörelsen (1971: 1200) om kammarrätternas domkretsar m. m. skall besvär över beslut av svensk myndighet i utlandet upptas av kammarrätten i Göteborg.

7.9 Förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag

Lagen om makars gemensamma bostad har i enlighet med vad jag har förordat i den allmänna motiveringen (5.6) fått fortsatt giltighet till utgången av år 1979.

1 och 2 §§ i lagen har jämkats med anledning av att återgångs- och hemskillnadsinstituten avskaffats.

Enligt en särskild övergångsbestämmelse skall den äldre lydelsen av 1 och 2 §§ tillämpas när äktenskap har gått åter eller det har dömts till hemskillnad.

7.10 Övriga lagförslag

Bestämmelser om återgång eller hemskillnad finns i 10 kap. 9 § RB, 10 § förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer, 7 och 15 §§ namnlagen (1963: 521), 2 § rennäringslagen (1971: 437) samt 31 § rättshjälpslagen (1972: 429). Dessa lagrum bör jämkas med anledning av att återgångs- och hemskillnadsinstituten försvinner.

Den i 6 § lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden intagna hänvisningen till 2 kap. 4 § GB bör ändras till att avse 2 kap. 2 §, som i mitt förslag motsvarar nuvarande 2 kap. 4 §.

I 20 § lagen (1954: 243) om yrkesskadeförsäkring och 7 § 2 mom. militärersättningsförordningen (1950: 261) finns regler bl. a. om änkas rätt till livränta när makarna levde åtskilda efter vunnen hemskillnad. Lagen (1956: 2) om socialhjälp innehåller i 35 § regler om betydelsen av hemskillnad när det gäller makes skyldighet att utge ersättning för socialhjälp som har lämnats åt andra maken. Under lång tid framöver kommer det att finnas makar som lever i hemskillnad och för vilka de nu nämnda bestämmelserna har aktualitet. Efter samråd med cheferna för social- och försvarsdepartementen har jag funnit att bestämmelserna inte bör ändras nu.

I vissa fall då utländsk man vinner svenskt medborgarskap medför detta enligt 5 § lagen (1950: 382) om svenskt medborgarskap att även hans barn under 18 år blir svenska medborgare. Detta gäller dock inte barn, som efter äktenskapets återgång eller äktenskapsskillnad eller under hemskillnad står under moderns vårdnad. Även denna bestämmelse bör, enligt vad jag har kommit fram till efter samråd med statsrådet Odhnoff, lämnas oförändrad, särskilt som det i dessa fall ofta kan vara fråga om återgång eller hemskillnad som har meddelats enligt utländsk rätt.

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande över förslagen till

1. lag om ändring i giftermålsbalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i rättegångsbalken,
6. lag om medling mellan samlevande,
7. lag om ogifta samboendes gemensamma bostad,
8. lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,
9. lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet,
10. lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag,
11. lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer,
12. lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden,
13. lag om ändring i namnlagen (1963: 521),
14. lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437),
15. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Bilaga 1
De sakkunnigas förslag

Förslag till

Lag om ändring i giftermålsbalken (1920: 405)

Härigenom förordnas i fråga om giftermålsbalken (1920: 405)[1]
dels att 2—4 kap., 5 kap. 1 §, 10 kap. och 15 kap. 8—10, 12, 14 och 23 §§ skall upphöra att gälla,
dels att 1 kap., 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 och 6a §§, 7 kap. 4 §, 8 kap. 8 §, 11 kap., 12 kap. 1 §, 13 kap. 1—3 och 10 §§, 14 kap. och 15 kap. 1, 4, 5, 11, 24, 28, 29 och 32 §§ samt rubrikerna till 1, 11 och 14 kap. skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 13 kap. skall införas en ny paragraf, 13 b §, av nedan angivna lydelse.

1 KAP.[2] Om ingående av äktenskap

Inledande bestämmelse

1 § Man och kvinna, som är överens om att bestämmelserna i denna balk och vad i övrigt är föreskrivet beträffande makar skall tillämpas i deras familjegemenskap, må ingå äktenskap under de villkor och i den ordning som anges i detta kapitel.

Äktenskaps ingående

2 § Äktenskap ingås genom att mannen och kvinnan gemensamt anmäler att de är ense om äktenskapet. Anmälan skall vara skriftlig och lämnas av mannen och kvinnan personligen till den som av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, är utsedd att mottaga sådana anmälningar.

3 § Anmälan om ingående av äktenskap skall icke mottagas eller, om den mottagits, omedelbart avvisas om
1. mannen och kvinnan ej är samtidigt tillstädes,
2. mannen och kvinnan ej företer giltigt intyg om att hinder enligt 5—8 §§ icke möter mot äktenskapet,
3. giltigt intyg företes men det är känt för mottagaren att sådant hinder ändå föreligger,
4. anmälningshandlingen icke är undertecknad av mannen och kvinnan,

[1] Senaste lydelse av
2 kap. 1 § 1968: 758
2 kap. 2 § 1971: 871
2 kap. 5 § 1968: 758
2 kap. 9 § 1947: 187
2 kap. 13 § 1971: 556
3 kap. 1 § 1968: 758
3 kap. 2 § 1 mom. 1968: 758
2 mom. 1948: 272
4 mom. 1968: 758
6 mom. 1947: 187
3 kap. 3 § 1968: 758
3 kap. 7 § 1968: 758
4 kap. 2 § 1951: 681
4 kap. 3 § 1951: 681
4 kap. 5 § 1964: 654
4 kap. 6 § 1968: 758
4 kap. 8 § 1951: 681
4 kap. 9 § 1968: 758
10 kap. 1 § 1947: 187
10 kap. 2 § 1948: 272
10 kap. 3 § 1968: 758
15 kap. 8 § 1968: 758
15 kap. 9 § 1968: 758
15 kap. 14 § 1946: 822
15 kap. 23 § 1946: 822

[2] Kapitlet är nytt. Senaste lydelse av 1 kap. 6 § 1969: 798

5. anmälningen är oklar till sin innebörd eller
6. det framgår av omständigheterna att mannen eller kvinnan icke gör anmälningen av fri vilja och med insikt om dess innebörd.

Avvisas icke anmälningen, skall bevis om äktenskapet ofördröjligen överlämnas till makarna.

4 § Avvisas anmälan om ingående av äktenskap eller är den som mottager anmälningen icke behörig att mottaga sådana anmälningar, uppkommer icke något äktenskap. Detsamma gäller om anmälningen icke avges så som föreskrives i 2 §. Mottages anmälningen utan att hindersprövning enligt 9 och 10 §§ föregått, är ingåendet av äktenskapet icke på den grunden ogiltigt.

Har anmälan icke avvisats, kan Konungen på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne godkänna förfarande för äktenskaps ingående, som enligt första stycket eljest skulle vara utan verkan. Sådant godkännande kan lämnas endast om synnerliga skäl föreligger.

Hinder mot äktenskap

5 § Den som är under aderton år får ej ingå äktenskap utan tillstånd av barnavårdsnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.

6 § Den som är förklarad omyndig eller enligt rättens beslut skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder får ej ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Vägras samtycke, kan rätten på ansökan tillåta äktenskapet, om skäl för vägran icke finnes föreligga.

7 § Äktenskap får icke ingås mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller är helsyskon.

Mellan halvsyskon får äktenskap icke ingås utan tillstånd av Konungen.

8 § Den som är gift får ej ingå äktenskap.

Hindersprövning

9 § Innan äktenskap ingås skall det vid särskild prövning fastställas att hinder enligt 5—8 §§ icke möter mot äktenskapet.

Prövningen göres av myndighet som Konungen bestämmer.

Ansökan om hindersprövning göres av mannen och kvinnan gemensamt hos myndigheten.

10 § 1 mom. Den som varken är eller skall vara kyrkobokförd i riket skall vid hindersprövningen förete det intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskapet han kan anskaffa.

2 mom. Erfordras tillstånd till äktenskapet enligt 5 eller 6 § eller enligt 7 § andra stycket skall bevis om tillstånd företes vid hindersprövningen.

3 mom. Mannen och kvinnan skall vid hindersprövningen avge skriftlig försäkran på heder och samvete att de ej är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller helsyskon eller, om tillstånd till äktenskapet icke föreligger enligt 7 § andra stycket, att de ej heller är halvsyskon.

Mannen och kvinnan skall även skriftligen på heder och samvete uppge om han eller hon förut ingått äktenskap.

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

Den som förut ingått äktenskap skall styrka att äktenskapet blivit upplöst, om detta ej framgår av folkbokföringen eller intyg som avses i 1 mom.

4 mom. Finner prövningsmyndigheten att hinder enligt 5—8 §§ icke föreligger mot äktenskapet, skall den utfärda intyg därom. Intyget gäller fyra månader.

Särskilda bestämmelser

11 § Talan mot beslut i fråga som avses i 3 eller 5 § eller 10 § 4 mom. föres hos länsstyrelsen. Har beslutet meddelats av myndighet utom riket, föres talas hos länsstyrelsen i Stockholms län. Mot länsstyrelses beslut föres talan hos kammarrätten. Talan föres genom besvär.

5 KAP.

7 §[1]

Leva makar på grund av söndring åtskilda, åligge ändock make att enligt de i 2 § stadgade grunder bidraga till andra makens underhåll; *dock må, om ena maken huvudsakligen bär skulden till sammanlevnadens hävande, andra maken ej förpliktas utgiva bidrag till hans underhåll, med mindre synnerliga skäl därtill äro.*

Leva makar på grund av söndring åtskilda, åligge ändock make att enligt de i 2 § stadgade grunder bidraga till andra makens underhåll.

Om bidrag till barnens underhåll i fall, som avses i första stycket, stadgas i föräldrabalken.

6 KAP.

2 §

Över sitt giftorättsgods råde make med de inskränkningar, som följa av vad i 3—6 §§ sägs

Vid äktenskapets upplösning, så ock vid boskillnad *eller hemskillnad* tage vårdera maken eller hans arvingar hälften av makarnas behållna giftorättsgods, såvida ej annorlunda i denna balk stadgas.

Vid äktenskapets upplösning, så ock vid boskillnad tage vårdera maken eller hans arvingar hälften av makarnas behållna giftorättsgods, såvida ej annorlunda i denna balk stadgas.

6a §[2]

Har make, utan tillbörlig hänsyn till andra makens giftorätt, genom gåva av annan egendom än i 4 § sägs väsentligen minskat sina tillgångar; visar sig, efter äktenskapets upplösning eller boskill-

Har make, utan tillbörlig hänsyn till andra makens giftorätt, genom gåva av annan egendom än i 4 § sägs väsentligen minskat sina tillgångar; visar sig, efter äktenskapets upplösning eller bo-

[1] Senaste lydelse 1949: 383
[2] Senaste lydelse 1936: 84

(Nuvarande lydelse)

nad *eller hemskillnad,* att vederlag ej kan till fullo utgå vid bodelningen, och finnes gåvotagaren hava insett eller bort inse att gåvan lände andra maken till förfång, skall gåvan eller dess värde återbäras i den mån sådant erfordras för tillgodoseende av andra makens rätt. Ej må dock på sådan grund talan väckas, sedan fem år förflutit från det gåvan fullbordades.

(Föreslagen lydelse)

skillnad, att vederlag ej kan tillfullo utgå vid bodelningen, och finnes gåvotagaren hava insett eller bort inse att gåvan lände andra maken till förfång, skall gåvan eller dess värde återbäras i den mån sådant erfordras för tillgodoseende av andra makens rätt. Ej må dock på sådan grund talan väckas, sedan fem år förflutit från det gåvan fullbordades.

Var vid tiden för bodelningen gåva, som tillkommit under omständigheter varom ovan sägs, ej fullbordad, må den ej göras gällande i den mån det skulle lända till intrång i andra makens rätt.

7 KAP.

4 §

Sedan i anledning av boskillnad, *hemskillnad* eller äktenskapets upplösning bodelning verkställts, svare hustrun för gäld, varom i 3 § sägs, och vilken uppkommit före boskillnadsansökningen, *hemskillnaden* eller äktenskapets upplösning, allenast intill värdet av den enskilda egendom, hon ägde, då boskillnaden söktes, *hemskillnaden vanns* eller äktenskapet upplöstes, och den egendom, som vid bodelningen tillades henne. Skall i anledning av *hemskillnad eller* äktenskapets upplösning bodelning ej äga rum, svare hustrun efter *hemskillnaden eller* äktenskapets upplösning för gäld, som nyss är sagd, allenast intill värdet av den egendom, hon hade, när *hemskillnaden vanns eller* äktenskapet upplöstes.

Sedan i anledning av boskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning verkställts, svare hustrun för gäld, varom i 3 § sägs, och vilken uppkommit före boskillnadsansökningen eller äktenskapets upplösning, allenast intill värdet av den enskilda egendom, hon ägde, då boskillnaden söktes eller äktenskapet upplöstes, och den egendom, som vid bodelningen tillades henne. Skall i anledning av äktenskapets upplösning bodelning ej äga rum, svare hustrun efter äktenskapets upplösning för gäld, som nyss är sagd, allenast intill värdet av den egendom, hon hade, när äktenskapet upplöstes.

Häftade egendom, som i första stycket sägs, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, varde motsvarande del av egendomens värde ej medräknad.

8 KAP.

8 §

Om avtal rörande makes underhållsskyldighet och om vissa avtal med avseende å förestående

Om avtal rörande makes underhållsskyldighet och om vissa avtal med avseende å förestående

(Nuvarande lydelse)

hemskillnad eller upplösning av äktenskap, så ock om tavtal rörande bodelning eller vad därmed äger samband stadgas i 5, 11 och 13 kap. denna balk.

(Föreslagen lydelse)

upplösning av äktenskap, så ock om avtal rörande bodelning eller vad därmed äger samband stadgas i 5, 11 och 13 kap. denna balk.

11 KAP.

Om hemskillnad och äktenskapsskillnad

Om äktenskapsskillnad

1 §[1]

Äro makar ense om att ej fortsätta sammanlevnaden, äga de vinna rättens dom på hemskillnad.

Äktenskap upplöses efter ansökan av make genom dom på äktenskapsskillnad.

2 §

Gör ena maken sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen, eller åsidosätter han eljest i märklig mån sina plikter mot dem, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, äge andra maken vinna hemskillnad, såvida ej med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden.

Har på grund av stridighet i lynne och tänkesätt eller av annan orsak uppstått djup och varaktig söndring mellan makarna, och vill endera erhålla hemskillnad, vare han därtill berättigad, såvida ej med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden.

Är makarna ense om att upplösa äktenskapet och har de ej gemensamt vårdnaden om barn under sexton år, dömes på deras ansökan omedelbart till äktenskapsskillnad.

3 §

Hava makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och är sammanlevnaden ej heller därefter upptagen, varde på talan av endera dömt till äktenskapsskillnad.

Vill endast ena maken upplösa äktenskapet eller har makarna gemensamt vårdnaden om barn under sexton år, skall äktenskapsskillnaden föregås av en betänketid för makarna. Denna skall utgöra sex månader från det makes

[1] Senaste lydelse 1968: 758

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

ansökan delgavs andra maken eller makarna gjorde gemensam ansökan. Äktenskapsskillnaden meddelas på särskilt yrkande, som efter betänketidens utgång framställes av endera maken. Har sådant yrkande icke framställts senast ett år från betänketidens början, är talan om äktenskapsskillnad förfallen.

4 §

Om makar utan dom å hemskillnad på grund av söndring leva åtskilda sedan minst tre år, äge en var av dem vinna äktenskapsskillnad; dock må ej till äktenskapsskillnad dömas, om endast ena maken vill skiljas och med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter äktenskapet finnes skäligen icke böra på hans talan upplösas.

Lever makarna åtskilda sedan minst tre år, får äktenskapsskillnaden meddelas utan att betänketid enligt 3 § behöver iakttagas.

5 §

Har ena maken egenvilligt och utan giltig orsak undandragit sig sammanlevnaden två år och ej sedermera upptagit den, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

Har äktenskapet ingåtts i strid mot 1 kap. 7 § första stycket, dömes på ansökan av make till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid för makarna. Detsamma gäller om äktenskapet ingåtts i strid mot 1 kap. 8 § och det tidigare äktenskapet icke blivit upplöst.

Föreligger tvegifte skall rätten på ansökan av make i det tidigare äktenskapet upplösa detta genom dom på äktenskapsskillnad utan föregående betänketid för makarna.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad väckas även av allmän åklagare genom ansökan om stämning.

6 §

Är ena maken borta, och vet man ej, att han inom de tre sista åren varit vid liv, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.

Egendom, som make förvärvar efter det talan om äktenskapsskillnad väckts, skall vara hans enskilda, om det dömes till äktenskapsskillnad eller till boskillnad på talan, som väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit.

(Nuvarande lydelse)

7 §[1]

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.

8 §[2]

Har ena maken samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make, äger denne rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej samtyckt till handlingen.

Finnes med hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala därför, må rätten döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad eller, om dom på hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om äktenskapsskillnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om handlingen och senast inom tre år, sedan den begicks.

9 §

Har make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt andra maken för fara att bliva smittad, äge denne vinna skillnad i äktenskapet, såvida han ej med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Dock må ej dömas till skillnad, med mindre talan därom anställes inom sex månader, från det maken fick veta, att han blivit utsatt för smittofara, ej heller om maken ej blivit smittad och sjukdomen, när talan anställes, ej längre är i smittosamt skede.

(Föreslagen lydelse)

7 §[1]

När det dömts till äktenskapsskillnad, skall bodelning äga rum.

8 §[2]

Till dess bodelning sker råder vardera maken över sitt giftorättsgods, om ej annat följer av 9 §. Make skall vid bodelningen redovisa för sin förvaltning av godset och dess avkastning.

9 §

Har talan om äktenskapsskillnad väckts, sättes makes giftorättsgods på yrkande av andra maken under särskild vård och förvaltning om det behövs för att trygga sökandens rätt. Egendom får ej avskiljas till större värde än som av giftorättsgodset kan antagas vid bodelningen tillkomma sökanden. Mot makes bestridande får gods ej avskiljas, om han ställer säkerhet som godkännes av rätten.

När rätten meddelar förordnande enligt första stycket kan den också ge närmare bestämmelser om användningen av godset eller dess avkastning till nödvändiga utgifter. Förordnande enligt första stycket gäller tills vidare intill dess bodelning skett eller talan om äktenskapsskillnad förfallit.

[1] Senaste lydelse 1968: 758
[2] Senaste lydelse 1968: 758

(Nuvarande lydelse)

10 §[1]

Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person, äger denne vinna äktenskapsskillnad, om ej hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt tala däremot. Detsamma gäller, om make begår motsvarande brott mot barn, som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks.

11 §[2]

Varder ena maken dömd till fängelse i tre år eller svårare straff, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

Dömes ena maken till fängelse på viss tid understigande tre år, dock minst sex månader, eller till internering eller till tvångsarbete i minst ett år, och yrkar andra maken äktenskapsskillnad, pröve rätten, huruvida med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last och övriga omständigheter skillnad må ske. Samma lag vare, om ena maken varder av utländsk domstol dömd till frihetsstraff i minst ett år och andra maken på den grund vill skiljas.

För straffdom må dock skillnad ej äga rum, om andra maken varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill.

Vill make vinna skillnad, enligt vad nu är sagt, instämme han andra maken inom sex månader efter erhållen kunskap om domen och senast inom tre år, sedan den föll, eller have förlorat sin talan.

12 §

Är ena maken hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, må på talan av andra maken dömas till

(Föreslagen lydelse)

Giftorättsgods, varöver make råder, får utmätas för hans skulder utan hinder av talan om äktenskapsskillnad eller dom därå. Är sådant gods enligt 9 § satt under särskild vård och förvaltning, får det dock utmätas för makes skuld endast om också andra maken svarar för skulden eller godset på grund av panträtt eller eljest särskilt svarar därför.

Avträdes makes egendom till konkurs innan bodelning ägt rum, eller har bodelning återgått i anledning av makes konkurs, skall det giftorättsgods, varöver make råder, stå under konkursboets förvaltning till dess genom bodelning blivit bestämt vad som skall tillfalla maken. Konkursboet får dock sälja egendomen, om det behövs.

Förordnande enligt 9 § förfaller när konkurs inträffar.

När talan om äktenskapsskillnad väckts, skall rätten, om endera maken yrkar det, förordna lämplig

[1] Senaste lydelse 1968: 758
[2] Senaste lydelse 1964: 164

(Nuvarande lydelse)

äktenskapsskillnad, när rätten finner synnerliga skäl därtill föranleda.

(Föreslagen lydelse)

person att upptecknа vardera makens tillgångar och skulder, sådana de var när talan väcktes. Make skall under edsförpliktelse redligen uppge dem.

Har ej bouppteckning verkställts när det döms till äktenskapsskillnad, skall rätten på ansökan av frånskild make eller av borgenär, vilkens fordran tillkommit före bodelningen, förordna om bouppteckning enligt vad som sägs i första stycket.

Om make underlåter att lämna uppgift till bouppteckningen, kan rätten förelägga honom vid vite att fullgöra sin skyldighet. Förrättningsmannen skall insända avskrift av bouppteckningen till rätten.

Make skall inför rätten beediga upprättad bouppteckning, om andra maken eller borgenär, vilkens fordran tillkommit före bodelningen, ansöker därom.

13 §[1]

Är ena maken sinnessjuk och har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om det ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Har sjukdomen varat kortare tid än som sägs i första stycket, må dömas till äktenskapsskillnad, om synnerliga skäl föreligga.

Bestämmelserna i 7—12 §§ äger ej tillämpning, om till följd av äktenskapsförord eller boskillnad ingendera maken har giftorättsgods.

14 §

All egendom, som make förvärvar, efter det hemskillnad vunnits, vare hans enskilda.

Om ena maken finnes efter äktenskapsskillnaden behöva bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utge sådant bidrag, efter vad som prövas skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Bidraget kan, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till visst belopp, som den underhållsskyldige skall en gång för alla utge

[1] Senaste lydelse 1968: 758

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

till den underhållsberättigade. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och ingår den berättigade nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå.

15 §

När till hemskillnad blivit dömt, skall bodelning äga rum, och skall vad därvid tillfaller make vara hans enskilda egendom.

Utan hinder av vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll äger rätten på endera makens yrkande förordna på annat sätt därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock ***underhållsbidrag utdömas,*** *om sådant bidrag icke tidigare skulle ha utgått, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.*

Första stycket äger ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utge visst belopp en gång för alla.

16 §

Till dess bodelning sker äge vardera maken, såvitt ej av stadgandet i 17 § annat föranledes, fortfarande råda över det giftorättsgods, som tillhörde honom, då hemskillnaden beviljades; och vare maken pliktig att vid bodelningen avgiva redovisning för sin förvaltning av godset och den avkastning, som därav fallit.

Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband eller om bidrag till makes underhåll, uppenbart obilligt för ena maken, kan det på hans talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

17 §

Om endera maken det äskar och det finnes erforderligt till betryggande av hans rätt, skall giftorättsgods, varöver andra maken enligt 16 § äger råda, till värde motsvarande vad av nämnda gods kan antagas vid bodelningen tillkomma den förre, sättas under särskild vård och förvaltning, till dess bodelning skett; dock må sådant avskiljande ej mot andra ma-

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

kens bestridande äga rum, såvida han ställer säkerhet, som av rätten godkännes, för vad av godset bör vid bodelningen tillkomma sökanden.

Vid meddelande av förordnande, som i första stycket sägs, må jämväl givas närmare bestämmelser om användande av godset eller dess avkastning för familjens underhåll eller eljest till nödiga utgifter.

18 §

Giftorättsgods, varöver make enligt 16 § äger råda, må utan hinder av dom å hemskillnad utmätas för hans gäld. Är sådant gods enligt 17 § satt under särskild vård och förvaltning, må det dock ej utmätas för hans gäld, såvida ej jämväl andra maken svarar för gälden eller godset på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar därför.

19 §

Avträdes, innan bodelning ägt rum, makes egendom till konkurs, eller har bodelning i anledning av makes konkurs återgått, stånde det giftorättsgods, varöver maken enligt 16 § äger råda, under konkursboets förvaltning, till dess genom bodelning blivit bestämt vad som skall tillfalla maken; och vare emellertid konkursboet oförhindrat försälja egendomen, om det finnes erforderligt.

Förordnande, varom i 17 § sägs, vare, då konkurs inträffar, förfallet.

20 §[1]

Är mål om hemskillnad anhängiggjort, och har, då talan är väckt allenast av ena maken, skälig anledning därtill visats, äge rätten, om ena maken det äskar, förordna lämplig person att förrätta upp-teckning av vardera makens till-

[1] Senaste lydelse 1969: 798

(Nuvarande lydelse)

gångar och skulder; och åligge det make att under edsförpliktelse redligen uppgiva sina tillgångar och skulder.

Har ej bouppteckning verkställts, skall, sedan hemskillnad beviljats, rätten på ansökan av make eller av borgenär, vilkens fordran tillkommit före bodelningen, meddela förordnande om boupptecknings förrättande, efter vad i första stycket är sagt.

Make, som underlåter att lämna uppgift till bouppteckning, må av rätten vid vite därtill hållas. Förrättningsmannen har att till rätten översända en avskrift av bouppteckningen.

Riktigheten av upprättad bouppteckning vare make pliktig att med ed inför rätten fästa, om det yrkas av andra maken eller av borgenär, vilkens fordran tillkommit före bodelningen.

(Föreslagen lydelse)

21 §

Bestämmelserna i 15—20 §§ äge ej tillämpning, om till följd av äktenskapsförord eller boskillnad ingendera maken har giftorättsgods.

22 §

Vinner make hemskillnad enligt 2 § första stycket, och är den honom vid bodelningen tillkommande egendomen ringa, äge rätten på hans yrkande förordna, att han vid bodelningen må av makarnas giftorättsgods uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom den andres lott skulle lida inskränkning. Vad nu är stadgat skall ej lända till minskning i den rätt, som enligt 13 kap. 4 § tillkommer vardera maken.

23 §

Vad i 15—20 §§ är stadgat för det fall, att makar vunnit hemskillnad, eller att mål om hem-

(Nuvarande lydelse)

skillnad är anhängiggjort, skall äga motsvarande tillämpning, när till äktenskapsskillnad är dömt eller mål därom är anhängiggjort, såframt ej till följd av äktenskapsförord, boskillnad eller hemskillnad ingendera maken har giftorättsgods.

Vinner make äktenskapsskillnad på grund av förhållande, som innefattar grov kränkning från andra makens sida, eller på grund av dennes missbruk av rusgivande medel, skall vad i 22 § är stadgat äga motsvarande tillämpning.

(Föreslagen lydelse)

24 §

Sker äktenskapsskillnad på grund av ena makens förhållande varigenom han grovt kränkt den andre, eller efter hemskillnad, som vunnits på grund därav att ena maken grovt åsidosatt sina plikter mot den andre, njute denne skadestånd, efter vad med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt.

Skadestånd må sättas att utgå på en gång eller å särskilda tider.

Anspråk på skadestånd skall, där fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet.

25 §

Hava makar vunnit hemskillnad, åligge ändock make att enligt de i 5 kap. 2 § stadgade grunder bidraga till den andres tillbörliga underhåll; dock må, om ena maken huvudsakligen bär skulden till hemskillnaden, den andre ej förpliktas giva underhållsbidrag, med mindre synnerliga skäl därtill äro.

26 §[1]

Varda makar skilda i äktenskapet, och finnes den ene efter skillnaden bliva i behov av bidrag till

[1] Senaste lydelse 1952: 333

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

sitt tillbörliga underhåll, äge rätten ålägga andra maken utgöra sådant bidrag, efter vad med avseende å hans förmåga samt övriga omständigheter prövas skäligt. Underhållsbidrag må likväl ej tillerkännas make, som huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Bidraget kan, såframt den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt därtill föranleda, bestämmas till visst belopp, som den underhållsskyldige har att en gång för alla utgiva till den underhållsberättigade. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider, och träder den berättigade i nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå.

27 §[1]

Om åliggande för rätten att vid hemskillnad och äktenskapsskillnad förordna, vilken av makarna skall erhålla vårdnaden om barnen, så ock om bidrag till barnens underhåll i dessa fall stadgas i föräldrabalken.

28 §[2]

Utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må allenast när synnerliga skäl därtill äro underhållsbidrag till frånskild make utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Vad i denna paragraf är stadgat äge ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla.

[1] Senaste lydelse 1949: 383
[2] Senaste lydelse 1952: 333

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

29 §

Är avtal, som makar med avseende å förestående hemskillnad eller äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband, om skadestånd eller om bidrag till makes underhåll, uppenbart obilligt för ena maken, må det, om avtalet ej slutits under hemskillnad, på hans talan av rätten jämkas. Sådant klander skall vid talans förlust väckas senast i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker jämlikt 3 §, men eljest inom ett år, från det skillnad i äktenskapet meddelades.

30 §

Flytta makar, som vunnit hemskillnad, åter samman, förfalle verkan av hemskillnaden utom beträffande frågor, om vilka i 14—20 §§ är stadgat.

12 KAP.

1 §

Då make dött, skall bodelning ske, såvida ej till följd av äktenskapsförord, boskillnad *eller hemskillnad* ingendera maken vid dödsfallet hade giftorättsgods.

Då make dött, skall bodelning ske, såvida ej till följd av äktenskapsförord *eller* boskillnad ingendera maken vid dödsfallet hade giftorättsgods.

13 KAP.

1 §[1]

Bodelning i anledning av boskillnad, *äktenskaps återgång, hemskillnad,* äktenskapsskillnad eller ena makens död skall förrättas med iakttagande av bestämmelserna i detta kapitel; och skall vid bodelningen vad som finnes stadgat om arvskiftes form, förordnande av särskild skiftesman samt dennes eller boutredningsmans befattning med skifte äga motsvarande tillämpning.

Bodelning i anledning av boskillnad, äktenskapsskillnad eller ena makens död skall förrättas med iakttagande av bestämmelserna i detta kapitel; och skall vid bodelningen vad som finnes stadgat om arvskiftes form, förordnande av särskild skiftesman samt dennes eller boutredningsmans befattning med skifte äga motsvarande tillämpning.

Vad i detta kapitel sägs om make skall, när make är död, tillämpas beträffande hans arvingar och universella testamentstagare, såvida ej annorlunda stadgas.

[1] Senaste lydelse 1933: 316

(Nuvarande lydelse)

2 §[1]

Häftar make för gäld, som tillkommit, innan ansökningen om boskillnad blivit gjord eller *äktenskapets återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad vunnits, eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall av den gäldbundne makens giftorättsgods tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna häftar för denna, av den del av gälden, som makarna emellan belöper på honom.

(Föreslagen lydelse)

Häftar make för gäld, som tillkommit innan ansökningen om boskillnad blivit gjord eller äktenskapsskillnad vunnits, eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall av den gäldbundne makens giftorättsgods tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna häfta för denna, av den del av gälden som makarna emellan belöper på honom.

Är gälden gjord före äktenskapets ingående, och häftade, då äktenskapet ingicks, enskild egendom eller egendom, som i 6 kap. 1 § andra stycket avses, och som ej skall ingå i bodelningen, på grund av panträtt eller eljest särskilt för gälden, eller har maken under äktenskapet ådragit sig gälden genom vanvård av sina ekonomiska angelägenheter eller genom annat otillbörligt förfarande eller till förvärv eller förkovran av egendom, som nyss är sagd, skall tilldelning, varom i första stycket stadgas, äga rum allenast för den del av gälden, för vilken betalning ej kan erhållas ur sådan egendom.

3 §

Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat föranleds av vad i 6 kap. 7 §, *10 kap. 5 eller 9 §, 11 kap. 22 § eller 23 § andra stycket* eller *ock* av vad här nedan i 4—12 §§ sägs.

Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat föranledes av vad i 6 kap. 7 § eller av vad här nedan i 4—12 §§ sägs. *Sker bodelningen med anledning av äktenskapsskillnad och har ekonomisk gemenskap av betydelse icke uppkommit mellan makarna till följd av att äktenskapet varat kort tid, skall dock på yrkande av endera maken i likadelningens ställe träda delning efter annan grund som finnes skälig med hänsyn till vad makarna hade vid giftermålet eller därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente.*

10 §

Skadestånd, som enligt 10 kap. 6 eller 10 § eller 11 kap. 24 § tillkommer make och är till betalning

Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt *11 kap. 14 §* har att en gång för alla

[1] Senaste lydelse 1970: 999

(Nuvarande lydelse)

förfallet, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld. Samma lag vare beträffande till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. 26 § har att en gång för alla utgiva till andra maken.

(Föreslagen lydelse)

utgiva till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.

13 b §

Föreligger tvegifte och dör den omgifte, innan ettdera äktenskapet upplösts, skall rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån, som är tillagd efterlevande make, såvida ej annat framgår av omständigheterna, anses tillkomma maken i första giftet.

14 KAP.

Om medling mellan makar

1 §[1]

Make äger påkalla medling, om söndring uppstått i äktenskapet eller om tvist eljest uppkommit, som stör sammanlevnaden mellan makarna.

Behörig att medla är:

1. präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd;

2. vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan, om makarna eller endera tillhör samfundet;

3. borgerlig medlare i den kommun, där makarna eller endera är bosatt;

4. föreståndare för familjerådgivningsbyrå, som drives av kommun eller landstingskommun.

När skäl föreligger därtill, äger rätten i den ort, där makarna eller endera är bosatt, på makes begäran utse särskild medlare.

[1] Senaste lydelse 1968: 758

Om familjerådgivning och medling

Make, som önskar hjälp med att lösa konflikter i sin samlevnad, kan få råd vid familjerådgivningsbyrå eller påkalla medling av medlare som i 2 § sägs.

(Nuvarande lydelse)

2 §[1]

I varje kommun skall finnas minst *en borgerlig* medlare. Om det är påkallat av särskilda skäl, kan samma person förordnas till medlare för mer än en kommun.

Borgerlig medlare utses av *rätten* för två kalenderår. Finnes medlare ej vara lämplig för sitt uppdrag, skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden.

För medlare, som avses i denna paragraf, skall finnas ersättare. Vad som är föreskrivet om medlare gäller även ersättare.

3 §[2]

Medlare äger kalla makarna att sammankomma inför sig. Han skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till söndringen eller tvisten och söka förlika makarna.

Medlare har att iakttaga tystnad om vad han vid medlingen erfarit och han må ej höras som vittne därom.

4 §[3]

Ersättning till borgerlig medlare betalas av kommunen.

Ersättning till särskild medlare, som utsetts jämlikt 1 § tredje stycket, utgår av statsmedel.

Närmare bestämmelser om ersättning enligt denna paragraf meddelas av Konungen.

(Föreslagen lydelse)

2 §[1]

I varje kommun skall finnas minst *två* medlare. Om det är påkallat av särskilda skäl, kan samma person förordnas till medlare för mer än en kommun.

Medlare utses av *länsstyrelsen* för två kalenderår. Finnes medlare ej vara lämplig för sitt uppdrag, skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden.

3 §[2]

Medlare är skyldig att på makes begäran söka medla mellan makarna om någon av dem är bosatt i den kommun, för vilken medlaren förordnats.

4 §[3]

Familjerådgivare eller medlare skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till konflikten och söka utjämna motsättningarna samt, om fråga uppkommit om upplösning av makarnas samlevnad, rådgöra med dem om möjligheterna att fortsätta den.

5 §

Ersättning till medlare betalas av kommunen.

Närmare bestämmelser om ersättning meddelas av Konungen.

6 §

Familjerådgivare i tjänst hos kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet

[1] Senaste lydelse 1968: 758
[2] Senaste lydelse 1946: 822
[3] Senaste lydelse 1968: 758

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

och medlare har att iakttaga tystnad om vad de erfarit vid rådgivningen eller medlingen.

15 KAP.

1 §

Äktenskapsmål äro mål, däri tvisten är, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra, så ock mål om *återgång av äktenskap, hemskillnad och* äktenskapsskillnad.

Äktenskapsmål äro mål, däri tvisten är, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra, så ock mål om äktenskapsskillnad.

4 §[1]

Äktenskapsmål instämmes till rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Har han ej hemvist inom riket, höre målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan senast haft gemensamt hemvist eller, om de ej här haft sådant, där kärandens hemvist är. Skall talan föras mot såväl mannen som kvinnan, vare den rätt behörig, där båda eller endera har sitt hemvist eller, om ingendera här har sådant, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt. Har ena maken väckt talan mot andra maken vid behörig domstol, äge denne städse till gemensam handläggning väcka talan i äktenskapsmål mot den förre vid samma domstol.

Vilja båda makarna erhålla hemskillnad enligt 11 kap. 1 § eller äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 § eller 4 §, göre de ansökan därom hos den rätt, som enligt första stycket är laga domstol i mål mot dem bägge.

Fråga om återgång eller äktenskapsskillnad för brott, därför ansvar yrkas, må ock väckas vid den rätt, där brottmålet är anhängigt.

Äktenskapsmål upptages av tingsrätten i den ort där mannen eller kvinnan har sitt hemvist. Har ingendera hemvist inom riket upptages målet av Stockholms tingsrätt.

[1] Senaste lydelse 1969: 798

(Nuvarande lydelse)

Är ansökning om hemskillnad gjord av bägge makarna och möter ej hinder för dess upptagande, äge rätten utan huvudförhandling omedelbart företaga målet till avgörande. Vad nu sagts skall ock gälla, såvida ansökning om äktenskapsskillnad gjorts av bägge makarna och parternas inställelse ej finnes vara behövlig för målets utredning.

(Föreslagen lydelse)

5 §[1]

Är ansökan om äktenskapsskillnad gjord av endast ena maken, skall andra maken beredas tillfälle att avgiva yttrande över ansökningen. Detsamma gäller när endast ena maken framställer sådant särskilt yrkande som avses i 11 kap. 3 §.

Dom på äktenskapsskillnad efter ansökan av make får meddelas utan huvudförhandling.

Framgår ej av handlingarna i målet att dom på äktenskapsskillnad kan meddelas utan föregående betänketid för makarna, skall målet, så länge annat ej visats, handläggas så som när betänketid skall föregå äktenskapsskillnaden.

11 §[2]

I mål om *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad äge rätten, på yrkande av endera maken, att för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna, efter vad som skäligt finnes, om sammanlevnadens hävande och om bidrag av ena maken till den andres underhåll, så ock förbjuda makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra.

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande äge rätten bestämma, vilken av makarna må sitta kvar i hemmet; och äge denne make innehava och nyttja de andra maken tillhöriga lösören, som ingå i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom annorlunda förordnar. Sådan bestämmelse skall, om till *återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad dömes, gälla, till dess bodelning sker. Om den nyttjanderätt till ena maken tillhörig egendom, som enligt

I mål om äktenskapsskillnad äge rätten, på yrkande av endera maken, att för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna, efter vad som skäligt finnes, om sammanlevnadens hävande och om bidrag av ena maken till den andres underhåll, så ock förbjuda makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra.

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande äge rätten bestämma, vilken av makarna må sitta kvar i hemmet; och äge denne make innehava och nyttja de andra maken tillhöriga lösören, som ingå i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom annorlunda förordnar. Sådan bestämmelse skall, om till äktenskapsskillnad dömes, gälla, till dess bodelning sker. Om den nyttjanderätt till ena maken tillhörig egendom, som enligt vad nu är sagt kan tillkomma

[1] Senaste lydelse 1946: 822
[2] Senaste lydelse 1964: 164

(Nuvarande lydelse)

vad nu är sagt kan tillkomma den andre, gälle vad i 5 kap. 8 § sägs.

(Föreslagen lydelse)

den andre, gälle vad i 5 kap. 8 § sägs.

Förordnande, varom nu är sagt, må meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, pröve rätten, när målet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Beslut, varom i denna paragraf är sagt, gånge i verkställighet lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst av rätten återkallas.

24 §[1]

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller 7 § eller, efter det till *hemskillnad eller* äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. *25 eller 26 §,* eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, äge rätten, på yrkande, att för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom, efter vad som skäligt finnes.

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller 7 § eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. *14 §,* eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag äge rätten, på yrkande, att för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom, efter vad som skäligt finnes.

28 §[2]

Vill make eller hans arvinge, att egendom skall sättas under särskild vård och förvaltning, efter vad som stadgas i 9 kap. 6 §, 11 kap. *17 eller 23 §* eller 12 kap. 5 §, söke han hos rätten förordnande därom. Sådant förordnande må, om sökanden det äskar, meddelas att gälla till dess ärendet av rätten avgöres. Det kan även dessförinnan när som helst återkallas.

Vill make eller hans arvinge, att egendom skall sättas under särskild vård och förvaltning, efter vad som stadgas i 9 kap. 6 §, 11 kap. *9 §* eller 12 kap. 5 §, söke han hos rätten förordnande därom. Sådant förordnande må, om sökanden det äskar, meddelas att gälla till dess ärendet av rätten avgöres. Det kan även dessförinnan när som helst återkallas.

Innan förordnande, varom nu är sagt, meddelas, skall tillfälle beredas andra maken att yttra sig över ansökningen.

Förordnande gånge utan hinder av förd klagan i verkställighet, såvida ej förbud däremot kommer från hovrätten.

29 §[3]

I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll *eller skadestånd* som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som en-

I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som enligt vad el-

[1] Senaste lydelse 1946: 822
[2] Senaste lydelse 1946: 822
[3] Senaste lydelse 1969: 256

(Nuvarande lydelse)	(Föreslagen lydelse)
ligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.	jest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.
32 §[1]	
Mot beslut, som av underrätt meddelats under rättegången i fråga, varom förmäles i 9 kap. 6 eller 9 §, 11 kap. *20 eller 23 §* eller detta kap. 11, 24 eller 25 §, skall talan föras särskilt.	Mot beslut, som av underrätt meddelats under rättegången i fråga, varom förmäles i 9 kap. 6 eller 9 §, 11 kap. *12 §* eller detta kap. 11, 24 eller 25 §, skall talan föras särskilt.

Mot hovrättens beslut i fråga, som nu nämnts, må talan ej föras.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den ..... Genom nya lagen upphäves lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående och lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

2. Har före ikraftträdandet väckts talan om anspåk enligt 1 kap. 2, 3 eller 6 § i dess äldre lydelse, tillämpas äldre lag. Detsamma gäller såvida anspråk, som avses i sistnämnda paragraf, före ikraftträdandet framställts hos den som sitter i boet.

3. Har före ikraftträdandet länsstyrelsens tillstånd till äktenskap sökts enligt 2 kap. 1 § äldre lag, handlägges ärendet enligt denna.

4. Hindersprövning som skett före ikraftträdandet gäller som hindersprövning enligt nya lagen under fyra månader från prövningen. Intyg om sådan hindersprövning behöver ej företes enligt 1 kap. 3 § 2. nya lagen, om anmälan om ingående av äktenskap mottages av präst, som tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

5. Bestämmelserna i 4 kap. 9 § andra stycket äldre lag skall alltjämt gälla i fråga om vigsel som ägt rum före ikraftträdandet.

6. Äldre lydelsen av 5 kap. 7 § tillämpas alltjämt, när talan väckts före ikraftträdandet.

7. Har före ikraftträdandet talan om återgång väckts, tillämpas alltjämt äldre lag.

Har före ikraftträdandet dömts till återgång eller talan därom väckts eller äktenskap, som kunde ha dömts att återgå, upplösts genom makes död, skall även vad i äldre lag föreskrives om verkan av återgång samt om bodelning, underhåll och skadestånd äga tillämpning.

8. Äldre lags bestämmelser om hemskillnad och om äktenskapsskillnad efter hemskillnad tillämpas alltjämt, när före ikraftträdandet dömts till hemskillnad eller talan därom väckts. Makar kan dock efter gemensam ansökan erhålla äktenskapsskillnad enligt nya lagen. Väckes talan om äktenskapsskillnad sedan fem år förflutit från ikraftträdandet eller den senare dag dom på hemskillnad vann laga kraft, tillämpas nya lagen.

Har talan om äktenskapsskillnad väckts före ikraftträdandet, skall äldre lag tillämpas.

[1] Lydelse enligt 1969: 256

Har före ikraftträdandet dömts till hemskillnad eller äktenskapsskillnad eller skall med avseende på hemskillnad eller äktenskapsskillnad äldre lag tillämpas, skall i stället för motsvarande bestämmelser i nya lagen tillämpas vad i äldre lag föreskrives om verkan av hemskillnad samt om bodelning, underhåll och skadestånd.

9. Bestämmelserna i 13 kap. i deras äldre lydelse tillämpas alltjämt, när enligt äldre lag dömts till återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad.

10. I mål som skall prövas enligt äldre lag tillämpas alltjämt bestämmelserna i 15 kap. i deras äldre lydelse.

11. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken (1949: 381)

Härigenom förordnas i fråga om föräldrabalken (1949: 381),

dels att 6 kap. 7 och 12 §§, 7 kap. 9 §, 8 kap. 1 § samt 11 kap. 1 och 2 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 12 a §, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	(Föreslagen lydelse)
	6 KAP.
	7 §
Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämme rätten efter vad med hänsyn *främst* till barnens bästa finnes skäligt. *Bär endera huvudsakligen skulden till sammanlevnadens hävande, och äro de lika skickade att hava vårdnaden om barnen, vare den andre närmast därtill.* Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.	Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämme rätten efter vad med hänsyn till barnens bästa finnes skäligt. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

(Nuvarande lydelse)

Dömes till *återgång av föräldrarnas äktenskap eller till hemskillnad eller* äktenskapsskillnad mellan *dem,* meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

(Föreslagen lydelse)

Dömes till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

12 §[1]

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. Äro föräldrarna ense, att *fadern skall träda i moderns ställe, varde han, på anmälan, av rätten förordnad att övertaga vårdnaden om barnet, om han är lämplig därtill. Finnes modern ej vara lämplig att utöva vårdnaden, eller dör hon, skall rätten på ansökan av fadern eller barnavårdsmannen eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden å fadern eller särskilt förordnad förmyndare.* Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende å vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. *På ansökan av fadern skall dock rätten överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa.* Äro föräldrarna ense, *att vårdnaden skall överföras till fadern, skall rätten på anmälan besluta i enlighet därmed, om det icke är uppenbart stridande mot barnets bästa.*

Inträffar i fråga om den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet sådant fall som avses i 6 § eller dör han, skall rätten på ansökan av den andre eller barnavårdsman eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, såvida ej denna med hänsyn till barnets bästa finnes böra anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende på vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

12a §

Vilja sammanboende föräldrar till barn utom äktenskap att barnet skall stå under deras gemensamma vårdnad, äge de göra anmälan härom till myndighet, som Konungen bestämmer. Efter sådan anmälan skall i fråga om vårdnaden om barnet även vad

[1] Senaste lydelse 1969: 157

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

som stadgas i 1 och 5—9 §§ med avseende på vårdnad om barn i äktenskap gälla i tillämpliga delar.

Vad i första stycket sägs skall gälla även i fråga om barn i äktenskap, vars föräldrar sammanbo efter dom på äktenskapsskillnad. Bestämmelserna i 1—10 §§ skola därvid gälla i tillämpliga delar.

7 KAP.

9 §

Är avtal, som makar med avseende å förestående *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet, *om det ej ingåtts under hemskillnad,* på hans talan av rätten jämkas. *I fråga om tid, inom vilken sådant klander skall väckas, äge vad i 11 kap. 29 § andra punkten giftermålsbalken är stadgat motsvarande tillämpning.*

Är avtal, som makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet på hans talan av rätten jämkas. *Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.*

8 KAP.

1 §

För barn i äktenskap skall barnavårdsman förordnas, såframt föräldrarna leva åtskilda på grund av söndring eller *efter vunnen hemskillnad eller* deras äktenskap är upplöst samt antingen den av föräldrarna vilken vårdnaden om barnet tillerkänts gör framställning om sådant förordnande eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Vad nu sagts för det fall att föräldrarna leva åtskilda eller deras äktenskap är upplöst skall ock gälla, där jämlikt 6 kap. 6 § rätten förordnat, att vårdnaden om barnet skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna.

För barn i äktenskap skall barnavårdsman förordnas, såframt föräldrarna leva åtskilda på grund av söndring eller deras äktenskap är upplöst samt antingen den av föräldrarna vilken vårdnaden om barnet tillerkänts gör framställning om sådant förordnande eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Vad nu sagts för det fall att föräldrarna leva åtskilda eller deras äktenskap är upplöst skall ock gälla, där jämlikt 6 kap. 6 § rätten förordnat, att vårdnaden om barnet skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna.

Har make vid domstol framställt yrkande, att vårdnaden måtte tillerkännas honom, skall, efter framställning av endera parten eller där barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt, barnavårdsman förordnas för tiden intill dess vårdnadsfrågan slutligt avgjorts.

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

11 KAP.

1 §[1]

För underårigt barn i äktenskap vare föräldrarna förmyndare. Dör en av föräldrarna, eller kan någon av dem enligt 4 § icke vara förmyndare, eller varder någon av dem entledigad från förmynderskapet, vare den andre barnets förmyndare.

Går föräldrarnas äktenskap åter eller vinna de hemskillnad eller äktenskapsskillnad, vare den barnets förmyndare, som skall hava vårdnaden om det. Varder eljest förordnat att vårdnaden skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna, vare han ock förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad *mellan föräldrarna,* vare den barnets förmyndare, som skall hava vårdnaden om det; *och skola bestämmelserna i första stycket gälla, om barnet efter föräldrarnas anmälan enligt 6 kap. 12 a § andra stycket står under deras gemensamma vårdnad.* Varder eljest förordnat att vårdnaden skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna, vare han ock förmyndare.

2 §

För underårigt barn utom äktenskap vare modern förmyndare. Har vårdnaden om barnet tillagts fadern, vare han dess förmyndare.

För underårigt barn utom äktenskap vare modern förmyndare. Har vårdnaden om barnet tillagts fadern, vare han dess förmyndare. *Står barnet efter föräldrarnas anmälan enligt 6 kap. 12 a § första stycket under deras gemensamma vårdnad, skall vad som stadgas i 1 § med avseende på barn i äktenskap gälla i tillämpliga delar.*

1. Denna lag träder i kraft den

2. Dömes efter ikraftträdandet till återgång eller hemskillnad enligt bestämmelserna i giftermålsbalken i dess lydelse före den . . . . ., skall vad i 6 kap. 7 § andra stycket är föreskrivet om förordnande angående vårdnaden om barn när det dömes till äktenskapsskillnad äga motsvarande tillämpning.

3. I fråga om avtal som före ikraftträdandet slutits med avseende på förestående återgång av äktenskap eller hemskillnad eller efter ikraftträdandet ingåtts under hemskillnad, skall den äldre lydelsen av 7 kap. 9 § alltjämt äga tillämpning.

4. Den äldre lydelsen av 8 kap. 1 § tillämpas alltjämt, när det dömts till hemskillnad.

[1] Senaste lydelse 1971: 870

Förslag till

Lag om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad

Härigenom förordnas som följer.

1 § Denna lag äger tillämpning vid upplösning av varaktig samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna, som har eller har haft barn tillsammans.

2 § Innehar den ena av parterna hyres- eller bostadsrätt till lägenhet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som parternas gemensamma bostad, äger den andra lösa rätten, om han bäst behöver bostaden och det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Lösningsrätten skall göras gällande hos den som innehar rätten till lägenheten inom tre månader från samlevnadens hävande.

Enas ej parterna om lösningsrätten, skall rätten på yrkande av part som har lösningsrätt tillägga honom hyres- eller bostadsrätten.

3 § Om samlevnaden upplöses genom ena partens död skall beträffande rätt för andra parten att övertaga hyres- eller bostadsrätten bestämmelserna i 2 § äga motsvarande tillämpning.

4 § Part som enligt denna lag övertager hyres- eller bostadsrätt är skyldig ersätta andra parten eller hans dödsbo egendomens värde. Ersättningen skall erläggas vid övertagandet. Om synnerliga skäl föreligger får dock betalningen anstå mot att parten ställer godtagbar säkerhet.

Enas ej parterna om ersättningen bestämmes den av rätten.

5 § Uthyres sådan bostad som avses i 2 § av ena parten eller hans dödsbo helt eller delvis till annan utan andra partens samtycke och kan uthyrningen äventyra dennes rätt enligt denna lag, skall på andra partens yrkande uthyrningen gå åter, om han väcker talan därom inom tre månader från det han fick kännedom om uthyrningen. Han kan även föra talan om hyresgästens avhysning. Rätten får medgiva hyresgästen skäligt anstånd med avflyttningen.

Vägrar part att samtycka till uthyrning, kan rätten på ansökan tillåta den, om skäl till vägran saknas. I fråga om rättens domförhet och sammanträde vid avgörande av sådant ärende skall gälla vad för motsvarande fall är föreskrivet om ärende som angår medgivande till åtgärd enligt 6 kap. 6 § giftermålsbalken.

6 § Bestämmelserna i 5 § skall äga motsvarande tillämpning på överlåtelse eller pantsättning av hyres- eller bostadsrätt som avses i 2 §.

7 § Med hyres- och bostadsrätt likställes andel däri.

Är hyresrätt knuten till andelsrätt i förening eller bolag, skall vad i lagen är föreskrivet om bostadsrätt äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den ..... och gäller till utgången av

Lagen äger icke tillämpning om samlevnaden hävts före lagens ikraftträdande.

Har lösningsrätt påkallats under lagens giltighetstid, skall även efter denna tid bestämmelserna i lagen äga tillämpning i fråga om rätten till hyres- eller bostadsrätt.

Förslag till

Lag om ändring i jordabalken (1970: 994)

Härigenom förordnas beträffande jordabalken (1970: 994), att 12 kap. 33 och 47 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

12 KAP.

33 §

Bestämmelserna i 32 § äger motsvarande tillämpning på hyresrättens övergång genom bodelning, arv, testamente, bolagsskifte eller liknande förvärv.

Har hyresrätten till lägenhet, som varit avsedd att uteslutande eller huvudsakligen användas som gemensam bostad för hyresgästen och hans make, tillagts maken genom bodelning eller skifte med anledning av boskillnad, *hemskillnad,* äktenskapsskillnad, *äktenskapets återgång* eller hyresgästens död, får dock maken träda i hyresgästens eller dödsboets ställe. Sådan rätt tillkommer även efterlevande make som är ensam arvinge efter hyresgästen.

Har hyresrätten till lägenhet, som varit avsedd att uteslutande eller huvudsakligen användas som gemensam bostad för hyresgästen och hans make, tillagts maken genom bodelning eller skifte med anledning av boskillnad, äktenskapsskillnad eller hyresgästens död, får dock maken träda i hyresgästens eller dödsboets ställe. Sådan rätt tillkommer även efterlevande make som är ensam arvinge efter hyresgästen.

För tid efter det att hyresvärden underrättats om att hyresrätten tillagts hyresgästens make enligt andra stycket svarar hyresgästen eller hans dödsbo ej för sina förpliktelser enligt hyresavtalet. Hyresgästens make svarar jämte hyresgästen eller hans dödsbo för sådana förpliktelser enligt avtalet som hänför sig till tiden före underrättelsen.

Andra och tredje styckena äger motsvarande tillämpning, när lägenheten hyrts av makarna gemensamt.

Vad som i denna paragraf sägs om make skall äga motsvarande tillämpning i fråga om den som övertagit hyresrätt enligt lagen ( ) om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad.

47 §

Har lägenhet hyrts av flera gemensamt och har de på grund av uppsägning, som gjorts av en av dem, eller till följd av annan omständighet, som hänför sig till endast en av dem, ej gemensamt rätt till förlängning av hyresavtalet, är medhyresgästen berättigad till förlängning, om hy-

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

resvärden skäligen kan nöjas med honom som hyresgäst. Vad som sagts nu gäller ej när hyresrätten är förverkad eller hyresavtalet kan uppsägas enligt 28 § utan att likväl hyresvärden uppsagt avtalet på någon av dessa grunder. Är medhyresgästen make till den som uppsagt avtalet eller eljest föranlett att hyresgästerna ej gemensamt har rätt till förlängning av avtalet, har han den rätt som angivits även när hyresrätten är förverkad på annan grund än dröjsmål med betalning av hyra. Detta gäller också när hyresvärden bringar hyresavtalet att upphöra på grund av förverkandet.

Om hyresgäst, som är gift och vars make ej har del i hyresrätten, uppsäger hyresavtalet eller vidtager annan åtgärd för att bringa det att upphöra eller om han i annat fall ej har rätt till förlängning av avtalet, är maken, om han har sin bostad i lägenheten, berättigad till förlängning, såvida hyresvärden skäligen kan nöjas med honom som hyresgäst. Vad som sagts nu gäller också när hyresvärden uppsagt hyresavtalet att upphöra på grund av förverkande eller förhållande som avses i 28 §. Bestämmelserna i 48—53 §§ om hyresgäst äger tillämpning även i fråga om hyresgästs make.

Förlänges hyresavtal i fall som avses i andra stycket, svarar båda makarna för förpliktelserna enligt avtalet för tiden före förlängningen, om ej annat avtalas med hyresvärden.

Vad som i denna paragraf sägs om make skall äga motsvarande tillämpning i fråga om den som enligt lagen (.....) om rätten till hyres- eller bostadsrätt vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad är berättigad att vid upplösningen övertaga hyresrätt.

Denna lag träder i kraft den

Sker bodelning med anledning av hemskillnad eller äktenskapets återgång tillämpas den äldre lydelsen av 33 §.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad

Härigenom förordnas, att 1 och 2 §§ lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

1 §

Vid bodelning eller skifte i anledning av *äktenskaps återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskill-

Vid bodelning eller skifte i anledning av äktenskapsskillnad må, utan hinder av vad därom eljest

(Nuvarande lydelse)

nad må, utan hinder av vad därom eljest är stadgat, fastighet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad och vilken utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, på makes begäran tilläggas honom, såframt han bäst behöver bostaden samt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

(Föreslagen lydelse)

är stadgat, fastighet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad och vilken utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, på makes begäran tilläggas honom, såframt han bäst behöver bostaden samt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

2 §

Hava makar eller en av dem förhyrt lägenhet för att uteslutande eller huvudsakligen användas såsom makarnas gemensamma bostad och *går äktenskapet åter eller* dömes till *hemskillnad eller* äktenskapsskillnad mellan dem, skall på makes begäran hyresrätten, ändå att den icke utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, genom bodelning eller skifte tilläggas endera av makarna. Företräde skall härvid tillkomma den make som bäst behöver bostaden, såframt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Hava makar eller en av dem förhyrt lägenhet för att uteslutande eller huvudsakligen användas såsom makarnas gemensamma bostad och dömes till äktenskapsskillnad mellan dem, skall på makes begäran hyresrätten, ändå att den icke utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, genom bodelning eller skifte tilläggas endera av makarna. Företräde skall härvid tillkomma den make som bäst behöver bostaden, såframt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Denna lag träder i kraft den

Sker bodelning i anledning av äktenskapets återgång eller hemskillnad tillämpas den äldre lydelsen av 1 och 2 §§.

Förslag till

Lag om ändring i ärvdabalken (1958: 637)

Härigenom förordnas att 3 kap. 8 § ärvdabalken (1958: 637) skall upphöra att gälla vid utgången av .... Bestämmelsen skall dock alltjämt tillämpas, om arvlåtaren avlidit, innan bestämmelsen upphörde att gälla. Den skall vidare alltjämt tillämpas vid arvlåtarens död efter denna tidpunkt, om giftermålsbalkens bestämmelser om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad i sin lydelse före den .... var tillämpliga på hans äktenskap.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken (1962: 700)

Härigenom förordnas, att 6 kap. 5 § samt 7 kap. 2 och 6 §§ brottsbalken (1962: 700) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	(Föreslagen lydelse)
6 KAP.	
5 §	
Har någon samlag med eget barn eller dess avkomling, dömes för *otukt med avkomling* till fängelse i högst två år.	
Den som har samlag med sitt *syskon,* dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.	Den som har samlag med sitt *helsyskon* dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.
Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.	
7 KAP.	
2 §	
Om någon gifter sig med den som till följd av sinnessjukdom eller tillfällig sinnesförvirring eller av annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga, *eller om någon ingår äktenskap som på yrkande av andra maken kan för villfarelse eller svek dömas att återgå,* dömes för olaga giftermål till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om någon tvingar annan till giftermål.	Om någon gifter sig med den som till följd av sinnessjukdom eller tillfällig sinnesförvirring eller av annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga, dömes för olaga giftermål till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om någon tvingar annan till giftermål.
6 §	
Olaga giftermål må ej åtalas, med mindre *för gärningen blivit dömt till återgång av äktenskapet.*	Olaga giftermål må ej åtalas, med mindre *äktenskapet upplösts genom äktenskapsskillnad.*

Egenmäktighet med barn må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

1. Denna lag träder i kraft den
2. Äldre lydelsen av 7 kap. 6 § tillämpas alltjämt när det dömts till återgång.
3. Olaga giftermål får ej åtalas om domen på äktenskapsskillnad meddelats enligt bestämmelserna i giftermålsbalken i dess lydelse före den

Förslag till

Lag om ämbetsansvar i vissa fall för mottagare av anmälan om ingående av äktenskap

Härigenom förordnas som följer.

Åsidosätter den som är behörig att mottaga i 1 kap. 2 § giftermålsbalken avsedda anmälningar om ingående av äktenskap vad som åligger honom i sådan egenskap, dömes även om det ej sker i utövning av befattning med vilken ämbetsansvar är förenat, för tjänstefel till böter eller, om brottet är grovt, fängelse i högst ett år efter vad som sägs i 20 kap. 4 § brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den ....., då lagen (1948: 491) om ämbetsansvar för vigselförrättare i vissa fall skall upphöra att gälla.

Bilaga 2

Sammanställning av remissyttrandena över familjelagssakkunnigas betänkande (SOU 1972: 41) Familj och äktenskap 1

Yttranden har efter remiss avgetts av riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms, Malmö, Norrköpings, Falu och Härnösands tingsrätter, socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, domkapitlen i Uppsala ärkestift, Västerås stift, Lunds stift och Stockholms stift, statistiska centralbyrån, riksskatteverket, hyresnämnden för Göteborgs och Bohus län, socialutredningen, Stockholms kommuns barnavårdsnämnd, sociala centralnämnden i Göteborg, Stockholms överförmyndarnämnd, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Moderata ungdomsförbundet, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Sveriges frikyrkoråd, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Frälsningsarmén, Katolska biskopsämbetet och Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna.

Remissinstanserna har i åtskilliga fall bifogat yttranden från underställda myndigheter. Yttranden i ärendet har vidare inkommit från ärkebiskopen, Svenska prästförbundet, Husmodersförbundet hem och samhälle, Riksförbundet kyrkans ungdom, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Kristen demokratisk samling och Riksförbundet för sexuellt likaberättigande.

1 Inledning

1.1 Förslagets mottagande i stort

De sakkunnigas förslag har fått ett övervägande gynnsamt mottagande av remissinstanserna. I sina bärande principer har förslaget tillstyrkts av det stora flertalet remissinstanser, *Länsstyrelsen i Norrbottens län* och av *Statstjänstemännens riksförbund* tillstyrker sålunda förslaget helt reservationslöst. *TCO*, som begränsat sitt yttrande till att avse frågor som rör strävandena att uppnå ekonomisk jämställdhet mellan man och kvinna samt barnets rätt till bästa möjliga vård, tillstyrker de ändringsförslag som rör dessa frågor. *Överåklagaren i Göteborg* finner förslaget stå i överensstämmelse med nutida synpunkter och krav och har därför inte några invändningar av principiell natur. *Stockholms*

tingsrätt anser att förslaget innehåller värdefulla nyheter och tillstyrker det med reservation för vissa detaljanmärkningar. Enligt *socialstyrelsen* stämmer förslaget väl överens med de ändringar av de etiska värderingarna och de därmed sammanhängande förändringar av familjens funktion, som ägt rum under senare år. Styrelsen har därför inte några väsentliga invändningar att rikta mot det. Det har inte heller *länsstyrelsen i Jönköpings län*. De *sociala centralnämnderna i Jönköping* och *Kiruna* samt *socialnämnden i Luleå* ansluter sig till huvudprinciperna i förslaget. *Ärkebiskopen* samt *domkapitlen i Uppsala ärkestift* och *Lunds stift* finner att det framlagda betänkandet helt allmänt sett uppfyller de krav som kan ställas från kristen uppfattning, innebärande att lagstiftningen tar hänsyn till budet om hänsyn till andra och slår vakt om den svagare parten. Enligt *domkapitlet i Västerås stift* kan förslaget i huvudsak förenas med kyrkans krav på reell ideologisk frihet i samhället. *Domkapitlet i Stockholms stift* konstaterar att förslaget inte kränker kyrkans syn på äktenskapet som en på ömsesidig trohet grundad livslång förbindelse. Det tillgodoser kyrkans intresse av att lagstiftningen skall tjäna som skydd mot övergrepp och utnyttjande av den svagare parten. Domkapitlet finner därför en lagstiftning enligt förslaget både önskvärd och möjlig. *Stockholms barnavårdsnämnd* anser att förslaget i stort innebär en önskvärd modernisering och anpassning av lagstiftningen till dagens samhälle. *Kommunförbundet* finner förslaget väl ägnat att tillfredsställande lösa viktiga och praktiska problem som uppkommer till följd av mannens och kvinnans samlevnad med familjefunktioner. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* anser att förslaget i huvudsak kan läggas till grund för lagstiftning. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* finner förslaget medföra att lagstiftningen bättre anpassas till rådande förhållanden och ansluter sig till dess grundläggande värderingar. *Folkpartiets kvinnoförbund* instämmer i allt väsentligt med de sakkunnigas synsätt och förslag. *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* hälsar förslaget med tillfredsställelse och anser att det i stort sett kan läggas till grund för lagstiftning.

Endast *Riksförbundet kyrkans ungdom* och *Kristen demokratisk samling* avstyrker att förslaget läggs till grund för lagstiftning. *Länsstyrelsen i Malmöhus län*, som utgår från att äktenskapet bör vara en form för frivillig samlevnad mellan självständiga människor och att behovet av särskild lagstiftning kring familjen ytterst beror på att barnen måste ges ett stärkt skydd, menar att en särskild lagstiftning om enbart äktenskapliga förhållanden inte är nödvändig utan att de i sammanhanget väsentliga frågorna om barns trygghet bäst kan regleras i en familjebalk. Länsstyrelsen vill dock inte motsätta sig den reform som nu föreslås, eftersom äktenskapet och en särskild lagstiftning däromkring har en fast förankring hos medborgarna.

1.2 Det nordiska samarbetet

Flertalet remissinstanser har inte haft något att erinra mot att en modernisering av den svenska äktenskapsrätten genomförs utan avvaktan på det reformarbete som inletts i de övriga nordiska länderna. Vissa remissinstanser, *Svea hovrätt, Stockholms, Malmö, Falu* och *Härnösands tingsrätter, länsstyrelsen i Jönköpings län, domkapitlet i Lunds stift, riksskatteverket, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Samarbets-*

organet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna samt *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* beklagar dock att utredningsförslaget inte har tillkommit i nordiskt samarbete. *Svea hovrätt* anser sålunda att reformer som innebär en mera betydande nydaning av familjerätten så långt möjligt bör genomföras i nordiskt samarbete även om detta skulle medföra någon fördröjning. *Härnösands tingsrätt* och *Kyrkobröderna* framför liknande synpunkter. *Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer* anser att den bristande samordningen på nordiskt och internationellt plan motiverar att ny lagstiftning genomförs endast i den mån det bedöms som mycket angeläget. *Stockholms tingsrätt* anmärker att frågor av internationell karaktär kommer att vara olösta, i varje fall under en övergångsperiod, om de sakkunnigas förslag genomförs. Det kan enligt tingsrätten ifrågasättas, om med de förslag utredningen lägger fram svenska domar i familjemål över huvud taget blir giltiga i andra länder. Det kan även ifrågasättas om inte svensk myndighet i fortsättningen måste godta varje i annat land meddelad skillnadsdom, oavsett på vilken grund den har meddelats och under vilka former den har tillkommit.

1.3 Förslagets avgränsning

Övervägande antalet remissinstanser har inte funnit anledning att erinra mot de sakkunnigas uppdelning av reformarbetet i två etapper. Somliga remissinstanser, *Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, Falu tingsrätt, LO, advokatsamfundet, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer, Katolska biskopsämbetet* och *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna,* betraktar det dock som en brist av allvarlig karaktär att äktenskapets ekonomiska rättsverkningar kommer att behandlas först i ett senare skede av utredningsarbetet. Frånvaron av förslag i dessa delar sägs väsentligt försvåra bedömandet av det föreliggande förslaget. *Svea hovrätt* ifrågasätter om de föreslagna ändringarna av äktenskapsskillnadsreglerna bör genomföras utan att de ekonomiska rättsverkningarna i sin helhet reglerats mera slutligt. *Hovrätten för Nedre Norrland* framhåller att lagstiftaren genom denna uppdelning av arbetet ställs utan möjlighet att i ett sammanhang bedöma samtliga med reformen av äktenskapsrätten sammanhängande frågor. Enligt hovrättens mening bör därför det föreliggande förslaget, som inte avser att lösa frågor av trängande angelägenhetsgrad, genomföras först sedan de sakkunniga slutfört sitt arbete och då i samband med eventuella reformer avseende äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. *LO* uttrycker inledningsvis sin förvåning över att de sakkunniga framlagt ett förslag till lagstiftning om ingående och upplösning av äktenskap utan att samtidigt lägga fram ett fullständigt förslag till reglering av äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. LO:s principiella inställning är att förslaget inte bör göras till föremål för lagstiftning förrän familjelagssakkunniga helt slutfört sitt utredningsuppdrag, så att remissinstanserna kan överblicka konsekvenserna av lagstiftningen i dess helhet. Samma inställning redovisar *Kyrkobröderna. Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer* anser att de sakkunnigas förslag bör genomföras endast i den mån det bedöms som mycket angeläget, eftersom utredning om äk-

tenskapets ekonomiska rättsverkningar ännu inte har skett. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser mot bakgrund av det i direktiven angivna syftet med en revision av äktenskapslagstiftningen, att de frågor av formell natur rörande äktenskapets ingående och upplösning som behandlas i det remitterade förslaget synes vara av marginell natur och att bedömningen av dem hade kunnat anstå till en tidpunkt då de sakkunniga redovisat sitt uppdrag i övrigt.

1.4 Neutralitet till olika samlevnadsformer

Frågan om lagstiftningens neutralitet i förhållande till olika samlevnadsformer berörs i flera remissyttranden. *Länsåklagaren i Kopparbergs län* ifrågasätter om inte förslaget alltför hårt understryker denna neutralitet och om det inte härigenom uppkommer risk för ett ökat antal skilsmässor. *Svea hovrätt* finner neutralitetstanken mindre självklar och ansluter sig till direktivens mening att äktenskapet bör ha en central plats inom familjerätten. Äktenskapet har enligt hovrätten ingalunda förlorat sin betydelse som stabiliserande och trygghetsskapande faktor i samlivet mellan man och kvinna. Inte heller har det mist sitt företräde framför andra samlevnadsformer när det gäller barnens uppväxtmiljö. Hovrätten finner det därför naturligt att äkenskapet prioriteras som samlevnadsform. Detta innebär självfallet inte att det inte skulle vara ett väsentligt samhällsintresse att skapa gynnsammast möjliga levnadsbetingelser även för samlevande ogifta. Skattesystemet och olika slag av ekonomiskt samhällsstöd har fått sådan utformning att makar i äktenskap kan vara sämre ställda än samboende ogifta, något som säkerligen avhåller många från att gifta sig. För att stödja äktenskapet som institution bör därför enligt hovrätten ett förverkligande av neutralitetstanken i första hand innebära undanröjande av sådana sociala och ekonomiska olägenheter som är förbundna med äktenskap. *Hovrätten för Nedre Norrland* har svårt att förstå hur ett regelsystem som befinnes lämpat för samlevnad i äktenskapets form skulle kunna brista i neutralitet i den meningen, att det skulle kunna skapa onödiga svårigheter och olägenheter för dem som väljer den fria samlevnadens form och på vilkas samlevnad regelsystemet inte är tillämpligt. Som de sakkunniga har funnit måste äktenskapslagstiftningens uppgift vara att lösa praktiska problem som uppkommer till följd av mannens och kvinnans samlevnad med familjefunktioner och att möjliggöra sådana lösningar på problemen som både från de enskildas och det allmännas synpunkt är bättre än de lösningar som skulle följa av annars gällande regler. Detta utesluter självfallet inte att också för dem som sammanbor i fri samlevnad lagstiftning kan befinnas påkallad som i särskilda hänseenden reglerar deras personliga eller ekonomiska relationer. Att dylika separata regelsystem kan få i skilda hänseenden något olikartat innehåll beroende på den form av samlevnad som valts kan enligt hovrätten rimligtvis inte betraktas som ett utslag av bristande neutralitet från lagstiftarens sida.

Malmö tingsrätt anser att äktenskapet som rättsligt institut måste i lagstiftningen klart avgränsas från andra samlevnadsformer. Det blir då svårt att komma ifrån att den rättsliga regleringen av äktenskapet kommer att innebära vad kontrahenterna uppfattar som vissa fördelar jämfört med samlevnadsformer utan äktenskap, en konsekvens som de sakkunniga tydligen inte har velat klart redovisa. *Norrköpings tingsrätt*

framhåller att det finns risk att de sakkunnigas förslag, präglat av tanken på lagstiftningens neutralitet i förhållande till olika samlevnadsformer, i stort kan tänkas strida mot de strävanden som nu pågår att förbättra kvinnans ställning i samhället. En samlevnad mellan man och kvinna utan äktenskap synes många gånger – och inte minst med utgångspunkt från olika tvister som tingsrätten har haft att avgöra – kunna vara till nackdel för kvinnan i ekonomiskt hänseende, om hon inte förtjänat lika mycket som mannen eller kanske helt ägnat sig åt det gemensamma hemmet. Det finns i vart fall stor risk att, när samlevnaden upphör, mannen lämnar hemmet med sina tillgångar, vilka kan utgöra all egendom eller huvuddelen av egendomen i hemmet, och kanske ställer kvinnan och barnen på bar backe. Visserligen har ett stort antal kvinnor beretts tillfälle att gå ut i förvärvsverksamhet under senare år och skatteregler har ändrats i syfte att gynna en sådan utveckling. Inte alla kvinnor som önskar yrkesarbeta kan dock beredas möjlighet därtill. F. ö. är det ju också så att kvinnorna avlönas sämre än männen och dessutom på grund av nödvändig skötsel av hem och barn ofta blir tvungna att ta deltidsarbete. Uppenbart är enligt tingsrätten att kvinnorna f. n. allmänt sett har lägre arbetsinkomster än männen. Det finns å andra sidan också många kvinnor som inte alls önskar gå ut i förvärvslivet utan nöjer sig med en sämre ekonomisk standard för att i vart fall under större delen av barnens uppväxttid kunna ägna sig åt hemmet. Om de sakkunnigas förslag leder till att antalet samboende under äktenskapsliknande förhållanden ökar och i stället antalet som gifter sig minskar, anser tingsrätten att det finns risk för att kvinnans ställning allmänt sett försvagas. *Falu tingsrätt* anser att äktenskapet bör förbli den för samhällsbyggnaden väsentliga kvalificerade form för samlevnad som det nu är enligt en helt övervägande opinion. *Härnösands tingsrätt* understryker angelägenheten av att ett sådant system för familjebildning skapas som uppmuntrar till anslutning till systemet. I vart fall bör inte de som ingår äktenskap genom bestämmelser på skatte- och bidragsområdena ställas i en sämre situation än de som väljer en friare samlevnadsform.

Sociala centralnämnden i Uddevalla kan i allt väsentligt ansluta sig till grundsynen i förslaget, som syftar till att i möjligaste mån införa samma regler för sammanboende vare sig de ingått äktenskap eller ej. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Fredrika-Bremer-Förbundet* anser att i framtiden de som inte vill registrera sitt samboende måste a priori antas ha som skäl att de inte önskar någon samhällets reglering av samboendet. Endast i den mån parterna har gemensamma barn är det anledning att låta samma regler gälla, oavsett om föräldrarna ingått äktenskap eller inte. En neutralitet som inte privilegierar äktenskapet framför andra former av samboende är visserligen eftersträvansvärd men nås främst genom en översyn av all den sociallagstiftning där äktenskapet tillerkänts en särställning. En liknande uppfattning uttalas av *sociala centralnämnden i Haparanda.*

Ärkebiskopen och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* finner uppenbart att det kan behövas regler, som gäller för fri samlevnad mellan två människor utan äktenskapets rättsform, detta närmast för att skydda den svagare parten från att utsättas för en obillig behandling. Men detta bör inte få föranleda en försvagning och uttunning av äktenskapet som livsform. Om man hävdar att äktenskapet är den för alla parter inklusive barnen avgjort bästa samlevnadsformen bör samhället inte tveka att i så-

väl äktenskapslagstiftning som lagstiftning utanför äktenskapsrätten ge detta till känna. Detta ligger också helt i linje med att enligt direktiven lagstiftningen är ett av de viktigaste instrument som samhället förfogar över för att länka in utvecklingen i nya banor. Över huvud taget skulle på denna punkt behövas en mycket djupare analys än vad de sakkunniga presterat. Både den principiella målsättningen och de praktiska konsekvenserna behövde få en mycket klarare belysning än vad som skett.

Enligt *socialutredningen* bör lagstiftningen vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer. Kravet på en vidgad neutralitet måste emellertid vägas mot intresset av stabila familjebildningar och därmed trygga uppväxtförhållanden för barnen. Enligt *LO* bör de sakkunnigas inställning att fullständig neutralitet till formen skulle beröva äktenskapet dess möjlighet att bibehållas som ett särskilt rättsligt institut omprövas i den fortsatta handläggningen av betänkandet. Nedgången i äktenskapsfrekvensen under de senaste åren torde vara av alltför stor betydelse för att ignoreras i en ny familjerättslig lagstiftning. Vissa av de svårigheter som de sakkunniga redovisar skulle enligt LO lätt kunna undvikas om en tidsgräns fastställdes, exempelvis ett år, från vilken sammanlevnaden skulle få de rättsliga konsekvenser som annars endast följer av äktenskap. *Kommunförbundet* finner inte anledning att invända mot den avvägning som de sakkunniga har gjort i frågan om lagstiftningens neutralitet i förhållande till olika samlevnadsformer. *SACO* delar utredningens syn på neutralitetsfrågan. På skatte- och sociallagstiftningens område tillämpas regelmässigt denna syn. I några avseenden råder emellertid en viss eftersläpning, t. ex. i fråga om makeprövningen vid tilldelning av studiemedel, där gifta makar ställs i en ofördelaktigare situation än de som sammanlever utan att ha ingått äktenskap. Detta har heller inte undgått att verka styrande på de studerandes val av samlevnadsform. SACO finner det angeläget att resterande inkonsekvenser av det slag som studiemedelsförordningen utgör exempel på snarast undanröjs. Neutralitetsprincipen bör emellertid inte innebära att samhället genom sin lagstiftning eftersträvar att reglera de ekonomiska förhållandena mellan ogifta sammanboende inbördes på samma sätt som sker för gifta makar. De som önskar bli delaktiga av det skydd som äktenskapslagstiftningens regelsystem tillförsäkrar gifta makar bör enligt SACO:s mening underkasta sig den rättsliga reglering som ingående av äktenskap innebär. De som å andra sidan önskar bevara fullt ekonomiskt oberoende trots familjeliknande samlevnad skall ha rätt att göra det utan att samhället tillerkänner parterna ömsesidiga rättigheter och skyldigheter av det slag som föreskrivs i äktenskapslagstiftningen. SACO anser det visserligen självklart, att i de fall ogifta sammanlevande har gemensamma barn, regler måste finnas som ger barnen ett skydd av samma slag som gäller för barn till gifta makar. Att utsträcka sammanlevande personers ömsesidiga skyldigheter utöver vad som fordras härför, bör dock enligt SACO:s mening ske med viss försiktighet. Det är angeläget att så långt möjligt fasthålla principen att samlevnad mellan ogifta innebär frånvaro av rättslig reglering av de inbördes ekonomiska skyldigheterna. Endast då tungt vägande sociala skäl föreligger bör sådana lösningar som den som föreslås beträffande bostaden införas också för andra frågor.

Advokatsamfundet säger sig förstå att de sakkunniga funnit det svårt att konkret utforma lagstiftningen på ett sätt som kan anses innebära en

långtgående samhällelig neutralitet till formen för familjebildningen. Samfundet har emellertid uppfattningen att åtskilliga av de varaktigt samlevande önskar få använda sig av ungefär samma regler som gäller för makar i äktenskap. Dessa önskemål inskränker sig inte till vårdnaden om barnen och rätten till bostaden. Ofta regleras mellanhavandena i avtal. Då dessa avtal, som huvudsakligen brukar avse ekonomiska förhållanden av olika slag, endast delvis kan göras rättsligt bindande, borde lagstiftningen utformas så att också de samlevande därigenom kan finna en lösning av sina praktiska problem. Även om det någon gång kan uppstå svårigheter att klarlägga den faktiska samlevnadssituationen, utgör detta eller andra problem inte någon avgörande orsak till overksamhet. *Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer* finner anledning påpeka den stora betydelsen av att man snarast klarlägger på vilka punkter annan lagstiftning, t. ex. socialrätten och skatterätten, fortfarande innehåller regler som blir till nackdel för de par som väljer att gifta sig. Det är uppenbart att nackdelar av detta slag bidragit till de senare årens nedgång i giftermålsfrekvensen. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* instämmer i de sakkunnigas grundläggande värderingar och finner det mycket tillfredsställande att det så klart sägs ut att samhället bör ställa sig neutralt till olika samlevnadsformer samtidigt som man erbjuder ett regelsystem som klart anger de konsekvenser ett äktenskap medför. Föreningen saknar dock i betänkandet en mer ingående analys av den verklighet som familjen i dagens samhälle lever i och finner att de sakkunniga i sina resonemang och slutsatser ofta utgår från mycket ideala förhållanden.

Centerns kvinnoförbund och *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att äktenskapet har och alltjämt bör ha en central roll i familjebildningen. Folkpartiets kvinnoförbund finner det emellertid också riktigt, att man i enlighet med direktiven accepterar en familjebildning utan äktenskap, där parterna är beredda till hänsyn och ansvarstagande, som en socialt godtagbar företeelse. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* anser det vara ett samhälleligt intresse att stärka äktenskapets ställning. All erfarenhet från olika länder och olika tider pekar enligt förbundet entydigt på att samhället har anledning att också framgent ta ställning för äktenskapet som den mest ändamålsenliga samlevnadsformen. *Centerns ungdomsförbund* delar de sakkunnigas uppfattning angående neutralitet inför olika samlevnadsformer. *Moderata ungdomsförbundet* hänvisar i frågan om samhällets neutralitet till olika samlevnadsformer till ledamoten Sundbergs yttrande i anslutning till kap. 3 i betänkandet. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* är principiellt positivt inställt till den föreslagna reformeringen av familjelagstiftningen. Förbundets generella uppfattning är att samhället inte har någon anledning att blanda sig i vuxna människors val av samlevnadsform och att dess familjepolitiska åtgärder måste vara så utformade att de inte gynnar en speciell typ av samlevnad.

Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Frälsningsarmén och *Sveriges Frikyrkoråd* ställer sig tveksamma till neutralitetstanken. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen hävdar liksom *Husmodersförbundet hem och samhälle* att äktenskapet som den naturliga samlevnadsformen bör ha en central roll inom familjerätten. *Katolska biskopsämbetet* och *Riksförbundet kyrkans ungdom* pekar båda på den ekonomiska diskrimineringen av äktenskapet inom social- och skattelagstiftningen och även inom studiemedelsregleringen som en förklaring till den under senare år

sjunkande äktenskapsfrekvensen. Biskopsämbetet framhåller att den som önskar rättvisa och jämlikhet på familjens område bör uppmärksamma nämnda förhållanden. Riksförbundet finner det helt berättigat att genom lagstiftning tillgodose de ogifta samlevandes behov men anser detta inte böra leda till en omformning av hela äktenskapsrätten. *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* ställer sig negativt till tanken att lagstiftningen skall förhålla sig neutral till olika samlevnadsformer och framhåller att endast mycket starka skäl bör kunna föranleda övergivande av principen att varje varaktig samlevnad mellan man och kvinna bör ske i äktenskapets form. *Kristen demokratisk samling* avvisar tanken på neutralitet. Endast när det gäller barnens skydd bör det komma i fråga att ge samma regler för gifta som för ogifta. *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* anser neutralitet omöjlig. Genom att prioritera äktenskapet tillgodoser lagstiftningen ett primärt samhällsintresse. Det kan, anser församlingen, inte vara annat än till nackdel för samhället att en växande grupp kvinnor och män lever i juridiskt oklart definierade samlevnadsformer. Det är enligt församlingen djupt otillfredsställande att skattelagstiftning och sociallagstiftning medför att det blir ekonomiskt förmånligt att inte vara gift. Församlingen framhåller också att det inte hade varit helt omotiverat att de sakkunniga, med tanke på den ökande invandringen, hade berört de problem som kan uppstå genom mötet med polygama seder.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande konstaterar att de sakkunniga, trots att den nya lagstiftningen enligt direktiven skall vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer, helt och hållet har förbisett den speciella problematik som de homosexuella ställs inför. Förbundet anser att de homosexuella som sammanbor under äktenskapsliknande former skall jämställas med makar i heterosexuella äktenskap. Förbundet motsätter sig inte att frågan blir föremål för ytterligare utredning. I sådant fall bör Kungl. Maj:t i tilläggsdirektiv uppdra åt familjelagssakkunniga att verkställa denna utredning.

Socialstyrelsen, som jämte andra remissinstanser av Förbundet för sexuellt likaberättigande erhållit visst material i anledning av de sakkunnigas förslag, hyser förståelse för de tankegångar som framförts av förbundet och anser att det finns all anledning för samhället att uppmärksamma att homosexuella sammanboende i många avseenden är orättvist behandlade jämfört med sammanboende av olika kön. Att i detta sammanhang och redan nu ta ställning till alla de förslag som framförts av förbundet finner socialstyrelsen emellertid inte möjligt. Styrelsen anser att familjelagssakkunniga lämpligen bör få i uppdrag att överväga vad förbundet framfört och i kommande betänkande framlägga eventuella förslag. *Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet* framhåller att frågan om lagstiftning om de homosexuellas samlevnad berör en väsentlig, stor och svår problematik. För att kunna ta ställning till på vilket sätt förhållandet mellan homosexuella skall kunna legaliseras krävs därför en omfattande utredning. *Sociala centralnämnden i Göteborg* anser att de sakkunniga bör närmare utreda huruvida även homosexuella sammanboende bör få möjlighet att inordna sig under äktenskapets regelsystem helt eller delvis. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* understryker vikten av att de minoriteter som i vårt samhälle ofta lever under ett starkt socialt och psykologiskt tryck t. ex. de homosexuella får samhällets stöd att känna sig accepterade och öppet kunna leva tillsammans. För dessa minoriteter borde det också

finnas ett regelsystem där de genom registrering ges möjlighet att gemensamt hyra bostad och reglera sina ekonomiska förhållanden. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* anser att starka skäl talar för att även homosexuella skall kunna få möjlighet att vid samboende känna trygghet i form av ekonomisk jämlikhet mellan parterna, laglig reglering av gemensamma tillgångar vid separation m. m.

1.5 Förhållandet till etiska värderingar

Förslaget att lagstiftningen inte skall innehålla några regler om gestaltningen av samlevnaden på det personliga området utan begränsas till den ekonomiska sidan av samlevnaden kommenteras i flera remissvar. Utmönstringen av regler som knyter rättsverkningar till skuld till familjens upplösning tillstyrks eller lämnas utan erinran av praktiskt taget samtliga remissinstanser. Till dem som inte helt accepterar förslaget i denna del hör *Norrköpings tingsrätt* som anser att förslaget om att skuld till äktenskapets upplösning inte längre skall inverka på bodelningen kan leda till en försvagning av kvinnans ställning. Skadestånd som nu utdöms av domstol eller överenskoms under hand torde enligt tingsrätten oftast utges av mannen och syfta till att ge kvinnan bättre möjligheter att behålla familjebostaden för sig och barnen samt att i övrigt stärka hennes ekonomi i samband med upplösningen. Enligt *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* kan frågan om ena makens skuld till familjens upplösning, även om den inte kommer upp i själva målet om äktenskapsskillnad, inte lämnas helt ur räkningen vid bestämmande av underhåll och vid bodelning. Föreningen ifrågasätter om det inte skulle kunna medges ett sådant undantag från skuldfrihetsprincipen, att make vid synnerliga skäl skulle ha rätt att vid bodelning utfå ersättning utöver vad eljest skulle tillkomma honom. Föreningen utgår från att denna fråga blir föremål för noggranna överväganden i det fortsatta utredningsarbetet rörande makars ekonomiska förhållanden. *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* finner många skäl tala för att vid äktenskapsskillnad inte generellt sett upplösningens orsaker skall behöva anges. Grova brott mot regeln att makarna är skyldiga varandra trohet och ömsesidigt bistånd bör dock inte vara utan betydelse vid ett äktenskaps upplösning och församlingen kan inte biträda förslaget att frågan om skuld vid skilsmässa helt avförs från rättslig bedömning. *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* anser att förslaget om att utmönstra de regler som knyter rättsverkningar till skuld utgör ett angrepp på en värdegemenskap hos vårt folk och att en sådan utmönstring också kommer att leda till upprörande orättvisor av både etisk och ekonomisk karaktär för den svagare parten.

Åtskilliga remissinstanser vänder sig mot förslaget att ur lagstiftningen avföra bestämmelser om hur makar i personligt avseende bör förhålla sig gentemot varandra. För ett bibehållande i GB av en motsvarighet till nuvarande 5 kap. 1 § uttalar sig sålunda *Svea hovrätt, Falu tingsrätt, länsstyrelsen i Jönköpings län, ärkebiskopen, domkapitlen i Uppsala ärkestift* samt *Lunds* och *Västerås stift, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer, Sveriges frikyrkoråd, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Katolska biskopsämbetet, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna, Riksförbundet kyrkans ungdom* och *Kristen demokratisk samling.*

Länsstyrelsen i Jönköpings län uttalar att, även om lagstadganden av angivna karaktär inte längre kan anses ha den betydelse som då GB tillkom, innehåller det värderingar som omfattas av det stora flertalet människor, och länsstyrelsen skulle finna det olyckligt om lagrummet helt upphävdes. Det skulle kunna uppfattas som om lagstiftaren anser att makarna inte längre vore skyldiga varandra trohet och bistånd. *Ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* framhåller att om samhället, utan att på något sätt diskriminera dem som väljer annan samlevnadsform, vill prioritera äktenskapet och ge en antydan om de grundläggande kraven på människor inom denna livsform torde just ett bibehållande av GB 5 kap. 1 § i någon form vara ett lämpligt uttryck för detta. Lämpligen kunde stadgandet knytas till de föreslagna ytterligt torftiga inledande bestämmelserna i 1 kap. 1 §. *Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer* framhåller att det bör observeras att man genom att göra lagstiftningen helt utan etik både i lagtext och lagmotiv riskerar att åstadkomma negativa effekter. Redan debatten med anledning av det nu framlagda betänkandet visar att man inte kan bortse från den tolkningen att trohet och inbördes bistånd inte längre skulle komma att ingå i samhällets idealbild av äktenskapet. Detta kan i sin tur bli negativt bland annat för äktenskapens stabilitet. De enskilda makarnas möjligheter att positivt gestalta sina personliga relationer torde nämligen i hög grad vara beroende både av den inställning de själva har, då de går in i äktenskapet, och den syn på äktenskapet som de möter i omgivningen. Att i dessa sammanhang tala för GB 5 kap. 1 § behöver inte uppfattas som ett moraliserande. Det bör i stället ses som ett uttryck för den faktiska kunskapen att makar har större utsikter att uppnå ett harmoniskt förhållande om de ställer upp den maximen för sina inbördes relationer än om de väljer en motsatt maxim. Även om det är svårt att belägga de psykologiska effekterna av uttalanden i lagtext och lagmotiv, finner samarbetsorganet därför att samhället även i fortsättningen bör utnyttja den möjlighet lagstiftningen erbjuder att påverka människornas syn på idealet för de personliga relationerna mellan äkta makar. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* anser att makarnas vilja till trohet och ömsesidigt bistånd i en principiellt livsvarig gemenskap är en viktig förutsättning för att barnen skall få växa upp i känslomässig trygghet samt att även rent praktiska skäl talar för ett bibehållande av stadgandet om trohet och bistånd. Bl. a. är det enligt förbundet en förutsättning för ett bibehållande av äktabördspresumtionen, dvs. antagandet att den äkta mannen är far till barn som föds i äktenskapet utan att detta skall behöva fastställas i varje enskilt fall. *Sveriges frikyrkoråd, Frälsningsarmén* och *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* understryker att de principer som kommer till uttryck i GB 5 kap. 1 § omfattas av det överväldigande flertalet människor i vårt land.

Falu tingsrätt föreslår att, om det av skäl som de sakkunniga har anfört skulle anses påkallat att utmönstra begreppet trohet, ordet hänsyn väljs som ersättning. Även *Svea hovrätt* för fram tanken att behålla GB 5 kap. 1 § men att ur lagrummet utesluta trohetsplikten.

Hovrätten för Nedre Norrland, domkapitlet i Stockholms stift och *sociala centralnämnden i Haparanda* motsätter sig däremot inte att GB 5 kap. 1 § utmönstras. *Hovrätten* påpekar att de allmänna handlingsnormer som finns i GB är av mycket elementär natur och knappast kan ge anledning till stridiga uppfattningar. De flesta människor som är gifta har säkerligen alldeles klart för sig vad de är skyldiga varandra i fråga

om samverkan, lojalitet och trohet i vidsträckt mening. Kraven på trohet etc. skulle därför utan olägenhet kunna stå kvar, om än osanktionerade, som ett enkelt uttryck för vad flertalet människor upplever som centralt för familjegemenskapen. Allmänt hållna deklarationer om makarnas inbördes skyldigheter i personligt hänseende torde dock enligt hovrättens förmenande knappast ha någon förnuftig funktion att fylla om i fortsättningen särskilda rättsföljder inte skall knytas till makes skuld till uppkommen söndring i äktenskapet. *Domkapitlet i Stockholms stift* instämmer i de sakkunnigas uttalande att lagstiftningen om äktenskapet inte bör innehålla regler av specifik etisk art om hur makarna bör förhålla sig till varandra på det personliga området, även om detta inte får tolkas så att den bakomliggande tanken är att det är likgiltigt hur makar förhåller sig till varandra i personligt hänseende och hur atmosfären är i de hem där nästa generation växer upp. *Sociala centralnämnden i Haparanda* anger som skäl för sitt ställningstagande att uppfattningar och livsformer i det nutida samhället är mångskiftande och att samhället inte bör kunna avgöra vad som är rätt eller fel i den personliga relationen mellan man och kvinna. Stadgandet om bistånd och samråd är också så allmänt hållet att det i realiteten är svårt att avgöra vad som fordras för att det skall vara uppfyllt. Vad gäller kravet på sexuell trohet har de sociala skälen härför minskat i betydelse och det är i överensstämmelse med nämndens åsikt att kravet på sexuell trohet bör vara en personlig angelägenhet mellan makarna och grundas på deras uppfattning om äktenskapets innebörd.

1.6 Äktenskapets frivillighet

Den grundläggande tanken att äktenskapet bör vara frivilligt och att de nuvarande restriktionerna i fråga om upplösningsmöjligheten därför i princip bör slopas godtas eller lämnas utan erinran av praktiskt taget samtliga remissinstanser. *Svea hovrätt* finner sålunda den utgångspunkt för lagstiftningen som de sakkunniga betecknar som äktenskapets frivillighet riktig. Hovrätten ansluter sig i konsekvens härmed till de sakkunnigas förslag att makes önskan att skiljas skall respekteras. En annan sak är att i många äktenskap oundgängliga hänsynstaganden av skilda slag minskar principens praktiska betydelse. *Ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* anser att ansvar för barn, ansvar för den andra maken eller samhällets ansvar för äktenskapsordningen som sådan kan peka mot behovet av vissa spärrar men att det inte torde vara möjligt att upprätthålla detta ansvar genom förbud och lagregler, utan att den enda möjliga vägen att visa på detta ansvar torde finnas i medling och familjerådgivning. *Domkapitlet i Västerås stift* accepterar i princip att makarnas eller endera makens önskan om skilsmässa bör respekteras men framhåller att det bör vara ett klart samhälleligt intresse att barnens bästa tillvaratas. *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* hyser vissa farhågor för att den lättvindighet med vilken ett äktenskap kommer att kunna upplösas inte kan undgå att på sikt verka upplösande på hela äktenskapsinstitutet.

1.7 Makarnas ekonomiska självständighet och jämlikhet

I frågan om lagstiftningen bör vara utformad så att den befrämjar makarnas ekonomiska självständighet och jämlikhet konstaterar *TCO*

med tillfredsställelse att det principresonemang som utredningen för kring dessa frågor stämmer väl överens med den grundsyn TCO har beträffande målsättningen att uppnå jämställdhet mellan man och kvinna. Även de konkreta ändringsförslag som i detta hänseende förs fram i betänkandet överensstämmer med de grundläggande värderingar som TCO i olika sammanhang gett uttryck åt. TCO ansluter sig därför till synpunkterna rörande vikten av att makarna är självständiga gentemot varandra. Förslaget utgör i denna del enligt TCO ett icke oväsentligt led i arbetet på att söka nå jämställdhet mellan man och kvinna i ekonomiskt hänseende.

Andra remissinstanser framhåller att samhället vid stiftandet av nya lagar inte kan bortse från att kvinnan fortfarande som regel befinner sig i ett ekonomiskt underläge gentemot mannen. *Svea hovrätt* ansluter sig till de sakkunnigas principiella uttalanden men understryker deras karaktär av utblick över framtiden. Det ligger enligt hovrätten en fara i att man utformar en lagstiftning som alltför mycket tar sikte på en tänkt och eftersträvad utveckling och som därigenom mindre väl passar rådande samhällsförhållanden. I dagens samhälle består äktenskapen sällan av parter som kan betecknas som ekonomiskt självständiga och jämlika. Vanligen är kvinnans situation oförmånlig i jämförelse med mannens. Inom överskådlig tid kommer många kvinnor inte att vara ekonomiskt oberoende, särskilt inte de äldre. Deras yrkesutbildning är bristfällig och arbetstillfällena är för få. Men även yngre gifta kvinnor med barn i tillsynsålder är missgynnade därigenom att de har sämre möjligheter i praktiken än icke gifta mödrar att få plats på daghem e. d. för sina barn. Man kan inte bortse från att ofullkomligheter och brister i samhället omöjliggör en i och för sig önskvärd rättslig nyordning. På förevarande område bör lagstiftningen enligt hovrätten inte gå längre än att den är i takt med utvecklingen. Det är av vikt att lagstiftningen tillgodoser skyddsbehov som gör sig gällande på den ekonomiskt svagare partens sida i framför allt äldre äktenskap. Lagstiftningens möjlighet att styra utvecklingen i önskvärd riktning ter sig, därest samtidigt den svagare parten bör skyddas, förhållandevis ringa, vilket dock inte behöver innebära att lagstiftningen om äktenskapet och familjen inte används som ett instrument i reformsträvandena.

Hovrätten för Nedre Norrland erinrar om att en ordning med fullständig egendomsskillnad mellan makarna inte ansågs acceptabel vid tillkomsten av nu gällande giftermålsbalk bl. a. av den anledningen att ett sådant system i själva verket skulle bli ofördelaktigt för hustrun eftersom i de flesta äktenskap mannen var den ende som förvärvsarbetade. Även om utvecklingen sedan dess gått i riktning mot en alltmer ökad jämställdhet mellan män och kvinnor är alltjämt bl. a. till följd av brist på daghemsplatser och arbetstillfällen flertalet kvinnor hemarbetande och ekonomiskt beroende av mannen. Några konkreta förslag om hur avvägningen bör göras mellan intresset av makarnas självständighet och önskemålet om makars likställdhet i ekonomiskt avseende föreligger inte och hovrätten anser sig i detta läge inte böra ingå i någon bedömning av hithörande problem. De skiftande förhållandena i äktenskapen och önskvärdheten av makars valfrihet kan dock enligt hovrätten synas tala för skilda förmögenhetsrättsliga system på grundval av såväl ekonomisk gemenskap som enskild äganderätt vilka i större utsträckning än som nu är fallet ger makarna möjlighet att själva välja den ordning som de kan finna passa dem. *Socialstyrelsen* finner att resonemanget om

kvinnans ekonomiska beroende i huvudsak gäller bestående äktenskap. Det torde därför enligt styrelsen redan nu finnas skäl att ta upp till diskussion i vilken utsträckning principen om den ekonomiska jämlikheten kan genomföras beträffande sådana äktenskap som ingås efter ändringarnas ikraftträdande. Styrelsen förutsätter i varje fall att utredningen återkommer till frågan i kommande betänkande. *Sociala centralnämnden i Göteborg* finner det angeläget att framhålla den bristande överensstämmelsen mellan de jämlikhetsidéer som förfäktas av utredningen och de möjligheter till förverkligande som samhället erbjuder. Så länge samhället inte klarar att helt tillfredsställande sörja för barntillsynen och ge kvinnor samma möjlighet till förvärvsarbete och lön som män, kan jämlikhet och ekonomiskt oberoende inte skapas all äktenskapslagstiftning till trots. För kvinnornas del blir resultatet ett ökat ekonomiskt beroende av samhället i stället för av männen. Eftersom kvinnan inte har en med mannen jämställd ställning i arbetslivet anser *sociala centralnämnden i Haparanda* att lagtexten bör utformas på ett sådant sätt att den medverkar till båda makarnas lika skyldighet till förvärvsarbete. Nämnden förutsätter att samhället i samband härmed vidtar sådana åtgärder att tillsynen och omsorgen om barnen och möjligheterna till gemenskap och kontakt inom familjen inte minskas. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* vill med hänsyn till bl. a. bristen på arbete särskilt för kvinnorna och svårigheten att ordna barntillsynen understryka vikten av att om en av makarna, oavsett om det är mannen eller kvinnan, vid äktenskapets upplösning får betydligt sämre ekonomiska förhållanden än den andra maken han eller hon garanteras ekonomiskt stöd antingen genom underhåll från den andra maken eller genom bidrag från samhället och framför allt ges möjligheter till yrkesutbildning och arbete. *LO* understryker vikten av att man i den kommande äktenskapslagstiftningen beaktar den faktiska situationen. Många gifta kvinnor har utfört sitt arbete i hemmet, de saknar yrkesutbildning och befinner sig i en ålder då det är mycket svårt att få kompletterande utbildning och arbete. Lagstiftningen måste skapa rättsregler som erbjuder trygghet även för denna grupp.

Ärkebiskopen och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* bejakar helt och oreserverat principen om ekonomisk jämlikhet makar emellan. Vad åter gäller önskan att skapa större frihet och självständighet för den enskilde framhåller de båda remissinstanserna att individens frihet och självständighet i det moderna välfärdssamhället aldrig kan hävdas på bekostnad av gemensamt ansvar och solidaritet. Speciellt måste denna avvägning vara betydelsefull i äktenskapet med dess djupa känslomässiga bindning mellan parterna. Denna har sitt naturliga komplement i ett ansvarstagande också på det ekonomiska området. Motsatsen kan leda till en försvagning av gemenskapen och rent av till ett upphävande av principen om makarnas jämlikhet.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser det ytterst viktigt att varje människa, antingen hon är gift eller ej, betraktas som en självständig individ vars rättigheter inte skall vara beroende av någon annan och att samhället därför måste garantera såväl män som kvinnor rätt till arbete och sociala förmåner oavsett civilstånd. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* framhåller att de föreslagna familjerättsreformerna måste följas av ökade insatser från samhället då det gäller könens jämställdhet och barnens trygghet. Obligatorisk förskola, bättre barntillsyn, fler utbildnings- och arbetstillfällen för speciellt kvinnor i alla åldrar blir naturliga

följdkrav. Samhällsplanering i fråga om bostäder m. m. för att tillgodose behovet av friare familjemönster, t. ex. storfamiljer, blir likaledes nödvändig.

Fredrika-Bremer-Förbundet betonar inför de sakkunnigas fortsatta arbete vikten av en förutsättningslös diskussion om de ekonomiska rättsverkningarna i äktenskapet. Den äktenskapslagstiftning som nu gäller har enligt förbundet ofrivilligt bidragit till att konservera könsrollsmönstret, trots att den egentligen varit ägnad att verka i motsatt riktning. En av de viktigaste orsakerna härtill torde vara att övrig lagstiftning, främst social- och skattelagar, tar särskild hänsyn till individens civilstånd och därvid utgår från föreställningen att mannen är skyldig att försörja hustrun. Ett sådant system skapar enligt förbundet otrygghet för båda parter. Förbundet har därför den uppfattningen att enbart en ny giftermålslagstiftning inte kan lösa problemen. Det är främst inom olika områden av sociallagstiftingen som en ändring måste komma till stånd. Enligt förbundets mening är det ytterst viktigt att varje vuxen människa, man eller kvinna, gift eller ogift, behandlas som en ekonomiskt självständig individ som har ansvar för sin egen och sina eventuella barns försörjning. Det krav på trygghet som individen i vårt samhälle har rätt att ställa bör inte bygga på känslor och känslomässiga relationer utan tryggheten bör tillförsäkras var och en genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder, socialförsäkringar och andra stödåtgärder från samhällets sida. Sådana åtgärder och system bör vara knutna direkt till den hjälpbehövande och oberoende av vederbörandes kön och civilstånd.

Sveriges frikyrkoråd, Frälsningsarmén, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* vänder sig mot tanken att familjelagstiftningen skall användas som ett instrument i reformsträvandena mot ett samhälle där varje vuxen individ kan ta ansvar för sig själv utan att vara ekonomiskt beroende av anhöriga och där jämlikhet mellan män och kvinnor är en realitet. De avvisar tanken att lagstiftningen skall användas så att enskilda medborgare med eller mot sin vilja måste organisera sitt familjeliv på ett nytt sätt och beröva medborgarna den elementära självbestämmanderätten i fråga om rollfördelningen inom äktenskapet. En försvagning av den ekonomiska gemenskapen mellan makarna är enligt lekmannaförbundet ägnad att verka försvagande på gemenskapen över huvud taget, sålunda även på det känslomässiga området.

2 Ingående av äktenskap

Förslagets inledande bestämmelse, GB 1 kap. 1 §, har mött viss kritik. *Hovrätten för Nedre Norrland* anmärker att lagrummet synes ge vid handen att mannen och kvinnan redan bildat familj då de beslutar att ingå äktenskap. Enligt hovrätten torde detta inte alltid vara fallet. Under alla omständigheter anser hovrätten det olämpligt att bygga inledningsstadgandet till den balk, som reglerar äktenskapet och ingen annan samlevnadsform, på ett sådant antagande. Hovrätten framhåller vidare att de sakkunniga genom att i inledningsparagrafen sammanställa äktenskapet med mannens och kvinnans familjegemenskap har velat uttrycka att balkens regler är avsedda för mellan man och kvinna upptagen samlevnad med familjefunktioner. Att så är fallet torde enligt hovrätten

vara så självklart, att saken inte behöver behandlas i lagen. Även föreskriften att äktenskapet förutsätter en föregående överenskommelse mellan mannen och kvinnan är enligt hovrättens mening överflödig. Hovrätten anser därför att inledningsstadgandet i dess helhet bör kunna undvaras och att det i allt fall bör omarbetas så, att relativsatsen helt bortfaller eller får en lämpligare utformning. *Malmö tingsrätt* finner inledningsbestämmelsen mindre lyckad. Enligt tingsrätten måste större krav än vanligt ställas på en bestämmelse som är avsedd att stå först i vår lagbok. Sådana krav är inte uppfyllda beträffande det föreslagna stadgandet. Från saklig synpunkt gör tingsrätten den anmärkningen, att det torde vara mycket sällsynt att kontrahenterna verkligen känner till vad som är föreskrivet i GB eller annorledes beträffande makar. Inte minst när det gäller utlänningar är det enligt tingsrätten verklighetsfrämmande att förutsätta att någon sådan kunskap existerar. *Ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* finner bestämmelsen ytterligt torftig.

Det bör här också nämnas att *statistiska centralbyrån* finner det vara en brist att det saknas en registrering i folkbokföringshänseende av samtliga faktiska familjebildningar dvs. även samboende som inte sker i form av äktenskap. Centralbyrån framhåller att det finns skäl att anta att samboendet utan formell vigsel ökat i betydande utsträckning under senare år. Dessa förändrade former för samboende i samhället, som alltså innebär att familjer bildas utan att detta registreras genom vigsel, har enligt centralbyrån medfört att folkbokföringens personregister och därmed befolkningsstatistiken ger en dålig beskrivning av den faktiska familjebildningen. Hur många familjer som existerar utan att de samboende makarna är formellt vigda finns det inga säkra uppgifter om. Detta är en brist som är besvärande i flera planeringssammanhang där man vill ha en riktig bild av familjestrukturen. Bristen på säkra uppgifter om ej gifta samboende försvårar också demografiska studier av t. ex. fruktsamheten. Om trenden från slutet av 1960-talet avseende ingångna äktenskap består, kommer den situationen att uppstå att statistiken blir helt oanvändbar för att i väsentliga avseenden beskriva det komplex som avser människornas samlevnadsförhållanden. Sammanfattningsvis framhåller centralbyrån önskvärdheten av att en registrering av samtliga familjebildningar kommer till stånd. Centralbyrån hemställer därför att de sakkunniga tar upp denna fråga till behandling och förklarar sig beredd att delta i det praktiska arbetet med att utarbeta ett registreringsförfarande.

2.1 Trolovning

Bland remissinstanserna råder nästan fullständig enighet om att bestämmelserna om trolovning i GB bör upphävas. *Svea hovrätt* och *hovrätten för Nedre Norrland* hyser dock viss tvekan inför avskaffandet av underhållsregeln i 1 kap. 6 §. *Svea hovrätt* håller närmast före att regeln inte helt spelat ut sin roll och att man, om den nu avskaffas, bör i det senare utredningsskedet överväga att ge den någon motsvarighet. Hovrätten pekar också på det allmänna spörsmålet om anspråk på avlidens kvarlåtenskap som kan tillkomma med honom sammanboende. *Hovrätten för Nedre Norrland* finner att det i avsaknad av närmare utredning är svårt att bedöma om underhållsregeln numera fyller något egentligt

behov. Visserligen har lagrummet rötter i ett förgånget rättssystem som byggde på kvinnans beroende av mannen för sin försörjning. I de fall där GB 1 kap. 6 § kan bli aktuell torde den avlidne och kvinnan ha sammanlevt, kanske under lång tid, och ofta torde ekonomisk gemenskap ha uppkommit mellan dem. Kvinnans andelsrätt enligt bestämmelsen kan därför enligt hovrätten ofta nog utgöra en socialt lycklig lösning som medverkar till att i viss mån jämställa henne med laggift hustru, vilket måste anses ligga i linje med neutralitet med avseende på olika samlevnadsformer. Hovrätten finner därför betänkligt att f. n. upphäva lagrummet och anser att frågan härom lämpligen bör hållas öppen i avvaktan på den förestående reformen av reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Även *Malmö tingsrätt* ifrågasätter om samtliga regler om trolovning kan undvaras. Även om trolovningen avskaffas såsom ett rättsligt institut, kommer självfallet det faktiska förhållandet ofta att föreligga att man och kvinna kommer överens om att ingå äktenskap och att de med utgångspunkt härifrån vidtar transaktioner av rättslig natur. Tingsrätten erinrar om att det i förarbetena till den gällande lagen bl. a. uttalas att trolovningen är ett familjerättsligt avtal och att det personliga band som uppstår mellan de trolovade påkallar särskilda rättsregler som i vissa viktiga hänseenden avviker från vad en tillämpning av allmänna förmögenhetsrättsliga grundsatser skulle leda till. Enligt tingsrättens uppfattning äger detta uttalande fortfarande giltighet. Till skillnad från de sakkunniga anser tingsrätten därför att ekonomiska frågor som uppkommer i samband med upplösningen av en trolovning knappast kan bedömas enligt allmänna förmögenhetsrättsliga regler. Det gäller frågor om ersättning för förlust till följd av åtgärd som en av de trolovade vidtagit före trolovningens upplösning vilken förlust det med hänsyn till omständigheterna är oskäligt att han ensam skall vidkännas. Tingsrätten förmodar att domstolarna, även om trolovningskapitlet upphävs, kommer att i viss utsträckning följa de principer som är upptagna däri och finner därför svårt att förstå vad som är att vinna genom att upphäva kapitlet.

Några remissinstanser påpekar att det utanför GB finns bestämmelser om trolovade. *Svea hovrätt* framhåller att ett upphävande av reglerna om trolovning i GB kräver följdändringar i bl. a. 4 kap. 12 och 13 §§ samt 36 kap. 3 § rättegångsbalken (RB). *Hovrätten för Nedre Norrland* finner det inte tillfredsställande att de som önskar upplysning angående innebörden av trolovningsbegreppet i nyssnämnda bestämmelser har att söka sig tillbaka till en upphävd lag. Mera rationellt enligt hovrättens mening vore att i övergångsbestämmelserna till den nya lagen införa ett stadgande med erinran om nu gällande GB 1 kap. 1 §. På sikt borde f. ö. enligt hovrättens uppfattning de nämnda bestämmelserna i RB ges en mera tidsenlig utformning så att det blir möjligt att ta hänsyn till faktisk samlevnad utan samband med trolovning. Samma uppfattning har *Malmö tingsrätt* som dessutom anser att det inte kan vara riktigt att upphäva lagrum med vetskap om att de även i fortsättningen skall ha betydelse för tillämpningen av andra stadganden. *Norrköpings tingsrätt* framför liknande synpunkter och *LO* föreslår att alla rättsregler som anknyter till trolovningsbegreppet görs till föremål för översyn. Enligt LO:s mening bör man inte bibehålla i vissa författningar rättsverkningar av ett institut som man, med rätta, avskaffat.

2.2 Hinder mot äktenskap

2.2.1 *Äktenskapsåldern*

Samtliga remissinstanser utom *Fredrika-Bremer-Förbundet* lämnar utan erinran att äktenskapsåldern oförändrat bestäms till 18 år. Förbundet anser åldersgränsen felaktig därför att tidiga äktenskap ofta verkar hämmande på kvinnornas intresse för yrkesutbildning. Om man strävar efter att uppnå ett samhälle där varje vuxen individ kan ta ansvar för sig själv bör äktenskapsåldern bestämmas så att det ges rimligt utrymme för yrkesutbildning. En faktisk samlevnad i yngre åldrar kan visserligen vara svår att hindra, men för den skull finns enligt förbundet inte skäl att utan invändning sanktionera den. Förbundet förordar därför att minimiåldern för ingående av äktenskap utan föregående dispensprövning ändras till 20 år för både män och kvinnor.

I fråga om möjlighet att få dispens från ålderskravet uttalar *Stockholms barnavårdsnämnd* rent allmänt att det från barnavårdens synpunkt inte längre torde föreligga några beaktansvärda skäl för att behålla dispensmöjligheten. Så som förhållandena numera gestaltat sig finns det enligt nämnden inte anledning att barn under 18 år skall kunna inordnas i ett regelsystem som de ofta torde sakna förutsättningar att bedöma. Nämnden framhåller också att antalet dispensärenden har minskat på ett markant sätt under senare år. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* förmodar att antalet dispensärenden med tiden kommer att bli allt mindre eftersom giftermål p. g. a. graviditet inte längre anses lika angeläget som tidigare och ungdomar ofta har möjlighet att bo tillsammans utan att gifta sig.

Bland remissinstanserna råder delade meningar om länsstyrelse eller barnavårdsnämnd i fortsättningen bör vara dispensmyndighet. *Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, sociala centralnämnderna i Kiruna* och *Göteborg, Kommunförbundet, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* tillstyrker eller lämnar utan erinran att beslutanderätten förläggs till barnavårdsnämnd. Flera av de nämnda instanserna understryker vikten av att föräldrarna hörs i dispensärendet. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att barnavårdsnämndens skyldighet att höra föräldrarna bör uttryckligen lagfästas om kravet på giftomannasamtycke slopas. Länsstyrelsen förordas som dispensmyndighet av *riksåklagaren, Malmö, Norrköpings, Falu* och *Härnösands tingsrätter, länsstyrelserna i Malmöhus* och *Jönköpings län, sociala centralnämnderna i Jönköping, Vetlanda, Lund* och *Uddevalla, Stockholms barnavårdsnämnd, statens socialvårdskonsulent i Göteborgs och Bohus län, ärkebiskopen, domkapitlen i Uppsala ärkestift* och *Lunds stift, socialutredningen, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* och *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna.* För bibehållande av länsstyrelsen som dispensmyndighet anses framför allt tala den risk för mindre likartad behandling, som kan beräknas bli följden om beslutanderätten i stället för på 24 länsstyrelser läggs ut på mer än 450 kommuner. Stockholms barnavårdsnämnd upplyser att nämnden, i motsats till vad som tycks vara fallet annorstädes, endast undantagsvis

avger yttranden till länsstyrelsen. Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att barnavårdsnämndens uppgift att verka som förebyggande, vårdande och omhändertagande organ inte kan sägas ligga i linje med en dispensgivning av ifrågavarande art, en uppfattning som också framförs i en reservation till Kommunförbundets yttrande.

2.2.2 *Giftomannasamtycke*

Vad gäller förslaget om slopande av kravet på giftomans samtycke till äktenskap av underårig är meningarna bland remissinstanserna delade. För ett slopande uttalar sig *socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, sociala centralnämnderna i Göteborg, Lund* och *Kiruna, socialnämnden i Luleå, Stockholms barnavårdsnämnd, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.* Det betonas emellertid att garantier måste skapas för att föräldrarna blir hörda i dispensärendet.

För bibehållande av krav på giftomannasamtycke uttalar sig *Stockholms, Malmö* och *Falu tingsrätter, länsstyrelserna i Malmöhus* samt *Göteborgs och Bohus län, statens socialvårdskonsulent i Göteborgs och Bohus län, barnavårdskonsulenten i Malmöhus län, domkapitlet i Lunds stift, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna, Riksförbundet kyrkans ungdom, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* och *Kristen demokratisk samling.*

Svea hovrätt, Norrköpings och *Härnösands tingsrätter, ärkebiskopen, domkapitlet i Uppsala ärkestift, socialutredningen* och *Moderata ungdomsförbundet* anser att krav på giftomannasamtycke i allt fall bör bibehållas för dem som är under 18 år. *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* ställer sig tveksamma till förslaget.

Enligt *hovrätten för Nedre Norrland* måste ett giftermål fortfarande anses innebära ett viktigt steg i ekonomiskt hänseende. Därvid är främst att märka att det i regel innebär att vardera maken erhåller giftorätt i den andres egendom. Egendomen är naturligen ofta av den art, att omyndig ej äger själv förfoga över den, såsom skänkt eller ärvd förmögenhet. Vidare åtar sig den omyndige i och med äktenskapet underhållsskyldighet gentemot sin make. Hovrätten finner det av anförda skäl tveksamt, om tiden ännu är mogen att frånta förmyndaren möjlighet att hindra eller uppskjuta ett äktenskap som enligt hans mening den underårige vid mognare betänkande inte skulle vilja ingå. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* framhåller att det visserligen är riktigt att en 18-åring numera kan vidta åtskilliga åtgärder och ingå vissa rättshandlingar utan förmyndarens medgivande. Ett ingående av äktenskap har emellertid så vittgående personliga och ekonomiska rättsverkningar att det kan ifrågasättas om ej förmyndarens tillstånd även i fortsättningen bör krävas. Föreningen pekar på att förmyndarens tillstånd fortfarande krävs för t. ex. upprättande av äktenskapsförord. *Svea hovrätt* anser inte att någon påtaglig utveckling i riktning mot ökad självständighet gentemot vårdnadshavaren är för handen när det gäller minderåriga som inte nått äktenskapsåldern och framhåller att det måste anses ligga i vårdnadsuppgiften att besluta om en så betydelsefull angelägenhet som äktenskap för barn som inte nått denna ålder. Föräldrarna måste förut-

sättas vara mest skickade och närmast till att bedöma den unges personliga förutsättningar för äktenskap. Om man reducerar deras bestämmanderätt till blott en rätt att få yttra sig i dispensärendet berövar man dem en vårdnadsfunktion och överför den till samhällsmyndighet, vilket innebär en opåkallad försvagning av familjebanden. *Stockholms tingsrätt* framhåller bl. a. att då giftomannen oftast är samma person som förmyndaren kan slopandet av samtycke från giftoman jämställas med en inskränkning i förmyndarens rätt att förvalta den omyndiges egendom. Så länge samtycke till äktenskapet från giftomannen/förmyndaren fordras, kan nämligen denne som villkor för samtycket ställa att de blivande makarna träffar äktenskapsförord, varigenom myndlingens egendom förklaras vara hans enskilda. Tingsrätten ifrågasätter därför om inte den föreslagna ändringen bör anstå och övervägas närmare i samband med den fortsatta utredningen om giftorättsgemenskapen mellan makar. *Malmö tingsrätt* anser att den underårige i allmänhet inte har det omdöme och den erfarenhet att han utan föräldrars stöd bör fatta ett beslut som i olika avseenden är av så avgörande betydelse som att ingå äktenskap. *Falu tingsrätt* ifrågasätter om det inte för ingående av kreditavtal och förfogande över egendom, som inte utgörs av arbetsinkomst eller av statliga medel som tillhandahållits för bosättning eller för högre studier, kan, åtminstone normalt sett, ställas lägre krav på mogenhet och omdöme än för beslut om inträde i äktenskap. Tingsrätten anser att det hade varit lämpligare att avvakta en allmän sänkning av myndighetsåldern än att nu släppa kravet på giftomannasamtycke till underårigs äktenskap. Även *Fredrika-Bremer-Förbundet* anför att frågan om ingående av äktenskap torde vara av avsevärt större vikt än de ekonomiska frågor som kringgärdas med bestämmelser om samtycke. Då lagstiftning ofta har ett avgörande inflytande på människors attityder finns det enligt förbundet risk för att ett slopande av föräldrasamtycke i detta avseende på lång sikt kan komma att innebära en nedvärdering av äktenskapets betydelse som varaktig förbindelse. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* påpekar bl. a. att frågan inte enbart gäller de ungas rätt att gifta sig utan även de skyldigheter och det ansvar de därigenom åtar sig och som kan vara alltför betungande för dem.

Barnavårdskonsulenten i Malmöhus län anser att det skulle vara upprörande och ägnat att över huvud taget ifrågasätta vårdnadsansvaret, om avgörandet skulle ligga hos barnavårdsnämnden och föräldrarna, som känner den unge bäst, inte ens skulle behöva yttra sig. Liknande synpunkter framförs av *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* och *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna.*

Föreningen Sveriges tingsrättsdomare anser att, om mental sjukdom inte längre skall utgöra hinder mot äktenskap, giftomans samtycke skall fordras, när den som önskar ingå äktenskap lider av rubbad själsverksamhet och är mellan 18 och 20 år. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* har samma uppfattning och anser att giftomans samtycke bör krävas så snart den som önskar ingå äktenskap är under 20 år. Det skulle eljest bli möjligt för en person mellan 18 och 20 år att gifta sig utan tillstånd av vare sig föräldrar eller myndighet, även om han av allt att döma kommer att omyndigförklaras vid uppnådd myndighetsålder.

Mot de sakkunnigas förslag att behålla kravet på giftomannasamtycke för omyndigförklarade har inte några invändningar rests under remissbehandlingen.

2.2.3 *Medicinska äktenskapshinder*

Övervägande antalet remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat utan erinran förslaget att mentala sjukdoms- och abnormtillstånd skall upphöra att vara äktenskapshinder. Förslaget tillstyrks uttryckligen av bl. a. *socialstyrelsen* och *medicinska fakulteten vid Karolinska institutet.*

Några remissinstanser uttrycker vissa betänkligheter mot förslaget. *Svea hovrätt* framhåller att det inte är uteslutet att nya medicinska rön kan medföra ändrad syn på de arvsbiologiska konsekvenserna av hindersfrihet. *Härnösands tingsrätt* och *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* ifrågasätter lämpligheten av att slopa ifrågavarande hinder. Tingsrätten anför att några praktiska olägenheter inte synes vara förbundna med den nuvarande ordningen och att det får anses föreligga skäl för att i varje särskilt fall pröva lämpligheten av ett äktenskap utifrån vetenskapliga bedömningsgrunder. Föreningen hyser motsvarande uppfattning och anser att de sakkunniga inte till fullo belagt sin uppfattning att vid vissa sjukdomstillstånd den sjuke, om han har barn, har alstrat dessa redan före sjukdomens början och att i andra fall sjukdomens art omöjliggör såväl äktenskap som barnalstring. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller att det undandrar sig länsstyrelsens bedömande vilka följder från genetisk synpunkt ett upphävande av de medicinska äktenskapshindren kan få. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* påpekar att ett slopande av mentala sjukdoms- och abnormtillstånd som äktenskapshinder kan få till följd att anhöriga till mentalsjuka personer i större utsträckning än f. n. söker få dem omyndigförklarade. *Sociala centralnämnden i Kiruna* hyser viss tvekan inför slopandet av de aktuella äktenskapshindren och betonar att det enbart får gälla sjukdom eller tillstånd, där hinder är klart omotiverat ur såväl medicinsk som arvsbiologisk synvinkel. Nämnden finner ett dispensförfarande motiverat ur social synvinkel när det gäller vissa former av sinnessjukdom och sinnesslöhet eller abnormtillstånd.

2.2.4 *Släktskaps- och svågerskapshinder*

Någon invändning mot avskaffandet av svågerskapshindren har inte framförts.

Övervägande antalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget att slopa hindret mot äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling. *Fredrika-Bremer-Förbundet* avstyrker dock förslaget i denna del, främst av omtanke om unga flickor som kan bli utsatta för inte önskat sexuellt umgänge. Flera remissinstanser vill behålla dispensförfarandet, nämligen *Norrköpings, Falu* och *Härnösands tingsrätter, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* samt *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare.* Norrköpings tingsrätt anser att det kan finnas speciella skäl som talar för att undantagsvis syskon bör få gifta sig med syskons avkomling. Tingsrätten finner det dock önskvärt att det görs en utredning i varje särskilt fall, om det föreligger speciella genetiska risker. Det finns säkert många människor som anser etiska skäl tala mot äktenskap mellan syskon och annat syskons avkomling. Såväl Norrköpings tingsrätt som de andra remissinstanserna som uttalat sig för ett bibehållande av dispenskravet anser att samma dispenskrav bör gälla för tillåtande av äktenskap mellan syskon och annat syskons avkomling som för äktenskap mellan halvsyskon. Det anser också *socialstyrelsen* som framhåller att ett släktgifte alltid innebär en ökad risk för avkomman att träffas av autosomalt recessivt arvsbetingade lyten och sjukdomstillstånd. Slopas

dispensförfarandet kan parterna bibringas den felaktiga uppfattningen att en sådan äktenskapskombination inte innebär någon ökad risk för gemensamma barn.

Förslaget om tillåtande av äktenskap mellan halvsyskon efter dispens tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Förslaget tillstyrks uttryckligen av bl. a. *socialstyrelsen* och *medicinska fakulteten vid Karolinska institutet. Folkpartiets ungdomsförbund* anser att dispenskrav inte är erforderligt eftersom det inte är lagstiftningens uppgift att markera någon attityd i frågan.

Fredrika-Bremer-Förbundet avstyrker förslaget. Några remissinstanser är tveksamma. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ifrågasätter sålunda om förbud mot äktenskap mellan halvsyskon alls bör göras dispensabelt. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller att det kan vara förenat med vissa risker att upphäva tabuföreställningar mellan syskon och att lagstiftningen därför även i fortsättningen bör sträva efter att verka som en skyddslagstiftning i detta hänseende. *Barnavårdskonsulenten i Malmöhus län* framför liknande synpunkter. *Domkapitlet i Västerås stift* är tveksamt mot förslaget främst därför att det indirekt kommer att innebära att samlag mellan halvsyskon inte längre blir straffbart. *Norrköpings tingsrätt* framhåller att samlag mellan halvsyskon säkerligen är straffbelagt i de flesta länder från vilka invandrarna i Sverige kommer och att ett här ingånget äktenskap mellan nära släktingar skulle kunna medföra straff för de äkta makarna i deras hemland. En sådan omständighet bör enligt tingsrätten beaktas i ett dispensärende.

Svea hovrätt anmärker att det inte torde vara alldeles självklart för allmänheten om släktskap genom adoption utgör äktenskapshinder. Hovrätten anser därför att GB bör ge upplysning i saken samt att det möjligen även borde klart utsägas att hinder ej heller föreligger för äktenskap mellan adoptant och adoptivbarn, om inte detta kan anses vara tillfredsställande lagreglerat med bestämmelsen i 4 kap. 7 § FB.

Hovrätten för Nedre Norrland anmärker att förslagets 1 kap. 8 § har fått en olycklig avfattning och att i lagrummet borde markeras att det är ett nytt äktenskap som är förbjudet för den redan gifte.

2.3 Hindersprövning

Övervägande antalet remissinstanser lämnar utan erinran de sakkunnigas förslag till reformering av hindersprövningen. *Hovrätten för Nedre Norrland* påpekar emellertid att termen tillstånd i 1 kap. 10 § 2 mom. i dess föreslagna lydelse måste antas inbegripa även sådant samtycke från förmyndare, som avses i 1 kap. 6 §. Begreppet samtycke kan emellertid inte anses täckt av termen tillstånd. Lagrummet bör därför enligt hovrätten omredigeras så att förmyndarsamtycket särskilt nämns. 1 kap. 10 § 3 mom. andra stycket har vidare enligt hovrättens mening fått en så otymplig utformning att det bör omarbetas. Därvid bör enligt hovrätten beaktas att åläggandet riktar sig till envar av de båda sökandena.

Riksskatteverket motsätter sig förslaget om avskaffande av äktenskapsbetyg. De uppgifter som behövs för hindersprövningen beträffande den andre kontrahenten bör grundas på den primära registreringen i församlingsliggare (personakten) och bör ha meddelats skriftligen till hindersprövande myndighet om riktig hindersprövning skall kunna säker-

ställas. De sakkunnigas förmodan att det med datateknikens hjälp framdeles skall gå snabbt att få fram alla nödvändiga uppgifter för hindersprövning är vidare alltför optimistisk eftersom det förutsätter ett centralt personregister och viss ADB-utrustning hos hindersprövande myndighet. Länsstyrelsernas register är dessutom sekundära i förhållande till kyrkobokföringen. Då lysningsförfarandet avskaffades och ersattes med den nuvarande hindersprövningen synes kyrkobokföringens fullständighet och tillförlitlighet ha bidragit till att man ansett sig kunna undvara ett kungörelseförfarande (jfr prop. 1968: 136 s. 38). När kungörelseförfarandet väl är avskaffat bör man enligt riksskatteverket inte grunda hindersprövningen på ett sämre register än tidigare. Äktenskapsbetyget har dessutom en viktig funktion i internordiska sammanhang. När en här i landet bosatt medborgare i annat nordiskt land ansöker om hindersprövning i hemlandet behöver han ett intyg om vad kyrkoböckerna i Sverige innehåller beträffande hans äktenskapsbehörighet. I sådana fall brukar äktenskapsbetyg utfärdas. Annat lämpligt betyg finns inte. Äktenskapscertifikat kan endast utfärdas för svensk medborgare och personbevis godtas inte alltid av den utländska myndigheten. Äktenskapsbetyg utfärdas f. n. på blankett enligt formulär som fastställs av riksskatteverket. Uppgift skall lämnas om bl. a. namn och personnummer, för änkling (änka) avliden makes namn, sista kyrkobokföringsort och dödsdag, omyndighetsförklaring och, om det gäller en utlänning, hur länge han varit kyrkobokförd i Sverige. Uppgiften om avliden makes namn behövs därför att pastorsämbete har skyldighet att i vissa fall sända underrättelse om änklings eller änkas vigsel till rätten i den ort där förra maken var kyrkobokförd vid dödsfallet. Utländsk medborgare, som är bosatt i Sverige sedan minst två år, har enligt lagen (1904: 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap rätt att ingå äktenskap här enligt svensk lag om båda de trolovade begär det. Uppgiften i äktenskapsbetyget om utlännings kyrkobokföring underlättar den hindersprövande myndighetens bedömning av förutsättningarna för hindersprövning enligt svensk lag. Sådana uppgifter kommer den hindersprövande myndigheten att behöva även i fortsättningen och likaså uppgift om omyndighetsförklaring eftersom även enligt de sakkunnigas förslag den som är omyndigförklarad skall ha samtycke av förmyndaren för att ingå äktenskap. De behövliga uppgifterna bör enligt riksskatteverket meddelas i en fast form (blankett) på i princip det sätt som nu sker. Som ett alternativ till den nuvarande ordningen att mannen skall medföra äktenskapsbetyg, om han är kyrkobokförd i annan församling än den där hindersprövningen verkställs, bör den hindersprövande myndigheten, om så begärs, kunna anskaffa äktenskapsbetyg (eller dess motsvarighet) från pastorsämbetet i mannens kyrkobokföringsort. Ett sådant förfarande torde dock i de flesta fall komma att ta längre tid än om personen själv medför betyget.

Föreningen Sveriges tingsrättsdomare motsätter sig att hindersprövningen flyttas från pastorsämbetet.

2.4 Formen för ingående av äktenskap

Remissopinionen är splittrad i fråga om de sakkunnigas förslag till ändrade regler om formen för ingående av äktenskap. Bland de remissinstanser som tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget att er-

sätta de nuvarande vigselformerna med ett anmälningsförfarande märks *hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms* och *Falu tingsrätter, socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, länsstyrelserna i Malmöhus* och *Norrbottens län, sociala centralnämnderna i Göteborg, Kiruna* och *Haparanda, socialnämnden i Luleå, ärkebiskopen, domkapitlen i Uppsala ärkestift, Stockholms* och *Västerås stift, statistiska centralbyrån, riksskatteverket, LO, Statstjänstemännens riksförbund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges frikyrkoråd,* samt *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund. Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att den modell som förordas av de sakkunniga bör kunna tillgodose alla väsentliga krav. Länsstyrelsen finner det riktigt att lagstiftningen inte tar hänsyn till ceremonier men påpekar att många människor ändå vill ge äktenskapets ingående en högtidlig inramning och att i sådana fall de vid betänkandet fogade, väl utformade ceremoniförslagen bör kunna komma i fråga. Även *ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* finner det riktigt att man i ett samhälle där det föreligger skilda önskemål att kringgärda inträdet i äktenskapet med olika högtidsformer överlåter valet av vigselceremoni eller högtidlighet åt de enskilda kontrahenterna medan man låter äktenskapet konstitueras av makarnas anmälan och anmälningens mottagande av därtill utsedda befattningshavare. Vikten av att det skapas möjlighet för dem som så önskar att ge äktenskapets ingående en högtidlig inramning betonas även av *socialnämnden i Luleå, Folkpartiets kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund* och *Folkpartiets ungdomsförbund.* Det framhålls bl. a. att en väg att skapa sådan möjlighet är att alla de som har vigselrätt för kyrklig eller borgerlig vigsel generellt utses till anmälningsmottagare. Väsentligt för *domkapitlet i Västerås stift* är att anmälningsförfarandet inte blir bundet till viss lokal och att samtliga präster inom svenska kyrkan ges behörighet som anmälningsmottagare.

Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer finner den av de sakkunniga föreslagna anmälningsformen väl enkel och innehållslös. Den saknar klar markering av det personligt viktiga i den rättshandling som företas. Som ett stöd för makarna skulle det i och för sig vara önskvärt att alla civila alternativ för äktenskaps ingående kunde ges en utformning som åtminstone täcker ett innehåll av det slag som i betänkandet exemplifieras med de av författarna Per Anders Fogelström och Bo Setterlind upprättade utkasten. I likhet med de sakkunniga anser samarbetsorganet vidare att den som önskar ge anmälningen en ceremoniell inramning inte skall behöva delta i dubbla förfaranden. För att förhindra en sådan effekt fordras inte bara att den som förrättar ceremonin är behörig mottagare av anmälan utan också att vigseln resp. den civila ceremonin utformas på ett sådant sätt att den i sig innehåller de juridiskt konstitutiva elementen. Samarbetsorganet finner det därför angeläget att det i propositionen klart uttalas att de juridiskt avgörande momenten kan genomföras som led i den kyrkliga vigselakten resp. i den civila ceremonin. Motsvarande uppfattning har *ärkebiskopen, domkapitlet i Uppsala ärkestift* och *Sveriges frikyrkoråd.*

Åtskilliga remissinstanser ställer sig kritiska till det föreslagna anmäl-

ningsförfarandet och anser, i likhet med reservanterna Gustafsson och Sundberg, att detta inte markerar den betydelse äktenskapet har i samhället och för kontrahenterna. Det framhålls särskilt att 85 % av äktenskapen ingås i den mest ceremoniella formen, den kyrkliga vigseln. Några remissinstanser ifrågasätter om inte den nuvarande ordningen för kyrklig eller borgerlig vigsel bör bibehållas vid sidan av det föreslagna anmälningsförfarandet. Andra avvisar helt de sakkunnigas förslag.

Länsstyrelsen i Jönköpings län menar att det bör stå parterna fritt att välja mellan en enkel anmälan till den lokala folkbokföringsmyndigheten och kyrklig eller borgerlig vigsel. Motsvarande uppfattning framförs av *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare. Socialutredningen* ifrågasätter om inte toleransen kräver att lagstiftningen medger en form för äktenskapets ingående, den kyrkliga vigseln, som motsvarar den innebörd äktenskapet tilläggs av en stor del av befolkningen. Utredningen anser därför att frågan om den kyrkliga vigseln bör behållas som en alternativ form för äktenskaps ingående förtjänar närmare överväganden. *Frälsningsarmén* framhåller att de tre former av vigsel, kyrklig, frikyrklig och borgerlig, som nu finns i Sverige tillfredsställer religionsfrihetens krav och att det därför inte finns några skäl att beröva dessa vigslar deras juridiska funktion. Frälsningsarmén anser dock att det i vissa fall kan finnas behov av en förenklad borgerlig vigsel av anmälningskaraktär.

Svea hovrätt finner inte de skäl som de sakkunniga förebragt för en reform av formerna för ingående av äktenskap tillräckligt starka för att den nuvarande ordningen skall överges. Även om den "högtidliga inramning" som de sakkunniga finner vara möjlig att ge förfarandet innebär att något av de nuvarande vigselformerna lever kvar, anser hovrätten att övergången till det nya ändå medför ett väsentligt avsteg från invanda föreställningar. Man ser nu äktenskapet komma till stånd i det ögonblick vigselförrättaren förklarar parterna för äkta makar. Med det föreslagna anmälningsförfarandet, som kan följas av privata arrangemang, kommer den nuvarande enhetligheten att brytas. *Malmö tingsrätt* finner inte att det föreslagna anmälningsförfarandet som form för äktenskapets ingående från någon synpunkt innebär fördelar i jämförelse med nu rådande ordning. Det är enligt tingsrättens uppfattning inga överord att säga att det föreslagna förfarandet är torftigt och fjärmat från den verklighet det rör sig om. Tingsrätten är visserligen ense med de sakkunniga om att lagen bör ställa sig neutral till religiösa och andra föreställningar angående äktenskaps ingående, att formen för ingåendet skall vara ägnad att säkra bevisningen om äktenskapets tillkomst, att frivilligheten i kontrahenternas överenskommelse såvitt möjligt måste säkerställas samt att dubbla förfaranden bör undvikas. Tingsrätten finner det dock svårt att inse att de i GB givna särskilda bestämmelserna om kyrklig och borgerlig vigsel skulle gynna — eller missgynna — religiösa föreställningar. Tingsrätten bestrider också bestämt de sakkunnigas uppfattning att benämningen vigsel bör undvikas, därför att den anknyter till den religiösa uppfattningen om äktenskapet som ett sakrament. Även om ordet vigsel tidigare haft en religiös anknytning, torde denna numera vara helt borta. Det är tingsrättens bestämda mening att det stora flertalet av dem som i dag vigs borgerligt skulle önska inte en förenklad utan i stället en något mera högtidlig form för den borgerliga vigseln. Det finns där-

för enligt tingsrättens mening inte skäl att av hänsyn till den lilla grupp som önskar ingå äktenskap helt utan ceremonier reformera formerna för äktenskaps ingående på ett sätt som på goda grunder kan antas strida mot flertalets önskningar. Snarare torde det vara motiverat att för dem som vill ingå äktenskap utan kyrklig vigsel skapa möjlighet att välja mellan ett förenklat och ett mera ceremoniellt formulär. I vart fall kan det vara skäl att jämka vissa uttryck i det nuvarande borgerliga vigselformuläret. Uttrycken "att älska i nöd och lust" och "löfte om trohet för livet" synes ställa krav på parterna, som kan uppfattas som alltför starka. *Härnösands tingsrätt* och *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framför motsvarande synpunkter.

Även *Norrköpings tingsrätt* delar reservanterna Gustafssons och Sundbergs uppfattning i fråga om formerna för äktenskaps ingående och framhåller att det ibland efter en borgerlig vigsel händer, att de nya makarna uttalar besvikelse över ceremonins enkelhet och korta varaktighet. Om de sakkunnigas förslag genomförs finner tingsrätten det troligt att det stora flertalet trolovade med tanke på det onekligen mycket betydelsefulla steg de tar kommer att vilja ha en högtidlig inramning, när de gifter sig. En sådan inramning kan ges inom kyrkans ram och, om erforderliga medel anslås därtill, även inom borgerlig ram genom särskilt förordnade vigselförrättares försorg. Skall valfrihet garanteras måste staten ta på sig kostnaderna för en mera högtidlig borgerlig vigselceremoni.

Domkapitlet i Lunds stift ifrågasätter om inte genom själva formen för äktenskapets ingående handlingens vikt bör understrykas. Domkapitlet vill för sin del vidare göra gällande att det för både samhället och de enskilda som vill ingå äktenskap är en hjälp och ett värde, att det till parternas offentligt deklarerade överenskommelse — i anmälans form — knyts en "vigselakt" av valfri borgerlig eller kyrklig karaktär, genom vilken sakens dignitet markeras och den principiella grundsynen på rikedomen i en trofast gemenskap mellan två makar kommer till uttryck. För människornas skull bör äktenskapets ingående kringgärdas av mera innehållsmättade former än vad anmälningsförfarandet kan erbjuda. En sålunda utformad akt kan visserligen, som de sakkunniga föreslår, göras helt frivillig, men därmed har samhället i viss mån markerat en neutralitet som kan synas innebära att också valet av samlevnadsform helt är vederbörandes privatsak eller åtminstone att de ekonomisk-juridiska följder av äktenskapet som inträder i och med att anmälan blivit mottagen är det enda som tillmäts vikt från samhällets synpunkt.

De sakkunnigas förslag avstyrks vidare av *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Moderata ungdomsförbundet, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Katolska biskopsämbetet, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna, Riksförbundet kyrkans ungdom* och *Kristen demokratisk samling. Filadelfiaförsamlingen* kan för sin del inte finna några skäl att bryta sönder den nuvarande ordningen, som enligt församlingens mening på ett tillfredsställande sätt säkrar samvetsfriden. Skulle det av utredningen föreslagna anmälningsförfarandet införas, anser församlingen det vara ett absolut önskemål att det i den kommande lagtexten anges, att mottagandet av anmälan skall anses ske i den högtidliga akten — civil ceremoni eller kyrklig vigsel — då sådan kommer till stånd.

Katolska biskopsämbetet ställer frågan varför staten skall till motta-

gare av anmälningar om äktenskap utse präster i skilda samfund, när man helt frångått den med den kristna synen förenliga uppfattningen av äktenskapets innehåll och betraktar påföljande kyrkliga ceremonier som rättsligt helt ovidkommande. Ämbetet finner det uppenbart att den föreslagna ordningen kommer att för många effektivt kamouflera den djupgående förändring som gjorts i äktenskapets innehåll genom att man så litet som möjligt förändrar de yttre omständigheterna. Förslaget ställer, om det antas, den katolska kyrkan inför flera alternativ. Eftersom den svenska lagen i så fall skulle betrakta den katolska vigseln som en ren nullitet, och det föreslagna anmälningsförfarandet enligt katolsk syn inte omedelbart konstituerar ett äktenskap, låge det måhända närmast till hands att katolska kyrkan å sin sida betraktade anmälningen som en helt frivillig och privat handling. Då skulle nupturienterna själva fritt få avgöra om de genom en anmälning ville betraktas som gifta ur den borgerliga rättens synvinkel eller om de nöjde sig med att kyrkan beseglade deras förbund. Ämbetet framhåller att denna fråga inte är rent teoretisk, eftersom det redan nu tydligen finns gott om personer som menar att det medför olägenheter att registreras som gifta. I allmänhet är dock den katolska kyrkan angelägen att, så långt kanonisk rätt tillåter det, överensstämmelse i civilstånd skall föreligga enligt kyrklig och borgerlig lag. Samma intresse har staten haft i länder med obligatoriskt civiläktenskap. Regeln är att antingen är kyrklig vigsel borgerligt giltig eller är den förbjuden utan föregående borgerlig ceremoni. Ämbetet anser det tvivelaktigt om katolska präster kan ålägga de troende att göra anmälning om äktenskap i en form som enligt katolsk uppfattning inte i sig betyder någonting, liksom om katolska präster kan åläggas medverka vid mottagande och prövning av dylika anmälningar. Ämbetet skulle därför finna ett reellt och otvetydigt obligatoriskt civiläktenskap där ingen tvekan om dess förhållande till den kyrkliga vigseln kunde uppstå vara att föredra framför det föreslagna tvetydiga förfarandet. Reservanternas förslag om ett fortsatt fakultativt civiläktenskap, där den kyrkliga vigseln alldeles som nu skulle vara äktenskapskonstituerande, är enligt ämbetets uppfattning en bättre lösning än den betänkandets majoritet föreslår. Biskopsämbetet framhåller vidare att den föreslagna lagstiftningen berör den katolska kyrkan också i ett annat avseende, nämligen vid det kyrkliga avgörandet om en person lever i ett enligt romersk katolsk rätt giltigt äktenskap eller ej. Denna fråga aktualiseras inte sällan då en gift person vill övergå till katolska kyrkan eller en frånskild ingå äktenskap med en katolik. Hittills har presumtionen varit att den som ingått äktenskap enligt svensk borgerlig ordning därmed ingått ett giltigt äktenskap. Ett äktenskap med anmälning utan någon hänvisning till livsvarighet och trohet kan däremot inte betraktas som ett äktenskap, utan särskild bevisning skulle behövas för att styrka att så vore fallet.

Riksförbundet kyrkans ungdom framhåller att de sakkunnigas förslag innebär att det inte längre skall vara parternas offentligt och vid samma tillfälle uttalade ja till äktenskapet som skall konstituera detta utan en klart byråkratiserande åtgärd vidtagen av tredje man, nämligen mottagande av anmälan. Förbundet anser detta innebära ett intrång i människors personliga integritet och befarar att det kan medföra att kontrahenter i framtiden tar avstånd från den borgerligt-civila-rättsliga delen av äktenskapsingåendet och förlägger hela sitt äktenskapsslutande till

en privat handling, där de själva tillåts vara subjekt, och reglerar de rättsliga behoven via privaträttsliga kontrakt.

Malmö tingsrätt, domkapitlet i Lunds stift och *Kristen demokratisk samling* berör särskilt frågan om prästs vigselskyldighet, om den nuvarande ordningen med kyrklig vigsel bibehålls, och ansluter sig till det av presidenten Kjellin utarbetade förslag som Gustafsson och Sundberg redogör för i sin reservation.

I några remissvar berörs frågan om vad som skall anses vara det konstitutiva momentet vid anmälan om ingående av äktenskap. *Svea hovrätt* påpekar att majoritetsförslaget enligt motivuttalanden innebär att det konstitutiva momentet vid ingående av äktenskap är mottagarens godkännande av den gjorda anmälningen men att den föreslagna lagtexten (1 kap. 2 §) anger att äktenskap ingås genom mannens och kvinnans gemensamma anmälan. *Hovrätten för Nedre Norrland* framhåller att mottagandet av anmälningen måste förenas med en prövning från mottagarens sida av att de villkor är uppfyllda som gäller för att ett äktenskap skall uppkomma. Hovrätten anser att intresset av ordning och klarhet kräver att ett besked lämnas om utfallet av prövningen och att detta besked, om det innebär att anmälningen godtas, tilläggs konstitutiv betydelse för äktenskapets uppkomst. Av mindre betydelse synes vara huruvida beskedet får formen av ett enkelt muntligt uttalande, en muntlig förklaring av de trolovade för äkta makar eller en skriftlig förklaring i form av bevis om äktenskap. Hovrätten påpekar att de sakkunniga i denna fråga har anfört att krav på en konstitutiv förklaring från mottagarens sida skulle betaga giftermålet något av dess karaktär av en parternas angelägenhet samt förklarat sig angelägna att undvika att äktenskapets ingående framstår som en förrättning under ledning av det allmännas företrädare. De värderingar som ligger bakom denna de sakkunnigas ståndpunkt kan hovrätten inte dela. Äktenskapet är en för samhället så betydelsefull institution, och dess ingående är förenat med så många och även från det allmännas synpunkt djupt ingripande rättsföljder, att intresset av reda och klarhet måste ges hög prioritet. Även *Malmö tingsrätt* finner det oriktigt att i lagen ange anmälan som form för äktenskapets uppkomst när det konstitutiva momentet i verkligheten är mottagarens godkännande av anmälningen. Anmälan utgör endast ett moment i förfarandet och kan avvisas. Det förefaller tingsrätten som om termen "anmälan" valts endast för att undgå att klargöra att det i själva verket är fråga om en förrättning under ledning av en representant för det allmänna. Tingsrätten har svårt att förstå de sakkunnigas rädsla för detta förhållande eftersom det inte innebär att man äventyrar frivilligheten i parternas överenskommelse eller betar giftermålet något av dess karaktär av en parternas angelägenhet. *Socialstyrelsen* anser att det av lagtexten borde klarare framgå från vilken tidpunkt ett äktenskap skall anses ingånget. Ett godkännande eller en avvisning av anmälan torde nämligen inte alltid kunna ske omedelbart efter mottagandet. Mottagaren kan behöva viss tid för att pröva huruvida företett hindersprövningsintyg är giltigt eller för att genom frågor till parterna bringa klarhet i om dessa gör anmälan av fri vilja och med insikt om dess innebörd. Uppkomsten av äktenskapet borde därför rimligen vara knuten till någon positiv åtgärd från anmälningsmottagarens sida. I annat fall måste mottagaren avvisa en anmälan redan på den grunden att han misstänker att skäl för avvisning kan föreligga. *Riksförbundet kyrkans ungdom* finner

det vara en besvärande brist hos de sakkunnigas förslag att något exakt konstitutivt moment inte föreligger.

Malmö tingsrätt befarar att anmälningssystemet inte är ägnat att i samma utsträckning som de nuvarande vigselformerna säkerställa frivilligheten i parternas överenskommelse att ingå äktenskap. Tingsrätten uttalar att det inte torde kunna krävas att mottagaren av anmälningen genom frågor till kontrahenterna undersöker om de fullt frivilligt undertecknat anmälningen och fortfarande står fast vid denna. Det torde också vara svårt för mottagaren av anmälan att konstatera om vederbörande, t. ex. en utlänning, verkligen förstått vad han skrivit under. I en mycket stor del av de vigslar som förrättas vid tingsrätten är åtminstone en av kontrahenterna utlänning. Tingsrätten befarar vidare att den omständigheten att det inte skall vara obligatoriskt att använda ett bestämt formulär vid anmälan kan medföra tillämpningssvårigheter. Tingsrätten förordar bestämt att anmälan skall ske enligt fastställt formulär och påpekar att detta inte innebär att anmälan måste ske på fastställd blankett. Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* gör invändningar mot att anmälan inte skall behöva ske enligt fastställt formulär, eftersom det kan medföra risk för formella fel. Varje behörig mottagare bör enligt länsstyrelsen vara försedd med formulär.

Domkapitlet i Västerås stift önskar att regler ges om protokollföring vid mottagande av anmälning. Om anmälningsmottagaren inte finner styrkt att parterna gör anmälningen av fri vilja och med kännedom om äktenskapets innebörd – någon av kontrahenterna kan i sitt uppträdande förefalla alkohol- eller narkotikapåverkad – bör det vara värdefullt att motiveringen för avvisningsbeslutet intas i ett sådant protokoll. Detta kan sedan ligga till grund vid eventuella besvär i ärendet. Domkapitlet föreslår i rättssäkerhetens intresse en översyn vad beträffar avvisningsfallen.

Några remissinstanser berör särskilt den omständigheten att i de sakkunnigas förslag inte ställs krav på medverkan av vittnen vid giftermålet och påpekar att, om förslaget genomförs, den i Sverige gällande ordningen för ingående av äktenskap kommer att avvika från den av Sverige biträdda FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap. För bibehållande av vittneskravet uttalar sig *hovrätten för Nedre Norrland, Malmö, Norrköpings* och *Härnösands tingsrätter, domkapitlen i Lunds* och *Västerås stift, riksskatteverket, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Moderata ungdomsförbundet, Sveriges frikyrkoråd, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna, Riksförbundet kyrkans ungdom* och *Kristen demokratisk samling.*

Enligt *hovrätten för Nedre Norrland* kan det vara riktigt, som de sakkunniga förmodar, att avvikelser från FN-konventionen inte är av den art, att äktenskap som ingåtts enligt den föreslagna ordningen skulle löpa risk att inte godkännas i konventionsstat. En lagändring som står direkt i strid mot ett internationellt åtagande bör emellertid enligt hovrättens mening inte genomföras utan mycket starka skäl. Sådana skäl kan inte anses föreligga i förevarande fall. Tvärtom har vittneskravet inte oväsentliga funktioner att fylla. Vittnena utövar vid sidan av anmälningsmottagaren en kontroll över att kontrahenternas samtycke till äktenskapet

avges av fri vilja och eljest på ett rättsligt giltigt sätt. Vittnenas iakttagelser kan tjäna som bevisning vid eventuella framtida tvister angående äktenskapets ingående. Deras närvaro tjänar också som en påminnelse om och understryker att det är ett betydelsefullt steg som parterna ämnar ta. Någon risk för att vittneskravet skulle otillbörligt tynga förfarandet anser hovrätten inte föreligga. Hovrätten förordar därför i likhet med reservanterna att kravet på vittnens närvaro vid äktenskaps ingående bibehålls. Att vittnen inte närvarit bör dock, liksom enligt nu gällande ordning, inte medföra äktenskapets ogiltighet.

Malmö tingsrätt anser i och för sig inte att det är nödvändigt med vittnen vid ett sådant anmälningsförfarande som de sakkunniga har föreslagit. Utan vittnen blir formen för äktenskapets ingående mindre formell och högtidlig. Vittnena har emellertid en viktig funktion genom att för vigselförrättaren/mottagaren av anmälan styrka kontrahenternas identitet. Om man avstår från vittnen, måste man därför se till att kontrahenterna på annat sätt styrker sin identitet. Tingsrätten finner ett särskilt lagstadgande härom erforderligt. *Domkapitlet i Lunds stift* framhåller att ett vittnesförfarande bör vara ett naturligt komplement och ett stöd för mottagaren av anmälan, särskilt som kretsen av mottagare avses bli ganska vid och inte begränsas till personer med juridisk kompetens eller offentlig ämbetsmannaställning. Att anmälan skall göras i vittnens närvaro kan knappast anses vara ett större intrång i privatlivet än i övriga fall då vittnen krävs vid rättshandlingar. *Riksskatteverket* hade önskat en närmare belysning av de sakkunnigas uttalande om att äktenskap som har ingåtts i överensstämmelse med de föreslagna reglerna inte torde löpa risken att inte godkännas i konventionsstat. Verket framhåller att det i Sverige varje år ingås ett stort antal äktenskap där kontrahenterna eller den ena av dem är utländska medborgare. Det förekommer visserligen även med nu gällande lagstiftning att sådant äktenskap inte godkänns i den utländska kontrahentens hemland. Men det vore enligt riksskatteverket olyckligt om ändrad lagstiftning skulle medföra en ökad tendens i andra länder att inte erkänna äktenskap som ingås i Sverige.

Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare ställer sig frågande till de realistiska förutsättningarna för en anmälningsmottagare att göra en bedömning av makarnas rättshandlingsförmåga och graden av deras vilja att ingå äktenskapet. Ledamoten Romanus' alternativ med giftermålsvittne ger enligt föreningen mottagaren större möjlighet att bedöma frivilligheten och rättshandlingsförmågan hos parterna.

Flera remissinstanser framför synpunkter i frågan om vilka personer som skall utses till mottagare av anmälan om äktenskaps ingående.

Malmö och *Norrköpings tingsrätter* anser att det inte finns anledning att anlita domare som mottagare av anmälan om vigsel. Norrköpings tingsrätt finner lämpligt att anmälningsförfarandet förläggs till folkbokföringsmyndighet.

Hovrätten för Nedre Norrland finner med hänsyn till de viktiga allmänna intressen som är knutna till äktenskapet att det är av största vikt att uppdraget som mottagare endast anförtros personer, som kan förväntas fullgöra uppgiften med omsorg och insikt. För att största säkerhet och likformighet skall uppnås i detta hänseende bör enligt hovrättens mening, i den mån Kungl. Maj:t uppdrar åt myndighet att utse motta-

gare, uppdraget förenas med instruktioner i vilka riktlinjer ges för myndighetens val av mottagare. *Falu tingsrätt* framför liknande synpunkter och framhåller vikten av att man iakttar större restriktivitet och selektivitet än som blir fallet om man följer de allmänna synpunkter som anläggs av de sakkunniga. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser i likhet med *sociala centralnämnden i Uddevalla* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* att anmälan bör få ske endast till den lokala folkbokföringsmyndigheten. Kvinnoförbundet understryker lämpligheten av att den myndighet som handhar hindersprövningen också är den som mottar anmälan. Centralnämnden påpekar att ju flera mottagarna är desto större risk föreligger för att oklarheter kan uppstå i samband med anmälningsförfarandet.

Riksskatteverket menar att kretsen av civila mottagare som inte är statliga tjänstemän bör göras snäv med hänsyn till risken för uppkomsten av ogiltiga äktenskap. Även *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* anser att kretsen av dem som blir skyldiga att motta anmälan kan begränsas, särskilt som endast ett fåtal torde komma att begagna sig av ett anmälningsförfarande utan vigselceremoni.

Folkpartiets kvinnoförbund finner viktigt att det råder full valfrihet i fråga om den ceremoniella ramen kring anmälningsförfarandet och att alla människor, oavsett var de bor i landet, bör ha rätt och möjlighet att välja mellan största enkelhet och olika former av ceremoniell inramning då de gifter sig. Med detta följer enligt förbundet att det måste finnas många olika alternativ i fråga om behörig mottagare av äktenskapsanmälan i varje kommun. *Sveriges frikyrkoråd* noterar med tillfredsställelse att förslaget innebär en generell vigselrätt för bl. a. frikyrkopastorer som utses till mottagare av anmälningar.

Ärkebiskopen och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* understryker att det är angeläget att prästens ställning som mottagare preciseras, med tanke på de samvetssvårigheter som vigsel av frånskilda ställt flera präster inför. *Domkapitlet i Västerås stift* finner det självfallet att, så länge folkbokföringen är ett svenska kyrkans åtagande, samtliga inom folkbokföringen tjänstgörande präster äger behörighet att vara anmälningsmottagare. Om denna uppgift eventuellt övergår till annat organ, bör prästerna generellt ges behörighet. Eftersom anmälningsmottagaren endast fullgör en civil skyldighet, kan inte med prästernas behörighet anses följa motsvarande skyldighet att ge äktenskapets ingående den religiösa överbyggnad som den kyrkliga vigseln innebär. Detta finner domkapitlet tillfredsställande.

Enligt *Katolska biskopsämbetet* måste det skapa en avsevärd förvirring att anlita präster som anmälningsmottagare med tanke på den klyfta mellan borgerlig och kyrklig äktenskapsuppfattning som uppstår, om familjelagssakkunnigas förslag genomförs. Ämbetet framhåller att dessa svårigheter kan minskas, om i lag och formulär görs hänvisning till det traditionella äktenskapets grunder, livsvarighet och trohet.

3 Äktenskapets upplösning

3.1 Medling och familjerådgivning

Övervägande delen av remissinstanserna ställer sig positiva till förslaget att avskaffa medlingsobligatoriet. För obligatorisk medling uttalar sig komministrarna *Sjöström* och *Sidvall*, i ett på uppdrag av domkapit-

let i Uppsala ärkestift utarbetat yttrande, *Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* och *Kristen demokratisk samling*. I en reservation till yttrandet från *sociala centralnämnden i Göteborg* anförs att obligatoriet bör kvarstå under familjerådgivningsverksamhetens uppbyggnadstid. Sjöström och Sidvall förklarar sig vara införstådda med att medling som makarna frivilligt sökt ger vida bättre utgångsläge för medlaren än ett obligatorium. För den part som befinner sig i underläge kan medlingssamtalet emellertid vara en särskild hjälp som han eller hon aldrig annars skulle vilja eller våga begära. *Kristen demokratisk samling* anser att medlarens uppgift är att söka förlika makarna och att frivillig medling har den nackdelen att en hel del makar som kunde få hjälp genom medlingen aldrig skulle nås av denna. Medlarens målsättning bör alltid vara att söka förlika makarna.

Tveksamma till förslaget att avskaffa medlingsobligatoriet är *domkapitlet i Västerås stift* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*. Kvinnoförbundet ifrågasätter om man inte först borde avvakta erfarenheterna av borttagandet av skilsmässogrunderna.

Några remissinstanser anser att medlingen bör vara obligatorisk i vissa fall. *Länsåklagaren i Kopparbergs län* och *Folkpartiets ungdomsförbund* anser att obligatorisk medling bör föregå äktenskapsskillnad mellan makar med minderåriga barn, även med risk för att detta uppfattas såsom en inblandning i vederbörandes personliga angelägenheter. *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Moderata ungdomsförbundet* och *Husmodersförbundet hem och samhälle* ifrågasätter om medling inte bör vara obligatorisk i de fall där betänketid inte är föreskriven, med undantag för de fall som avses i förslagets 11 kap. 4 och 5 §§. Alternativt föreslår tingsrättsdomarföreningen att för de aktuella fallen en kortare betänketid, en månad, skall gälla.

Sociala centralnämnden i Jönköping anser att det är angeläget med en obligatorisk rådgivning inför den nya situation som uppstår efter en upplösning av ett äktenskap med minderåriga barn.

Stockholms och *Malmö tingsrätter* anser att medlingen bör vara frivillig och att reglerna härom bör utgå ur GB. *Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer* föreslår som ett led i arbetet att informera allmänheten om familjerådgivningsverksamheten att i GB 1 kap. tas in en erinran om att familjerådgivning står till förfogande både före och under äktenskapet. *Ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* anser att GB 14 kap. bör innehålla en bestämmelse om att även den som avser att ingå äktenskap kan vända sig till familjerådgivningsbyrå. *Norrköpings tingsrätt* finner det egendomligt att i 14 kap. GB alls nämna familjerådgivningsbyrå när sådana byråer ännu inte finns i erforderlig utsträckning.

Det råder enighet bland remissinstanserna om att medlingsinstitutet bör bibehållas under familjerådgivningsverksamhetens uppbyggnadsskede. Vikten av att uppbyggnaden sker snabbt betonas i flera yttranden. *Stockholms barnavårdsnämnd* anser att en tidsplan för uppbyggnaden bör göras och *SACO* anser att rätt till frivillig familjerådgivning bör inskrivas i lag för att en snabb utbyggnad skall framtvingas. *Folkpartiets kvinnoförbund* befarar att ett bibehållande av medlingsinstitutet i sig innebär en risk för att utbyggnaden av familjerådgivningen fördröjs. *Härnösands tingsrätt* betonar att prästernas erfarenhet bör tas till vara under uppbyggnadsskedet. *Ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärke-*

stift framhåller det angelägna i att vid utbyggnaden erfarenheter från det kyrkliga familjerådgivningsarbetet tas till vara och att de i kyrklig eller ekumenisk regi drivna rådgivningsbyråerna får rätt att arbeta på lika villkor som de som drivs av kommun eller landsting. Liknande synpunkter framförs av *domkapitlen i Lunds* och *Västerås stift, Svenska frikyrkorådet, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer* samt *Kristen demokratisk samling.*

I några remissyttranden framhålls att de borgerliga medlarnas utbildning måste förbättras. *Socialstyrelsen* befarar att en utbildning blir svår att realisera men påpekar att, om medlarna utses bland befattningshavare i kommunal socialvård, det finns garanti för att de har viss utbildning.

Förslaget att medlare skall utses av länsstyrelse godtas av de flesta remissinstanser. *Svea hovrätt* anser dock den möjlighet som nuvarande GB 14 kap. 1 § sista stycket inrymmer för makar att få särskild medlare utsedd så värdefull att den bör finnas kvar. Det kan nämligen, anför hovrätten, tänkas fall då någon person som står makarna nära och har speciell kännedom om deras förhållanden har särskilda förutsättningar att som medlare förtroendefullt samarbeta med dem. Om make vårdas på sjukhus kan det vidare finnas lämpligt att läkare eller annan av sjukhuspersonalen utses till medlare. *Barnavårdsnämnden i Skurups kommun* anser att medlare bör förordnas av kommunen. *Ärkebiskopen* och *domkapitlet i Uppsala ärkestift* anser det önskvärt att av de utsedda medlarna i varje kommun minst en är präst. *Norrköpings tingsrätt* påpekar att ersättare för medlare bör utses så att det säkert alltid finns två medlare i tjänst. *Kristen demokratisk samling* framhåller önskvärdheten av att parterna får rätt att vända sig till vilken medlare de vill oavsett boningsort och församlingstillhörighet.

Önskvärdheten av information om familjerådgivningsverksamheten betonas starkt i flera remissvar. Tanken att domstolen skall lämna familjerådgivningsbyråer och medlare upplysning om gjorda ansökningar om äktenskapsskillnad avvisas dock. Ett sådant rapporteringssystem anses inkräkta på parternas integritet. I stället föreslås att domstolen på lämpligt sätt lämnar parterna information om de möjligheter att få familjerådgivning som finns. Sådan information måste dock, betonas det, lämnas på ett sätt som parterna inte uppfattar som påträngande. Vissa remissinstanser anser emellertid att en information vid denna sena tidpunkt kommer att sakna verkan och understryker vikten av att information ges genom skolan och vuxenundervisningen samt genom massmedia.

Norrköpings tingsrätt anmärker att ordet samlevnad i GB 14 kap. 1 § bör utbytas mot äktenskap.

3.2 Hemskillnad och äktenskapsskillnad

3.2.1 *Allmänt om skillnadsreglerna*

De sakkunnigas förslag om ovillkorlig rätt för make att vinna äktenskapsskillnad och om utmönstring av de särskilda skillnadsgrunderna och av de bestämmelser som knyter rättsverkan till makes skuld till äktenskapets upplösning tillstyrks överlag av remissinstanserna. Den ringa rättsverkan som i förslaget knyts till ansökan om äktenskapsskillnad uppfattas också som en fördel. Att skilsmässan härigenom avdramatiseras betraktas som mycket positivt. *Socialstyrelsen* framhåller dock att

det blir svårt för domstolarna att undgå att granska makarnas personliga förhållanden vid handläggningen av underhålls- och vårdnadsfrågorna. I några få yttranden anförs att man inte helt kan förbigå frågan om ena makens skuld. *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* anser sålunda att grov oaktsamhet och hänsynslöshet från ena makens sida måste kunna tas i betraktande då parternas fortsatta förhållande efter skilsmässan skall regleras. Inte heller *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* anser att man vid den ekonomiska uppgörelsen mellan makarna efter äktenskapsskillnaden kan lämna skuldfrågan helt ur räkningen.

3.2.2 *Betänketid i stället för hemskillnad*

Även förslaget att avskaffa hemskillnadsinstitutet och i vissa fall ersätta det med en betänketid tillstyrks av nästan samtliga remissinstanser. Endast *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* och *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* önskar behålla hemskillnadsinstitutet. *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* anmäler viss tveksamhet till förslaget att avskaffa hemskillnaden och kravet på särlevnad och framhåller att den omständigheten att makarna före skilsmässan måste leva åtskilda innebär att de i praktiken får pröva konsekvenserna av en eventuell skilsmässa innan det slutliga avgörandet träffas. *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att det är möjligt att avskaffa hemskillnadsåret om garantier skapas för att hänsyn kommer att tas till att den ekonomiskt svagare parten kan behöva en längre omställningstid på grund av bristande utbildning eller andra försörjningssvårigheter.

I några få yttranden ifrågasätts lämpligheten av det föreslagna betänketidssystemet. I en reservation till *Stockholms tingsrätts* remissvar framhålls att det framstår som tämligen meningslöst att införa något slags substitut för den av utredningen övergivna hemskillnaden. Det görs gällande att förhastade skilsmässor inte är vanliga och att man har anledning att utgå från att make som söker skillnad tänkt igenom problemen och övervägt saken. Det nya institutet betänketid anses inte vara något verksamt medel att förhindra förhastade skilsmässor, särskilt inte då makarna är ense om skillnaden men har barn under 16 år. Förekomsten av barn i äktenskapet är för de flesta makar ett så starkt skäl att noga pröva frågan om skilsmässa att en ytterligare tid av eftertanke blir än mer meningslös. En sådan kan tvärtom ganska uppenbart bli till skada för barnen. Skall betänketiden alls vara meningsfylld måste man förutsätta att makarna bor åtskilda. Om makarna bor tillsammans sedan den ene på ett så definitivt sätt som genom att inleda rättegång visat sin vilja att upplösa äktenskapet finns påtagliga risker att betänketiden inte blir annat än en tid av ytterligare svåra slitningar i äktenskapet. Tiden kan t. o. m. innebära risk för situationer, i vilka handgripligheter och ekonomisk utpressning inträffar och där uppenbar fara uppstår för barnens hälsa. Reglerna om interimistiska beslut anses inte ge tillräckliga garantier mot sådana icke önskvärda verkningar av betänketidsinstitutet.

Inte heller *advokatsamfundet* och *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* anser att ett system med betänketid är ägnat att hindra förhastade skilsmässor. Advokatsamfundet har svårt att inse hur ett halvt års betänketid skall kunna ändra makarnas attityd, om de är ense om att upplösa äktenskapet, även om de har barn under 16 år. Under de förhandlingar som vanligen föregår den överenskommelse som skall träffas framgår i de flesta fall att makarna anser sig mogna nog att själva avgöra om dessa förhandlingar skall fullföljas till en skilsmässa. Hemskillnadsinsti-

tutet betraktas därför numera i praktiken oftast som ett helt onödigt ingrepp från samhällets sida i två människors rätt att bestämma över sitt liv tillsammans. Enligt samfundets uppfattning torde en sex månaders betänketid inte komma att betraktas på annat sätt. Inte heller i de fall där en av makarna motsätter sig en upplösning av äktenskapet torde den föreslagna betänketiden vara något verksamt medel för att ändra den andra makens inställning. I ett sådant fall lär inte heller familjerådgivning eller medlare finna gehör. Då medlingen skall vara frivillig och således ingen mot sin vilja kan bringas att uppsöka familjerådgivning, kan man enligt samfundet utgå från att den av makarna som verkligen vill ha skilsmässa inte är villig att diskutera en fortsättning av äktenskapet. I de fall där en sådan vilja föreligger söker enligt samfundets erfarenhet parterna genom diskussioner och rådgivning på olika håll komma till rätta med sina personliga problem. Även om upplysning om familjerådgivning och andra möjligheter till rådgivande samtal är bristfällig, är numera makarna vanligen dock medvetna om behovet av rådgivning. Finns inte tillgång till exempelvis familjerådgivning, lär inte en betänketid förbättra situationen. Den föreslagna betänketidens utformning finner samfundet inte heller tillfredsställande. De flesta som sysslar med skilsmässoproblem i praktiken har den uppfattningen att det knappast är möjligt att föra en konstruktiv diskussion om makarnas problem så länge de bor tillsammans. En förutsättning för att makarna skall kunna hjälpas att få perspektiv på sin situation och nå fram till den för dem bästa möjliga lösningen är att de inte bor tillsammans. En betänketid kommer enligt samfundets mening i praktiken att verka och av makarna uppfattas precis som en förkortad hemskillnadstid, eftersom makarna i regel kommer att leva åtskilda och det då är nödvändigt att få frågorna om vårdnaden om barn, underhållsbidrag m. m. lösta genom ett beslut av rätten efter gemensam ansökan eller rättegång. Om man ändå önskar en betänketid i vissa fall, skulle det därför vara enklare att använda det nuvarande hemskillnadsinstitutet i något justerad form och med en förkortad minimitid. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* anser systemet med betänketid vara en halvmesyr och ett artificiellt hinder för äktenskapets upplösning och föreslår att bestämmelserna härom utgår. Föreningen framhåller att makarna i de allra flesta fall har haft lång betänketid före och under förhandlingarna om äktenskapsskillnad. Det är för övrigt föga sannolikt att ett par makar begagnar betänketiden till förlikningsförsök och till att återuppta sammanlevnaden. Snarare kan man befara att betänketiden används till att förbereda den bodelning som enligt förslaget skall äga rum efter äktenskapsskillnaden. Risken för förfogande över tillgångarna i boet med ty åtföljande rättsförluster måste enligt föreningen bedömas som ganska stor. Om detta skall kunna förhindras torde man vid betänketidens ingång oftare än f. n. tvingas begära rättens förordnande att egendomen skall sättas under särskild vård och förvaltning, ett tungt, otympligt och dyrbart förfarande.

Inte heller *Svenska kvinnors vänsterförbund* anser att betänketid kan utgöra hinder mot förhastade skilsmässor och förordar att regler härom inte införs i lagstiftningen.

Stockholms barnavårdsnämnd pekar i sitt remissvar på en möjlighet att kringgå kravet på betänketid. Genom att flytta isär och uppge att detta beror på söndring kan makarna erhålla dom jämlikt FB 6 kap. 7 § på att endera blir ensam vårdnadshavare. Därefter är de berättigade till omedelbar skilsmässa, eftersom betänketid erfordras endast om makarna

gemensamt har vårdnaden om barn under 16 år. Enligt nämnden torde man kunna utgå från att advokater med familjerättserfarenhet kommer att upplysa sina klienter om denna utväg.

3.2.3 *Särlevnad under betänketiden*

Några remissinstanser pekar på olägenheten av att systemet med betänketid inte automatiskt medför att samlevnaden mellan makarna hävs. *Sociala centralnämnden i Göteborg* framhåller att detta kan innebära en påfrestning för den av makarna som vill att samlevnaden skall hävas och som då måste framställa särskilt yrkande härom. Nämnden finner önskvärt att beslut om hävande av sammanlevnaden kan meddelas utan någon ingående prövning av de skäl den ena maken kan ha för ett sådant ställningstagande. Om inte frågor om vårdnad och underhåll regleras i samband med betänketidens början kommer det att uppstå svårigheter för många att få dessa frågor reglerade vid ett senare tillfälle. För socialbyråerna kan det innebära ett ökat antal ärenden, där huvudsakligen kvinnor med minderåriga barn kommer att söka socialhjälp till uppehälle och hyra i avvaktan på att underhållsfrågan tas upp till prövning och mannen kan förmås att betala. Så länge det inte finns någon dom på underhållsbidrag finns inte heller möjlighet att omedelbart söka bidragsförskott. En lösning skulle kunna vara att rätten alltid meddelar interimistiska beslut i underhålls- och vårdnadsfrågor vid betänketidens början och att dessa interimistiska beslut träder i kraft först om makarna flyttar i sär. *Stockholms barnavårdsnämnd* påpekar bl. a. att parterna genom att något obligatoriskt hävande av samlevnaden inte sker kan tvingas att sammanbo under flera månader under ytterst påfrestande förhållanden, en situation som kan innebära svåra upplevelser för barnen. Risken kan också bli stor för att ingen av makarna vågar flytta från hemmet med tanke på kommande svårigheter att få vårdnaden om barnen. Svårigheterna kan dock undvikas om parterna eller en av dem utnyttjar möjligheten att begära interimistiskt beslut om sammanlevnadens hävande. Nämnden anser att det är ett ofrånkomligt krav att information ges om denna möjlighet. Om så sker bör förslaget om betänketid kunna accepteras från barnavårdssynpunkt. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* finner det i och för sig tillfredsställande att betänketiden inte är förenad med krav på särlevnad, särskilt som möjlighet finns att jämlikt GB 15 kap. 11 § få beslut om sammanlevnadens hävande. Möjligheten för makarna att bo tillsammans under betänketiden kommer dock sannolikt att i många fall skapa konflikter och det finns risk att den av makarna som eventuellt önskar en separation inför hot från den andre ej vågar framställa yrkande härom. Även *Sveriges frikyrkoråd* pekar på de svårigheter som kan uppstå för makar genom att betänketiden inte är förenad med krav på särlevnad och kräver regler som undanröjer dessa svårigheter.

Hovrätten för Nedre Norrland pekar på de svårigheter som kan uppstå om part bestrider ett framställt yrkande om interimistiskt beslut om sammanlevnadens hävande. Det bör enligt hovrätten inte förbises att förutsättningarna för domstolens bedömning av frågan om särlevnad blir helt andra enligt den föreslagna ordningen än enligt den nu gällande. Mestadels är det interimistiska särlevnadsförordnandet endast en formell bekräftelse på ett redan föreliggande faktiskt förhållande. I sådana fall uppstår inte heller enligt den nya ordningen några problem. Annorlunda ställer sig saken, om yrkandet om interimistiskt hävande av sam-

manlevnaden bestrids av andra maken. Under hemskillnad förutsätts makar leva åtskilda, och det måste därför i en hemskillnadsprocess höra till ovanligheten att domstolen behöver tveka om det berättigade i ett förordnande om sammanlevnadens hävande. Vid bedömningen av ett sådant bestritt yrkande är domstolen f. n. vidare oförhindrad att efter utredning rörande makarnas inbördes förhållanden pröva hållbarheten i makes skäl för hem- eller mot äktenskapsskillnad och därefter avgöra om skäl föreligger att häva sammanlevnaden. Den nu föreslagna ordningen förutsätter däremot att sammanlevnaden mellan makarna kan komma att fortfara under betänketiden. I fall då ena maken bestrider den andras ansökan om äktenskapsskillnad måste det antas bli ganska vanligt att samma make också bestrider yrkande om interimistiskt hävande av sammanlevnaden, och även i andra fall kan det komma att inträffa att sådant yrkande bestrids. Vilka riktlinjer domstolen härvid har att följa framgår emellertid inte av lagen, och praxis, som har utbildats under helt andra premisser, kan inte antas ge tillräcklig ledning. Att tillåta en närmare utredning angående makarnas förhållanden i äktenskapet inför domstolen vid prövning av särlevnadsfrågan måste i viss mån anses som ett avsteg från den av de sakkunniga knäsatta principen, att makarnas personliga mellanhavanden inte bör beröras i skillnadsprocessen. Om sådan utredning trots allt skall tillåtas för bedömning av den begränsade frågan om det interimistiska hävandet av sammanlevnaden, vilket hovrätten finner i och för sig tänkbart, borde detta anmärkas åtminstone i motiven till den kommande lagstiftningen. Skall åter utredning härom inte tillåtas torde det bli nödvändigt att i lagen tillerkänna make ovillkorlig rätt till interimistiskt förordnande om sammanlevnadens hävande och besöksförbud och sålunda helt befria domstolen från varje skälighetsbedömning i sådana frågor. Den skälighetsprövning som domstolen därmed skulle ha att företa skulle komma att inskränka sig till frågor om underhållsbidrag och om rätt att kvarsitta i hemmet. Denna prövning skulle, liksom nu, komma att utgå från vardera makens ekonomi och övriga konkret konstaterbara omständigheter.

Stockholms tingsrätt finner det otillfredsställande att reglerna om möjligheten att erhålla beslut om sammanlevnadens hävande under betänketiden fått en så undanskymd placering som i 15 kap. 11 § och föreslår att materiella regler i ämnet införs i 11 kap.

3.2.4 *Betänketidssystemets tillämpningsområde och betänketidens längd*

De sakkunnigas förslag rörande betänketidens närmare utformning godtas i stor utsträckning av remissinstanserna, även om det råder delade meningar om bl. a. betänketidens längd och frågan om betänketid skall krävas även då makarna är ense och inte har barn under 16 år. Bland dem som tillstyrker de sakkunnigas förslag är, med visst smärre undantag, *hovrätten för Nedre Norrland* samt vidare *Stockholms* och *Malmö tingsrätter, socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, socialutredningen, Stockholms barnavårdsnämnd, sociala centralnämnden i Göteborg, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.* Flera remissinstanser ansluter sig till den uppfattning som ledamoten Sundberg ger uttryck för i sin reservation och önskar att betänketid på tre månader skall krävas även i de fall då makarna är ense och inte har barn under 16 år. Denna ståndpunkt intas av *Norrköpings tingsrätt, länsstyrelserna i Jönköpings* samt *Göteborgs och Bohus län, sociala centralnämnderna i*

Jönköping, Vetlanda och *Uddevalla, domkapitlet i Lunds stift, Moderata ungdomsförbundet* och *Katolska biskopsämbetet.* Enligt Norrköpings tingsrätt kan det på intet sätt anses vara tyngande för makarna, om de skulle tvingas till en viss betänketid, innan det döms till äktenskapsskillnad. För en sådan lösning talar också samhällets intresse av att söka förhindra förhastade familjeupplösningar. Den betänketid om sex månader som kommittén har föreslagit skulle enligt tingsrätten i och för sig kunna gälla även de fall där makarna är ense om äktenskapsskillnad och barn under 16 år ej finns, men också en kortare betänketid kunde tänkas, exempelvis tre månader. Ett annat alternativ är enligt tingsrätten att betänketiden alltid skall utgöra fyra månader.

För en generell betänketid på sex månader utom i de fall som anges i förslagets 11 kap. 4 och 5 §§ uttalar sig *Svea hovrätt, Härnösands tingsrätt, barnavårdskonsulenten i Malmöhus län, ärkebiskopen, domkapitlen i Uppsala ärkestift* och *Västerås stift, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Samarbetsorganet Sveriges kyrkliga och ekumeniska familjerådgivningsbyråer, Sveriges frikyrkoråd, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Husmodersförbundet hem och samhälle, Riksförbundet kyrkans ungdom* och *Kristen demokratisk samling,* som dock förordar en betänketid på ett år då makarna har minderåriga barn. *Frälsningsarmén* vill behålla det nuvarande vänteåret, då makarna har barn under 16 år eller är oense, men finner i övriga fall en betänketid på sex månader tillräcklig.

Gemensamt för de remissinstanser som förordar betänketid även i de fall makarna är ense och saknar barn är att de vill förhindra förhastade skilsmässor. Det kan enligt dem befaras att makarnas gemensamma beslut att ansöka om äktenskapsskillnad inte alla gånger är fattat efter moget övervägande. I många fall kan det tänkas att en av makarna egentligen inte vill skiljas men anser det lönlöst att söka hindra upplösning av äktenskapet. Det framförs också att en betänketid kan ge makarna tid till familjerådgivning. *Svea hovrätt* anser det visserligen otvivelaktigt att ett snabbt avskärande av makarnas förbindelse ofta är en nödvändig förutsättning för drägliga förhållanden vid en skilsmässa och att av rent humanitära hänsyn ett förenklat förfarande i många fall kan vara av godo. Hovrätten avser här närmast äktenskap som är klart spolierade till följd av alkoholism eller kriminalitet. Men för de flesta andra fall kan det vara tveksamt om väsentligt ökad snabbhet i förfarandet är att förorda. Hovrätten tycker sig se en fara i att man orealistiskt bedömer de ekonomiska utgångspunkterna. Familjelagssakkunniga synes ha utgått från ett par unga, ekonomiskt självständiga människor som efter skilsmässa lätt kan bygga upp en ny tillvaro var och en på sitt håll. Hovrätten menar att fallet inte är så vanligt att det kan tas till utgångspunkt för lagstiftningen. Lika vanliga torde vara fall då äktenskap skall upphöra efter lång samlevnad och en make har att vid förhållandevis hög ålder finna sig i att bli ensamstående med försämrade utkomstmöjligheter. Hovrätten anser därför att det med det föreslagna förenklade skilsmässoförfarandet kan uppkomma en diskrepans mellan å ena sidan lätthet att vinna äktenskapsskillnad och å andra sidan ekonomiskt beroende makarna emellan. Hemskillnadsreglerna avser ett förfarande som har till syfte att ge makarna tid att pröva om söndringen dem emellan är så djupgående att äktenskapet inte längre bör upprätthållas. Denna värdering, som framfördes vid lagstiftningens tillkomst, synes enligt hovrätten inte ha spelat ut sin roll. Även om makarna vid ett tillfälle är ense om

att upplösa äktenskapet är det inte uteslutet att de vid ett senare tillfälle kan komma till samförstånd om att fortsätta det. Från denna synpunkt finner hovrätten att en generellt gällande betänketid vid upplösning av äktenskap är en önskvärd ersättning för hemskillnad, om detta institut nu avskaffas. Hemskillnad enligt gällande ordning tjänar också att underlätta omställning till nya ekonomiska levnadsbetingelser. Behovet av sådan övergångstid är knappast mindre nu än förr. Betänketiden torde ej böra ses som uppskov enbart med det definitiva ställningstagandet till frågan om upplösning av äktenskapet. Behov av uppskov kan göra sig gällande även i fall då makarna är orubbligt övertygade om att äktenskapet bör upplösas men tid bör ges för att följdfrågor skall kunna ytterligare övervägas. Betänketid kan också tjäna att avhålla make från att förhastat ingå nytt äktenskap.

Falu tingsrätt förordar en generell betänketid på tre månader utom i fall som avses i förslagets 11 kap. 4 och 5 §§. En sådan betänketid är enligt tingsrätten ägnad att motverka förhastade skilsmässor. Den har också den fördelen att make, i fall där det föreligger ett starkt intresse för honom att snabbt få skilsmässa, t. ex. då den andre gjort sig skyldig till brott mot hans person, inte skall behöva vänta avsevärd tid på att få äktenskapet upplöst. *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* föreslår en betänketid på en månad i de fall då makarna är ense och inte har barn under 18 år. Alternativt föreslår föreningen för dessa fall obligatorisk medling.

LO, Folkpartiets ungdomsförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* finner inte att det föreligger behov av betänketid i fall där makarna inte har barn under 16 år. Huvudprincipen att ingen skall tvingas kvar i ett äktenskap bör enligt LO gälla fullt ut. Vanligtvis föregås en skilsmässa av samtal med advokat eller annan jurist inom rättshjälpen eller privatpraktiserande jurist. Om familjerådgivningen ges ökade möjligheter torde även sådan rådgivning ha föregått ansökningen om äktenskapsskillnad.

Stockholms tingsrätt anser liksom *barnavårdskonsulenten i Malmöhus län* och *domkapitlet i Västerås stift* att kravet på betänketid bör slopas i de fall då ena maken grovt förgripit sig mot andre maken.

Falu tingsrätt, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare och *Husmodersförbundet hem och samhälle* anser, för den händelse förekomsten av barn skall vara bestämmande för om betänketid skall krävas, att avgörande skall vara om makarna gemensamt har vårdnad om barn under 18 år. Som skäl härför anför tingsrätten och husmodersförbundet att barns skolgång numera ofta inte är avslutad före 18 års ålder och att det ingalunda är ovanligt att barn är som känsligast i åldern 16—18 år. Tingsrättsdomarföreningen framhåller att underhållsbidrag till barn ofta utgår tills barnet fyllt 18 år. Då även äktenskapsåldern är satt till 18 år bör det enligt föreningen vara lämpligt att också i förevarande avseende sätta gränsen vid denna ålder.

Hovrätten för Nedre Norrland framhåller att betänketid bör förekomma inte bara i de fall då makar gemensamt har vårdnaden om barn under 16 år utan även i fall då endast ena maken har vårdnaden om sådant barn. Hovrätten påpekar att barnet i flertalet sådana fall har sitt hem hos makarna och att en förhastad familjeupplösning måste antas vara till lika stor olägenhet för detta barn som för ett barn som bägge makarna har vårdnaden om. Däremot anser hovrätten i likhet med de sakkunniga att det inte skulle vara lämpligt att kräva betänketid i så-

dana fall då makarna visserligen har barn boende hos sig men detta inte står under någonderas vårdnad.

3.2.5 *Äktenskapsskillnad utan betänketid*

Vad gäller möjligheten enligt förslaget att döma till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid vid tre års särlevnad ifrågasätter *hovrätten för Nedre Norrland* om inte en tidsgräns på två år vore tillräcklig och även lämplig. Hovrätten framhåller att man genom att sänka tidsgränsen till två år även skulle uppnå att den grund för omedelbar skilsmässa som finns i nu gällande 11 kap. 5 § skulle bli täckt. *Socialstyrelsen* anser att gränsen kan sättas till ett år.

Några remissinstanser har yttrat sig över förslaget att åklagare enligt GB 11 kap. 5 § tredje stycket skall ha rätt men inte ovillkorlig skyldighet att väcka talan om äktenskapsskillnad då äktenskap ingåtts i strid mot släktskapshinder eller förbudet mot tvegifte. *Överåklagaren i Stockholm* anser att en sådan uppgift inte bör ligga på åklagarna utan på administrativ myndighet. Om ett brottmål är anhängigt och har direkt samband med frågan om äktenskapsskillnad kan han dock tänka sig att åklagare agerar beträffande äktenskapsskillnaden varvid samma inskränkningar som nu finns i 22 kap. 2 § RB bör gälla för åklagares skyldighet att föra talan för målsägande. Motsatt uppfattning har emellertid *RÅ, överåklagaren i Malmö, Svea hovrätt* och *Malmö tingsrätt.* RÅ och Svea hovrätt har svårt att inse varför den nuvarande skyldigheten inte skulle kunna bestå. De angivna hindren för äktenskap är absoluta. Tvegifte är straffbart som särskilt brott och äktenskap mellan makar, som är besläktade med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller syskon, lär kunna föranleda åtal enligt 6 kap. 5 § brottsbalken. Tingsrätten menar att en tvegiftessituation skall bringas att upphöra så snart som möjligt och att det med hänsyn härtill saknas anledning att frångå den nuvarande ordningen med skyldighet för åklagare att tillse att det senare äktenskapet blir upplöst.

3.2.6 *Processuella frågor*

Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister tillstyrker de föreslagna ändringarna i reglerna om äktenskapsmål i 15 kap. och hälsar förslagets förenklade forum- och ansökningsbestämmelser med tillfredsställelse. De flesta övriga remissinstanser lämnar också förslaget utan erinran i dessa delar. I några yttranden görs dock vissa påpekanden. Tidigare har nämnts att *hovrätten för Nedre Norrland* begärt besked om hur domstolen skall handlägga ett bestritt yrkande om interimistiskt beslut om sammanlevnadens hävande. Hovrätten vänder sig vidare mot den föreslagna avfattningen av 15 kap. 5 § och anmärker att lagtexten inte ger klart uttryck för de sakkunnigas avsikt med lagrummet. Tredje stycket i paragrafen utgör närmast en till domstolen riktad processuell bestämmelse. Enligt hovrätten bör vidare av paragrafen framgå att sökandena äger tillgodoräkna sig den ifrågavarande tiden såsom betänketid, vilket enligt hovrätten kanske skulle komma till bättre uttryck om i lagrummet uttryckligen föreskrevs att ansökningen i den ifrågavarande situationen skall anses gjord enligt 11 kap. 3 §.

Stockholms tingsrätt understryker vikten av att den lagstiftning som kan komma att införas är otvetydig från processuell synpunkt. Förslaget fyller enligt tingsrättens mening inte detta krav. De regler i fråga om

förfarandet som föreslås är vaga och står i stora stycken i bristande samklang med grundläggande processuella principer sådana de vunnit uttryck i RB. Tingsrätten erinrar till en början om att det nuvarande systemet fungerar så att parter som är ense om att skiljas kan få hela sitt mål prövat i ansökningsväg om enighet föreligger inte blott i fråga om hemskillnad resp. äktenskapsskillnad utan också i fråga om alla de angelägenheter i övrigt — vårdnad om barn, umgängesrätt, underhållsbidrag m. m. — som normalt måste regleras i samband med skillnaden. Föreligger tvist i någon av dessa följdfrågor måste enligt nuvarande regler talan anhängiggöras genom stämning av endera parten. Detta system är från processuell synpunkt tämligen självfallet. Systemet har enligt tingsrättens mening fungerat väl och tingsrätten har därför svårt att förstå att denna rollfördelning i processen skulle kunna uppväcka olustkänslor hos parterna. Enligt den lagregel som f. n. reglerar förfarandet i mål som anhängiggörs genom ansökan om hemskillnad eller äktenskapsskillnad, GB 15 kap. 5 §, skall dessa mål avgöras omedelbart utan huvudförhandling. Regeln är klar och entydig och det förekommer praktiskt taget aldrig att huvudförhandling hålls i sådana mål. Eventuella brister i ansökningarna rättas till efter oftast ganska informella påpekanden från domstolens sida. I de sällsynta fall då rättelse eller erforderliga kompletteringar inte kunnat erhållas genom hänvändelse till sökandena har domstolen kallat till förberedelse och därvid med tillämpning av 42 kap. 10 § tredje stycket RB kallat båda sökandena, som då ansetts gemensamt inta kärandeställning, att komma tillstädes vid påföljd att deras talan eljest förfaller. Mål där sådan förberedelse ägt rum torde vid Stockholms tingsrätt undantagslöst ha avgjorts efter huvudförhandling i förenklad form. Det processuella läget blir uppenbarligen ett helt annat om mål där tvist råder mellan parterna skall handläggas på grund av ett ansökningsförfarande. Redan den omständigheten att gemensam ansökan inte görs ger i flertalet fall vid handen att meningsskiljaktigheter råder mellan parterna i någon med äktenskapets upplösning sammanhängande fråga och att skillnadsmålet inte kan prövas utan huvudförhandling. Den regel om dom på äktenskapsskillnad utan huvudförhandling som föreslås i 15 kap. 5 § kommer därför att nära nog sakna praktisk betydelse, såvida man inte därmed åsyftar endast möjligheten att meddela deldom på äktenskapsskillnad. För anhängiggörande av mål vari tvist råder mellan parter föreskriver RB stämningsförfarande. Domstolarna har sedan lång tid tillbaka ansett sig kunna i sålunda anhängiggjorda mål utan stämning uppta till behandling yrkanden från svarandens sida bl. a. om vårdnad, underhållsbidrag, rätt att sitta kvar i hemmet m. m. Också de sakkunniga synes i själva verket biträda den principiella uppfattningen att tvistiga frågor lämpligen underställs domstolens prövning genom stämningsförfarande. Saken bör väl då enligt tingsrätten naturligen ses på det sättet att käranden i samband med sitt yrkande om äktenskapsskillnad också framställer ett yrkande om underhållsbidrag. Tingsrätten saknar för sin del erfarenhet av mål då en kärande utan yrkande om skillnad för talan om underhållsbidrag. De sakkunnigas betänkligheter mot att acceptera stämningsförfarandet som ett naturligt sätt att inleda en tvist mellan makar synes sakligt svagt motiverade. De förefaller grundade på en uppfattning att ord som stämning och ansökan har olika valör. Följden av förslaget blir att domstolarna nödgas handlägga tvistiga mål om äktenskapsskillnad enligt två olika system. Att detta redan i och för sig är ägnat att skapa förvirring både för myn-

digheter och parter torde enligt tingsrätten ligga i öppen dag. Härtill kommer emellertid att reglerna i RB om förfarandet i tvistemål – och det är dessa regler som skall tillämpas i målet – inte låter sig förenas med ett ansökningsförfarande. Ett ansökningsförfarande är enligt den systematik på vilken vårt rättegångsförfarande grundas huvudsakligen avsett för ärenden. När GB medger ansökningsförfarande vid gemensam ansökan av två parter är detta en av uppenbara lämplighetsskäl skapad undantagsregel, som har sin motivering just i att alla omständigheter är överenskomna och ostridiga mellan parterna. Den dom som grundas på en sådan ansökan har i själva verket närmast karaktären av stadfästande av en mellan parterna träffad överenskommelse. De sakkunniga har inte i sitt betänkande angivit på vad sätt ansökningsförfarandet skall anpassas efter de regler som uppställts i RB i fråga om tvistemål i allmänhet. Tingsrätten förmodar att de sakkunniga tänkt sig något slags analog tillämpning av RB:s föreskrifter och antar att sökanden skall behandlas som kärande och motparten som svarande. En sådan extensiv tillämpning av RB är dock, särskilt i betraktande av den stora frekvensen av förevarande mål, olämplig. Föreställningen att man genom att benämna sättet för talans väckande ansökan i stället för stämning skulle avdramatisera skillnadsmålen är enligt tingsrättens mening verklighetsfrämmande. Parterna i tvistiga skillnadsmål är praktiskt taget alltid biträdda av advokater och dessa har säkerligen inga svårigheter att för sina huvudmän förklara de formaliteter som skall iakttas. Det som av parterna kan uppfattas som dramatiskt i en skilsmässoprocess är säkerligen inte benämningen på den handling varigenom förfarandet inleds utan i stället den personliga dramatik som ligger i själva tvisten. Tingsrätten avstyrker att ett ansökningsförfarande med den utformning som föreslås i betänkandet införs i vår lagstiftning. Ansökningsförfarandet bör liksom hittills förbehållas de fall där parterna är ense om villkoren för äktenskapets upplösning. I andra fall bör RB:s grundregler om förfarandet i tvistemål liksom hittills gälla. Tingsrätten anmärker vidare att förslaget inte innehåller några närmare regler om i vilken form rätten skall konstatera huruvida betänketid är nödvändig och vilka tidsfrister som skall gälla. Tydligt är att delade meningar understundom kan uppstå i vart fall beträffande frågan om betänketid erfordras eller ej. Tingsrätten anser att om betänketid skall ifrågakomma, detta alltid bör utsägas i ett beslut. Mot sådant beslut bör särskild talan kunna föras. Regler härom bör införas i förslagets 15 kap. 32 §. Som tidigare har nämnts anmärker tingsrätten vidare på den undanskymda plats som möjligheten att erhålla interimistiskt beslut har fått och föreslår att bestämmelsen härom i 15 kap. 11 § flyttas till 11 kap.

Även *Malmö tingsrätt* ifrågasätter om skillnadsmålen avdramatiseras genom att anhängiggöras genom ansökan i stället för genom stämning. Skall yrkande om äktenskapsskillnad kunna framställas av ena maken genom ansökan, bör enligt tingsrättens mening även yrkanden om vårdnad och underhåll i samma mål kunna ske genom ansökan. Det måste enligt tingsrätten beaktas, att den av de sakkunniga föreslagna ordningen innebär ett rent skriftligt förfarande även i tvistiga fall, något som inte står i överensstämmelse med RB:s principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. En skriftlig handläggning i de fall där makarna är ense i alla frågor är ett enkelt och smidigt förfarande. Då tvist råder mellan parterna är däremot muntlig förhandling erforderlig, särskilt om någon av parterna saknar biträde. Tingsrätten

anser därför, att skillnadsmål skall företas till avgörande utan huvudförhandling endast om ansökning om äktenskapsskillnad gjorts av båda makarna och hinder mot ansökningens upptagande inte möter. Att talan då väcks genom ansökan medför inte några olägenheter och överensstämmer med gällande ordning. I övriga fall bör talan väckas genom ansökan om stämning och handläggas på sätt som nu sker. Tingsrätten avstyrker bestämt införande av regler om skriftlig handläggning i sådana fall. Tingsrätten vänder sig också mot de sakkunnigas förslag till förenkling av forumreglerna i GB 15 kap. 4 §. Oavsett om de sakkunnigas förslag till handläggning av äktenskapsskillnadsmål införs eller ej, kan den föreslagna forumregeln enligt tingsrättens mening inte förordas utom för de fall där muntlig handläggning inte skall äga rum. Den part mot vilken en talan om äktenskapsskillnad riktas bör enligt sedvanliga rättegångsprinciper inte ha skyldighet att inställa sig vid annan domstol än rätten i den ort, där han har sitt hemvist. Någon bärkraftig motivering för sitt förslag har de sakkunniga enligt tingsrättens mening inte anfört. Även *Falu tingsrätt* berör spörsmålet om talan i äktenskapsskillnadsmål skall väckas genom ansökan eller stämning. Tingsrätten anmärker att de sakkunnigas förslag innebär att frågan huruvida ett mål om äktenskapsskillnad blir handlagt som ansökningsmål eller som stämningsmål beror på vilkendera parten som framställer av talan om äktenskapsskillnad föranlett yrkande om underhåll m. m. Lämpligheten av detta ifrågasätts av tingsrätten.

Norrköpings tingsrätt ifrågasätter om det inte skulle vara möjligt att föreskriva, att talan i familjemål över huvud taget alltid skall anhängiggöras genom ansökan, alltså inte genom ansökan om stämning. Ansökningen måste ju under alla förhållanden delges motparten, om den inte har gjorts av båda parterna gemensamt. Tingsrätten anser också att det i GB 11 kap. 3 § bör föreskrivas att det särskilda yrkande om äktenskapsskillnad som skall framställas efter betänketidens utgång skall göras skriftligen och att yrkandet skall delges motparten, om möjlighet finns därtill. Det får enligt tingsrätten förutsättas, att domstolarna tillhandahåller parterna blanketter till deras hjälp. Slutligen ifrågasätter tingsrätten upphävande av bestämmelsen om att underhållsbidrag till make vid väsentligt ändrade förhållanden får utdömas endast om synnerliga skäl föreligger, i fall då sådant bidrag ej tidigare skulle ha utgått, GB 11 kap. 15 § i de sakkunnigas förslag. Det finns nämligen enligt tingsrätten med det av de sakkunniga föreslagna systemet fara för att det döms till äktenskapsskillnad efter betänketid utan att parterna låter jurist bedöma den aktuella situationen vid äktenskapsskillnadsdomen. Detta kan leda till att vårdnads- och underhållsfrågor inte blir bedömda på samma omsorgsfulla sätt som nu och kan medföra olyckliga konsekvenser för exempelvis barn. Underhålls- och vårdnadsfrågor kan också komma att aktualiseras först efter det att det har dömts till äktenskapsskillnad och kanske leda till en ny i och för sig onödig process mellan makarna. I vart fall måste det enligt tingsrätten på något sätt klargöras, att bestämmelsen inte utgör hinder för att pröva en efter äktenskapsskillnadsdomen väckt talan om underhållsbidrag, om underhållsbidragsfrågan ej avgjordes genom äktenskapsskillnadsdomen eller därpå följande deldom i äktenskapsskillnadsmålet och ej heller särskilt avtal träffats.

Föreningen Sveriges tingsrättsdomare anser att handläggningen i de fall där betänketid skall förekomma bör ske i två mål — ett som slutar med dom på betänketid och ett som avslutas med äktenskapsskillnads-

domen. Ett sådant förfarande är enligt föreningen från processuell och teknisk synpunkt redigare än det föreslagna.

Malmö tingsrätt anser det beklagligt, att de sakkunniga inte redan i detta sammanhang begagnat tillfället att komma till rätta med de olägenheter, som den nuvarande regeln om obligatoriskt stämningsförfarande i mål om underhåll leder till. Tingsrätten hänvisar till vad som i denna del anfördes av familjerättskommittén i dess betänkande (SOU 1964: 35 s. 337) Äktenskapsrätt och tillägger att det i tingsrätten föranlett påtagliga olägenheter, att makar som är ense om en ändring av vad som blivit bestämt om vårdnaden genom en dom eller genom ett beslut kan vinna ändring däri genom en ansökan, men att det anses erforderligt med stämning om de önskar ändring av vad som tidigare genom dom blivit bestämt i underhållsfrågan. Det har också visat sig råda olika uppfattningar bland tingsrättens ledamöter om det rätta sättet att handlägga dylika frågor. Tingsrätten hemställer att den nu nämnda frågan upptas till behandling utan avbidan på den större genomgripande reformen av GB.

Stockholms tingsrätt påpekar de svårigheter som uppstår om ena maken är sinnessjuk. De lättnader de nya reglerna medger make som vill skiljas blir illusoriska om det inte finns motpart som är rättskapabel. Med nuvarande regler — som återfinns i FB — är det ofta ovisst om legal ställföreträdare kan förordnas. Med hänsyn härtill bör domstolarna ges möjlighet att ex officio förordna god man då sådan erfordras för att sinnessjuk make skall kunna företrädas i äktenskapsskillnadsmål.

3.3 Återgång

Övervägande antalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget om avskaffande av återgångsinstitutet. *Hovrätten för Nedre Norrland* ställer sig dock kritisk till förslaget. Enligt hovrätten har återgångsinstitutet såvitt känt hittills fungerat tillfredsställande. Det kommer till användning förhållandevis sällan men kan inte sägas sakna praktisk betydelse. Med vår tids ökande internationella utbyte finner hovrätten det inte osannolikt att institutet kan komma att bli mera allmänt utnyttjat. De sakkunniga har, såvitt hovrätten kunnat finna, inte förebragt andra skäl för återgångsinstitutets avskaffande än intresset av enhetliga regler rörande upplösning av äktenskap samt den låga frekvensen av återgångsfall. Att av dessa skäl nu avskaffa ett i och för sig lämpligt upplösningsinstitut finner hovrätten knappast rationellt. Visserligen skulle de i betänkandet föreslagna reglerna om äktenskapsskillnad komma att bättre än de nuvarande svara mot de speciella behov beträffande rättsverkningar av äktenskapets upplösning som gör sig gällande i återgångssituationerna. I flera hänseenden skulle dock omotiverade sakliga ändringar bli följden av den föreslagna ordningen, främst såvitt avser delning av boet efter makes död samt möjligheterna att ålägga ena maken skadeståndsskyldighet gentemot den andre. De sakkunniga har inte påtalat andra väsentliga brister i institutets nuvarande utformning än att det förhållandet, att ingen underhållsskyldighet mellan makarna föreligger efter återgång, stundom kan ge olämpliga resultat. Denna olägenhet anser hovrätten dock kunna avhjälpas antingen genom att reglerna om underhållsskyldighet i förslagets 11 kap. 14 § görs tillämpliga eller genom att 10 kap. 7 § i gällande GB ändras så, att möjlighet öpp-

nas att i särskilda fall utdöma underhållsbidrag efter återgång. Att vid återgång den ekonomiska gemenskap som vid långvarigt äktenskap regelmässigt uppkommit mellan makarna inte ger upphov till likadelning av deras egendom torde, utifrån de sakkunnigas utgångspunkt, inte utgöra någon egentlig nackdel. Möjlighet för make att i vissa fall vid återgång erhålla skadestånd av den andra maken kan enligt hovrätten inte heller sägas strida mot principen, att ena makens skuld inte längre bör tillmätas någon rättslig betydelse. De förhållanden som i förevarande fall konstituerar skuld hänför sig till situationen vid äktenskapets ingående och det krävs sålunda inte någon etisk bedömning av makarnas äktenskapliga mellanhavanden. Om återgångsinstitutet dock finnes böra avskaffas, har hovrätten ingen erinran i och för sig mot de sakkunnigas överväganden i denna del. *Domkapitlet i Västerås stift* anser att återgångsinstitutet bör behållas vid tvegifte.

Malmö tingsrätt tillstyrker förslaget men anser sig ändå böra påpeka att det inte är logiskt motiverat att man i andra återgångsfall än tvegiftessituationer inte kan döma till äktenskapsskillnad utan betänketid för makarna. Detta kan i vissa fall leda till stötande resultat. Från lagteknisk synpunkt innebär det emellertid en fördel att reglerna om betänketid kan göras generella och tingsrätten vill därför inte motsätta sig förslaget i denna del. *Falu tingsrätt* finner det otillfredsställande att där äktenskapsskillnad har sin reella grund i omständighet som motsvarar nu gällande återgångsskäl likadelning av giftorättsgodset skall ske utom i sådana fall som anges i 13 kap. 3 § i dess föreslagna lydelse. Tingsrätten anser därför att bodelningsreglerna bör kompletteras så att ett skäligt bodelningsresultat kan nås i dessa reella återgångsfall. Tingsrätten förutsätter vidare att skälighetsbegreppet i 11 kap. 14 § i föreslagen lydelse får så förstås att vid prövning av fråga om underhållsbidrag får beaktas inte bara ekonomiska förhållanden utan även omständigheter av annan art. För att inte stötande resultat skall uppkomma är det nämligen nödvändigt att i vissa fall, där äktenskaps upplösning nu kan vinnas genom återgång, ha möjlighet att oavsett makarnas ekonomiska förhållanden underlåta att ålägga den ena maken underhållsskyldighet mot den andra maken. Ett förtydligande av lagstiftningens innebörd i nu förevarande hänseende är enligt tingsrätten erforderligt.

4 Vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar

4.1 Giftorättsgemenskapens upphörande

Övervägande antalet remissinstanser lämnar utan erinran förslaget i GB 11 kap. 6 § att egendom som make förvärvar efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts skall vara hans enskilda, om det döms till äktenskapsskillnad eller till boskillnad på talan, som väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit. *Svea hovrätt* anmärker att med hänsyn till RB:s bestämmelser om när talan skall anses väckt make som inte hunnit bli delgiven andra makens ansökan möjligen kan vara ovetande om inträdet av egendomsskillnad.

Hovrätten för Nedre Norrland och *Stockholms tingsrätt* ställer sig kritiska till förslaget, som direkt avstyrks av tingsrätten. *Hovrätten* ansluter sig till uppfattningen att upphörandet av giftorättsgemenskapen bör anknyta till tidpunkten för talans väckande. Den föreslagna kon-

struktionen av egendomsgemenskapens hävande finner hovrätten däremot mindre lämplig. Visserligen är problemen med en ordning med villkorlig giftorätt inte nya. De har redan nu sin motsvarighet vid boskillnad. Hovrätten framhåller emellertid att boskillnad inte är ett alltför vanligt institut och att boskillnadsdomar i de allra flesta fall meddelas snabbt, varför det svävande rättstillståndet nästan alltid kommer att vara så kort tid att det saknar praktisk betydelse. Annorlunda ställer det sig med äktenskapsskillnad. Äktenskapsskillnadsmål är vanliga och tiden för deras anhängighet skulle med den föreslagna ordningen genomsnittligt komma att bli lång. Ett stort antal äktenskapsskillnadsmål skulle därför alltid komma att vara anhängiga vid domstolarna. Detta skulle medföra att det i inte obetydlig omfattning skulle förekomma egendom, beträffande vilken frågan om dess natur av giftorättsgods eller enskild egendom vore svävande. Otvivelaktigt måste det med tanke på trygghet och snabbhet i omsättningen vara en nackdel om så blev fallet. Hovrätten ifrågasätter därför om inte giftorättsgemenskap borde vara med slutgiltig verkan utesluten i egendom som förvärvats efter det talan väckts om äktenskapsskillnad. En sådan ordning skulle visserligen på sätt de sakkunniga närmare utvecklar medföra vissa nackdelar, men i betraktande av att med all sannolikhet det även för framtiden kommer att vara så, att talan om äktenskapsskillnad i de allra flesta fall leder till äktenskapets upplösning, anser hovrätten att nackdelarna inte är så framträdande, att de överväger fördelen av reda och klarhet i egendomsförhållandena. *Stockholms tingsrätt* anser att utredningens förslag om villkorlig giftorätt under betänketiden medför rättsosäkerhet under denna tid beträffande makarnas ekonomiska förhållanden. En regel som den nuvarande vid hemskillnad är enligt tingsrätten att föredra eftersom makarna då redan under betänketiden helt kan överblicka sin ekonomiska situation och själva råda över den egendom som de förvärvar.

Malmö tingsrätt finner förslaget om att giftorätten upphör från dagen då talan om äktenskapsskillnad väcks, men endast om inom viss tid därefter dom på äktenskaps- eller boskillnad följer, väl motiverat. Tingsrätten anser däremot inte att de sakkunniga anfört tillräckligt vägande skäl för att giftorätten skall gälla fullt ut då make avlider under betänketiden. Det gör inte heller *advokatsamfundet,* som finner den föreslagna ordningen otillfredsställande och ägnad att förorsaka många onödiga bekymmer.

Fredrika-Bremer-Förbundet finner tanken bakom förslaget till ändringar i 11 kap. 6, 7 och 8 §§ vällovlig men vill ändå uttrycka viss tveksamhet om detta förslag med hänsyn till de praktiska svårigheter det medför. *Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna,* som vill behålla hemskillnadsinstitutet, anför att de sakkunnigas förslag om en latent giftorätt i nyförvärvad egendom från den dag talan om äktenskapsskillnad väcks bör utsträckas att avse även talan om hemskillnad.

Malmö tingsrätt anmärker i anslutning till 11 kap. 9 § i förslaget att de sakkunnigas konstaterande att nu gällande lag i praxis tolkats så att avskiljande inte får äga rum förrän det slutligt har dömts till hem- eller äktenskapsskillnad inte torde vara riktigt. Tingsrätten hänvisar härvid till GB 15 kap. 28 § och till Beckman, Svensk familjerättspraxis, 4:e uppl. s. 72.

Hovrätten för Nedre Norrland och *Falu tingsrätt* ifrågasätter om den föreslagna ändringen av 13 kap. 2 § verkligen leder till avsett resultat och om lagrummet inte bör ändras i konsekvens med 11 kap. 6 § i för-

slaget. Hovrätten påpekar att 13 kap. 2 § i sin nya lydelse inte såsom de sakkunniga förutsätter innefattar enbart formella följdändringar utan en inte oväsentlig ändring i sak. Enligt nu gällande rätt upphör egendomsgemenskapen mellan makarna i och med att hemskillnad vunnits, och för gäld som tillkommit före nämnda tidpunkt och för vilken make häftar skall han i princip vid bodelningen tilläggas täckning av sitt giftorättsgods. Även med avseende på boskillnad råder kongruens mellan tidpunkten för egendomsgemenskapens upphörande och gäldtäckningsregeln. Enligt den föreslagna ordningen upphör egendomsgemenskapen mellan makarna, om det döms till äktenskapsskillnad, då talan om äktenskapsskillnad väckts. Make skall emellertid enligt 13 kap. 2 § tilläggas täckning av sitt giftorättsgods för honom åvilande gäld som tillkommit även efter nämnda tidpunkt, nämligen under tiden ända fram till dess äktensskapsskillnad vunnits. Även för det fall att det döms till boskillnad på talan, som väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit, kommer det att råda inkongruens mellan tidpunkten för egendomsgemenskapens hävande — dagen då talan om äktenskapsskillnad väcktes — och den tidpunkt intill vilken gäld, som skall täckas av giftorättsgods, kan ha uppkommit — dagen för ansökningen om boskillnad. Tingsrätten framför motsvarande synpunkter.

4.2 Jämkning av bodelning

Förslaget om ändring av 13 kap. 3 §, som innebär att i stället för hälftendelning av makarnas giftorättsgods i vissa fall kan träda delning efter annan grund, tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser, vilka anser att jämkningsregeln fyller ett behov och att det är tillfredsställande att möjligheten för kränkt make att erhålla skadestånd slopas. Några remissinstanser anser dock att skadeståndsregeln fyller ett behov och att likadelningsprincipen bör kunna frångås även på grund av att ena maken har skuld till äktenskapets upplösning. Förut har nämnts att *Falu tingsrätt* finner det önskvärt att 13 kap. 3 § kompletteras på sådant sätt att en bodelning som tillfredsställer vederbörliga skälighetskrav kan nås i de fall där äktenskapsupplösning kommer till stånd på en reell grund, som motsvarar nu gällande återgångsskäl, och där förhållandena är sådana att det framstår som stötande att inte kunna frångå likadelning annat än under den förutsättning som anges i de sakkunnigas förslag. *Stockholms tingsrätt* ifrågasätter om inte möjligheten till avvikelse från likadelningen bör utvidgas så att likadelningsprincipen kan frångås i vart fall då ena maken på ett anmärkningsvärt sätt handlat otillbörligt mot den andra maken. Tingsrätten ifrågasätter vidare de sakkunnigas förslag att i stället för likadelning införa en skälighetsbedömning. En sådan regel kan — om inte makarna enas — medföra risk för ett långdraget och kostsamt förfarande inför skiftesman eller en process med vidlyftig utredning om makarnas ekonomiska förhållanden. Tingsrätten medger dock, att det möter svårigheter att formulera mera konkreta grunder. Frågan torde böra utredas ytterligare. Även *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* anser att domstolen, när synnerliga skäl föreligger, dvs. när ena maken har skuld till äktenskapets upplösning, skall kunna tillerkänna andra maken egendom utöver vad som eljest skulle ha tillfallit honom vid bodelningen. *Filadelfiaförsamlingen i Stockholm* och *Frälsningsarmén* anser helt allmänt att ena makens skuld till äktenska-

pets upplösning måste få konsekvenser för den ekonomiska uppgörelsen mellan makarna efter skilsmässan.

Norrköpings tingsrätt finner det vara av värde att makes skuld till äktenskapets upplösning inte blir av betydelse för hur bodelningen skall ske. Skulden har dock f. n. inte i praktiken den betydelsen att skadeståndsstorlek utmäts efter graden av skuld. I stället är det så att förekomsten av skuld blir en förutsättning för att skadeståndsfrågan skall komma upp vid domstol. Det finns emellertid fall vid äktenskaps upplösning då det — oberoende av om någon skuld kan konstrueras och av om äktenskapet varat kort tid eller inte — synes finnas anledning att jämka likadelningsprincipen. Det kan exempelvis vara fråga om en man som mot hustruns vilja lämnar familjen. Makarna kan ha ett stort antal barn och vara bosatta i egen villa eller i bostadsrättslägenhet. I ett sådant fall och i liknande fall synes någon möjlighet böra finnas att göra undantag från likadelningsprincipen så att inte hustrun och barnen tvingas att lämna sin bostad och den svåra situation som familjen råkar i på grund av mannens vilja att lämna familjen ytterligare försvåras. Sådana fall som nu har angetts torde enligt tingsrätten i själva verket inte vara ovanliga. Att de inte så ofta kommer under domstols prövning beror på att med advokats hjälp bodelning sker på det sättet att hustrun skadeståndsvägen tillförsäkras rätt till bostaden i samband med en preliminär överenskommelse om bodelning som görs innan skillnadsmålet anhängiggörs. Tingsrätten anser att det inte endast i fråga som berör bostad kan vara rimligt att jämka likadelningsprincipen. Om de sakkunnigas förslag genomförs finns risk för att underhandsöverenskommelser inte kan uppnås lika lätt som nu, eftersom make inte kan hota att dra skuldfrågan inför domstol. De sakkunniga har inte velat föreslå någon lösning av bodelningsfrågan som skulle kunna föregripa deras fortsatta arbete. Tingsrätten anser emellertid inte, att det skulle vara att föregripa det fortsatta arbetet, om det i GB 13 kap. 3 § inflöt ett tillägg av innebörd att, när synnerliga skäl föreligger, avsteg från likadelningsprincipen kan göras även om äktenskapet varat längre än blott kort tid.

Flera remissinstanser anmärker att den föreslagna jämkningsregeln är olämpligt utformad och kommer att medföra tolkningsproblem och bodelningstvister. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* förmodar sålunda att det kommer att uppstå svåra tolkningsfrågor och skiftande praxis både när det gäller att bedöma om ekonomisk gemenskap av betydelse uppkommit eller ej och när det gäller skälighetsprövningen vid delning efter annan grund. Då det förutskickas att familjelagssakkunniga under sitt fortsatta arbete kommer att ta upp frågan om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar i dess helhet, vill föreningen föreslå att man f. n. inte lagstiftar om ett provisorium av detta slag. *Svea hovrätt* påpekar att jämkningsregeln förutsätter flera skälighetsavgöranden, nämligen i vad mån föreliggande ekonomisk gemenskap är av betydelse, huruvida äktenskapet kan betecknas som kortvarigt och vad som kan vara skälig delningsgrund. Dessa avgöranden ankommer på skiftesman om makarna ej är ense. Hovrätten finner olämpligt att skiftesmannen sålunda kan ställas inför omtåliga bedömanden och tvingas välja mellan olika delningsprinciper. En möjlig ordning är att frågan om jämkning får prövas av rätten i skillnadsmålet, om den redan då aktualiseras. Men om så inte har skett, bör skiftesmannen vara oförhindrad att avbryta bodelningen i avvaktan på att part utverkar ett besked av rätten i jämkningsfrågan. För att göra jämkningsregeln något mindre vag och tänjbar kunde över-

vägas att ge den det innehållet att jämkning skall ske i fall då likadelning skulle ge resultat som är uppenbart obilligt. *Malmö tingsrätt* ifrågasätter, om inte talan om regelns tillämpning bör väckas i äktenskapsskillnadsmålet och frågan avgöras av domstol, eftersom förutsättningarna för tillämpningen är mycket vagt angivna — och svårligen kan anges på annat sätt — samtidigt som en tillämpning kommer att kunna bli av avgörande betydelse för lösningen av underhållsfrågan och för makarnas borgenärer. *Norrköpings tingsrätt* framhåller att frågan huruvida ekonomisk gemenskap av betydelse uppkommit eller inte säkert kan bedömas på olika sätt av makarna. Det kan också föreligga olika uppfattningar i frågan om äktenskapet varat kort tid. I denna fråga förmodar tingsrätten dock att praxis snart kommer att kunna ge ledning. Även *Fredrika-Bremer-Förbundet, Svenska kyrkans lekmannaförbund kyrkobröderna* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* anmärker att jämkningsregeln är vagt formulerad och hemställer om precisering av lagtexten.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anmärker att den särställning som getts arv, gåva och testamente kan te sig föråldrad och omotiverad i förhållande till behandlingen av vad ena parten genom goda arbetsinkomster — utöver vad som rimligen åtgått för gemensam konsumtion under äktenskapet — sparat eller investerat av motsvarande storleksordning. Man torde kunna skilja sig till pengar även i sistnämnda fall påpekar länsstyrelsen. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* fäste uppmärksamheten vid att en del kortvariga äktenskap sannolikt i realiteten varit långvariga, eftersom makarna kan ha sammanbott lång tid innan de formellt ingick äktenskap, och att det därför är angeläget, att domstolarna i dessa fall tar hänsyn härtill vid sin bedömning. *Socialstyrelsen* pekar på möjligheten att betrakta all egendom som part för med sig i äktenskapet som dennes enskilda och endast låta sådan egendom som förvärvas under äktenskapet utgöra giftorättsgods.

4.3 Underhållsbidrag

Vad gäller frågan om underhåll till make efter äktenskapsskillnad instämmer remissinstanserna med de sakkunniga i att bestämmelsen i 11 kap. 14 § i förslaget bör ges en sådan tillämpning att make som har försörjningssvårigheter får ett större underhåll under en tid närmast efter äktenskapsskillnaden för att klara omställningen efter familjeupplösningen. *Stockholms tingsrätt* anser emellertid att detta förutsätter en uttrycklig lagregel. Varken motivuttalanden eller en rättspraxis som det tar åtskilliga år att utforma torde enligt tingsrätten vara tillfyllest. Tingsrätten föreslår därför att regeln om underhåll till make efter äktenskapsskillnad överarbetas.

Enligt *Falu tingsrätt* bör vid avgörandet av underhållsfrågan inte endast ekonomiska skäl beaktas utan även den omständigheten att återgångsanledning kan ha förelegat. För att detta skall bli möjligt krävs enligt tingsrätten ett förtydligande av lagtexten.

Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och *Frälsningsarmén* anser att frågan om ena makens skuld till äktenskapets upplösning inte kan lämnas ur räkningen vid den ekonomiska uppgörelsen mellan makarna.

Norrköpings tingsrätt ifrågasätter, som har nämnts i samband med

förfarandet i äktenskapsskillnadsmål, viss ändring av reglerna om jämkning av underhållsbidrag i förslagets 11 kap. 15 §.

Sociala centralnämnden i Jönköping aktualiserar frågan om underhållsskyldighet mellan samboende och framhåller att, eftersom lagstiftningen alltmer synes komma att jämställa sammanboende ogifta med sammanboende gifta, möjligheten att införa underhållsskyldighet i varje fall för sådana sammanboende som har barn gemensamt borde ha prövats. Inom kommunernas sociala verksamhet upplever man det ofta som en brist att t. ex. en kvinna, som har flera barn tillsammans med en sammanboende man, inte har någon lagfäst rätt till underhåll för egen del.

4.4 Gäldsansvar

Avslutningsvis tar *Fredrika-Bremer-Förbundet* upp frågan om avskaffande av den särbestämmelse för hustru som inryms i GB 7 kap. 4 §. Även om bestämmelsen tillkommit för att skydda en ekonomiskt svagare part och även om kvinnorna alltjämt oftast har en ekonomiskt svagare position än männen anser förbundet att särbestämmelsen är av så ringa praktisk betydelse att ett slopande av den knappast skulle komma att innebära någon olägenhet. Större olägenhet måste enligt förbundet anses ligga i ett bibehållande av regler som kan medverka till att förstärka uppfattningen att kvinnor även fortsättningsvis förutsätts ha ett lägre ekonomiskt ansvar i äktenskapet än män.

5 Övergångsbestämmelserna till ändringarna i giftermålsbalken

Övergångsbestämmelserna kommenteras av *Svea hovrätt* och *hovrätten för Nedre Norrland.* Enligt *Svea hovrätts* mening föreligger inte tillräckligt starka skäl för att i den utsträckning som föreslås göra undantag från de nya reglerna om upplösning av äktenskap för förfaranden som inletts enligt äldre lag. Nya regler som vilar på ändrade etiska värderingar av förhållandet mellan man och kvinna bör omedelbart få slå igenom i tillämpningen anser hovrätten. Sålunda finner hovrätten det naturligt t. ex. om i ett anhängigt mål om äktenskapsskillnad på grund av otrohet frågan om äktenskapsbrott som skillnadsgrund inte får prövas efter ikraftträdandet av den nya lagstiftningen. Inte heller synes det längre böra finnas utrymme för prövning av frågor som knyter ekonomiska rättsverkningar till skuld till upplösning. Har ett processuellt förfarande inletts skall enligt de sakkunnigas förslag de äldre reglerna alltjämt tillämpas. Men tydligen skall det stå en part fritt att återkalla sin talan och stämma på nytt, varvid de nya reglerna blir tillämpliga. Denna möjlighet till spekulation i skilda skilsmässoförfaranden under en övergångstid finner hovrätten mindre tilltalande. Äldre lydelse av bestämmelsen om underhållsbidrag, när makar lever åtskilda på grund av söndring, föreslås gälla under förutsättning att talan väckts före ikraftträdandet av den nya lydelsen. I enlighet härmed skulle make som bär den huvudsakliga skulden till sammanlevnadens hävande normalt gå förlustig rätt till underhållsbidrag. Talan som nämns i övergångsbestämmelsen torde avse yrkande om rätt att utfå underhållsbidrag. Den nya lydelsen, med begränsningen av bidragsrätten borttagen, är förmånligare för den bidragskrävande än den äldre och bör enligt hovrätten utan olägenhet

kunna tillämpas omedelbart vid ikraftträdandet. Hovrätten påpekar slutligen att, om en av två makar väcker talan om äktenskapsskillnad och dom på hemskillnad tidigare meddelats, enligt förslaget äldre lag skall tillämpas, såvida hemskillnadsdomen inte förlorat sin verkan. I äktenskapsskillnadsmålet skall utredas om hemskillnadsdomen förlorat sin verkan eller ej, något som kan föranleda särskild tvist mellan makarna. Hovrätten frågar sig om denna ordning har några praktiska företräden framför den att låta ny lag utan vidare gälla vid prövning av målet om äktenskapsskillnad. Om ny lag skall tillämpas bör enligt hovrätten förutgången hemskillnad ha sådan verkan att kravet på betänketid är uppfyllt. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att punkt 9 i övergångsbestämmelserna bör utgå. Erforderliga stadganden angående tillämpning övergångsvis av äldre regler om bodelning finns upptagna i punkterna 7 och 8. Ett särskilt stadgande i punkt 9 angående tillämpligheten av 13 kap. kan föranleda ovisshet i frågan vad som skall gälla övergångsvis beträffande exempelvis 6 kap. 2 och 6 a §§ framhåller hovrätten.

6 Vårdnad om barn

6.1 Rätt för fadern till barn utom äktenskap att få vårdnaden

Förslaget att fadern till ett barn utom äktenskap skall kunna få vårdnaden om barnet, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa, tillstyrks av övervägande antalet remissinstanser. I några yttranden framförs dock viss tveksamhet mot förslaget. *Malmö tingsrätt* delar de sakkunnigas mening att den på samlevnaden grundade samhörigheten mellan barnet och vardera av föräldrarna utgör ett starkt skäl för att man, oberoende av föräldrarnas civilstånd, fritt utifrån barnets bästa skall kunna tillerkänna den av föräldrarna vårdnaden, som är mest lämplig därtill. Under förutsättning att fadern sammanlevt med barnet tillstyrker tingsrätten därför att fadern till barn utom äktenskap tillerkänns vidgade möjligheter att erhålla vårdnaden. Mera tveksamt finner tingsrätten det vara om man i de fall någon sammanlevnad inte föreligat skall frånta modern till barn utom äktenskap hennes legala företräde till vårdnaden. Med hänsyn till införandet av full arvsrätt mellan barn utom äktenskap och dess fädernesläkt och till att utgångspunkten för prövningen alltid skall vara hänsynen till barnets bästa, vill tingsrätten dock inte motsätta sig de föreslagna ändringarna i 6 kap. 12 § FB. *Socialstyrelsen* betonar att inte endast eller huvudsakligast ekonomiska faktorer får vara avgörande. Uppenbarligen bör en far som lång tid efter barnets födelse kommit i goda ekonomiska omständigheter inte kunna använda detta som argument för att på sig få överförd vårdnaden om ett barn, som lever i små ekonomiska omständigheter men under emotionellt trygga förhållanden hos modern. Det är därför viktigt att vårdnadsfrågan avgörs så tidigt som möjligt i barnets liv och att ett sådant beslut inte utan mycket starka skäl därefter ändras. Detta ställer naturligtvis särskilda krav på barnavårdsnämndernas handläggning av sådana ärenden. *Länsstyrelsen* och *socialvårdskonsulenten i Jönköpings län* ifrågasätter om förslaget är ägnat att främja barnets bästa, även om det från jämlikhetssynpunkt är riktigt att fadern får samma möjlighet som modern att bli vårdnadshavare. Socialvårdskonsulenten påpekar att de utomäktenskapliga barnen hittills har varit förskonade från stridighe-

ter om vårdnad och umgängesrätt. Med förslaget kan befaras att antalet ärenden rörande vårdnad och handräckning kommer att öka. Även *sociala centralnämnden i Göteborg* anmärker att den föreslagna ändringen kommer att medföra ökning av antalet vårdnadsärenden med följande ökning av antalet vårdnadsutredningar.

LO ställer sig något tveksam till förslaget i den del det innebär att far till barn utom äktenskap, där föräldrarna inte har för avsikt att leva samman, tillerkänns samma rätt som modern beträffande vårdnaden. Det är särskilt en omständighet som inger LO viss tveksamhet. Antalet barn födda utom äktenskapet med utländska fäder bosatta utomlands ökar. Konsekvensen av den nu föreslagna lagstiftningen kan bli att fadern får vårdnaden om barnet. Därigenom kan modern i praktiken komma att beskäras även möjlighet till umgängesrätt med barnet. Antalet abortansökningar kan komma att öka starkt om kvinnan upplever det som en allvarlig fara att hon kan komma att fråntas vårdnaden om det väntade barnet. LO vill inte ställa sig avvisande till förslaget men hemställer att de redovisade synpunkterna beaktas i den kommande lagstiftningen. Även *advokatsamfundet* pekar på de problem som uppstår i fall då modern men inte fadern är svensk medborgare och framhåller att man kan räkna med uppslitande konflikter och svåra avgöranden i ett inte ringa antal fall. På vilket sätt, frågar samfundet, och från vilka utgångspunkter skall man avgöra vad som kan vara förenligt med barnets bästa, när exempelvis fadern kan bereda barnet en enligt hans och hans omgivnings uppfattning god miljö och uppväxt i ett annat land med helt annan kultur och andra traditioner, annat synsätt på uppfostran, skolgång, utbildning etc., under det att moderns förhållanden i Sverige ter sig strävsamma, kanske torftiga, och barnet blir hänvisat till en i vårt land allmänt accepterad uppfostran och skolgång? Med alltmer ökande kommunikationer och kontakter med andra länder kommer helt naturligt sammanboende föräldrar i allt större utsträckning att tillhöra olika länder och kulturkretsar. Även om man inte kan ge direkta anvisningar om hur barnets bästa skall bedömas i dylika fall, finner samfundet det erforderligt med en något klarare vägledning i motiven, när man ger fadern denna vidgade möjlighet att få vårdnaden om sitt barn. Det är enligt samfundet inte tillfyllest att hänvisa till att vägledning torde kunna hämtas i praxis när de nya reglerna varit i bruk en tid. I praktiken är problemen redan nu synnerligen svåra att bemästra och kommer att så förbli under överskådlig framtid. I dessa komplicerade fall kan inte ens ett försök till förståelse spåras hos ena parten och dennes omgivning för vad andra parten från sin utgångspunkt anser vara bäst för barnet. De sakkunnigas hänvisning till den grad av samhörighet som föreligger mellan fadern och barnet bör enligt samfundet därför kompletteras med ytterligare, konkreta synpunkter.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anmärker att de sakkunniga synes ha behandlat vårdnaden enbart som en rättighet och bortsett från att det också är fråga om en skyldighet. Möjlighet för modern att ansöka om att fadern skall ha vårdnaden diskuteras nämligen över huvud taget inte. Länsstyrelsen anser detta vara en brist. Fortfarande finns ensamma kvinnor som av en eller annan orsak inte kan eller inte anser sig kunna ta hand om ett barn. Ofta lämnas barnet till adoptivföräldrar. Men det är inte i alla dessa fall uteslutet att fadern — som oftast har bättre ekonomi — skulle kunnat utöva vårdnaden. Av hänsyn till både modern och barnet hade det därför enligt länsstyrelsen varit berättigat om de

sakkunniga åtminstone diskuterat möjligheten för modern att ansöka om att vårdnaden skall överföras på fadern. *Fredrika-Bremer-Förbundet* framför motsvarande synpunkter.

6.2 Rätt för föräldrar till barn utom äktenskap att få vårdnaden gemensamt

I frågan om sammanlevande ogifta föräldrar gemensamt bör kunna få vårdnaden om sina barn är remissopinionen splittrad. För de sakkunnigas förslag uttalar sig *Norrköpings* och *Falu tingsrätter, socialstyrelsen, medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, länsstyrelserna i Malmöhus* och *Norrbottens län, sociala centralnämnderna i Göteborg, Uddevalla, Haparanda* och *Kiruna, barnavårdsnämnden* och *socialnämnden i Skurups kommun, Stockholms barnavårdsnämnd, statens socialvårdskonsulent i Göteborgs och Bohus län, ärkebiskopen, domkapitlet i Uppsala ärkestift, Kommunförbundet, advokatsamfundet, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Husmodersförbundet hem och samhälle* och *Riksförbundet kyrkans ungdom.*

Norrköpings och *Falu tingsrätter* finner visserligen att förslaget otvivelaktigt medför de nackdelar som reservanterna har anfört men anser att det ändock bör accepteras. Norrköpings tingsrätt finner förslaget mera ägnat att tillgodose faderns än barnets intressen och anser att det säkert kommer att medföra en ökning av antalet vårdnadstvister vid domstolarna. Som skäl för sitt tillstyrkande anför tingsrätten intresset av att en konsekvent linje hålls till neutralitet mellan olika samlevnadsformer mellan man och kvinna. Tingsrätten finner det heller inte kunna bestridas, att förslaget i vissa fall — om än ytterligt sällsynta — kan medföra att barnets bästa blir i högre grad tillgodosett, om båda föräldrarna vet sig vara i lika mån rättsligt förpliktade att svara för dess person.

Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet framhåller att det med hänsyn till barnets bästa är värdefullt att fadern får ökade möjligheter att överta vårdnaden. Majoritetens förslag är från mentalhygienisk synpunkt klart att föredra framför reservanternas med hänsyn till barnets bästa. De fördelar det innebär att sammanboende föräldrar gemensamt har vård och ansvar för barn väger enligt fakulteten avsevärt tyngre än riskerna för att vårdnaden om ett barn delas av ej sammanboende föräldrar. *Stockholms barnavårdsnämnd* finner att förslaget från barnavårdssynpunkt i princip måste bedömas positivt, då det innebär ett steg mot ytterligare jämställdhet mellan barn i och utom äktenskap. Det innebär också ett tillmötesgående mot det stora och växande antal unga föräldrar, som önskar ta det gemensamma ansvaret för sina barn. Många ogifta samboende föräldrar visar enligt nämndens erfarenhet i dag stor förvåning, ibland upprördhet, när barnavårdsmannen upplyser dem om att barnet inte står under deras gemensamma vårdnad och inte heller kan göra det. De uttalar då ofta oro för att svårigheter skall möta fadern att få vårdnaden om barnet, om modern skulle avlida. Fall där uppblossande motsättningar mellan moderns släkt och barnets far har försenat handläggningen av vårdnadsfrågan efter moderns död har också förekommit. Även om fadern i dessa fall fått vårdnaden, har pro-

cessen skadat hans och därmed också barnets förhållande till släktingarna på moderns sida. Att svårigheter och problem av detta och liknande slag undanröjs måste enligt nämnden bedömas som starkt positivt.

Sociala centralnämnden i Uddevalla anser att förslaget bör kompletteras med en bestämmelse om skyldighet att anmäla gemensam vårdnad om de ytterligare syskon som kan komma att födas inom familjen. *Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare* anser att om det första barnet i en familj står under även faderns vårdnad bör följande barn automatiskt också göra det. *Sociala centralnämnden i Kiruna* anser att bägge föräldrarna i samlevnadsfallen automatiskt borde bli vårdnadshavare för sina barn.

För att lösa problemet med den gemensamma vårdnaden då samlevnaden upphör föreslår *socialstyrelsen* att möjligheter öppnas för det allmänna att i sådana fall aktualisera vårdnadsfrågan. Det är nämligen enligt socialstyrelsen från flera synpunkter mindre tillfredsställande att gemensam vårdnad består kanske lång tid efter samlevnadens upplösning. Det kan bl. a. medföra vissa besvär vid tillämpning av barnavårdslagen i sådana fall av ingripanden från barnavårdsnämnds sida där t. ex. bägge vårdnadshavarna skall kommuniceras eller få tillfälle att samtycka till åtgärderna. Barnavårdsnämnderna har redan nu erfarenhet av problem då vårdnadshavarna vistas på skilda orter. När förslaget genomförs kan man vänta sig att problemet kommer att få vidgad omfattning. Styrelsen anser att en ändring av barnavårdslagen eventuellt kan bli erforderlig eller att det kan finnas skäl att öppna möjlighet för samhället att även i andra fall än som anges i 6 kap. 6 § FB vidta åtgärder för att få den rättsliga vårdnaden överförd på den av föräldrarna hos vilken barnet vistas. Motsvarande uppfattning har *sociala centralnämnden i Göteborg.*

Statens socialvårdskonsulent i Göteborgs och Bohus län framhåller att en del praktiska problem måste regleras klarare och påpekar att de sakkunniga exempelvis torde utgå från att dom eller avtal om underhållsbidrag förfaller i och med att föräldrarna gör anmälan om att utöva vårdnaden gemensamt. Även *Stockholms barnavårdsnämnd* pekar på vissa praktiska nackdelar. Genom att underhållsskyldigheten inte kan krävas ut på samma sätt av en vårdnadshavare kan exempelvis bidragsförskott inte utgå vid en separation, förrän vårdnadsfrågan avgjorts av domstol. Är parterna oense kan rättegången ta avsevärd tid. Här uppkommer sålunda samma läge som när makar med barn flyttar isär utan att vårdnadsfrågan dessförinnan reglerats. En annan risk är enligt nämnden att modern ej klart inser vad det innebär att båda föräldrarna blir vårdnadshavare. Väsentligt är därför att modern på lämpligt sätt tillförsäkras information. Frågan bör observeras i samband med att man tar ställning till det i betänkandet (SOU 1972: 62) framlagda förslaget om avskaffande av barnavårdsmannainstitutionen. På barnavårdsmannahåll har vidare enligt nämnden yppats viss oro för att utländsk far som får del i vårdnaden lättare kan skilja mor och barn åt genom att föra med sig barnet och bosätta sig med detta i sitt hemland.

Sociala centralnämnden i Kiruna anser att med barnets bästa som riktmärke är den traditionella grundsynen att modern automatiskt skall bli vårdnadshavare för barn utom äktenskap mycket diskutabel. Nämnden finner det därför förvånande, eftersom majoritetens förslag i andra avseenden är väl anpassat till ett modernt samhälle, att de sakkunniga i så liten omfattning sökt ge fadern möjlighet att få vårdnaden om sitt

barn utom äktenskap. Enligt nämndens uppfattning är majoritetens förslag mycket moderat. De förändringar som föreslås synes fortfarande innebära en klar prioritering av äktenskapet som samlevnadsform. Man kan enligt nämnden ifrågasätta huruvida de sakkunniga ens strävat mot att uppfylla grundtanken att lagstiftningen skall söka förhålla sig neutral till olika samlevnadsformer. Eftersom det är samlevnadsformen som avgör om fadern automatiskt skall bli vårdnadshavare ifrågasätter nämnden om föreslagna regler, liksom de gällande, tar hänsyn till barnets bästa.

Åtskilliga remissinstanser ansluter sig till den uppfattning som framförs i Hellners, Gustafssons och Sundbergs reservation och avstyrker förslaget om möjlighet för fadern att i samlevnadsfallen bli vårdnadshavare för barnen. Dessa remissinstanser är *Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, Malmö* och *Härnösands tingsrätter, länsstyrelserna i Jönköpings* samt *Göteborgs och Bohus län, socialvårdskonsulenten i Jönköpings län, statens barnavårdskonsulent i Malmöhus län, riksskatteverket, socialutredningen, överförmyndarnämnden i Stockholm, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Centerns kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Moderata ungdomsförbundet, Sveriges frikyrkoråd, Frälsningsarmén* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund. Statens barnavårdskonsulent i Malmöhus län* anser att ogifta sammanboende, om de vill komma under samma lagregler som gifta, bör hänvisas till att ingå äktenskap. *Riksskatteverket* befarar att det finns risk för förhastade anmälningar. Enligt verkets erfarenheter förekommer det ofta att mödrar till barn utom äktenskap kort tid efter barnets födelse anmäler till pastorsämbetet att barnet skall bära faderns släktnamn. Efter endast något eller några år återkommer modern med anhållan att barnet skall återfå hennes släktnamn därför att föräldrarna separerat.

Riksskatteverket framför vidare vissa invändningar mot att anmälan om att fadern skall vara vårdnadshavare skall inges till folkbokföringsmyndigheten och registreras av den. Bevis om att anmälan har gjorts torde enligt verket komma att krävas av rätten vid en eventuell senare ansökan om att vårdnaden skall tilläggas endera av föräldrarna. Skulle rätten meddela sådant beslut måste underrättelse om det sändas till folkbokföringsmyndighet för anteckning i registren. Folkbokföringsregistren skulle annars komma att innehålla felaktiga uppgifter om vårdnaden. Det vore enligt verket inkonsekvent att endast vissa anmälningar och beslut i vårdnadsfrågor blev föremål för anteckning. En registrering av samtliga anmälningar och beslut i vårdnadsfrågor skulle emellertid innebära ett komplicerat aviserings- och anteckningsförfarande för folkbokföringsmyndigheterna, vilket sannolikt skulle rymma åtskilliga felrisker. Vidare måste domstolarna åläggas ett omfattande underrättelseförfarande. Riksskatteverket anser därför att en registrering i folkbokföringen av vårdnad om barn inte bör införas utan en närmare utredning om värdet och användningen av en sådan registrering.

6.3 Övriga frågor

Remissinstanserna finner det tillfredsställande att vårdnadsfrågan enligt förslaget skall avgöras uteslutande med hänsyn till barnets bästa.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län understryker att domstolar-

na i större utsträckning än som nu sker bör ta hänsyn till barnets bästa även om föräldrarna är ense i vårdnadsfrågan. Om utredning genom barnavårdsmyndighet angående den tilltänkte vårdnadshavarens lämplighet gjordes i större utsträckning än nu, skulle troligen antalet fall av ingripande enligt barnavårdslagen kunna nedbringas.

Kommunförbundet framhåller att det för såväl vårdnadsfrågans som umgängesrättsfrågans riktiga lösning torde vara av stor betydelse under vilka former frågorna förbereds och avgörs i de fall då samhällets medverkan erfordras. Former för en vidgad medverkan från samhällets sida genom representant som företräder enbart barnets intressen såväl under ärendets handläggning som vid beslutets verkställande bör enligt förbundet övervägas liksom vidgade möjligheter till anpassning av vårdnads- och umgängesrättsbesluten till förändringar i situationen. Förbundet finner att det kan vara svårt att tillgodose dessa synpunkter inom den nuvarande handläggningsordningen för vårdnads- och umgängesrättsärenden och anser att en förvaltningsprocessuell handläggning under medverkan av de allmänna förvaltningsdomstolarna och barnavårdsnämnderna möjligen skulle ge bättre förutsättningar för en smidig och rationell behandling av dessa ärenden. Förbundet är emellertid inte nu berett att ta ställning till denna fråga som kräver omfattande utredning och överväganden.

Såväl *Stockholms barnavårdsnämnd* som *sociala centralnämnden i Göteborg* utgår ifrån att förslaget kommer att medföra ett ökat antal vårdnadsprocesser. Detta medför enligt centralnämnden ökat arbete för barnavårdsnämnderna och därmed kostnadsökningar för kommunerna. Även *socialstyrelsen* understryker att de nya reglerna om vårdnad om barn kommer att ställa stora krav på barnavårdsnämnderna. Det finns därför anledning att ställa frågan vilka ekonomiska resurser och vilka administrativa regler som är nödvändiga för att samhället på bästa sätt skall kunna tillvarata barnens rätt. Bl. a. är det enligt styrelsen nödvändigt med en utbyggnad av den barnpsykiatriska verksamheten, vars tjänster i allt större utsträckning torde komma att efterfrågas. En intensivare samverkan mellan olika barnavårdande organ, särskilt barnavårdscentraler och barnavårdsnämnder, kan bli erforderlig. Styrelsen framhåller att det säkerligen blir anledning att återkomma till dessa problem i samband med den kommande diskussionen om barnavårdsmannainstitutionen.

LO framhåller önskvärdheten av ett propositionsuttalande om vikten av att vårdnadshavaren, oavsett om barnet är fött i äktenskap eller utom äktenskap, inte försvårar umgängesrätten för den andra parten. Det bör av uttalandet framgå att den som åsidosätter sina skyldigheter härvidlag kan komma att bedömas som mindre lämplig som vårdnadshavare.

Kommunförbundet föreslår att uttrycken barn i äktenskap och barn utom äktenskap utmönstras ur föräldrabalken. *Hovrätten för Nedre Norrland* framhåller att orden "till barn i äktenskap" i FB 12 kap. 1 § andra stycket andra punkten bör utgå om den föreslagna bestämmelsen i 6 kap. 12 a § införs.

Åklagares skyldighet enligt FB 6 kap. 6 och 12 §§ att till rätten anmäla behov av vårdnadshavare berörs av dels *RÅ*, som anser att bestämmelserna bör kvarstå, dels *överåklagaren i Göteborg* och *länsåklagaren i Uppsala län*. De båda sistnämnda anser att åklagares skyldighet i nämnda avseende bör upphöra. Länsåklagaren i Uppsala län finner att uppgiften ligger helt utanför åklagarens normala arbetsuppgifter. Ho-

nom veterligt har åklagare aldrig gjort någon sådan anmälan och han anser det tillräckligt att barnavårdsnämnd jämte andra behöriga iakttar de intressen som paragraferna avser att skydda. Överåklagaren i Göteborg framför motsvarande synpunkter.

Stockholms barnavårdsnämnd ifrågasätter om inte sådana bestämmelser bör införas att samlevande ogifta berättigas att gemensamt adoptera barn.

Vad gäller övergångsbestämmelserna till de föreslagna ändringarna i FB anmärker *hovrätten för Nedre Norrland* att bestämmelsen i punkt 3 synes innebära att den nya lagen skall bli helt tillämplig beträffande avtal, som före ikraftträdandet slutits med avseende på förestående äktenskapsskillnad, alltså även för det fall att avtalet slutits under hemskillnad. Såvitt angår de motsvarande avtal som avses i 11 kap. GB skall jämlikt punkt 8 sista stycket i övergångsbestämmelserna till ändringarna i GB möjligheten till jämkning vara utesluten, om avtalet träffats under hemskillnad och det före ikraftträdandet dömts till hemskillnad eller äktenskapsskillnad eller med avseende på hemskillnad eller äktenskapsskillnad äldre lag skall tillämpas, oavsett huruvida tidpunkten för avtalet ligger före eller efter lagens ikraftträdande. Den omständigheten att ett avtal inför förestående äktenskapsskillnad träffats under hemskillnad bör givetvis ha samma inverkan på jämkningsmöjligheten vare sig avtalet rör underhåll till barn eller sådana frågor som avses i GB 11 kap. 29 §. Enligt hovrättens mening bör punkt 3 i övergångsbestämmelserna därför omredigeras.

7 Rätten till bostaden

7.1 Lag om samboendes rätt till bostad

Den föreslagna särskilda lagen om rätten till bostaden vid upplösning i vissa fall av äktenskapsliknande samlevnad tillstyrks av remissinstanserna. *Advokatsamfundet* anser emellertid att den föreslagna lagen kommer att leda till tillämpningssvårigheter som synbarligen inte har beaktats och att lagen knappast kommer att få den avsedda betydelsen. Att tolkningsproblem kommer att uppstå vid lagens tillämpning befaras också av andra remissinstanser.

Vissa påpekanden görs i fråga om lagens tillämpningsområde. *Svea hovrätt* ifrågasätter sålunda om inte bestämmelsen att lagen skall gälla även parter som har haft gemensamma barn bör utgå. Å andra sidan anser hovrätten att det kan övervägas om inte lagen bör omfatta också sådana fall där ena parten har vårdnad om barn och skälighetshänsyn inte talar i annan riktning. För en sådan utvidgning av lagens tillämpningsområde uttalar sig också *Stockholms barnavårdsnämnd* och *TCO*. Även fall där parterna inte har gemensamma barn men där kvinnan är gravid bör enligt *Stockholms tingsrätt* och *advokatsamfundet* omfattas av lagen. *Hovrätten för Nedre Norrland, LO, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* ifrågasätter om lagen inte bör göras tillämplig på varje varaktig samlevnad, oavsett om parterna har eller har haft barn tillsammans. *Hovrätten för Nedre Norrland* framhåller att de sociala skälen för en reglering i enlighet med förslaget ofta torde vara väl så starka då parterna inte fått barn som då så är fallet, exempelvis om kvinnan är havande då sammanlevnaden hävs.

Varaktighetsrekvisitet torde, rätt tillämpat, ge tillräckliga garantier för att lagen i det enskilda fallet ej ger olämpliga resultat. *Rättshjälpsjuristerna* anmärker att sjukdom, fysiskt handikapp av annat slag, dålig ekonomi e. d. kan utgöra vanligen förekommande, starka skäl att ge företräde åt den svagare parten, även om barn ej finns eller om endast den ena parten har barn.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser att den föreslagna lagen konserverar den orättvisa, med därav följande sociala problem, som ofta följer av att bostaden oberoende av storleken helt tillfaller ena parten i stället för att användas för byte till två lägenheter. Länsstyrelsen förmodar dock att konstruktionen med lösningsrätt kan bidra till att bytesalternativet aktualiseras av ekonomiska skäl. *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* pekar också på möjligheten att använda den gemensamma bostaden för byte till två lägenheter och framhåller att det i varje fall i motiveringen till lagen bör anges att part skall kunna åläggas att medverka till byte. Enligt *Riksförbundet kyrkans ungdom* bör lagtexten innehålla bestämmelse om båda parters rätt till en efter förhållandena avpassad bostad.

Att lagen kan medföra vissa tolknings- och tillämpningssvårigheter påpekas av *sociala centralnämnderna i Lund* och *Kiruna, Stockholms barnavårdsnämnd, advokatsamfundet* och *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare.* De båda centralnämnderna och barnavårdsnämnden anmärker att svårigheter kan uppstå vid tolkningen av uttrycken varaktig samlevnad och bäst behov av bostaden. Tingsrättsdomarföreningen anmärker på uttrycket samlevnadens hävande och anser att det bör utbytas mot dagen för isärflyttningen. Enligt advokatsamfundet uppkommer svårighet först och främst vid bedömande av om varaktig samlevnad faktiskt föreligger. Samfundet anmärker att denna fråga har behandlats mycket kortfattat i specialmotiveringen och att de sakkunniga synbarligen inte räknar med några avsevärda svårigheter på denna punkt. I lagförslagets allmänna motivering har emellertid framhållits att frågan huruvida varaktig fri samlevnad verkligen uppkommit kan stöta på mycket stora svårigheter, särskilt i de fall då de båda kontrahenterna har olika uppfattning. En annan fråga som samfundet anser kunna vålla svårigheter är frågan när den varaktiga samlevnaden skall anses upplöst. Samfundet tänker sig här två fall. Det ena är att parterna rent faktiskt flyttat isär. Fråga om tillämpning av lagen kan då uppkomma först sedan en av dem faktiskt lämnat lägenheten. Situationen är då ofta så pass framskriden att frågan om lagens tillämpning är överspelad. Det andra fallet är att upplösning av den varaktiga samlevnaden kan anses föreligga redan när parterna sammanbor, nämligen så snart ena parten väcker talan med yrkande om tillämpning av lagen och gör sannolikt att söndring uppkommit i den varaktiga samlevnaden. Rättegången mellan parterna kommer då att i första hand få samma karaktär som en skilsmässoprocess, där yrkande framställs om interimistiskt hävande av samlevnaden med rätt för ena maken att kvarsitta i hemmet. De interimistiska åtgärder som typiskt sett torde bli erforderliga kan möjligen åstadkommas med tillämpning av 15 kap. RB. Så pass speciella processuella problem som det här är fråga om och som beträffande äktenskap ansetts kräva specialreglering bör dock enligt samfundets mening bli föremål för särskild lagstiftning även beträffande fri samlevnad. Samfundet anser problemet kräva ytterligare utredning.

Hyresnämnden för Göteborgs och Bohus län, advokatsamfundet och

Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister vänder sig mot förslaget att hyresrätt skall kunna lösas. Hyresnämnden påpekar att det enligt 11 § andra stycket lagen (1942: 429) om hyresreglering m. m. råder förbud för hyresgäst att vid överlåtelse av hyresrätten till hyresreglerad lägenhet motta gottgörelse utöver vad som motsvarar utgiven förskottshyra och att motsvarande regler kan förväntas komma att gälla även beträffande bostadslägenheter som inte omfattas av hyresregleringslagen (Ds Ju 1972: 5). Hyresrätten har alltså i många fall inte något ekonomiskt värde. Hyresnämnden finner önskvärt att 4 § första stycket i förslaget anpassas i enlighet härmed. Detta kan ske genom att första punkten uppdelas i två punkter med följande lydelse: Part som enligt denna lag övertager bostadsrätt är skyldig ersätta andra parten eller hans dödsbo egendomens värde. Detsamma skall gälla vid övertagande av hyresrätt som kan anses ha ekonomiskt värde. *Advokatsamfundet* avstyrker bestämmelsen om lösning av hyresrätt och framhåller att vid bodelning efter hemskillnad visserligen kan beaktas att hyresrätt som tillskiftas en av makarna har visst värde. Svårigheterna att fastställa ett sådant värde är dock uppenbara, och samfundet anser det därför vara mycket tveksamt om man f. n. bör lagfästa en dylik princip på sätt de sakkunniga föreslagit. Enligt *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* förekommer det ytterligt sällan någon värdesättning av hyresrätter vid bodelning mellan makar, och det skulle enligt föreningens mening vara olyckligt om en sådan regel knäsätts när det gäller samboende parter. I likhet med vad som nu faktiskt gäller i förhållandet mellan makar borde part utan lösenskyldighet kunna tilläggas hyresrätten. I vad avser lägenheter med bostadsrätt borde part kunna framtvinga avyttring av rätten i förening med ett lämpligt bostadsbyte. I annat fall kan det med lagen avsedda skyddet för samboende enligt föreningen bli helt illusoriskt.

Vad gäller den närmare utformningen av lagen anmärker *hyresnämnden för Göteborgs och Bohus län* att 1 § bör, i vart fall i motiven, närmare preciseras så att det framgår att avgörande för lagens tillämplighet inte endast skall vara att ett tidigare ingånget äktenskap upplösts utan också att bodelning eller skifte i anledning härav ägt rum. Stadgandet i 2 § andra stycket angående preklusionstid bör enligt hyresnämnden, i vart fall i motiven, kompletteras med ett uttalande av innebörd att med framställande av anspråk på lösningsrätt bör likställas att den av parterna som inte har hyresrätten bor kvar i lägenheten och ej vidtar åtgärder för att flytta. Härigenom förhindras rättsförlust i de fall då den kvarboende ej känner till tremånadersfristen och därför låter denna passera utan att förvissa sig om huruvida den avflyttade tänker göra anspråk på bostaden. Även om den kvarboende känner till tremånadersfristen kan med det föreslagna stadgandet rättsförlust uppkomma genom att det ibland kan vara svårt att delge anspråket på lösningsrätt. *Sociala centralnämnden i Jönköping* anser med hänsyn till att kännedomen om lagar och förordningar är bristfällig hos flertalet människor att tidsfristen för att göra lösningsrätten gällande bör vara något längre än tre månader, förslagsvis sex månader. Det finns enligt nämnden i annat fall risk för att lagens möjligheter inte kan utnyttjas av alla som behöver det.

Yrkeskvinnors klubbars riksförbund anser att enhetliga regler bör gälla i fråga om handläggning av mål om rätt till bostaden oavsett om de samboende är gifta eller ej. Nuvarande bestämmelser för gifta om bodelning, skiftesman och klander av bodelning till allmän domstol

förefaller förbundet onödigt komplicerade. För alla kunde i stället gälla vad som föreslagits för samboende, dvs. möjlighet att vända sig direkt till domstol.

7.2 Ändringarna i jordabalken

I fråga om förslaget till lag om ändring i jordabalken framhåller *hyresnämnden för Göteborgs och Bohus län* att motsvarande tillägg som gjorts till 12 kap. 47 § även bör göras beträffande 12 kap. 5 § och 45 § andra stycket för att den med lagförslaget åsyftade likställigheten mellan makar och varaktigt samboende skall uppnås. *Advokatsamfundet* anmärker att ändringarna i jordabalken inte direkt berör parternas inbördes förhållanden utan förhållandet till tredje man, nämligen hyresvärden. För hyresvärden är det ett väsentligt intresse från rättssäkerhetssynpunkt att kunna veta vem eller vilka som vid varje tillfälle är hans medkontrahenter i hyresförhållandet. Så länge jordabalken utsträcker rättsförhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst till att gälla blott hyresgästs make har hyresvärden alltid möjlighet att via offentliga, öppna handlingar få klarhet. Men om hyresrätt skall utsträckas till att gälla till förmån även för samlevande part, kommer hyresvärdens situation att avsevärt försämras. Om parterna själva påstår ett förhållande, är det i praktiken omöjligt för hyresvärden att förebringa motbevisning. Man kan enligt samfundet heller inte bortse från fall där mer än en person gör anspråk på att vara nuvarande eller tidigare samboende med hyresgästen och ha rätt att tillämpa lagen om samlevandes bostad. Samfundet pekar på åtminstone två praktiskt tänkbara situationer där hyresvärdens dilemma kan vara väsentligt. För det första kommer de föreslagna reglerna att i vissa fall kunna göra förbudet mot överlåtelse av hyresrätt illusoriskt. Om nämligen parterna i överlåtelsetransaktionen påstår att de varit varaktigt sammanboende kan hyresvärden knappast förebringa motbevisning. För det andra framgår av 12 kap. 49 § jordabalken jämförd med 47 § andra stycket sista punkten att hyresvärden har att rikta det i 49 § omnämnda skriftliga meddelandet såväl till hyresgästen som till dennes make. Genomförs ändringen av jordabalken, utvidgas hyresvärdens skyldighet till att avse även varaktigt samboende. Det är rimligt att hyresvärden skall ha möjlighet att på ett enkelt och tillförlitligt sätt skaffa sig kännedom om till vilken eller vilka han har att rikta meddelanden av detta slag. I den mån kretsen utvidgas till att avse samboende har hyresvärden inte längre sådan möjlighet.

8 Ändringar i ärvdabalken och brottsbalken

8.1 Ärvdabalken

Malmö tingsrätt motsätter sig förslaget att makes arvsrätt inte skall brytas av att talan om äktenskapsskillnad väckts utan fortfara till dess upplösningen av äktenskapet blir definitiv. Förslaget kan enligt tingsrättens mening leda till stötande resultat. Tingsrätten medger, att de sak-

kunnigas förslag kan innebära en lämplig lösning, när makarna lever samman efter det talan om äktenskapsskillnad väckts eller är på väg att försonas. Tingsrätten förmodar dock att dessa situationer är undantag och anser det riktigare att anpassa lagen till vad som kan antas vara det övervägande flertalet fall. Make som önskar förhindra att arvsrätten står kvar under tiden fram till äktenskapets upplösning kan visserligen upprätta testamente. Tingsrätten har dock svårt att tänka sig, att testamente kommer att upprättas annat än i sällsynta undantagsfall. Det förefaller tingsrätten lämpligare att de makar, som försonas sedan talan om äktenskapsskillnad väckts, upprättar testatmente till förmån för varandra. Även *advokatsamfundet* finner den föreslagna regleringen otillfredsställande och befarar att den i praktiken kommer att orsaka många onödiga bekymmer. Detsamma gäller enligt samfundet regeln att giftorätten vad angår egendom förvärvad under betänketiden skall gälla fullt ut, även om ena maken avlider under denna tid.

8.2 Brottsbalken

Den föreslagna avkriminaliseringen av otukt mellan halvsyskon tillstyrks av *RÅ, överåklagarna i Göteborg* och *Malmö, länsåklagaren i Kopparbergs län, socialstyrelsen* och *medicinska fakulteten vid Karolinska institutet.* Överåklagaren i Malmö anser att brottet bör rubriceras otukt med helsyskon. Socialstyrelsen och medicinska fakulteten vid Karolinska institutet ifrågasätter om inte även samlag mellan helsyskon bör vara straffritt. Länsåklagaren i Kopparbergs län ifrågasätter om inte åtal i sistnämnda hänseende kan inskränkas till fall då det är påkallat från allmän synpunkt och framhåller att situationen i socialt och personligt hänseende vid otukt mellan syskon oftast är sådan att det knappast kan vara ett samhällsintresse att lagföra vederbörande. Detta gäller i än högre grad, därest äktenskap mellan halvsyskon legaliseras.

Överåklagaren i Stockholm ställer sig tveksam till avkriminaliseringen och ifrågasätter om inte utredningen byggt sitt förslag på ett alltför knapphändigt sakkunnigmaterial. *Länsåklagarna i Uppsala* och *Västerbottens län* anser att kriminaliseringen bör bibehållas men med en särskild åtalsregel. Länsåklagaren i Uppsala län kan, även om han delar uppfattningen att äktenskap mellan halvsyskon i undantagsfall bör få ingås efter dispens, inte dela uppfattningen att samlag mellan halvsyskon med nödvändighet måste avkriminaliseras. Det skulle nämligen enligt hans förmenande te sig mycket stötande från allmän synpunkt om inom en familj ett helsyskons samlag med ett annat helsyskon skulle vara straffbart medan samma syskons samlag med ett halvsyskon skulle vara straffritt. På grund härav anser han den bästa lösningen vara att bibehålla ifrågavarande bestämmelse i brottsbalken men låta frågan om åtal bli beroende på prövning från fall till fall. Även om han inte anser att åtalsfrågan skall vara beroende av dispensfrågan anser han det ligga i sakens natur att åtal ej bör ske i sådana fall där åklagaren normalt kan räkna med att dispens skall kunna ges.

RÅ samt *länsåklagarna i Uppsala* och *Kopparbergs län* ifrågasätter om inte tiden är mogen att avskaffa den särskilda straffbestämmelsen för olaga giftermål i 7 kap. 2 § brottsbalken. RÅ framhåller att fall där ansvar enligt bestämmelsen ifrågakommer torde vara mycket sällsynta. Gärningar som omfattas av brottstypen lär oftast ingå som ett led i ett

annat kriminellt förfarande t. ex. bedrägeri. Med de sakkunnigas förslag har även förutsättningarna för ett bibehållande av straffbestämmelsen ändrats. De specificerade återgångsreglerna föreslås bli upphävda. Vidare föreslås att sinnessjukdom och sinnesslöhet skall upphöra att vara äktenskapshinder. För mentalt sjuka och avvikande kommer alltså, liksom för alla, att gälla endast kravet på rättshandlingsförmåga. Genom att återgång ersätts med äktenskapsskillnad kan läget bli processuellt svårhanterligt. F. n. gäller att olaga giftermål inte får åtalas med mindre det blivit dömt till återgång. Enligt de sakkunnigas förslag skall make i fortsättningen äga obetingad rätt till äktenskapsskillnad; något skäl behöver därvid inte anges. Med tanke härpå kan enligt RÅ bevissvårigheter förväntas, när det gäller att avgöra om ett rekvisit för olaga giftermål föreligger. Det kan vidare noteras att de sakkunniga som en följd av återgångsinstitutets upphävande ansett, att situationer där villfarelse eller svek föreligger inte längre skall vara straffbara. Bibehålls bestämmelsen bör enligt RÅ observeras att det med de sakkunnigas förslag inträder en utvidgning av det straffbara området. Enligt gällande lag förutsätts för åtal att det dömts till återgång. För återgångstalan gäller vissa preskriptionsfrister Enligt förslaget skall som villkor för åtal gälla att det dömts till äktenskapsskillnad. Några tidsfrister för anhängiggörande av talan om äktenskapsskillnad gäller inte. Om 7 kap. 2 § brottsbalken skall kvarstå bör den enligt RÅ:s mening därför förses med föreskrift om att äktenskapsskillnad vid de angivna situationerna skall ha kommit till stånd inom viss tid, i analogi med vad som nu gäller för återgångstalan. *Länsåklagaren i Västerbottens län* finner inte att det föreligger någon anledning till avkriminalisering av de förfaranden, som nu är straffbara som olaga giftermål i 7 kap. 2 § brottsbalken. Avskaffas återgångsinstitutet anser han emellertid att de föreslagna följdändringarna i 7 kap. 2 och 6 §§ är nödvändiga.

RÅ påpekar slutligen att, för den händelse förslaget om rätt för sammanboende föräldrar till barn utom äktenskap att göra ansökan om att barnet skall stå under deras gemensamma vårdnad genomförs, 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken bör anpassas till denna situation. Gärningsbeskrivningen i lagrummet bör således även omfatta det fallet att den ena av två ogifta föräldrar, vilka gemensamt har vårdnaden om barn under femton år, utan beaktansvärda skäl egenmäktigt bortför barnet. *Länsåklagaren i Kopparbergs län* gör samma påpekande.

Bilaga 3

Till lagrådet remitterade förslag

1 Förslag till

Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas i fråga om giftermålsbalken,[1]

dels att 1 kap., 2 kap. 7—10 §§ och 13 §, 3 kap. 7 och 8 §§, 10 kap., 11 kap. 17—30 §§, 14 kap. samt 15 kap. 8—10, 14 och 23 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 2 kap. 2—5 §§, 3 kap. 1—3 §§, 4 kap. 2—4, 6 och 8 §§, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 och 6 a §§, 7 kap. 4 §, 8 kap. 8 §, 11 kap. 1—16 §§, 12 kap. 1 §, 13 kap. 1—3 och 10 §§, 15 kap. 1, 4, 5, 11, 12, 24, 28, 29 och 32 §§ samt rubriken till 11 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas tre nya paragrafer, 3 kap. 4 §, 4 kap. 10 § och 13 kap. 13 b §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 kap.	
2 §[2]	
Den, som är under tjugo och ej förut varit gift, må ej ingå äktenskap utan föräldrarnas samtycke.	*Den som är förklarad omyndig eller enligt rättens beslut skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder får ej ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Vägras samtycke, kan rätten på ansökan tillåta äktenskapet, om skäl för vägran ej föreligger.*
Är den ene av föräldrarna död eller sinnessjuk eller sinnesslö eller utan del i vårdnaden, eller kan yttrande från den ene ej utan märklig omgång eller tidsutdräkt inhämtas, vare den andres samtycke tillfyllest. Är sådant fall för handen beträffande båda föräldrarna, tage den trolovade sam-	

[1] Senaste lydelse av
1 kap. 6 § 1969: 798
2 kap. 9 § 1947: 187
2 kap. 13 § 1971: 556
3 kap. 7 § 1968: 758
10 kap. 1 § 1947: 187
10 kap. 2 § 1948: 272
10 kap. 3 § 1968: 758
11 kap. 20 § 1969: 798
11 kap. 26 § 1952: 333
11 kap. 27 § 1949: 383
11 kap. 28 § 1952: 333
14 kap. 1 § 1968: 758
14 kap. 2 § 1968: 758
14 kap. 3 § 1946: 822
14 kap. 4 § 1968: 758
15 kap. 8 § 1968: 758
15 kap. 9 § 1968: 758
15 kap. 14 § 1946: 822
15 kap. 23 § 1946: 822

[2] Senaste lydelse 1971: 871.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
tycke av förmyndaren eller, där särskild förmyndare ej är nämnd, av annan giftoman, som rätten på anmälan förordnar.	
3 §	
Ej må den, som är omyndig förklarad, ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke.	*Äktenskap får ej ingås mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller som är helsyskon.* *Halvsyskon får ej ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.*
4 §	
Vägras samtycke i fall, som i 2 eller 3 § avses, äge rätten på ansökan tillåta äktenskapet, om skäl till vägran prövas ej vara för handen.	*Den som är gift får ej ingå nytt äktenskap.*
5 §[3]	
Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre socialstyrelsen finner skäligt tillåta äktenskapet.	*I ärende om tillstånd enligt 1 § skall den underåriges vårdnadshavare beredas tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall även inhämtas från barnavårdsnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.* *Talan mot länsstyrelsens beslut föres hos kammarrätten genom besvär.* *Mot beslut om tillstånd för underårig att ingå äktenskap får talan föras av den underåriges vårdnadshavare.*

3 kap.

1 §[4]

Prövning, huruvida hinder möter mot äktenskap (*hindersprövning*), sker i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i sådan församling, där hon vistas.

Ansökan om hindersprövning göres av *de trolovade* gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.	Ansökan om hindersprövning göres av *mannen och kvinnan* gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.

[3] Senaste lydelse 1968: 758.
[4] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

1 mom. Är mannen kyrkobokförd i annan svensk församling än i 1 § sägs, skall han, när ansökan om hindersprövning göres, förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet (äktenskapsbetyg).

Trolovad, som varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling, skall förete det motsvarande intyg av utländsk registerförare han kan anskaffa.

2 mom. Innehålla ej kyrkoböckerna eller intyg, varom i 1 mom. är sagt, upplysning om trolovads ålder, har han att annorledes förebringa utredning därom. Är trolovad i den ålder, att han enligt 2 kap. 1 § ej äger ingå äktenskapet utan särskilt tillstånd, skall han styrka, att sådant tillstånd givits.

3 mom. Äger trolovad enligt 2 kap. 2 eller 3 § ej ingå äktenskapet utan föräldrars eller annans samtycke, skall han visa, att sådant samtycke givits, eller att rätten jämlikt 2 kap. 4 § tillåtit äktenskapet.

4 mom. Är anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

6 mom. En var av de trolovade skall avgiva skriftlig försäkran på heder och samvete att, så vitt honom är veterligt, de ej äro så besläktade, som i 2 kap. 7 § sägs,

Föreslagen lydelse

2 §[5]

Den som varken är eller skall vara kyrkobokförd i riket skall vid hindersprövningen förete det intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskapet som han kan anskaffa.

Fordras tillstånd eller samtycke till äktenskap enligt 2 kap. 1 eller 2 § eller 3 § andra stycket, skall bevis om sådant tillstånd eller samtycke företes vid hindersprövningen.

[5] Senaste lydelse av
1 mom. 1968: 758
2 mom. 1948: 272
4 mom. 1968: 758
6 mom. 1947: 187
5 mom. upphävt genom 1968: 758
8 mom. upphävt genom 1968: 758

Nuvarande lydelse

och, där ej till äktenskapet visas tillstånd jämlikt 2 kap. 8 eller 9 §, att ej heller sådan släktskap eller sådant svågerlag, som där avses, honom veterligen föreligger.

7 mom. Det åligger en var av de trolovade att i skriftlig försäkran på heder och samvete uppgiva, huruvida han förut ingått äktenskap.

Har trolovad förut ingått äktenskap, och utvisa ej kyrkoböckerna eller intyg, som i 1 mom. sägs, att äktenskapet blivit genom makens död eller annorledes upplöst, skall han styrka att så skett.

Föreslagen lydelse

3 §[6]

Hava de trolovade fullgjort vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej pastorsämbetet hinder mot äktenskapet möta, skall ämbetet på begäran av de trolovade utfärda intyg därom.

Mannen och kvinnan skall vid hindersprövningen avge skriftlig försäkran på heder och samvete att de ej är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra eller helsyskon samt, om icke tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket företes, att de ej heller är halvsyskon.

Den som begär hindersprövning skall även skriftligen på heder och samvete uppge, om han eller hon förut ingått äktenskap. Den som förut ingått äktenskap skall styrka, att äktenskapet blivit upplöst, om detta ej framgår av folkbokföringen eller av intyg som avses i 2 §.

4 §[7]

Finner pastorsämbetet att hinder ej föreligger mot äktenskapet, skall ämbetet på begäran av mannen och kvinnan utfärda intyg därom.

Talan mot pastorsämbetets beslut i fråga om hindersprövning föres hos domkapitlet genom besvär. Mot domkapitlets beslut föres talan hos kammarrätten genom besvär.

[6] Senaste lydelse 1968: 758.
[7] Förutvarande 4 § upphävd genom 1968: 758.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

4 kap.

2 §[8]

Kyrklig vigsel må äga rum:

inom svenska kyrkan, om *de trolovade eller en av dem* tillhör kyrkan; och

inom annat trossamfund, om Konungen medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet och *de trolovade eller en av dem* tillhör samfundet.

Kyrklig vigsel må äga rum:

inom svenska kyrkan, om *mannen eller kvinnan* tillhör kyrkan; och

inom annat trossamfund, om Konungen medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet och *mannen eller kvinnan* tillhör samfundet.

Konungen äger förordna, att medlem av utländskt evangeliskt-luterskt trossamfund skall hava samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan.

3 §[9]

Till vigsel inom svenska kyrkan *äga de trolovade* välja den präst inom kyrkan de själva *åstunda; dock vare annan ej skyldig viga än präst i församling, av vilken endera är medlem.*

Till vigsel inom svenska kyrkan *får mannen och kvinnan* välja den präst inom kyrkan de själva *önskar. Annan än präst i församling där mannen eller kvinnan är medlem är dock ej skyldig att viga.*

Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt Konungens förordnande.

4 §

Med borgerlig vigsel må äktenskap ingås, evad de trolovade kunde erhålla kyrklig vigsel eller ej.

Äktenskap får ingås med borgerlig vigsel, även om mannen och kvinnan kan erhålla kyrklig vigsel.

6 §[10]

Vigsel skall föregås av hindersprövning enligt 3 kap. Känner vigselförrättaren till äktenskapshinder, som icke uppmärksammats vid nämnda prövning, *må* vigsel ej ske. Utan intyg enligt 3 kap. *3 § må* ej annan viga än präst, som tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

Hava de trolovade ej blivit vigda inom fyra månader efter hindersprövningen, *må* vigsel ej ske utan ny hindersprövning.

Vigsel skall föregås av hindersprövning enligt 3 kap. Känner vigselförrättaren till äktenskapshinder, som icke uppmärksammats vid nämnda prövning, *får* vigsel ej ske. Utan intyg enligt 3 kap. *4 § får* ej annan viga än präst, som tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

Har mannen och kvinnan ej blivit vigda inom fyra månader efter hindersprövningen, *får* vigsel ej ske utan ny hindersprövning.

8 §[11]

Vigsel förrättas i släktingars eller andra vittnens närvaro.

[8] Senaste lydelse 1951: 681.
[9] Senaste lydelse 1951: 681.
[10] Senaste lydelse 1968: 758.
[11] Senaste lydelse 1951: 681.

Nuvarande lydelse

Vid vigseln *skola de trolovade,* samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, på hans fråga *avgiva* sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därpå av honom förklaras för äkta makar.

I övrigt *lände till efterrättelse,* vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken, vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel *de* bestämmelser, som *varda* av Konungen *meddelade.*

Den som förrättat kyrklig vigsel *give* makarna ofördröjligen bevis därom. *Vad vid borgerlig vigsel förekommit skall upptagas i* särskilt protokoll enligt *de närmare* föreskrifter Konungen *meddelar.*

Föreslagen lydelse

Vid vigseln *skall mannen och kvinnan,* samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, på hans fråga *avge* sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därpå av honom förklaras för äkta makar.

I övrigt *gäller,* vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken, vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk och vid borgerlig vigsel bestämmelser som *meddelas* av Konungen.

Den som förrättat kyrklig vigsel *skall* ofördröjligen *ge* makarna bevis därom. *Vid borgerlig vigsel föres* särskilt protokoll enligt föreskrifter *som meddelas av* Konungen.

10 §

Talan mot beslut angående förrättande av vigsel föres genom besvär hos domkapitlet, om beslutet meddelats av präst inom svenska kyrkan, och hos länsstyrelsen, om beslutet meddelats av borgerlig vigselförrättare. Mot beslut av domkapitel eller länsstyrelse föres talan hos kammarrätten genom besvär.

5 kap.

7 §[12]

Leva makar på grund av söndring åtskilda, *åligge ändock make att enligt de i 2 § stadgade grunder* bidraga till andra makens underhåll; *dock må, om ena maken huvudsakligen bär skulden till sammanlevnadens hävande, andra maken ej förpliktas utgiva bidrag till hans underhåll, med mindre synnerliga skäl därtill äro.*

Lever makar på grund av söndring åtskilda, *skall make ändå* bidraga till andra makens underhåll *enligt de grunder som anges i 2 §.*

Om bidrag till barnens underhåll i fall, som avses i första stycket, stadgas i föräldrabalken.

[12] Senaste lydelse 1949: 383.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

6 kap.

2 §

Över sitt giftorättsgods råde make med de inskränkningar, som följa av vad i 3—6 §§ sägs.

Vid äktenskapets upplösning, *så ock* vid boskillnad *eller hemskillnad* tage vardera maken eller hans arvingar hälften av makarnas behållna giftorättsgods, såvida ej annorlunda i denna balk stadgas.

Vid äktenskapets upplösning *och* vid boskillnad tage vardera maken eller hans arvingar hälften av makarnas behållna giftorättsgods, såvida ej annorlunda i denna balk stadgas.

6 a §[13]

Har make, utan tillbörlig hänsyn till andra makens giftorätt, genom gåva av annan egendom än i 4 § sägs väsentligen minskat sina tillgångar; *visar sig, efter äktenskapets upplösning eller boskillnad eller hemskillnad, att vederlag ej kan till fullo utgå vid bodelningen, och finnes gåvotagaren hava insett eller bort inse att gåvan lände andra maken till förfång, skall gåvan eller dess värde återbäras i den mån sådant erfordras för tillgodoseende av andra makens rätt. Ej må dock på sådan grund talan väckas,* sedan fem år förflutit från det gåvan fullbordades.

Har make, utan tillbörlig hänsyn till andra makens giftorätt, genom gåva av annan egendom än i 4 § sägs väsentligen minskat sina tillgångar *och kan efter äktenskapets upplösning eller boskillnad vederlag icke till fullo utgå vid bodelningen, skall gåvotagaren återbära gåvan eller dess värde i den mån det fordras för att tillgodose andra makens rätt, om gåvotagaren insett eller bort inse att gåvan var till förfång för andra maken. Talan härom får dock ej väckas,* sedan fem år förflutit från det gåvan fullbordades.

Var vid tiden för bodelningen gåva, som tillkommit under omständigheter varom ovan sägs, ej fullbordad, må den ej göras gällande i den mån det skulle lända till intrång i andra makens rätt.

7 kap.

4 §

Sedan i anledning av boskillnad, hemskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning verkställts, svare hustrun för gäld, *varom* i 3 § *sägs,* och *vilken* uppkommit *före boskillnadsansökningen, hemskillnaden eller äktenskapets upplösning, allenast* intill värdet av den enskilda egendom, hon ägde, *då boskillnaden söktes, hemskillnaden vanns eller äktenskapet upplöstes, och* den egendom, som vid bodelningen tillades henne. Skall i anledning av *hemskillnad eller* äk-

Har bodelning verkställts i anledning av boskillnad eller äktenskapets upplösning, svarar hustrun för gäld, *som avses* i 3 § och *som* uppkommit *innan giftorättsgemenskapen mellan makarna upphörde, endast* intill värdet av *dels* den enskilda egendom hon ägde *vid nämnda tidpunkt, dels* den egendom som tillades henne vid bodelningen. Skall bodelning ej äga rum i anledning av äktenskapets upplösning, *svarar* hustrun efter äktenskapets upplösning för gäld,

[13] Senaste lydelse 1936: 84.

Nuvarande lydelse

tenskapets upplösning bodelning ej äga rum, *svare* hustrun efter *hemskillnaden eller* äktenskapets upplösning för gäld, som *nyss är sagd, allenast* intill värdet av den egendom, hon hade, *när hemskillnaden vanns eller äktenskapet upplöstes.*

Föreslagen lydelse

som *avses i 3 § och som uppkommit före ansökan om äktenskapsskillnad eller, om äktenskapet upplöstes genom mannens död utan att talan om äktenskapsskillnad då var anhängig, före dödsfallet, endast* intill värdet av den egendom hon hade *vid sagda tidpunkt.*

Häftade egendom, som i första stycket sägs, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, varde motsvarande del av egendomens värde ej medräknad.

8 kap.

8 §

Om avtal rörande makes underhållsskyldighet och om vissa avtal med avseende å förestående *hemskillnad eller* upplösning av äktenskap, så ock om avtal rörande bodelning eller vad därmed äger samband stadgas i 5, 11 och 13 kap. denna balk.

Om avtal rörande makes underhållsskyldighet och om vissa avtal med avseende å förestående upplösning av äktenskap, så ock om avtal rörande bodelning eller vad därmed äger samband stadgas i 5, 11 och 13 kap. denna balk.

11 kap.

Om hemskillnad och äktenskapsskillnad

Om äktenskapsskillnad

1 §[14]

Äro makar ense om att *ej fortsätta sammanlevnaden, äga de vinna rättens dom på hemskillnad.*

Är makar ense om att *upplösa äktenskapet, har de rätt till äktenskapsskillnad. Har make barn under sexton år som står under hans vårdnad, skall äktenskapsskillnaden dock föregås av en betänketid på minst sex månader.*

2 §

Gör ena maken sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen, eller åsidosätter han eljest i märklig mån sina plikter mot dem, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, äge andra maken vinna hemskillnad, såvida ej med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständighe-

Vill endast en av makarna upplösa äktenskapet, har han rätt till äktenskapsskillnad efter en betänketid på minst sex månader.

[14] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

ter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden.

Har på grund av stridighet i lynne och tänkesätt eller av annan orsak uppstått djup och varaktig söndring mellan makarna, och vill endera erhålla hemskillnad, vare han därtill berättigad, såvida ej med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden.

Föreslagen lydelse

3 §

Hava makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och är sammanlevnaden ej heller därefter upptagen, varde på talan av endera dömt till äktenskapsskillnad.

Betänketid inledes när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller makes yrkande om äktenskapsskillnad delges andra maken. Har betänketid löpt under minst sex månader, meddelas dom på äktenskapsskillnad, om make muntligen inför rätten eller skriftligen framställer särskilt yrkande därom. Har sådant yrkande ej framställts inom ett år från betänketidens början, är frågan om äktenskapsskillnad förfallen.

4 §

Om makar utan dom å hemskillnad på grund av söndring leva åtskilda sedan minst tre år, äge en var av dem vinna äktenskapsskillnad; dock må ej till äktenskapsskillnad dömas, om endast ena maken vill skiljas och med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter äktenskapet finnes skäligen icke böra på hans talan upplösas.

Lever makar åtskilda sedan minst två år, har vardera maken rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

5 §

Har ena maken egenvilligt och utan giltig orsak undandragit sig sammanlevnaden två år och ej sedermera upptagit den, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

Har äktenskap ingåtts i strid mot 2 kap. 3 § första stycket, har make rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller, om äktenskapet ingåtts i strid mot 2 kap. 4 § och det

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

tidigare äktenskapet ej blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har make i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av åklagare.

6 §

Är ena maken borta, och vet man ej, att han inom de tre sista åren varit vid liv, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.

Egendom, som make förvärvar efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts, skall vara hans enskilda, om det dömes till äktenskapsskillnad eller make avlider medan målet är anhängigt. Detsamma gäller, om det dömes till boskillnad på talan som väckts innan talan om äktenskapsskillnad förfallit.

7 §[15]

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.

Dömes till äktenskapsskillnad, skall bodelning äga rum.

8 §[16]

Har ena maken samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make, äger denne rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej samtyckt till handlingen.

Finnes hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala därför, må rätten döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad eller, om dom på hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om äktenskapsskillnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om handlingen och senast inom tre år, sedan den begicks.

Till dess bodelning sker råder vardera maken över sitt giftorättsgods, om ej annat följer av 9 §. Make skall vid bodelningen redovisa för sin förvaltning av egendomen och dess avkastning.

[15] Senaste lydelse 1968: 758.
[16] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

Har make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt andra maken för fara att bliva smittad, äge denne vinna skillnad i äktenskapet, såvida han ej med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Dock må ej dömas till skillnad, med mindre talan därom anställes inom sex månader, från det maken fick veta, att han blivit utsatt för smittofara, ej heller om maken ej blivit smittad och sjukdomen, när talan anställes, ej längre är i smittosamt skede.

Har talan om äktenskapsskillnad väckts, sättes makes giftorättsgods på yrkande av andra maken under särskild vård och förvaltning, om det behövs för att trygga sökandens rätt, dock ej till större värde än som motsvarar vad sökanden kan antagas få av andra makens giftorättsgods vid bodelningen. Mot makes bestridande får hans giftorättsgods ej sättas under särskild vård och förvaltning, om han ställer godtagbar säkerhet för vad som sålunda kan antagas tillkomma sökanden vid bodelningen.

I samband med förordnande enligt första stycket kan rätten meddela närmare bestämmelser om användning av godset eller dess avkastning till nödvändiga utgifter.

Förordnande enligt första stycket gäller tills vidare till dess bodelning skett eller talan om äktenskapsskillnad förfallit enligt 11 kap. 3 §.

10 §[17]

Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person, äger denne vinna äktenskapsskillnad, om ej hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt tala däremot. Detsamma gäller, om make begår motsvarande brott mot barn, som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år sedan den begicks.

Giftorättsgods varöver make råder får utmätas för hans skuld utan hinder av talan om äktenskapsskillnad eller dom därå. Är sådan egendom enligt 9 § satt under särskild vård och förvaltning, får den dock utmätas för makens skuld endast om också andra maken svarar för skulden eller egendomen på grund av panträtt eller eljest särskilt häftar därför.

11 §[18]

Varder ena maken dömd till fängelse i tre år eller svårare straff, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

Avträdes makes egendom till konkurs innan bodelning ägt rum eller har bodelning återgått i anledning av makes konkurs, skall det giftorättsgods varöver maken

[17] Senaste lydelse 1968: 758.
[18] Senaste lydelse 1964: 164.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

råder stå under konkursboets förvaltning till dess genom bodelning blivit bestämt vad som skall tillfalla maken. Konkursboet får sälja egendomen, om det behövs.

Förordnande enligt 9 § förfaller när konkurs inträffar.

Dömes ena maken till fängelse på viss tid understigande tre år, dock minst sex månader, eller till internering eller till tvångsarbete i minst ett år, och yrkar andra maken äktenskapsskillnad, pröve rätten, huruvida med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last och övriga omständigheter skillnad må ske. Samma lag vare, om ena maken varder av utländsk domstol dömd till frihetsstraff i minst ett år och andra maken på den grund vill skiljas.

För straffdom må dock skillnad ej äga rum, om andra maken varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill.

Vill make vinna skillnad, enligt vad nu är sagt, instämme han andra maken inom sex månader efter erhållen kunskap om domen och senast inom tre år, sedan den föll, eller have förlorat sin talan.

12 §

Är ena maken hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, må på talan av andra maken dömas till äktenskapsskillnad, när rätten finner synnerliga skäl därtill föranleda.

När talan om äktenskapsskillnad väckts skall rätten, om någon av makarna yrkar det, förordna lämplig person att upptecknа vardera makens tillgångar och skulder, sådana de var när talan väcktes. Dömes till äktenskapsskillnad och har bouppteckning ej verkställts, skall sådant förordnande meddelas även på yrkande av borgenär vars fordran tillkommit före bodelningen.

Make skall vid bouppteckningen under edsförpliktelse redligen uppge sina tillgångar och skulder. Om make underlåter att lämna sådan uppgift, kan rätten föreläggа honom vid vite att fullgöra sin skyldighet. Förrättningsmannen skall insända avskrift av bouppteckningen till rätten.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Make skall inför rätten beediga upprättad bouppteckning, om det yrkas av andra maken eller av borgenär vars fordran tillkommit före bodelningen.

13 §[19]

Är ena maken sinnessjuk och har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om det ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Har sjukdomen varat kortare tid än som sägs i första stycket, må dömas till äktenskapsskillnad, om synnerliga skäl föreligga.

Bestämmelserna i 7—12 §§ äger ej tillämpning, om till följd av äktenskapsförord eller boskillnad ingendera maken har giftorättsgods.

14 §

All egendom, som make förvärvar, efter det hemskillnad vunnits, vare hans enskilda.

Om ena maken efter äktenskapsskillnaden är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utge sådant bidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Vid prövningen skall beaktas att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

Bidraget kan, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till visst belopp att utges en gång för alla. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och ingår den underhållsberättigade nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå.

15 §

När till hemskillnad blivit dömt, skall bodelning äga rum, och skall vad därvid tillfaller make vara hans enskilda egendom.

Utan hinder av vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till frånskild makes underhåll kan rätten på endera makens yrkande förordna på annat sätt därom, när väsentligt ändrade förhållanden

[19] Senaste lydelse 1968: 758.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

påkallar det. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock underhållsbidrag utdömas, om sådant bidrag icke tidigare skulle ha utgått, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Första stycket äger ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utge visst belopp en gång för alla.

16 §

Till dess bodelning sker, äge vardera maken, såvitt ej av stadgandet i 17 § annat föranledes, fortfarande råda över det giftorättsgods, som tillhörde honom, då hemskillnaden beviljades; och vare maken pliktig att vid bodelningen avgiva redovisning för sin förvaltning av godset och den avkastning, som därav fallit.

Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband eller om bidrag till makes underhåll, uppenbart obilligt för ena maken, kan det på hans talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

12 kap.

1 §

Då make dött, skall bodelning ske, såvida ej till följd av äktenskapsförord, boskillnad *eller hemskillnad* ingendera maken vid dödsfallet hade giftorättsgods.

Då make dött, skall bodelning ske, såvida ej till följd av äktenskapsförord *eller* boskillnad ingendera maken vid dödsfallet hade giftorättsgods.

13 kap.

1 §[20]

Bodelning i anledning av boskillnad, *äktenskaps återgång, hemskillnad,* äktenskapsskillnad eller ena makens död skall förrättas med iakttagande av bestämmelserna i detta kapitel; och skall vid bodelningen vad som finnes stadgat om arvskiftes form, förordnande av särskild skiftesman

Bodelning i anledning av boskillnad, äktenskapsskillnad eller ena makens död skall förrättas med iakttagande av bestämmelserna i detta kapitel; och skall vid bodelningen vad som finnes stadgat om arvskiftes form, förordnande av särskild skiftesman samt dennes eller boutredningsmans befattning

[20] Senaste lydelse 1933: 316.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
samt dennes eller boutredningsmans befattning med skifte äga motsvarande tillämpning.	med skifte äga motsvarande tillämpning.

Vad i detta kapitel sägs om make skall, när make är död, tillämpas beträffande hans arvingar och universella testamentstagare, såvida ej annorlunda stadgas.

2 §[21]

Häftar make för gäld, som tillkommit, innan *ansökning* om boskillnad blivit gjord *eller äktenskapets återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad vunnits,* eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall av den gäldbundne makens giftorättsgods tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna *häfta* för denna, av den del av gälden, som makarna emellan belöper på honom.	Häftar make för gäld, som tillkommit innan *ansökan* om boskillnad *eller äktenskapsskillnad* blivit gjord eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall av den gäldbundne makens giftorättsgods tilläggas honom egendom till täckning av gälden eller, om bägge makarna *häftar* för denna, av den del av gälden som makarna emellan belöper på honom. *Var talan om äktenskapsskillnad anhängig när ansökan om boskillnad gjordes eller dödsfallet inträffade, täckes dock endast gäld som tillkommit före ansökningen om äktenskapsskillnad.*

Är gälden gjord före äktenskapets ingående, och häftade, då äktenskapet ingicks, enskild egendom eller egendom, som i 6 kap. 1 § andra stycket avses, och som ej skall ingå i bodelningen, på grund av panträtt eller eljest särskilt för gälden, eller har maken under äktenskapet ådragit sig gälden genom vanvård av sina ekonomiska angelägenheter eller genom annat otillbörligt förfarande eller till förvärv eller förkovran av egendom, som nyss är sagd, skall tilldelning, varom i första stycket stadgas, äga rum allenast för den del av gälden, för vilken betalning ej kan erhållas ur sådan egendom.

3 §

Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat föranledes av vad i 6 kap. 7 §, *10 kap. 5 eller 9 §, 11 kap. 22 § eller 23 § andra stycket* eller *ock av vad* här nedan i 4—12 §§ sägs.	Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat föranledes av vad i 6 kap. 7 § eller här nedan i 4—12 §§ sägs. *Vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad skall dock delningen ske efter annan grund som finnes skälig, om en likadelning skulle framstå som uppenbart obillig med hänsyn till*

[21] Senaste lydelse 1970: 999.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

makarnas ekonomiska förhållanden och den tid äktenskapet varat. Genom sådan delning kan make dock ej tillföras mer av andra makens giftorättsgods än vad han skulle ha erhållit, om likadelning ägt rum.

10 §

Skadestånd, som enligt 10 kap. 6 eller 10 § eller 11 kap. 24 § tillkommer make och är till betalning förfallet, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld. *Samma lag vare beträffande till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. 26 § har att en gång för alla utgiva till andra maken.*

Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. 14 § har att en gång för alla utgiva till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.

13 b §

Föreligger tvegifte och dör den omgifte innan något av äktenskapen upplösts, skall rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån, som är tillagd efterlevande make, anses tillkomma maken i första giftet, om ej annat framgår av omständigheterna.

15 kap.

1 §

Äktenskapsmål *äro* mål, *däri* tvisten är, huruvida man och kvinna *äro i äktenskap förenade* med varandra, *så ock mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad.*

Äktenskapsmål *är mål om äktenskapsskillnad och* mål *där* tvisten är, huruvida man och kvinna *är förenade i äktenskap* med varandra.

4 §[22]

Äktenskapsmål *instämmes till rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Har han ej hemvist inom riket, höre målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan senast haft gemensamt hemvist eller, om de ej här haft*

Äktenskapsmål *upptages av tingsrätten i den ort där mannen eller kvinnan har sitt hemvist. Har ingendera hemvist inom riket, upptages målet av Stockholms tingsrätt.*

[22] Senaste lydelse 1969: 798.

Nuvarande lydelse

sådant, där kärandens hemvist är. Skall talan föras mot såväl mannen som kvinnan, vare den rätt behörig, där båda eller endera har sitt hemvist eller, om ingendera här har sådant, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt. Har ena maken väckt talan mot andra maken vid behörig domstol, äge denne städse till gemensam handläggning väcka talan i äktenskapsmål mot den förre vid samma domstol.

Vilja båda makarna erhålla hemskillnad enligt 11 kap. 1 § eller äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 eller 4 §, göre de ansökan därom hos den rätt, som enligt första stycket är laga domstol i mål mot dem bägge.

Fråga om återgång eller äktenskapsskillnad för brott, därför ansvar yrkas, må ock väckas vid den rätt, där brottmålet är anhängigt.

Föreslagen lydelse

5 §[23]

Är ansökning om hemskillnad gjord av bägge makarna och möter ej hinder för dess upptagande, äge rätten utan huvudförhandling omedelbart företaga målet till avgörande. Vad nu sagts skall ock gälla, såvida ansökning om äktenskapsskillnad gjorts av bägge makarna och parternas inställelse ej finnes vara behövlig för målets utredning.

Vill båda makarna erhålla äktenskapsskillnad, skall de inge ansökan därom till rätten.

Framställer endast ena maken sådant särskilt yrkande som avses i 11 kap. 3 §, skall andra maken beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Återkallar make talan om äktenskapsskillnad sedan betänketid börjat löpa enligt 11 kap. 3 §, skall målet likväl prövas, om andra maken yrkar det.

Dom på äktenskapsskillnad på yrkande av make får meddelas utan huvudförhandling.

11 §[24]

I mål om *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad *äge* rätten, på yrkande av endera maken, *att* för

I mål om äktenskapsskillnad *skall* rätten, på yrkande av endera maken, för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger för-

[23] Senaste lydelse 1946: 822.
[24] Senaste lydelse 1964: 164.

Nuvarande lydelse

tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna, *efter vad som skäligt finnes,* om sammanlevnadens hävande och om *bidrag av ena maken till den andres underhåll, så ock förbjuda* makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra.

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande *äge* rätten bestämma, vilken av makarna *må* sitta kvar i hemmet; *och äge denne make innehava* och nyttja de andra maken tillhöriga lösören, som *ingå* i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom *annorlunda förordnar. Sådan bestämmelse skall, om till återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad dömes, gälla, till dess bodelning sker.* Om den nyttjanderätt *till ena maken tillhörig egendom,* som *enligt vad nu är sagt* kan tillkomma *den andre, gälle* vad i 5 kap. 8 § sägs.

Förordnande, *varom nu är sagt, må* meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, *pröve* rätten, när målet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Beslut, *varom* i denna paragraf *är sagt, gånge i verkställighet* lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst av rätten återkallas.

Föreslagen lydelse

ordna om sammanlevnadens hävande och om *förbud för* makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra. *Rätten kan också för samma tid förordna efter vad som finnes skäligt om bidrag av ena maken till den andres underhåll.*

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande *kan* rätten bestämma, vilken av makarna *som får* sitta kvar i hemmet. *Dömes till äktenskapsskillnad, skall sådan bestämmelse gälla till dess bodelning sker. Make som berättigats att sitta kvar i hemmet får inneha* och nyttja de andra maken tillhöriga lösören som *ingår* i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom *förordnar annorlunda.* Om den nyttjanderätt som *sålunda* kan tillkomma *make gäller* vad i 5 kap. 8 § sägs.

Förordnande *enligt första eller andra stycket får* meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, *skall* rätten när målet avgöres *pröva,* om åtgärden skall bestå. *Förordnande om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud skall bestå, om make begär det.*

Beslut *enligt* denna paragraf *skall verkställas* lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten. *Beslut om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud får dock ej återkallas, om make motsätter sig det.*

12 §

Då till hemskillnad dömes, äge rätten, på makes yrkande, att för tid, som prövas skälig, meddela

Har frågan om äktenskapsskillnad förfallit enligt 11 kap. 3 §, skall målet avskrivas och vardera

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
vitesförbud varom i 11 § första stycket sägs.	*parten bära sin rättegångskostnad.*

24 §[25]

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller 7 § eller, efter det till *hemskillnad eller* äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. *25 eller 26 §,* eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, *äge* rätten, på yrkande, *att* för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom, efter vad som *skäligt finnes.*	Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller 7 § eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. *14 §,* eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, *kan* rätten på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som *finnes skäligt.*

28 §[26]

Vill make eller hans arvinge, att egendom skall sättas under särskild vård och förvaltning, efter vad som stadgas i 9 kap. 6 §, 11 kap. *17 eller 23 §* eller 12 kap. 5 §, *söke* han hos rätten förordnande därom. Sådant förordnande *må,* om sökanden *det äskar,* meddelas att gälla till dess ärendet *av rätten avgöres.* Det kan även dessförinnan när som helst återkallas.	Vill make eller hans arvinge att egendom skall sättas under särskild vård och förvaltning efter vad som stadgas i 9 kap. 6 §, 11 kap. *9 §* eller 12 kap. 5 §, *skall* han hos rätten *söka* förordnande därom. Sådant förordnande *får,* om sökanden *begär det,* meddelas att gälla till dess ärendet *avgöres av rätten.* Det kan även dessförinnan när som helst återkallas.

Innan förordnande, varom nu är sagt, meddelas, skall tillfälle beredas andra maken att yttra sig över ansökningen.

Förordnande gånge utan hinder av förd klagan i verkställighet, såvida ej förbud däremot kommer från hovrätten.

29 §[27]

I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll *eller skadestånd* som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som enligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.	I äktenskapsmål, boskillnadsmål, mål rörande bodelning och mål om underhåll som avses i denna balk skall underrätt vid handläggning, som enligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vad nu sagts gäller även annat mål som handlägges i samma rättegång.

[25] Senaste lydelse 1946: 822.
[26] Senaste lydelse 1946: 822.
[27] Senaste lydelse 1969: 256.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
32 §[28]	
Mot beslut, som av underrätt meddelats under rättegången i fråga, varom förmäles i 9 kap. 6 eller 9 §, 11 kap. *20 eller 23 §* eller detta kap. 11, 24 eller 25 §, skall talan föras särskilt.	Mot beslut, som av underrätt meddelats under rättegången i fråga, varom förmäles i 9 kap. 6 eller 9 §, 11 kap. *12 §* eller detta kap. 11, 24 eller 25 §, skall talan föras särskilt.

Mot hovrättens beslut i fråga, som nu nämnts, må talan ej föras.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

2. Har talan om anspråk enligt 1 kap. 2, 3 eller 6 § väckts före ikraftträdandet, gäller äldre lag i fråga om anspråket.

3. Har talan om underhållsbidrag enligt 5 kap. 7 § väckts före ikraftträdandet, tillämpas paragrafen i dess äldre lydelse.

4. Har talan om återgång väckts före ikraftträdandet, prövas talan enligt äldre lag.

Har äktenskap återgått eller har äktenskap, som kunnat dömas att återgå, före ikraftträdandet upplösts genom makes död, gäller äldre lag i fråga om verkan av återgången samt i fråga om bodelning, underhåll och skadestånd.

5. Har talan om äktenskapsskillnad väckts före ikraftträdandet, prövas talan enligt äldre lag. Innan laga kraft ägande dom eller beslut föreligger får ej dömas till äktenskapsskillnad enligt nya lagen.

Har dom på hemskillnad meddelats eller har talan om hemskillnad väckts före ikraftträdandet, gäller 11 kap. 1—3 §§ i den äldre lydelsen i stället för 11 kap. 1—4 §§ i den nya lydelsen. Fråga om äktenskapsskillnad skall dock prövas enligt nya lagen, om

makarna är ense därom,

hemskillnaden förfallit på grund av att makarna flyttat samman,

talan om äktenskapsskillnad väckts efter utgången av juni 1975 eller, om dom på hemskillnad vunnit laga kraft efter ikraftträdandet, sedan 18 månader förflutit från det så skedde.

Har dom på hemskillnad eller äktenskapsskillnad meddelats enligt äldre lag, gäller äldre lag i fråga om verkan av hemskillnaden samt i fråga om bodelning, underhåll och skadestånd.

6. Avlider make under handläggningen av mål om äktenskapsskillnad, i vilket talan väckts före ikraftträdandet, tillämpas äldre lag i fråga om bodelningen. Detsamma gäller om det dömes till boskillnad på talan som väckts under handläggningen av sådant mål.

7. I mål som skall prövas enligt äldre lag tillämpas 15 kap. i dess äldre lydelse med undantag av 8 och 9 §§.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

[28] Senaste lydelse 1969: 256.

2 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 6 kap. 7 och 12 §§, 7 kap. 9 §, 8 kap. 1 § samt 11 kap. 1 § föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 kap.	
7 §	
Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämme rätten efter vad med hänsyn *främst* till barnens bästa finnes skäligt. *Bär endera huvudsakligen skulden till sammanlevnadens hävande, och äro de lika skickade att hava vårdnaden om barnen, vare den andre närmast därtill.* Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.	Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämme rätten efter vad med hänsyn till barnens bästa finnes skäligt. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.
Dömes till *återgång av föräldrarnas äktenskap eller till hemskillnad eller* äktenskapsskillnad mellan *dem,* meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.	Dömes till äktenskapsskillnad mellan *föräldrarna,* meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.
12 §[1]	
Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äkten-	Barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess det fyllt tjugu år eller ingått äktenskap. *På*

[1] Senaste lydelse 1969: 157.

Nuvarande lydelse

skap. Äro föräldrarna ense, att *fadern skall träda i moderns ställe, varde han, på anmälan, av rätten förordnad att övertaga vårdnaden om barnet, om han är lämplig därtill. Finnes modern ej vara lämplig att utöva vårdnaden, eller dör hon, skall rätten på ansökan av fadern eller barnavårdsmannen eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd överflytta vårdnaden å fadern eller särskilt förordnad förmyndare.* Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende å vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

Föreslagen lydelse

ansökan av fadern skall dock rätten överföra vårdnaden till honom, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Äro föräldrarna ense, att *vårdnaden skall överföras till fadern, skall rätten på anmälan besluta i enlighet därmed, om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.*

Inträffar i fråga om den av föräldrarna som har vårdnaden om barnet sådant fall som avses i 6 § eller dör han, skall rätten på ansökan av den andre eller barnavårdsman eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna den andre att utöva vårdnaden, såvida ej denna med hänsyn till barnets bästa finnes böra anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Vad i 2—4 och 10 §§ stadgas med avseende på vårdnad om barn i äktenskap skall äga motsvarande tillämpning beträffande barn utom äktenskap.

7 kap.

9 §

Är avtal, som makar med avseende å förestående *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet, *om det ej ingåtts under hemskillnad,* på hans talan av rätten jämkas. *I fråga om tid, inom vilken sådant klander skall väckas, äge vad i 11 kap. 29 § andra punkten giftermålsbalken är stadgat motsvarande tillämpning.*

Är avtal, som makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet på hans talan av rätten jämkas. *Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.*

8 kap.

1 §

För barn i äktenskap skall barnavårdsman förordnas, såframt föräldrarna leva åtskilda på grund av söndring eller *efter vunnen hemskillnad eller* deras äktenskap

För barn i äktenskap skall barnavårdsman förordnas, såframt föräldrarna leva åtskilda på grund av söndring eller deras äktenskap är upplöst samt antingen den av

Nuvarande lydelse

är upplöst samt antingen den av föräldrarna vilken vårdnaden om barnet tillerkänts gör framställning om sådant förordnande eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Vad nu sagts för det fall att föräldrarna leva åtskilda eller deras äktenskap är upplöst skall ock gälla, där jämlikt 6 kap. 6 § rätten förordnat, att vårdnaden om barnet skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna.

Föreslagen lydelse

föräldrarna vilken vårdnaden om barnet tillerkänts gör framställning om sådant förordnande eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt. Vad nu sagts för det fall att föräldrarna leva åtskilda eller deras äktenskap är upplöst skall ock gälla, där jämlikt 6 kap. 6 § rätten förordnat, att vårdnaden om barnet skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna.

Har make vid domstol framställt yrkande, att vårdnaden måtte tillerkännas honom, skall, efter framställning av endera parten eller där barnavårdsnämnden av särskild anledning finner det erforderligt, barnavårdsman förordnas för tiden intill dess vårdnadsfrågan slutligt avgjorts.

11 kap.

1 §[2]

För underårigt barn i äktenskap vare föräldrarna förmyndare. Dör en av föräldrarna, eller kan någon av dem enligt 4 § icke vara förmyndare, eller varder någon av dem entledigad från förmynderskapet, vare den andre barnets förmyndare.

Går föräldrarnas äktenskap åter eller vinna de hemskillnad eller äktenskapsskillnad, vare den barnets förmyndare, som skall hava vårdnaden om det. Varder eljest förordnat att vårdnaden skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna, vare han ock förmyndare.

Dömes till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna, vare den barnets förmyndare, som skall hava vårdnaden om det. Varder eljest förordnat att vårdnaden skall tillkomma allenast den ene av föräldrarna, vare han ock förmyndare.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

2. Dömes efter ikraftträdandet till återgång eller hemskillnad enligt bestämmelserna i giftermålsbalken i dess lydelse före den 1 januari 1974, skall vad i 6 kap. 7 § andra stycket är föreskrivet om förordnande angående vårdnaden om barn när det dömes till äktenskapsskillnad äga motsvarande tillämpning.

3. I fråga om avtal, som slutits med avseende på förestående återgång av äktenskap eller hemskillnad eller som ingåtts under hemskillnad, tillämpas 7 kap. 9 § i dess äldre lydelse. Detsamma gäller avtal som i annat fall slutits före ikraftträdandet med avseende på förestående äktenskapsskillnad.

4. Den äldre lydelsen av 8 kap. 1 § tillämpas alltjämt, när det dömts till hemskillnad.

[2] Senaste lydelse 1971: 870.

3 Förslag till

Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom förordnas, att 3 kap. 8 § och 25 kap. 3 § ärvdabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 kap.	
8 §	
Vad i detta kapitel är stadgat om efterlevande makes arvsrätt skall ej äga tillämpning, om vid arvlåtarens död *makarna på grund av hemskillnad levde åtskilda eller* talan om *äktenskapets återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad *då* var anhängig *eller vid bodelning i anledning av dödsfallet makarnas giftorättsgods efter vad i giftermålsbalken stadgas skall så delas som hade återgång skett.*	Vad i detta kapitel är stadgat om efterlevande makes arvsrätt skall ej äga tillämpning, om vid arvlåtarens död talan om äktenskapsskillnad var anhängig.
25 kap.	
3 §	
Över ansökningen skall rätten höra den bortovarandes inom riket vistande make och närmaste fränder, annan som kan antagas senast hava haft underrättelse om den bortovarande, ävensom *kyrkoherden* och *allmänna åklagaren* i den ort, där han senast ägt hemvist inom riket.	Över ansökningen skall rätten höra den bortovarandes inom riket vistande make och närmaste fränder, annan som kan antagas senast hava haft underrättelse om den bortovarande, ävensom *pastorsämbetet* och *polismyndigheten* i den ort, där han senast ägt hemvist inom riket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. 3 kap. 8 § i dess äldre lydelse skall dock tillämpas, om arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet eller om i annat fall talan om återgång eller hemskillnad var anhängig eller makarna på grund av hemskillnad levde åtskilda vid dödsfallet.

4 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,

dels att 7 kap. 2 § skall upphöra att gälla,

dels att 6 kap. 5 §, 7 kap. 6 § och 35 kap. 4 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 kap.	
5 §	
Har någon samlag med eget barn eller dess avkomling, dömes för *otukt med avkomling* till fängelse i högst två år.	
Den som har samlag med sitt *syskon,* dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.	Den som har samlag med sitt *helsyskon,* dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.
Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.	
7 kap.	
6 §	
Olaga giftermål må ej åtalas, med mindre för gärningen blivit dömt till återgång av äktenskapet.	
Egenmäktighet med barn må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.	
35 kap.	
4 §	
De i 1 och 2 §§ bestämda tiderna skola räknas från den dag brottet begicks. Förutsättes för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.	
I fall, som i *7 kap. 2 §* sägs, skall tiden räknas *från den dag dom om återgång av äktenskapet vann laga kraft och i det fall, som i 11 kap. 5 § sägs,* från den dag då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.	I fall, som i *11 kap. 5 §* sägs, skall tiden räknas från den dag då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

5 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 10 kap. 9 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
10 kap.	
9 §[1]	
Tvist om arv eller testamente eller om bodelning mellan arvingar och efterlevande make skall upptagas av den rätt, där den döde skolat svara i tvistemål i allmänhet.	
Tvist om bodelning mellan makar i anledning av boskillnad, *äktenskaps återgång, hemskillnad* eller äktenskapsskillnad skall upptagas av den rätt, där mannen skall svara i tvistemål i allmänhet, eller, om mannen ej är skyldig att i sådant mål svara vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådant mål.	Tvist om bodelning mellan makar i anledning av boskillnad eller äktenskapsskillnad skall upptagas av den rätt, där mannen skall svara i tvistemål i allmänhet, eller, om mannen ej är skyldig att i sådant mål svara vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådant mål.
Finnes i mål, som avses i denna paragraf, ej behörig domstol enligt vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt i fråga om tvist om bodelning mellan makar i anledning av äktenskaps återgång eller hemskillnad.

6 Förslag till

Lag om medling mellan samlevande

Härigenom förordnas som följer.

1 § Medling enligt denna lag har till ändamål att utjämna motsättningar mellan man och kvinna som sammanlever eller har sammanlevt.

Medlare skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till motsättningarna och, om fråga uppkommit att bryta samlevnaden, rådgöra med parterna om möjligheterna att fortsätta den.

2 § För varje kommun skall utses minst två medlare. Om det är påkallat av särskilda skäl, kan samme person förordnas till medlare för mer än en kommun.

[1] Senaste lydelse 1969: 244.

Medlare utses av länsstyrelsen för två kalenderår. Är medlare ej lämplig för sitt uppdrag, skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden.

3 § Medlare är skyldig att söka medla på begäran av mannen eller kvinnan, om någon av dem är bosatt i den kommun för vilken medlaren förordnats.

4 § Ersättning till medlare betalas av kommunen.
Närmare bestämmelser om ersättning meddelas av Konungen.

5 § Medlare får ej obehörigen yppa vad han erfarit under medlingen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

7 Förslag till

Lag om ogifta samboendes gemensamma bostad

Härigenom förordnas som följer.

1 § Innehar vid upplösning av äktenskapsliknande samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna den ena av parterna hyres- eller bostadsrätt till lägenhet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som parternas gemensamma bostad, får den andra parten övertaga hyres- eller bostadsrätten, om han bäst behöver bostaden och det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Om parterna ej har eller har haft barn tillsammans, gäller vad nu sagts endast om synnerliga skäl talar därför.
Upplöses samlevnaden genom att den av parterna som innehar hyres- eller bostadsrätten avlider, tillämpas bestämmelserna i första stycket i fråga om rätt för den efterlevande att övertaga hyres- eller bostadsrätten.

2 § Har part flyttat från lägenheten och ej inom tre månader därefter hos andra parten framställt anspråk på att få övertaga hyres- eller bostadsrätten, har han förlorat sin rätt därtill.

3 § Den som enligt 1 § övertager hyres- eller bostadsrätt skall vid övertagandet till andra parten erlägga lösen motsvarande rättens värde. Om synnerliga skäl föreligger, får dock betalningen anstå mot att parten ställer godtagbar säkerhet.

4 § Uthyres sådan lägenhet som avses i 1 § av ena parten eller hans dödsbo helt eller delvis till annan utan andra partens samtycke och kan uthyrningen äventyra dennes rätt att övertaga rätten till lägenheten, skall på andra partens yrkande uthyrningen gå åter, om han väcker talan därom inom tre månader från det han fick kännedom om uthyrningen. Han kan även föra talan om hyresgästens avhysning. Rätten får medgiva hyresgästen skäligt anstånd med avflyttningen.

Vägrar part att samtycka till uthyrning, kan rätten på ansökan tillåta den, om skäl till vägran saknas. I fråga om rättens domförhet och sammanträde vid avgörande av sådant ärende gäller vad som är föreskrivet om ärende som angår medgivande till åtgärd enligt 6 kap. 6 § giftermålsbalken.

5 § Bestämmelserna i 4 § har motsvarande tillämpning på överlåtelse eller pantsättning av hyres- eller bostadsrätt som avses i 1 §.

6 § Med hyres- och bostadsrätt likställes andel däri.

Är hyresrätt knuten till andelsrätt i förening eller bolag, skall vad i lagen är föreskrivet om bostadsrätt äga motsvarande tillämpning i fråga om andelsrätten.

7 § I mål om rätt att övertaga hyres- eller bostadsrätt enligt 1 § kan rätten på yrkande av endera parten för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger efter vad som finnes skäligt förordna, vilken av parterna som skall få nyttja bostaden.

Förordnande får meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra parten. Har förordnande meddelats, skall rätten, när målet avgöres, pröva om åtgärden skall bestå.

Beslut som avses i denna paragraf får verkställas lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974 och gäller till utgången av år 1979.

Lagen äger ej tillämpning, om samlevnaden upphört före lagens ikraftträdande.

Har lösningsrätt påkallats under lagens giltighetstid, skall även efter denna tid bestämmelserna i lagen äga tillämpning i fråga om rätten att övertaga hyres- eller bostadsrätt.

8 Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående

Härigenom förordnas, att lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående skall upphöra att gälla vid utgången av år 1973.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet,

dels att 2 och 3 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 8 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §[1]	
Vigselförrättare, som i 1 § sägs, skall, då begäran om vigsel framställes, tillse, att *de trolovade äro* oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. *Trolovad,* som är kyrkobokförd i svensk församling, *vare pliktig att* inför vigselförrättaren förete *äktenskapsbetyg; och skola de trolovade* i övrigt fullgöra vad enligt lag åligger dem, som *vilja* erhålla hindersprövning.	Vigselförrättare som i 1 § sägs skall, då begäran om vigsel framställes, tillse, att *mannen och kvinnan är* oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. *Den* som är kyrkobokförd i svensk församling *skall* inför vigselförrättaren förete *äktenskapsbetyg. Mannen och kvinnan skall* i övrigt fullgöra vad enligt lag åligger dem som *vill* erhålla hindersprövning.
Har Konungen förordnat, att äktenskap ej *må* slutas i strid mot hinder, som är *stadgat* i den främmande statens lag, *lände det till efterrättelse; och vare de trolovade pliktiga styrka frånvaron av sådant hinder, på sätt Konungen föreskriver.*	Har Konungen förordnat, att äktenskap ej *får* slutas i strid mot hinder, som är *föreskrivet* i den främmande statens lag, *skall detta iakttagas. Mannen och kvinnan är skyldiga att på sätt Konungen föreskriver styrka frånvaron av sådant hinder.*
3 §[2]	
Fullgöra de trolovade vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej vigselförrättaren hinder mot äktenskapet möta, *må* vigsel ske inom fyra månader därefter.	*Fullgör mannen och kvinnan* vad enligt 2 § åligger dem och finner ej vigselförrättaren hinder mot äktenskapet möta, *får* vigsel ske inom fyra månader därefter.
	8 §
	Talan mot beslut enligt denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

[1] Senaste lydelse 1968: 761.
[2] Senaste lydelse 1968: 761.

10 Förslag till

Lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1959:157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, som enligt lag (1969: 616) gäller till utgången av år 1974,

dels att lagen skall äga fortsatt giltighet till utgången av år 1979,

dels att 1 och 2 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Vid bodelning eller skifte i anledning av *äktenskaps återgång, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad må, utan hinder av vad därom eljest är stadgat, fastighet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad och vilken utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, på makes begäran tilläggas honom, såframt han bäst behöver bostaden samt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.	Vid bodelning eller skifte i anledning av äktenskapsskillnad må, utan hinder av vad därom eljest är stadgat, fastighet, vilken uteslutande eller huvudsakligen skolat tjäna som makarnas gemensamma bostad och vilken utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, på makes begäran tilläggas honom, såframt han bäst behöver bostaden samt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.
2 §	
Hava makar eller en av dem förhyrt lägenhet för att uteslutande eller huvudsakligen användas såsom makarnas gemensamma bostad och *går äktenskapet åter eller* dömes till *hemskillnad eller* äktenskapsskillnad mellan dem, skall på makes begäran hyresrätten, ändå att den icke utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, genom bodelning eller skifte tilläggas endera av makarna. Företräde skall härvid tillkomma den make som bäst behöver bostaden, såframt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.	Hava makar eller en av dem förhyrt lägenhet för att uteslutande eller huvudsakligen användas såsom makarnas gemensamma bostad och dömes till äktenskapsskillnad mellan dem, skall på makes begäran hyresrätten, ändå att den icke utgör giftorättsgods eller samfälld egendom, genom bodelning eller skifte tilläggas endera av makarna. Företräde skall härvid tillkomma den make som bäst behöver bostaden, såframt det med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Vad nu är stadgat om hyresrätt skall äga motsvarande tillämpning, om makarna eller en av dem innehar lägenhet med bostadsrätt.

Därest hyres- eller bostadsrätt, som utgör makes enskilda egendom,

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

tillägges andra maken, skall beträffande dylikt fång gälla vad som är stadgat om fång på grund av giftorätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömts till återgång av äktenskap eller hemskillnad.

11 Förslag till

Lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer

Härigenom förordnas, att 10 § förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
10 §[2]	
Då makar erhålla boskillnad eller till *återgång av äktenskap, hemskillnad eller* äktenskapsskillnad dömes,	Då makar erhålla boskillnad eller till äktenskapsskillnad dömes,
eller handelsbolag eller annat bolag, som, enligt vad särskilt är stadgat, allmänt kungjort varit, eller registrerad förening träder i likvidation eller försättes i konkurs,	eller handelsbolag eller annat bolag, som, enligt vad särskilt är stadgat, allmänt kungjort varit, eller registrerad förening träder i likvidation eller försättes i konkurs,
eller myndig person varder under förmyndare ställd,	eller myndig person varder under förmyndare ställd,
må ock i den ordning, som i 9 § sägs, kallelse å okända borgenärer sökas vid den rätt, varunder gäldenären i konkursmål hörer.	må ock i den ordning, som i 9 § sägs, kallelse å okända borgenärer sökas vid den rätt, varunder gäldenären i konkursmål hörer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömts till återgång av äktenskap eller hemskillnad.

[1] Senaste lydelse av förordningens rubrik 1933: 326.
[2] Senaste lydelse 1920: 425.

12 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, att 6 § lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 §[1]	
Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.	
Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,	Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,
om ärendet är tvistigt,	om ärendet är tvistigt,
om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller	om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller
om ärendet angår	om ärendet angår
1. samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. *4 §* giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,	1. samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. *2 §* giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,
2. talan mot överförmyndares beslut,	2. talan mot överförmyndares beslut,
3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,	3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,
4. förvaltning av stiftelse,	4. förvaltning av stiftelse,
5. underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, eller	5. underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter, eller

[1] Senaste lydelse 1969: 258.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.	6. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd, när ärendet skall prövas enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken, samt eljest av minst tre och högst fyra lagfarna domare. Har nämnd säte i rätten äger 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

13 Förslag till

Lag om ändring i namnlagen (1963: 521)

Härigenom förordnas, att 7 och 15 §§ namnlagen (1963: 521) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
7 §	
Upplöses äktenskap *genom äktenskapsskillnad eller genom mannens död,* må hustru, som förvärvat mannens släktnamn, genom anmälan hos pastor återtaga det släktnamn hon hade som ogift. *Detsamma gäller, om hustru vid återgång av äktenskap tillåtits behålla mannens släktnamn.*	Upplöses äktenskap, må hustru, som förvärvat mannens släktnamn, genom anmälan hos pastor återtaga det släktnamn hon hade som ogift.
15 §[1]	
Förklaras någon icke hava äktenskaplig börd och har hans moder annat släktnamn än mannen, förlorar han dennes släktnamn och förvärvar i stället moderns släktnamn. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock rätten tillåta att han behåller mannens namn.	
Dömes till återgång av äktenskap, förlorar hustrun släktnamn som hon enligt 6 § första eller andra stycket förvärvat och återförvärvar det släktnamn hon hade före äktenskapet. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock rätten tillåta att hon behåller mannens namn.	

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömts till återgång av äktenskap.

[1] Senaste lydelse 1970: 844.

14 Förslag till

Lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437)

Härigenom förordnas, att 2 § rennäringslagen (1971: 437) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Den som ingår äktenskap med renskötselberättigad förvärvar renskötselrätt.	
Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad *eller dömes till återgång i äktenskapet,* kan länsstyrelsen upphäva renskötselrätt som förvärvats enligt första stycket, om särskilda skäl föreligger.	Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad, kan länsstyrelsen upphäva renskötselrätt som förvärvats enligt första stycket, om särskilda skäl föreligger.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömts till återgång av äktenskap.

15 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom förordnas, att 31 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall ha nedan angivna lydelse.

Lydelse enligt prop. 1972: 132	*Föreslagen lydelse*
31 §	
I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.	
Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad, *hemskillnad* eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten, om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.	Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten, om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämp-

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

ning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas mot statsverket för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser tillämpas dock alltjämt, om det dömes till hemskillnad.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 5 mars 1973.

Närvarande: justitierådet PETRÉN, regeringsrådet WIESLANDER, justitierådet HOLMBERG, justitierådet GÄRDE WIDEMAR

Enligt lagrådet den 19 februari 1973 tillhandakommet utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 12 januari 1973, har Kungl. Maj:t förordnat att lagrådets yttrande skall inhämtas över upprättade förslag till

1. lag om ändring i giftermålsbalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i rättegångsbalken,
6. lag om medling mellan samlevande,
7. lag om ogifta samboendes gemensamma bostad,
8. lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,
9. lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet,
10. lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag,
11. lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer,
12. lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden,
13. lag om ändring i namnlagen (1963: 521),
14. lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437),
15. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429).

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Ingegerd Sarman.

Lagrådet yttrar:

Allmänna synpunkter

Det nu framlagda förslaget innefattar tämligen djupt ingripande ändringar på familjelagstiftningens område. Så avskaffas helt bestämmelserna om trolovning. Äktenskapshindren inskränkes. Kravet på föräld-

rarnas eller giftomans samtycke till äktenskap för den som är över aderton men under tjugo år slopas. Institutet återgång av äktenskap utgår ur lagstiftningen. Reglerna om upplösning av äktenskap omgestaltas. Så avskaffas hemskillnadsinstitutet. Envar make erhåller i princip rätt att utan att åberopa något skäl erhålla äktenskapsskillnad. Har någon av makarna vårdnad om barn under 16 år eller är makarna ej ense om skillnaden, meddelas dock ej äktenskapsskillnad genast utan en betänketid på minst 6 månader skall först löpa. Förslagets inställning till skilsmässogrunderna har följdriktigt lett till att de regler som bygger på ena makens skuld till söndringen eller upplösningen utmönstras. Detta gäller även i fråga om vårdnaden om barn. De ekonomiska verkningarna av äktenskap berörs i princip ej. Avskaffandet av institutet hemskillnad och slopandet av möjligheten att utdöma skadestånd har dock medfört ingrepp av ej obetydlig räckvidd. Så har bl. a. införts möjlighet att göra avvikelse från den delning av giftorättsgodset, vartill de ordinära reglerna leder, genom jämkning grundad på allmän skälighetsbedömning. Vidare innehåller förslaget beträffande dem som sammanbor under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta vissa regler som gör att avståndet i rättsligt hänseende till äkta makar något minskar. Det gäller vårdnaden om barn och rätten till bostad. Ökad möjlighet för fader till barn utom äktenskap att få vårdnaden om barnet införes även för det fall att föräldrarna ej sammanbor.

De föreslagna reformerna innebär att lagstiftningen på området anpassas till värderingar som nu är vitt spridda. Anledning saknas för lagrådet att ingå på en bedömning av de antydda värderingarna och deras allmängiltighet i dagens samhälle. Uppmärksamheten får i stället ägnas frågan om förslaget från de valda utgångspunkterna låter sig följdriktigt och utan att motsättningar uppstår infoga i det i övrigt bestående regelsystemet.

Det är alltid förenat med vanskligheter att i ett stort och enhetligt lagverk på grundläggande sätt ändra väsentliga beståndsdelar. Sådana vanskligheter har ej heller helt kunnat undgås i detta lagstiftningsärende. Här må nämnas, att ehuru begreppet trolovning avskaffas, likväl i åtskilliga stadganden i 8 kap. talas om trolovade. Lagrådet återkommer härtill. Möjligheten för 18-åringen att utan vårdnadshavarenförmyndarens medgivande taga det viktiga steg som det innebär att ingå äktenskap — vilket ju också har återverkningar i ekonomiskt hänseende — står mindre väl samman med hans avsaknad av rättslig handlingsförmåga när det gäller vissa ekonomiska transaktioner som kan vara av nog så begränsad betydelse. Avskaffandet av hemskillnaden och — såsom på visst sätt låter sig säga — dess ersättande med betänketid möter åtskilliga svårigheter vilka lagrådet kommer att beröra längre fram. Här må blott allmänt understrykas den osäkerhet i rättsligt hänseende som uppkommer genom att enligt förslaget ingen rättslig reglering utan vi-

dare skall gälla under betänketiden även om — vilket lär bli det vanliga — makarna lever åtskilda. Makarna är fortfarande båda vårdnadshavare, dispositionen över giftorättsgodset är underkastad begränsningar och underhållsfrågor är olösta med de återverkningar detta kan ha i skilda hänseenden. Dessa frågor synes dock i stor utsträckning kunna lösas om samtidigt med äktenskapsskillnaden yrkas interimistiska beslut i angivna frågor samt begäran om boskillnad göres. Då det kan antagas att dessa möjligheter helt eller delvis i stor utsträckning kommer att utnyttjas, kan det ifrågasättas huruvida det innebär någon fördel att slopa hemskillnaden och införa institutet betänketid. Att detta institut medför vissa processuella vanskligheter belyses i det följande.

Även om på sätt det anförda ger vid handen reformerna ej utan vissa vanskligheter ur saklig synpunkt låter sig infoga i lagstiftningen, är dessa otvivelaktigt ej av den beskaffenhet att de kan utgöra ett hinder mot ändringarna, om dessa bedömes vara angelägna.

De förslag som framlägges är icke resultatet av ett nordiskt lagstiftningssamarbete. Ett genomförande av förslagen leder till att den svenska lagstiftningen i vissa avseenden kommer att skilja sig avsevärt från vad som gäller i de andra nordiska länderna i fråga om äktenskapshinder och äktenskaps upplösning. I stället för att leda till större rättslikhet mellan de nordiska länderna medför förslaget att skiljaktigheterna vidgas.

Med hänsyn till de nordiska folkens nära samhörighet och den ökade rörligheten över gränserna är det av värde att rättslikhet består eller uppnås på centrala rättsområden. Andra skäl kan emellertid tala för att lagstiftning i ett land får ske utan att resultatet av överväganden i andra länder avvaktas. Enligt lagrådets mening är omständigheterna i förevarande lagstiftningsärende icke sådana, att enbart det förhållandet att ett gemensamt nordiskt förslag ej kan framläggas bör leda till att den nu föreslagna lagstiftningen avstyrkes eller föreslås få anstå tills vidare.

Emellertid måste såsom föredragande statsrådet anfört ett genomförande av förslagen föranleda en översyn av 1931 års konvention mellan de nordiska länderna innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap. Lagrådet kan icke bedöma möjligheterna att slutföra förhandlingar därom före den dag då lagändringarna föreslås träda i kraft. Det bör emellertid framhållas att det vore olyckligt om förhållandena skulle utveckla sig så att konventionen måste uppsägas från svensk sida.

Internationella förhållanden i övrigt har över huvud taget icke berörts i remissprotokollet, och vilken betydelse en så väsentlig ändring av svensk lag som nu föreslås kan få internationellträttsligt har icke belysts. En anpassning av de svenska lagar som reglerar internationella äktenskapsförhållanden till den lagstiftning som nu föreslås torde vara nödvändig, så att icke föråldrade bestämmelser kommer att leda till oaccep-

tabla resultat eller på annat sätt föranleda tillämpningssvårigheter. Det kan icke ankomma på lagrådet att företaga en sådan översyn. Lagrådet förutsätter emellertid att en översyn — utöver vad som föreslagits i fråga om lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet — göres innan den nu föreslagna lagstiftningen träder i kraft.

Ytterligare må endast beröras GB:s språkliga dräkt efter reformen. Enligt förslaget kommer GB — och därmed 1734 års lag — att inledas med ett stadgande om att den som är under 18 år ej får gifta sig utan länsstyrelsens tillstånd. Stadgandet kan näppeligen betecknas som en portalparagraf. De nya bestämmelserna i balken har erhållit sådan form som i dag brukas i lagstiftningen och bryter därmed i språkligt hänseende markant från stadganden som kommer före och efter. Att den vanliga ordningen att låta nya stadganden som infogas i en äldre lag få den äldre lagens form övergivits beror väl på att reformen är omfattande och att reformarbetet fortsätter med återstående delar. Vid detta måste rimligtvis hela GB överses i språkligt hänseende i syfte att uppnå enhetlighet, så att den språkliga förbistring som nu skapas upphör.

Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

Ingressen

Ett bifall till lagrådets förslag i det följande beträffande 1 kap. 1 §, 3 kap. 1 §, 4 kap. 2, 3, 4 och 8 §§, 13 kap. 12 a § och 15 kap. 7 § föranleder jämkning i ingressen till förevarande lagförslag.

1 kap.

GB innehåller för närvarande åtskilliga bestämmelser angående trolovning och trolovade. Föredragande statsrådet har anfört, att de särskilda bestämmelser som balken nu upptager för det fall att trolovning brytes bör utgå. I enlighet härmed föreslås, att hela 1 kap. upphäves och att till följd härav i vissa andra bestämmelser i GB "trolovad" ersätts med annat uttryck.

Föredragande statsrådet framhåller, att uttrycket trolovning förekommer på andra håll i lagstiftningen och att det är naturligt att också i fortsättningen tolka detta uttryck som åsyftande en överenskommelse mellan man och kvinna att ingå äktenskap.

Förslaget att de nuvarande bestämmelserna i 1 kap. angående följden av trolovnings upplösning utgår lämnar lagrådet utan erinran. Någon erinran kan i och för sig icke heller riktas mot uttalandet att begreppet trolovning — även om 1 kap. upphäves — i fortsättningen får ges samma innebörd som nu i de författningar där begreppet alltjämt förekommer. Det måste emellertid anses mindre tillfredsställande, att i GB icke ges någon bestämning av vad trolovning är, så länge balken alltjämt

upptager bestämmelser angående "trolovade". Såsom nyss nämnts föreslås att "trolovad" utmönstras ur lagtexten i vissa av GB:s paragrafer. Förslaget innebär emellertid att uttrycket trolovad alltjämt kommer att behållas i 8 kap.:s bestämmelser om äktenskapsförord (8 kap. 1, 2, 9, 10 och 12 §§). Utformningen av dessa bestämmelser är beroende av det fortsatta arbetet med revision av GB. Lagrådet vill därför ifrågasätta om icke 1 kap. 1 § bör behållas till dess den fullständiga översynen av GB genomförts. Godtages detta, torde förslaget såvitt gäller 3 kap. 1, 3 och 4 §§ samt 4 kap. 2, 3, 4, 6 och 8 §§ GB ävensom 2 och 3 §§ lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet böra anpassas därtill.

2 kap.

2 §

Enligt förslaget skall den nuvarande regeln i 2 kap. 2 § om att den som är under tjugo år, dvs. omyndig, och ej förut varit gift inte får ingå äktenskap utan föräldrarnas samtycke upphävas. Däremot skall fortfarande gälla att den som är förklarad omyndig inte skall få ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Denna regel upptages i förevarande paragraf.

Mot denna bakgrund har föredragande statsrådet förordat att, om förklaring meddelats enligt 10 kap. 2 § FB att underårig skall förbli omyndig också efter uppnådd myndighetsålder, den underårige inte skall få ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Något behov av en sådan regel har tidigare inte förelegat, eftersom den som är omyndig nu behöver samtycke av giftoman för att ingå äktenskap. Föreligger beträffande den underårige sådana omständigheter att rättens förklaring om att han skall förbli omyndig också efter uppnådd myndighetsålder bör meddelas, får detta förhållande beaktas vid lämnandet av giftomannasamtycke. Föredragande statsrådet har i motiven anfört att ifall omständigheterna beträffande en underårig är sådana som nu sagts den underåriges föräldrar enligt förslaget i princip kan förhindra ett giftermål genom att utverka förklaring enligt 10 kap. 2 § FB och därefter vägra samtycke till äktenskapet. Häremot kan invändas att normalt behövs inte sådant rättens förordnande förrän i anslutning till myndighetsålderns inträde. Skulle någon begära sådan förklaring flera år dessförinnan, torde rätten komma att avslå framställningen redan av det skälet att frågan är för tidigt väckt. Det rör sig ju om människor i sådan ålder att de är under stark utveckling. Om förklaring enligt nämnda lagrum i FB skall kunna utverkas för det nya syfte, som föredragande statsrådet angivit, redan när den underårige fyllt aderton år, torde fordras en uttrycklig lagregel härom. En sådan regel har lämpligen sin plats i FB och kan fogas som ett andra stycke till 10 kap. 2 § med följande innehåll: "Föreligger beträffande den som fyllt aderton men ej

tjugu år sådan omständighet som avses i 1 §, skall rätten på begäran av förmyndaren förklara att den underårige icke får ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke."

För att möjliggöra interimistiskt beslut torde ett tillägg böra göras till 20 kap. 20 § FB.

3 §

Föredragande statsrådet har under denna paragraf anfört att reglerna om släktskap såsom äktenskapshinder endast tar sikte på biologisk släktskap och att det sålunda inte finns något hinder mot att adoptant och adoptivbarn ingår äktenskap med varandra. Han hänvisar i detta hänseende till 4 kap. 7 § FB som innehåller att all verkan av adoption upphör i nämnda fall. Vad som sägs i 8 § i samma kapitel om att adoptivbarn skall anses som adoptantens barn i äktenskap och icke som barn till sina biologiska föräldrar, när fråga uppkommer att tillämpa bestämmelse i lag som tillägger släktskap rättslig betydelse, skall alltså till följd av undantagsregeln i paragrafens andra stycke ej gälla.

3 kap.

1 §

Godtages vad lagrådet ifrågasatt vid 1 kap., synes anledning saknas att vidtaga den i förevarande paragraf föreslagna ändringen.

3 och 4 §§

Godtages vad lagrådet ifrågasatt vid 1 kap., torde i förevarande paragrafer uttrycket "mannen och kvinnan" kunna ersättas med "de trolovade".

4 kap.

2, 3, 4, 6 och 8 §§

Godtages vad lagrådet ifrågasatt vid 1 kap., torde 2, 3, 4 och 8 §§ kunna kvarstå i oförändrad lydelse och anledning saknas att vidtaga ändring i 6 § andra stycket.

Om emellertid 2 § ändras, torde i tydlighetens intresse nuvarande uttryckssätt användas och förutsättningen för vigsel inom svenska kyrkan eller inom annat trossamfund anges vara att mannen och kvinnan eller en av dem tillhör kyrkan resp. samfundet.

7 kap.

4 §

Enligt förslagets ordalydelse skall stadgandet i första stycket första punkten av förevarande paragraf avse gäld som uppkommit innan giftorättsgemenskapen mellan makarna upphörde. Innebörden härav är oklar; närmast pekar uttrycket på gäld som uppkommit efter det bodel-

ning skett. Detta är emellertid såsom framgår av vad som anförts i remissprotokollet ej avsikten. Lagrådet förordar, att regeln så utformas att den otvetydigt avser gäld som uppkommit före boskillnadsansökningen eller, vid äktenskapets upplösning genom mannens död utan att talan om äktenskapsskillnad då var anhängig, före upplösningen eller, vid äktenskapets upplösning i annat fall, före ansökningen om äktenskapsskillnad. Vad nu förordats föranleder att det beträffande den enskilda egendom som skall svara för denna gäld bör utsägas att detta gäller den egendom hustrun ägde vid den tillämpliga tidpunkten.

Med hänsyn till vad lagrådet kommer att anföra vid 11 kap. 3 och 6 §§ bör fall då mannen dör, medan mål om äktenskapsskillnad är anhängigt men sedan frågan om äktenskapsskillnaden enligt 11 kap. 3 § förfallit, rätteligen anses som fall då äktenskapet upplöses utan att talan om äktenskapsskillnad är anhängig. Att här tynga lagstiftningen med särskilda regler i detta hänseende synes dock knappast behövligt.

11 kap.

Genom förslagets omgestaltning av reglerna om upplösning av äktenskap har som huvudregel upptagits att makar som är ense om att upplösa äktenskapet skall få äktenskapsskillnad omedelbart utan att något skäl behöver anföras. Har någon av makarna vårdnaden om barn under 16 år eller vill endast ene maken skiljas, kan äktenskapsskillnad dock ej vinnas omedelbart utan först efter en betänketid på minst sex månader. Av de nyheter förslaget innehåller anser sig lagrådet till mera allmänt övervägande böra upptaga endast den föreslagna betänketiden och dess utformning.

Betänketid börjar löpa från det att gemensam ansökning om äktenskapsskillnad inkommer eller ansökan om stämning delges. Förslaget innehåller inga regler om att rätten skall angiva den tid under vilken betänketiden löper och ej heller skall automatiskt ske någon reglering av sådana frågor som vid det faktiska upphörandet av samlevnaden behöver lösas, såsom om vårdnad om barn, underhåll och rätt att sitta kvar i hemmet. Avsikten härmed är att inledandet av betänketid ej skall framstå som ett mer eller mindre definitivt steg mot skilsmässa och att det skall i möjligaste mån undvikas att rätten behandlar makarnas personliga förhållanden. I praktiken torde emellertid i stor utsträckning vara påkallat att interimistiska beslut meddelas om vårdnad, underhållsbidrag m. m. Föreligger oenighet mellan makarna, kan beslut i dessa frågor knappast ske utan att rätten får inblick i makarnas personliga förhållanden. Förhandling kommer att äga rum och man måste räkna med att därvid inbördes motsättningar kommer att dragas fram. Enligt lagrådets mening kan det därför starkt ifrågasättas huruvida utsikterna till försoning mellan makarna ökas genom att enligt förslaget vid betänketid ej

automatiskt skall meddelas beslut, som anger att betänketid löper och medför bestämda rättsverkningar.

Å andra sidan medför det förhållandet att så begränsade rättsverkningar knutits till det faktum att betänketid börjat löpa betydande olägenheter. Då enligt förslaget reglering av frågan om vårdnaden av barn ej sker automatiskt, tillkommer vårdnaden sålunda även vid särlevnad under betänketid båda makarna gemensamt. Som tidigare nämnts kan emellertid interimistiska förordnanden meddelas. Här må framhållas att med hänsyn till annan lagstiftning i vissa fall sådana förordnanden är nödvändiga. Sålunda fordras för att bidragsförskott skall utgå att vårdnaden om barn tillkommer endast en av föräldrarna och att underhållsbidrag till barnet blivit fastställt. Det är ej uteslutet att interimistiska förordnanden kan behövas i andra sammanhang när fråga är om olika ekonomiska bidrag eller att det fordras att makarna skall kunna visa att betänketid har börjat löpa. Dessa och liknande frågor är ej närmare berörda i remissen. Lagrådet har inom ramen för behandlingen av detta förslag ej möjlighet att undersöka dessa frågor mera ingående.

Vad gäller makarnas egendom blir enligt huvudregeln i 6 § vad make förvärvar efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts hans enskilda egendom, om det dömes till äktenskapsskillnad. Däremot medför talans väckande resp. betänketidens inledande ingen ändring av karaktären hos den egendom makarna förvärvat dessförinnan utan denna kvarstår oförändrad till bodelningen efter vunnen äktenskapsskillnad. Beträffande den egendom som förvärvats efter skillnadsansökningen är osäkert vilken karaktär den slutligen skall få och så som regelsystemet är uppbyggt måste den fram till äktenskapsskillnaden behandlas som giftorättsgods. Det sagda innebär att under betänketiden beträffande såväl före som efter ansökningen förvärvad egendom de begränsningar i rådigheten som 6 kap. 4 och 5 §§ föreskriver kommer att gälla. Den ene maken kan alltså ej utan den andras samtycke avhända sig eller inteckna fastighet eller överlåta något som ingår i det gemensamma bohaget. Denna ordning kan, när det föreligger stridighet mellan makarna, ej vara särskilt lämplig. Enligt den ordning som enligt förslaget kommer att gälla föreligger emellertid för makar, som finner lämpligast att en upplösning av giftorättsgemenskapen genast kommer till stånd, möjlighet att samtidigt med ansökan om äktenskapsskillnad begära boskillnad. Stundom torde också ett liknande resultat kunna nås genom att upprätta äktenskapsförord. Förfares på sådant sätt, undgås också det med förslaget i och för sig otillfredsställande förhållandet att ovisshet under ofta avsevärd tid skall råda om den slutliga karaktären hos den efter ansökningen förvärvade egendomen. Det må emellertid anmärkas, att när oenighet råder mellan makarna utvägen att söka boskillnad är begränsad och att ingå äktenskapsförord utesluten. Vidare är att beakta att upplösningen

av giftorättsgemenskapen genom bodelning på grund av boskillnad kan inverka på möjligheten att erhålla rätten till den gemensamma bostaden enligt den särskilda lagen i det ämnet samt att därför boskillnad ej framstår som önskvärd. Det anförda visar enligt lagrådets mening att den föreslagna ordningen att upplösning av giftorättsgemenskapen sker först efter vunnen äktenskapsskillnad ej är invändningsfri.

Alldeles bortsett från de i den allmänna inledningen berörda komplikationerna i förhållande till de internationellprivaträttsliga reglerna framstår det för lagrådet som tveksamt om avskaffandet av hemskillnaden och införandet av institutet betänketid innebär någon vinning. På sätt i det föregående påvisats synes dock genom anlitande av andra institut — såsom interimistiska förordnanden, äktenskapsförord och boskillnad — som regel kunna uppnås en sådan rättslig reglering som i det särskilda fallet kan vara påkallad. Tillräckliga skäl för att avstyrka den föreslagna betänketiden kan därför ej anses föreligga. Det synes emellertid påkallat att förfarandet vid betänketid blir något mera formbundet än enligt förslaget. Lagrådet återkommer till denna fråga vid 15 kap. 4 och 5 §§.

1 och 2 §§

Såväl i förevarande paragrafer som i 3 § anges som förutsättning för vinnande av äktenskapsskillnad efter betänketid att denna löpt minst sex månader. För att undvika att dubbla regler ges om samma sak förordas att den i envar av förevarande paragrafer upptagna tidsbestämningen får utgå. I 3 § kommer då att helt regleras frågan om när betänketid löper och hur länge den skall ha pågått för att äktenskapsskillnad efter betänketid skall kunna vinnas.

3 §

Med den uppläggning reglerna om betänketid givits framstår betänketiden ej som ett led i det processuella förfarandet utan som ett materiellt institut. Med hänsyn härtill är det ej självfallet att förefintlighet av betänketid är beroende på att ett mål om äktenskapsskillnad är anhängigt. Det är sålunda ej utan vidare klart att betänketiden ej fortsätter att löpa fastän talan om äktenskapsskillnad avvisats eller mål därom, t. ex. på grund av återkallelse, avskrivits. Det förordas att i tydlighetens intresse som sista punkt i paragrafen upptages en bestämmelse av innehåll att om talan om äktenskapsskillnad avvisas eller mål därom avskrives, betänketiden upphör.

Regeln att, därest yrkande om äktenskapsskillnad ej framställts på nytt senast ett år från betänketidens början, frågan om äktenskapsskillnad är förfallen innebär att betänketiden är slut alldeles oavsett om målet icke omedelbart avskrives efter ettårstidens utgång. Konsekvensen bör vara, att de verkningar som är knutna till att fråga om äktenskaps-

skillnad är anhängig icke bör inträda, sedan på grund av betänketidens utgång fråga om äktenskapsskillnad förfallit, även om målet ej avskrives omedelbart vid tidens utgång. Detta är att beakta vid utformningen av 6 och 9 §§ i förevarande kapitel, 7 kap. 4 § och 13 kap. 2 § GB samt 3 kap. 8 § ÄB. Ytterligare må nämnas det läge som till följd av den nu diskuterade ettårsregeln kan uppkomma därest ansökan om äktenskapsskillnad avvisas, talan fullföljes mot avvisningsbeslutet och högre instans undanröjer avvisningsbeslutet med påföljd att målet skall upptagas. Under tiden för prövningen i högre rätt löper betänketiden. Drager prövningen av avvisningsfrågan i högre rätt ut på tiden så länge att ettårstiden börjar närma sig slutet, måste den som söker skillnad framställa sitt andra skillnadsyrkande vid tingsrätten redan innan avvisningsfrågan avgjorts. Gör han ej det och kommer ej avgörandet i avvisningsfrågan före ettårstidens utgång, är nämligen frågan om äktenskapsskillnad på den gjorda ansökningen förfallen vid ettårstidens utgång.

Den i stadgandet upptagna föreskriften att det särskilda yrkandet om äktenskapsskillnad enligt förevarande paragraf skall göras muntligen inför rätten eller skriftligen synes vara av beskaffenhet att böra upptagas i 15 kap. Lagrådet kommer att behandla denna fråga vid 15 kap. 4 och 5 §§.

5 §

Enligt förslaget kan åklagare föra talan om äktenskapsskillnad, om äktenskap ingåtts i strid mot 2 kap. 3 § första stycket eller mot 2 kap. 4 § och det tidigare äktenskapet ej blivit upplöst. Skyldighet för åklagaren att föra talan skall dock — i motsats till vad som för närvarande gäller beträffande återgång av äktenskap i motsvarande fall — icke föreligga. Föredragande statsrådet har anfört, att man icke kan helt utesluta att ett äktenskap kan böra accepteras av samhället trots att det har ingåtts i strid mot indispensabelt äktenskapshinder. Väckes emellertid talan av åklagare, har domstolen intet annat val än att döma till äktenskapsskillnad. Det kan enligt lagrådets mening ifrågasättas, om icke de skäl som anförts för en diskretionär prövning av åklagaren borde leda till att även domstolen, om åklagare väcker talan, får möjlighet att avstå från att döma till äktenskapsskillnad. Ett stadgande härom skulle kunna upptagas i en andra punkt i tredje stycket med innehåll, att förcs sådan talan — dvs. av åklagare — skall dömas till äktenskapsskillnad, om ej särskilda skäl är däremot.

6 §

Enligt första punkten i förevarande paragraf skall den däri föreskrivna verkan inträda, om make avlider medan målet om äktenskapsskillnad är anhängigt. Att beakta är emellertid att, såsom lagrådet antytt vid 3 §, frågan om äktenskapsskillnad enligt sistnämnda stadgande förfaller

medan målet ännu är anhängigt. För dylika fall bör den avgörande tidpunkten för verkan som stadgas i förevarande paragraf vara när frågan om äktenskapsskillnaden förfaller och ej när målet avskrives. Lagrådet förordar därför att förutsättning för den föreskrivna effektens inträde skall vara att maken avlider, "medan nämnda talan — dvs. talan om äktenskapsskillnad — utan att frågan om äktenskapsskillnad enligt 3 § förfallit är anhängig".

9 §

Första punkten i första stycket av förevarande paragraf skulle enligt lagrådets mening bli något lättillgängligare om den erhölle följande lydelse: "Har talan om äktenskapsskillnad väckts, skall, om ena maken yrkar det och det behövs för att säkerställa hans rätt, så mycket av andra makens giftorättsgods sättas under särskild vård och förvaltning som motsvarar vad den förre kan antagas vid bodelningen få av detta gods."

Under hänvisning till vad lagrådet anfört vid 3 § om behovet av en regel att betänketiden upphör om äktenskapsskillnadsansökningen återkallas och målet avskrives förordas, att regeln i tredje stycket får innehålla att förordnandet skall gälla till dess bodelning skett eller talan om äktenskapsskillnad avskrivits eller fråga om äktenskapsskillnad förfallit enligt 3 §.

13 kap.

2 §

Med hänsyn till vad som anförts vid 11 kap. 3 § torde den föreslagna nya regeln i första stycket böra så jämkas att den ej blir tillämplig i det fall att boskillnaden sökts eller dödsfallet inträffat under tiden efter det frågan om äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 § förfallit men innan målet om äktenskapsskillnad avskrivits. Lagrådet, som därjämte förordar viss jämkning av redaktionell natur, får därför föreslå, att andra punkten i första stycket får följande lydelse: "Var, när ansökan om boskillnad gjordes eller dödsfallet inträffade, talan om äktenskapsskillnad, utan att fråga om äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 § förfallit, anhängig, täckes dock endast gäld som tillkommit före ansökningen om äktenskapsskillnad."

3 §

Den nu förordade jämkningsregeln skall enligt det i förevarande lagrum föreslagna stadgandet vinna tillämpning om en likadelning skulle framstå som uppenbart obillig med hänsyn till vissa angivna förhållanden. Även i de uttalanden föredragande statsrådet gör framhålles upprepade gånger att jämkning skall göras i det resultat en likadelning ger.

Vid bedömande av vad förslaget innebär är att beakta att, med den uppbyggnad första punkten i förevarande paragraf har, under delningen

ingår sådant tilläggande av giftorättsgods som sker enligt de stadganden till vilka hänvisas i punkten. Först sedan sådant tilläggande skett, blir fråga om att dela vad därefter återstår lika. Vid dessa förhållanden kan sägas, att likadelning äger rum endast för den händelse någon tillämpning av de stadganden till vilka hänvisas i första punkten ej skall ske; tillämpas sådant stadgande blir nämligen effekten att makarnas behållna giftorättsgods ej delas lika. Närmast till hands föreligger därför att anse jämkningsregeln skola gälla endast i det fall att särskild tilldelning enligt de i första punkten angivna lagrummen ej skall äga rum — dvs. endast när allt makarnas behållna giftorättsgods skall delas lika. Det kan emellertid ifrågasättas om detta överensstämmer med den grundtanke på vilken förslaget vilar. Även i det fall att tilldelning enligt specialreglerna sker och därefter återstoden delas lika, kan resultatet från de synpunkter som är att anlägga framstå som uppenbart obilligt. Jämkningsregeln bör därför vara tillämplig på nu antydda fall. Med det i remissprotokollet gjorda betonandet av att reformen avser att justera resultatet av en likadelning ligger den tanken nära att för dessa fall jämkning skulle kunna ske endast beträffande den egendom som skall delas lika, dvs. beträffande den egendom som efter tilldelningen för särskilda ändamål återstår till likadelning. Emellertid synes ett från allmän billighetssynpunkt otillfredsställande resultat kunna uppkomma ej blott genom likadelningen utan även genom tilldelning enligt de särskilda reglerna. Med den fria bedömning vartill förslaget syftar synes därför bäst förenligt att jämkningsmöjlighet öppnas även beträffande tilldelning som sker enligt sistnämnda regler.

Vad nu anförts visar, att den förordade jämkningsregeln i själva verket griper tämligen djupt in i de förhållanden som inbegripes under äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Dessa förhållanden avses skola reformeras i en senare etapp och det ligger i sakens natur att det är vanskligt att nu utan den överblick en utredning ger göra mera ingripande ändringar i dem. Till belysning härav må anföras att så som jämkningsregeln är uppbyggd make som saknar giftorättsgods ej kan tillgodoses genom jämkning. Vidare är regelns förhållande till bestämmelser som rör den enskilda egendomen oklar. Nu berörda omständigheter kan dock ej anses ha den tyngd att de utgör ett hinder att vidtaga en reform av den omfattning som enligt vad nyss sagts bäst överensstämmer med syftet med förslaget. Å andra sidan manar de nämnda omständigheterna till att i tillämpningen stor försiktighet bör iakttagas, oaktat att regeln med nödvändighet måste ges sådan utformning att den i och för sig ger möjlighet till vid tillämpning.

Skall en jämkningsregel upptagas i enlighet med vad lagrådet funnit bäst förenligt med förslagets syfte, innebär den att jämkning skall kunna göras i resultat som nås med tillämpning av de stadganden till vilka hänvisas i förevarande paragraf. Med hänsyn härtill synes i tydlighetens in-

tresse lämpligast att regeln upptages, ej i förevarande paragraf utan efter de nyss nämnda stadgandena i en ny paragraf, betecknad 12 a §. Regeln kan då givas det innehållet, att om vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad delning enligt vad förut stadgats skulle framstå som uppenbart obillig med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid äktenskapet varat, delningen i stället skall ske efter annan grund som finnes skälig.

Jämkningsmöjligheterna skall enligt förslaget vara underkastade begränsning med den innebörden, att jämkningen ej skall kunna medföra, att den därav gynnade maken erhåller något av andra makens giftorättsgods. Utan att ingå på saklig bedömning av begränsningsregelns lämplighet i och för sig får lagrådet förorda att den får lydelsen att make på grund av denna bestämmelse ej kan erhålla mera än vad som svarar mot hans giftorättsgods. Med denna formulering betages make självfallet ej rätt att på grund av exempelvis likadelningsregeln erhålla mera än vad som svarar mot hans eget giftorättsgods; uteslutet är emellertid att genom jämkningsregeln ge sådan make ytterligare tillskott från andra makens giftorättsgods.

Bifalles vad lagrådet nu förordat, bör förevarande paragraf innehålla endast det föreslagna stadgandet i första punkten med den jämkningen att hänvisning bör ske även till 12 a §.

12 a §

Bifalles vad lagrådet förordat vid 3 §, bör i kapitlet upptagas en ny paragraf med ovan angivna beteckning.

15 kap.

4 och 5 §§

I fråga om sättet för att anhängiggöra mål om äktenskapsskillnad skall enligt förslaget gälla, att när makarna är ense om skillnad de skall göra gemensam ansökan, medan när yrkande om äktenskapsskillnad görs av endast ena maken talan anhängiggöres genom stämningsansökan.

Det synes lagrådet lämpligt att denna ordning, vilken överensstämmer med den i gällande rätt, liksom nu är fallet direkt framgår av ordalydelsen i förevarande kapitel. Lagrådet förordar därför att i 4 § uttrycket att äktenskapsmål "instämmes" till angiven domstol bibehålles samt att regeln i första stycket av förslagets 5 § om när mål om äktenskapsskillnad kan anhängiggöras genom ansökan överflyttas till 4 § och alltså får utgöra ett undantag från den förut angivna huvudregeln.

Förslagets lagtext innehåller ej någon reglering beträffande spörsmålet hur yrkanden i frågor som sammanhänger med skillnaden, t. ex. om underhållsbidrag eller rätt att sitta kvar i hemmet, skall kunna framställas. Tanken tycks emellertid vara, att så snart oenighet föreligger på nå-

gon punkt vid äktenskapsskillnadsmålets anhängiggörande, väckande av talan skall ske genom stämningsansökan. Att märka är att när betänketid erfordras för dom på äktenskapsskillnad målet kan vara anhängigt lång tid. Det synes ej osannolikt, att även om enighet i alla hänseenden förelegat från början och målet därför anhängiggjorts genom ansökan, den ene maken senare på grund av ändrade förhållanden önskar annan lösning av visst spörsmål varom förut enighet rått eller vill erhålla avgörande av fråga som ursprungligen ej upptagits. Lagen ger ingen anvisning om sättet för att framställa yrkanden i sådana hänseenden. Enligt lagrådets mening synes det lämpligaste vara, att yrkanden i frågor som sammanhänger med äktenskapsskillnad skall, sedan frågan om äktenskapsskillnad behörigen anhängiggjorts, kunna framställas i äktenskapsskillnadsmålet utan särskild stämning. För att detta skall otvetydigt framgå bör en särskild regel upptagas i saken. Den synes lämpligen kunna utgöra ett andra stycke i 4 §.

Såsom lagrådet redan vid 11 kap. anmärkt innehåller lagförslaget ej någon regel om vad domstolen har att göra när ett äktenskapsskillnadsmål blivit anhängigt. Ordningen bör uppenbarligen vara att rätten så snart lämpligen kan ske prövar huruvida det kan dömas till äktenskapsskillnad genast eller om betänketid först skall löpa. Vid gemensam ansökan torde saken vanligen kunna prövas omedelbart. Har målet anhängiggjorts av ene maken genom stämning kan, om make har barn under sin vårdnad, redan från början sägas att betänketid erfordras. Annars beror det av den inställning andra maken intager till skillnadsfrågan, huruvida det genast kan dömas till skillnad. Råder tvist i t. ex. vårdnads- eller underhållsfrågor, kan under betänketiden målet förberedas och sådana åtgärder som t. ex. inhämtande av yttrande från barnavårdsnämnd vidtagas. Därest prövningen av frågan om när det kan dömas till äktenskapsskillnad leder till att så kan ske först efter det att betänketid föregått, synes detta av skäl som lagrådet berört vid 11 kap. böra komma till uttryck i ett beslut som anger att betänketid löper. Därjämte bör beslutet innehålla föreskrifter rörande målets fortsatta handläggning. Så bör anges dels att det för att det skall kunna dömas till äktenskapsskillnad behövs, att make efter viss i beslutet angiven dag, då sex månader av betänketiden löpt, har att framställa yrkande därom. Vidare bör av beslutet framgå, att om intet sådant yrkande framställes, frågan om äktenskapsskillnad förfaller på dag som anges i beslutet och motsvarar den dag då betänketiden löpt ett år, samt att målet därefter kommer att avskrivas. Beslutet kan självfallet också innehålla föreskrifter påkallade av den förberedelse det processuella läget föranleder. Skyldigheten för domstolen att så snart lämpligen kan ske pröva huruvida till äktenskapsskillnad kan dömas genast synes enligt lagrådets mening vara av den vikt att en regel därom bör finnas i detta kapitel. Likaså bör skyldigheten att vid betänketid giva besked om målets fortsatta handläggning

fastslås i lag. Regler i dessa hänseenden kan lämpligen upptagas i 5 §.

Bestämmelserna i andra och tredje styckena i 5 § synes lämpligen kunna överflyttas till 7 §, vilket paragrafnummer nu är ledigt. Med hänsyn till att regeln i första stycket av 5 § endast avser mål, vari makarna är ense om att erhålla äktenskapsskillnad, är oklart huruvida bestämmelserna i andra och tredje styckena är begränsade att gälla dessa mål eller skall gälla samtliga äktenskapsskillnadsmål. Det sistnämnda torde vara avsikten och att så är fallet framgår klart efter en överflyttning.

I 7 § synes också böra upptagas den i förslagets 11 kap. 3 § givna föreskriften om att det äktenskapsskillnadsyrkande som skall göras sedan betänketid löpt sex månader skall framställas muntligen inför rätten eller skriftligen.

Av bestämmelsen i förslagets 5 § tredje stycke att dom på äktenskapsskillnad på yrkande av make får meddelas utan huvudförhandling framgår ej under vilka förutsättningar med skillnaden sammanhängande frågor kan prövas i sådan ordning. För avgörande av själva skillnadsfrågan erfordras som regel ej mera än att veta makarnas ståndpunkt; huvudförhandling i denna fråga är då uppenbarligen obehövlig. När det gäller de med skillnaden sammanhängande frågorna, synes en förutsättning för att de skall kunna avgöras utan huvudförhandling vara att enighet föreligger mellan makarna. I tydlighetens intresse bör detta komma till uttryck i lagtexten.

Anmärkas må, att 6 §, som behandlar frågan om avsteg från offentlighetsprincipen, synes kunna kvarstå oförändrad.

Med hänsyn till vad i det föregående anförts förordar lagrådet att 4, 5 och 7 §§ erhåller följande lydelse:

"4 §

Äktenskapsmål instämmes till tingsrätten i den ort där mannen eller kvinnan har sitt hemvist. Har ingendera hemvist inom riket, upptages målet av Stockholms tingsrätt. Vill båda makarna erhålla äktenskapsskillnad, kan de dock anhängiggöra frågan därom genom ansökan.

Är fråga om äktenskapsskillnad behörigen anhängiggjord, kan make utan särskild stämning i äktenskapsmålet framställa yrkanden i frågor som har samband med äktenskapsskillnaden såsom angående underhållsbidrag, sammanlevnadens hävande och rätt att sitta kvar i hemmet.

5 §

Sedan fråga om äktenskapsskillnad anhängiggjorts, skall rätten så snart lämpligen kan ske pröva huruvida till äktenskapsskillnad kan dömas genast. Behövs betänketid, skall rätten i beslut meddela att betänketid löper och ge besked om målets fortsatta handläggning.

7 §

Sådant särskilt yrkande om äktenskapsskillnad som avses i 11 kap. 3 § skall framställas muntligen inför rätten eller skriftligen. Rätten skall bereda andra maken tillfälle att yttra sig över yrkandet.

Återkallar make talan om äktenskapsskillnad sedan betänketid börjat löpa, skall målet likväl prövas, om andra maken yrkar det.

Dom på äktenskapsskillnad på yrkande av make samt beträffande därmed sammanhängande frågor, om vilka makarna är ense, får meddelas utan huvudförhandling."

11 §

Enligt vad föredragande statsrådet anfört följer av att make i förslaget får ovillkorlig rätt att utverka interimistiskt förordnande om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud att make också alltid måste ha rätt att motsätta sig att ett sådant förordnande upphävs. I lagtexten har detta uttryckts så att rätten visserligen skall, när målet avgöres, pröva om interimistiska förordnanden skall bestå men att förordnande om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud skall bestå, om make begär det. Enligt lagrådets mening förefaller det vara processuellt enklare om rätten inte åläggs att vid målets avgörande pröva om förordnanden av nu nämnt slag skall bestå. Vill den make som fått sådant förordnande i något fall att det inte skall bestå, får han meddela detta till rätten, eljest gäller förordnandet automatiskt intill dess laga kraft ägande dom föreligger.

I lagtexten kan vad lagrådet nu föreslagit komma till uttryck genom att i paragrafens tredje stycke sista meningen får utgå och tredje meningen får innehålla att, om förordnande meddelats om underhåll och om rätt att sitta kvar i hemmet, rätten när målet avgöres skall pröva, om åtgärden skall bestå.

32 §

Såsom lagrådet anfört vid 4 och 5 §§ måste rätten, när fråga om äktenskapsskillnad anhängiggjorts, pröva om till äktenskapsskillnad kan dömas genast eller först sedan särskilt yrkande framställts efter betänketid. Det kan tänkas att en part eller båda parterna i målet har en annan uppfattning i frågan än rätten. Dömes genast till äktenskapsskillnad, kan part som anser att betänketid skall föregå avgörandet överklaga domen. För fall då rätten finner att äktenskapsskillnad kan meddelas först efter betänketid och därför icke upptager målet till avgörande, innehåller förslaget icke någon särskild bestämmelse angående talan däremot. Emellertid torde part, som anser att frågan om äktenskapsskillnad skall avgöras genast, kunna anföra besvär mot rättens ställningstagande, som får anses utgöra ett beslut under rättegången, med tillämpning av 49

kap. 6 § RB. Särskild bestämmelse angående talan mot beslutet synes därför ej vara erforderlig. Godtages lagrådets förslag till 5 §, kan dock ifrågasättas huruvida icke förevarande paragraf bör utsträckas att omfatta beslut som där avses.

Övergångsbestämmelserna

Det remitterade förslaget intager den ståndpunkten att avgörande för frågan huruvida ny eller äldre lag skall vinna tillämpning genomgående skall vara om talan väckts före ikraftträdandet eller ej. Denna lösning medför att i de fall, då en för rättsläget avgörande händelse — exempelvis dödsfallet enligt 1 kap. 6 §, äktenskapets ingående enligt 10 kap. samt otrohet och misshandel enligt 11 kap. 8 § resp. 10 § — inträffar i slutet av år 1973 och det därför i praktiken blir omöjligt att väcka talan före årsskiftet, en förändring av rättsläget åvägabringas genom lagstiftningens ikraftträdande. För detta synes knappast kunna anföras bärande skäl. Har enligt gällande rätt ett visst rättsläge uppkommit, bör också vid ändrad lagstiftning — även om ändringen bör vara i den meningen tillbakaverkande att jämväl äktenskap som ingåtts före lagens ikraftträdande bör vara underkastade nya lagen — rimliga möjligheter finnas att få en lösning till stånd som svarar mot det uppkomna rättsläget. Detta synes kunna ernås om möjlighet öppnas att under viss tid, förslagsvis ett år, från den nya lagens ikraftträdande väcka sådan talan enligt gamla lagen som grundas på omständigheter och förhållanden, som inträffade före nya lagens ikraftträdande. Om talan ej väckts inom denna tid, får rätt att föra talan enligt äldre lag vara förfallen. Samtidigt som enskilda i rimlig utsträckning beredes möjlighet att få den rätt realiserad som de enligt äldre lag hade omedelbart före lagändringens ikraftträdande undvikes med den nu föreslagna ordningen att äldre bestämmelser skall fortfarande tillämpas under någon mera avsevärd tid. Att övergångstiden, då även äldre lag kan komma att tillämpas, blir något längre än enligt det remitterade förslaget kan ej antagas medföra olägenhet värd att nämnas. Lagrådet förordar därför viss omarbetning av de skilda övergångsreglerna på sätt beröres i det följande.

Punkt 2 och *3* bör av skäl som inledningsvis anförts erhålla ändrad lydelse enligt vad som angives längre fram.

Även regeln i *punkt 4* första stycket bör få ändrad lydelse av skäl som inledningsvis anförts. Vidare bör — i likhet med vad som för ett snarlikt fall föreslagits i punkt 5 — gälla att så länge talan om återgång är anhängig, det ej får dömas till äktenskapsskillnad på talan som väckts enligt nya lagen. En regel med denna innebörd bör tagas upp i första stycket.

Med hänsyn till den av lagrådet inledningsvis förordade omläggningen bör den enligt andra stycket avgörande tidpunkten för äktenskapets återgång eller upplösning genom dödsfall flyttas fram från nya la-

gens ikraftträdande till den 1 januari 1975. Dödsfall, som inträffar därefter men medan återgångstalan av beskaffenhet att ha kunnat bifallas är anhängig, bör ha samma verkan. Detta bör framgå av lagtexten.

Vid utformningen av bestämmelserna i *punkt 5* bör på grund av vad inledningsvis anförts i ett första stycket upptagas en regel att om före lagens ikraftträdande inträffat förhållande, som avses i 11 kap. 2 § första stycket eller 4—13 §§ i deras äldre lydelse, make äger även därefter, dock ej efter 1974 års utgång, väcka talan om hemskillnad eller äktenskapsskillnad enligt lagrummen i deras äldre lydelse. Möjligheten att väcka talan om hemskillnad som här avses finns alltså endast när yrkandet grundas på den andras grova försummelse eller därmed jämställda förhållanden. Med hänsyn till innehållet i punkten 7 i övergångsbestämmelserna kan efter nya lagens ikraftträdande sådan talan upptagas utan att medling ägt rum. Talan om äktenskapsskillnad enligt den nu föreslagna regeln kan väckas endast när det är fråga om annat än äktenskapsskillnad efter föregången hemskillnad.

Upptagandet av den av lagrådet nu föreslagna regeln i ett första stycke medför en förskjutning av övriga stycken. Första punkten i det remitterade förslagets första stycke bör utvidgas att omfatta även talan enligt första stycket enligt lagrådets förslag. Andra punkten torde i förtydligande syfte böra omformuleras.

Första punkten i det remitterade förslagets andra stycke bör utvidgas att gälla talan om hemskillnad som enligt vad nu förordats skall kunna väckas efter nya lagens ikraftträdande.

Om makar, som erhållit hemskillnad, är ense om att begära äktenskapsskillnad enligt nya lagen och situationen är sådan att betänketid är föreskriven, måste enligt förslaget makarna avvakta att betänketid löpt under det nya målets handläggning. Från det tillfälle till eftersinnande som hemskillnaden berett bortses alltså i förslaget. Enligt lagrådets mening talar dock starka skäl för att jämställa hemskillnadstiden med betänketid. Har 6 månader förflutit från hemskillnadsdomens lagakraftvinnande, bör alltså kravet på betänketid kunna anses uppfyllt. Med hänsyn till att särlevnad ej erfordras under betänketid, synes man ej behöva kräva att särlevnad bestått under hemskillnadstiden för att den skall kunna räknas som betänketid. Lagrådet förordar därför en regel — som kan upptagas som ett särskilt stycke närmast efter det sist behandlade — av innehåll, att om dom på hemskillnad meddelats och frågan om äktenskapsskillnad skall prövas enligt nya lagen, betänketid skall anses ha börjat löpa när domen på hemskillnad vann laga kraft. Med denna formulering står klart, att om ett år förflutit från lagakraftvinnandet, frågan om äktenskapsskillnad förfallit enligt nya lagens 11 kap. 3 §. Denna omständighet bör dock ej utgöra hinder mot att efter ettårstidens utgång döma till äktenskapsskillnad enligt äldre lag.

Det remitterade förslagets tredje stycke — som enligt lagrådets förslag

blir det femte — bör ej undergå annan ändring än att äldre lag bör gälla även i fråga om den i 6 kap. 6 a § stadgade skyldigheten för gåvotagare att återbära gåva eller dess värde.

Stadgandet i första punkten i *punkt 6* bör liksom flera förut berörda stadganden utsträckas att gälla dödsfall under handläggning av mål, i vilka talan väckts enligt det av lagrådet föreslagna första stycket i punkt 5.

Med hänsyn till vad sålunda anförts förordar lagrådet att punkterna 2—6 i övergångsbestämmelserna gives följande lydelse:

"2. Har trolovning före lagens ikraftträdande upplösts genom den ene trolovades död eller brutits, skall äldre lag fortfarande gälla beträffande anspråk enligt bestämmelserna i 1 kap. 2, 3 och 6 §§, om talan därom väckes före den 1 januari 1975.

3. Har särlevnad börjat före lagens ikraftträdande, skall 5 kap. 7 § i dess äldre lydelse fortfarande gälla beträffande underhållsbidrag, om talan därom väckes före den 1 januari 1975.

4. Föreligger beträffande äktenskap, som ingåtts före lagens ikraftträdande, omständighet som enligt äldre lag föranleder till återgång av äktenskapet, skall äldre lag fortfarande gälla, om talan om återgång väckes före den 1 januari 1975. Innan sådan talan slutligen avgjorts, får ej dömas till äktenskapsskillnad på talan som väckts enligt nya lagen.

Har äktenskap återgått eller har äktenskap, som kunnat dömas att återgå, upplösts genom makes död före den 1 januari 1975 eller medan i behörig tid väckt talan om återgång var anhängig, gäller äldre lag i fråga om verkan av återgången samt i fråga om bodelning, underhåll och skadestånd.

5. Har före lagens ikraftträdande inträffat förhållande, som avses i 11 kap. 2 § första stycket eller 4—13 §§ i deras äldre lydelse, äger make även därefter, dock ej efter 1974 års utgång, väcka talan om hemskillnad eller äktenskapsskillnad enligt paragraferna i deras äldre lydelse.

Har talan om äktenskapsskillnad väckts före lagens ikraftträdande eller enligt första stycket, prövas talan enligt äldre lag. Innan sådan talan slutligen avgjorts, får ej dömas till äktenskapsskillnad på talan som väckts enligt nya lagen.

Har dom på hemskillnad meddelats eller har talan om hemskillnad väckts före lagens ikraftträdande eller enligt första stycket, gäller 11 kap. 1—3 §§ i den äldre lydelsen i stället för 11 kap. 1—4 §§ i den nya lydelsen. Fråga om äktenskapsskillnad skall dock prövas enligt nya lagen, om

makarna är ense därom,

hemskillnaden förfallit på grund av att makarna flyttat samman,

talan om äktenskapsskillnad väckts efter utgången av juni 1975 eller, om dom på hemskillnad vunnit laga kraft efter ikraftträdandet, sedan 18 månader förflutit från det så skedde.

Har dom på hemskillnad meddelats och skall frågan om äktenskapsskillnad prövas enligt nya lagen, skall betänketid anses ha börjat löpa när domen på hemskillnad vann laga kraft.

Har dom på hemskillnad eller äktenskapsskillnad meddelats enligt äldre lag, gäller äldre lag i fråga om verkan av hemskillnaden samt i fråga om bodelning, underhåll, skadestånd och skyldighet för gåvotagare att återbära gåva eller dess värde.

6. Avlider make under handläggningen av mål om äktenskapsskillnad, i vilket talan väckts före ikraftträdandet eller enligt punkt 5 första stycket, tillämpas äldre lag i fråga om bodelningen. Detsamma gäller om det dömes till boskillnad på talan som väckts under handläggningen av sådant mål."

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Ingressen

Ett bifall till det vid 2 kap. 2 § GB framförda förslaget om visst tillägg till 10 kap. 2 § förevarande balk samt en därav föranledd ändring i 20 kap. 20 § föranleder att ingressen måste jämkas.

6 kap.

12 §

Enligt gällande rätt står barn utom äktenskap under moderns vårdnad. Om båda föräldrarna är överens om att fadern i stället skall få vårdnaden eller om modern dör eller inte är lämplig att utöva vårdnaden, kan denna dock överflyttas på fadern. I avsikt att förstärka faderns möjligheter att få övertaga vårdnaden upptager det remitterade förslaget i förevarande lagrum en regel att rätten på ansökan av fadern skall överföra vårdnaden till denne, om det finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Denna regel föreslogs av de sakkunniga och syftade främst till att i vårdnadshänseende jämställa utomäktenskapliga barn med barn i äktenskap i de fall då barnen bott tillsammans med båda föräldrarna. Vid upplösningen av föräldrarnas samlevnad skulle vårdnadsfrågan avgöras uteslutande med hänsyn till barnets bästa utan företrädesrätt för modern. För de fall då föräldrarna sammanbott kan det te sig naturligt att de, liksom om de varit gifta, skall vara likställda i vårdnadshänseende. Faderns möjligheter att få vårdnaden har emellertid i förslaget icke begränsats till de fall då föräldrarna sammanbott. Föredragande statsrådet påpekar att vissa olägenheter möjligen kan uppkomma vid praktisk tillämpning av en regel att fadern skulle ha rätt att få vårdnaden även då föräldrarna aldrig sammanlevat. Han finner det emellertid starkt motiverat att fadern kan få vårdnaden i dylika fall om det faktiskt skulle vara bättre för barnet att stå under faderns vårdnad, även om modern i och för sig är skickad att ha hand om barnet.

Lagrådet ifrågasätter riktigheten av att på detta sätt utsträcka faderns möjligheter att fråntaga modern vårdnaden. Prövningen av vad som skall anses bäst för barnet kan i många fall, inte minst då föräldrarna har olika nationalitet, vålla stora svårigheter. Statsrådet uttalar visserligen att det normalt måste anses bäst för barnet att det stannar hos modern, om det aldrig bott tillsammans med fadern. Risk synes dock enligt lagrådets mening föreligga, att den föreslagna bestämmelsen kan utnyttjas så att den inverkar störande på barnets miljö. Den grundläggande tanken bakom förändringen av vårdnadsreglerna för utomäktenskapliga barn nämligen att likställa dem med vad som gäller för barn i äktenskap synes kunna tillgodoses genom att faderns möjlighet att få vårdnaden begränsas till fall då föräldrarna sammanbott.

Med hänsyn till att vårdnaden, då föräldrarna är ense, kan ha överflyttats till fadern, kan situationen vid samlevnadens hävande vara den att fadern har vårdnaden. Modern bör i sådant fall ha motsvarande möjlighet att hos rätten begära att få vårdnaden överflyttad på sig.

Lagrådet förordar därför att den föreslagna andra punkten i första stycket utgår och att i paragrafen inskjutes ett andra stycke av följande lydelse: "Hava föräldrar som sammanlevat brutit samlevnaden, skall rätten på ansökan av den som ej har vårdnaden överflytta denna till honom, om det med hänsyn till barnets bästa finnes skäligt."

10 kap.

2 §

Det anmärkes, att lagrådet vid 2 kap. 2 § GB förordat, att i ett nytt andra stycke i förevarande paragraf måtte upptagas en regel med lydelse som därvid angivits.

20 kap.

20 §

Under hänvisning till vad som anförts vid 2 kap. 2 § GB föreslås, att som ett nytt tredje stycke upptages en regel av innehåll att vad som sagts förut i paragrafen skall äga motsvarande tillämpning när fråga är om förklaring enligt 10 kap. 2 § andra stycket.

Övergångsbestämmelserna

Det kan ifrågasättas huruvida icke bland övergångsbestämmelserna bör upptagas en punkt om att 11 kap. 1 § i dess äldre lydelse alltjämt skall tillämpas när det dömts till återgång av äktenskap eller hemskillnad. Med den utformning andra stycket andra punkten nämnda paragraf har får dock anses att samma resultat ernås även utan en övergångsregel. En sådan synes därför kunna undvaras.

Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

3 kap.

8 §

Under hänvisning till vad lagrådet anfört vid 11 kap. 3 § GB förordas att undantagsregeln i förevarande paragraf skall avse det fall att vid arvlåtarens död talan om äktenskapsskillnad, utan att frågan därom enligt 11 kap. 3 § GB förfallit, var anhängig.

Övergångsbestämmelserna

Om lagrådets förslag till punkt 4 i övergångsbestämmelserna vid GB bifalles, kan talan om återgång väckas under år 1974 i anledning av återgångsgrundande förhållande som uppkommit före den 1 januari 1974. Avlider ene maken under 1974 men innan återgångstalan väckts, skall enligt den av lagrådet föreslagna punkt 4 i övergångsbestämmelserna till GB äldre lag gälla i fråga om bodelning, varför, enligt 10 kap. 9 § GB, delning skall ske så som hade återgång skett. Följdriktigheten kräver att i dylikt fall även skall gälla undantag för makes arvsrätt. 3 kap. 8 § i dess äldre lydelse bör alltså — om övergångsreglerna till GB utformas enligt lagrådets förslag — gälla även i den nu berörda situationen. Detta kan ernås om slutdelen av övergångsstadgandet till förevarande lag får följande lydelse "— — — om i annat fall talan om återgång eller hemskillnad var anhängig, makarna på grund av hemskillnad levde åtskilda vid dödsfallet eller, till följd av stadgandet i punkt 4 i övergångsbestämmelserna till lagen (1973: 000) om ändring i giftermålsbalken, delning av giftorättsgodset skall ske så som hade återgång skett".

Förslaget till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad

2 §

Av lagtexten får anses tydligt framgå, att anspråket för att ha preskriptionsavbrytande verkan måste ha framställts först efter det att den som begär att få övertaga hyresrätten flyttat från lägenheten. Krav som må ha framställts medan han bor kvar i lägenheten saknar alltså verkan.

4 §

I 5 § 1959 års lag om makars gemensamma bostad anges förutsättningen för återgång av uthyrning vara att uthyrningen länder andra maken till förfång. I förevarande paragraf beskrivs motsvarande förutsättning med uttrycket att uthyrningen kan äventyra andra partens rätt att övertaga rätten till lägenheten. Såvitt av remissprotokollet framgår avses ingen saklig skillnad. Enligt lagrådets mening är det vilseledande att använda skilda uttryckssätt för samma sakförhållande i två lagar som är

varandra så likartade som nu ifrågavarande. Önskvärt är att samma uttryckssätt begagnas i båda lagarna.

7 §

Ett interimistiskt beslut enligt förevarande paragraf rubbar ej rättsförhållandet mellan den som har hyresrätten eller bostadsrätten och hyresvärden resp. bostadsrättsföreningen. Hans skyldigheter gentemot dessa kvarstår alltså även om det bestäms att den andre av de sammanboende skall få nyttja lägenheten. Det är tydligt, att i ett dylikt fall ofta den som får nyttja bostaden bör utge gottgörelse till den som är ansvarig gentemot hyresvärden resp. bostadsrättsföreningen. Även i andra hänseenden, t. ex. rörande betalningsansvaret de sammanboende emellan för elektrisk ström och telefonabonnemang, kan föreskrifter vara behövliga. Någon annan rättslig reglering av förhållandena mellan de sammanboende än den som kan följa av avtal finns ej. Det synes därför nödvändigt, att när domstolen griper in och bestämmer om nyttjandet av lägenheten, möjlighet också måste finnas att reglera därmed sammanhängande frågor. Lagrådet förordar därför att lagregeln i första stycket gives det innehållet att domstolen efter vad som finnes skäligt får bestämma vilken av parterna som skall få nyttja bostaden samt, om nyttjandet tillägges part som ej har hyresrätten eller bostadsrätten, vad han skall erlägga för nyttjandet och vad han i övrigt har att iakttaga.

Det må anmärkas att vad nu sagts gäller endast så länge den ursprungliga hyres- eller bostadsrätten består. Hyresavtalet kan t. ex. ha uppsagts av hyresgästen, som önskar bli fri från vidare hyresförpliktelse, eller av hyresvärden på grund av utebliven hyresbetalning. Det får förutsättas att de ändringar i hyreslagstiftningen, som föredragande statsrådet antyder skola göras, kommer att medföra att den av de sammanboende, som får nyttja lägenheten men ej är hyresgäst, kan iakttaga sina intressen direkt i förhållande till värden.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet

I det remitterade förslaget har i 2 § bibehållits föreskrift att "äktenskapsbetyg" i viss situation skall företes. Förslaget till GB innehåller emellertid ej bestämmelser om äktenskapsbetyg. Det är därför påkallat att i förevarande lagrum ange att vad den som skall gifta sig skall förete är intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehåller angående hans behörighet att ingå äktenskapet.

Godtages vad lagrådet ifrågasatt vid 1 kap. GB, torde uttrycken "de trolovade" och "trolovad" i 2 § första stycket kunna bibehållas samt 2 § andra stycket och 3 § kvarstå i oförändrad lydelse. Vid bifall härtill måste ingressen jämkas.

Förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag.

Vid utformning av 4 § lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad i enlighet med det remitterade förslaget bör, såsom lagrådet angivit vid nämnda lagrum, jämkning ske i 5 § förevarande lag. Sker så, bör även ingressen ändras.

Övriga lagförslag

Förslagen lämnas utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 9 mars 1973.

Närvarande: Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i giftermålsbalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i rättegångsbalken,
6. lag om medling mellan samlevande,
7. lag om ogifta samboendes gemensamma bostad,
8. lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,
9. lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet,
10. lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag,
11. lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer,
12. lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden,
13. lag om ändring i namnlagen (1963: 521),
14. lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437),
15. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Av vad jag anförde vid remissen till lagrådet framgår att jag betraktar det föreliggande förslaget som en angelägen modernisering av den svenska äktenskapsrätten, vilken berör åtskilliga frågor av stor praktisk betydelse för många människor. Jag konstaterar därför med tillfredsställelse att lagrådet, även om det funnit att det är förenat med vissa svårigheter att infoga de föreslagna nya reglerna i den gällande lagstiftningen, ändå inte ansett dessa svårigheter vara av sådan beskaffenhet att de kan utgöra hinder mot ändringarna.

Med anledning av vad lagrådet har anfört i fråga om den svenska internationellt privaträttsliga lagstiftningens anpassning till den föreslagna nya äktenskapslagstiftningen vill jag nämna att jag avser att senare i år lägga fram förslag till de lagändringar som behövs i detta hänseende. Den erforderliga anpassningen torde kunna genomföras utan svårigheter, särskilt som ändringar inte föreslås i de nuvarande formerna för ingående av äktenskap. Vad gäller förhållandet till de andra nordiska länderna har överläggningar inletts med representanter för dessa länder rörande de konventionsändringar som en anpassning till den nya svenska lagstiftningen kräver. Vad som har förevarit vid dessa överläggningar ger vid handen att erforderliga ändringar kommer att kunna genomföras före årets slut.

Beträffande de olika punkterna i lagrådets yttrande vill jag anföra följande.

Förslaget till lag om ändring i GB

1 kap.

Lagrådet har lämnat utan erinran förslaget om upphävande av de bestämmelser i detta kapital som gäller följderna av trolovnings upplösning. Lagrådet har också godtagit mitt uttalande att begreppet trolovning — även om 1 kap. upphävs — i fortsättningen får ges samma innebörd som nu i de författningar där det alltjämt förekommer. Med hänsyn till att ordet trolovad kommer att stå kvar även i 8 kap. GB har lagrådet emellertid ifrågasatt om inte *1 §* förevarande kapitel bör behållas till dess den fullständiga översynen av GB genomförts.

För egen del anser jag inte att de skäl lagrådet har anfört för att t. v. behålla 1 kap. 1 § är övertygande. Ett upphävande av paragrafen torde — som även lagrådet synes medge — inte medföra några svårigheter vid tolkningen av lagrum där uttrycket trolovning eller trolovad förekommer. Att uttrycket trolovad står kvar i 8 kap. GB beror på att bestämmelserna i detta kapitel kommer att ses över i samband med det fortsatta lagstiftningsarbetet på äktenskapsrättens område och att jag därför inte har funnit anledning att i detta sammanhang föreslå ändringar i dem. Jag är alltså inte beredd att följa lagrådets förslag på denna punkt.

2 kap.

Enligt den föreslagna *2 §* i detta kapitel får den som är omyndigförklarad eller som enligt rättens beslut enligt 10 kap. 2 § FB skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder inte gifta sig utan förmyndarens samtycke. Lagrådet påpekar att ett beslut enligt 10 kap. 2 § FB inte torde kunna meddelas så tidigt som flera år före myndighetsålderns inträde och föreslår därför att nyssnämnda paragraf komplette-

ras med en särskild regel av innehåll att rätten på begäran av förmyndaren skall förklara att underårig som har fyllt 18 år inte får ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke, om det beträffande den underårige föreligger sådan omständighet som enligt 10 kap. 1 § FB utgör grund för omyndighetsförklaring. Vad lagrådet har anfört till stöd för sitt förslag är i och för sig riktigt. Som jag nämnde vid remissen till lagrådet förbereds emellertid f. n. förslag om sänkning av myndighetsåldern till 18 år. En sådan reform, som torde kunna träda i kraft den 1 juli 1974, kommer att innebära att det av lagrådet berörda problemet försvinner. Med hänsyn härtill anser jag inte att det finns anledning att för den korta övergångstid det kan beräknas bli fråga om överväga en sådan speciell reglering som lagrådet föreslår. Jag är därför inte beredd att tillstyrka lagrådets förslag härom.

3 och 4 kap.

På grund av vad jag har anfört vid 1 kap. bör det remitterade förslagets lydelse vidhållas i fråga om dessa kapitel. Jag godtar dock den av lagrådet i andra hand förordade jämkningen i *4 kap. 2 §*.

7 kap.

Jag delar lagrådets uppfattning att uttrycket "innan giftorättsgemenskapen mellan makarna upphörde" i *4 §* första stycket förevarande kapitel är oklart till sin innebörd. Första punkten i lagrummet bör därför ändras enligt lagrådets förslag med ett par smärre redaktionella jämkningar. För att undvika tyngande upprepningar i andra punkten föreslår jag att det där föreskrivs att reglerna i första punkten skall gälla i tillämpliga delar även för det fall att bodelning inte skall äga rum i anledning av äktenskapets upplösning.

11 kap.

Jag godtar lagrådets förslag rörande utformningen av *1—3 §§* detta kapitel.

Enligt det remitterade förslaget är frågan om äktenskapsskillnad förfallen, om särskilt yrkande om äktenskapsskillnad inte framställts senast ett år efter betänketidens början. Verkningarna av att fråga om äktenskapsskillnad är anhängig står dock kvar även därefter till dess målet avskrivs. Lagrådet anser emellertid att dessa verkningar bör upphöra i och med betänketidens utgång. Jag biträder denna mening. Detta får betydelse vid utformningen av 6 och 9 §§ förevarande kapitel samt av 3 kap. 8 § ÄB. Rätteligen borde även lydelsen av 7 kap. 4 § jämkas. I likhet med lagrådet anser jag dock detta inte behövligt.

Enligt *5 § tredje stycket* i det remitterade förslaget kan åklagare föra talan om äktenskapsskillnad i fall då äktenskap har ingåtts i strid mot indispensabelt släktskapshinder eller mot förbudet mot tvegifte. Åkla-

garen är emellertid inte skyldig att väcka talan. Detta har föranlett lagrådet att ifrågasätta, om inte de skäl som anförts för en diskretionär prövning av åklagaren också borde leda till att domstolen, om åklagare väcker talan, får möjlighet att avstå från att döma till äktenskapsskillnad. Jag tror emellertid inte att det finns något praktiskt behov av en sådan regel. Det synes mig dessutom knappast lämpligt att föra in ett diskretionärt element av den typ lagrådet ifrågasätter i domstolsprövningen. Jag är därför inte beredd att tillstyrka lagrådets förslag på denna punkt.

I enlighet med vad jag har anfört vid 3 § ansluter jag mig i sak till lagrådets förslag till omarbetning av *6 §*. I paragrafen bör föreskrivas att egendom som make förvärvat efter det att talan om äktenskapsskillnad väckts skall vara hans enskilda, om det döms till äktenskapsskillnad eller om make avlider under tid då målet är anhängigt utan att talan om äktenskapsskillnad förfallit enligt 3 §. Detsamma bör gälla om det döms till boskillnad på talan som väckts under tid som nu sagts.

Jag ansluter mig till lagrådets förslag till ändrad utformning av *9 §*.

13 kap.

Jag ansluter mig med en redaktionell jämkning till lagrådets förslag till ändrad utformning av *2 §*.

Som lagrådet har anfört torde innebörden av den i *3 §* föreslagna jämkningsregeln komma till klarare uttryck om den flyttas till en särskild 12 a §. Jag ansluter mig därför till lagrådets förslag i denna del. Vad lagrådet har framhållit om att försiktighet bör iakttas vid tillämpning av jämkningsregeln stämmer väl överens med vad jag själv vid remissen till lagrådet anförde om att jämkning inte bör komma i fråga annat än i speciella undantagsfall.

15 kap.

Jag kan med en redaktionell jämkning godta lagrådets förslag till ändrad lydelse av *4* och *5 §§* och till införande av en ny *7 §* i detta kapitel. I anslutning till den föreslagna regeln i 5 §, att särskilt beslut skall meddelas om betänketid skall föregå äktenskapsskillnaden, vill jag framhålla, dels att detta beslut, som har karaktären av beslut under rättegången, normalt torde kunna meddelas i den formen att domstolen tillställer parterna ett besked om att betänketid skall löpa samt om tidpunkten för betänketidens början och för sexmånaderstidens resp. ettårstidens utgång, dels att beslutet i och för sig inte bör hindra att domstolen, om det senare visar sig att betänketid inte längre behövs, dömer till äktenskapsskillnad på parternas begäran redan innan sexmånaderstiden har gått till ända.

I anslutning till *11 §* tredje stycket sista punkten i det remitterade förslaget har lagrådet framhållit, att det skulle vara processuellt enklare

om rättens förordnande om samlevnadens hävande och om besöksförbud automatiskt gällde till dess lagakraftägande dom föreligger i målet, om inte make, på vars begäran förordnandet meddelats, särskilt begär att det skall upphävas. Lagrådet förordar därför att i paragrafens tredje stycke sista meningen får utgå och tredje meningen får innehålla att, om förordnande meddelats om underhåll och om rätt att sitta kvar i hemmet, domstolen vid målets avgörande skall pröva om denna åtgärd skall bestå. Med anledning härav vill jag framhålla att vad denna paragraf föreskriver om avgörande av mål tar sikte inte bara på dom utan också på slutligt beslut. När mål avskrivs, t. ex. därför att frågan om äktenskapsskillnad har förfallit enligt 11 kap. 3 §, bör samtliga interimistiska förordnanden upphävas med omedelbar verkan. Beslut härom bör rätten kunna meddela utan yrkande av part. Mot bakgrund av det nu anförda kan jag inte ansluta mig till lagrådets förslag till ändring i denna paragraf.

Med anledning av vad lagrådet har anfört i anslutning till *32 §* om talan mot rättens beslut att betänketid skall löpa vill jag anföra, att jag delar lagrådets uppfattning att besvär över sådant beslut torde kunna föras med tillämpning av 49 kap. 6 § RB. Jag anser inte lämpligt att utsträcka reglerna om särskild talan i förevarande paragraf att gälla sådant beslut.

Övergångsbestämmelserna

Lagrådet har förordat att övergångsbestämmelserna omarbetas så att det blir möjligt att under en övergångstid av ett år från ikraftträdandet väcka sådan talan enligt gamla lagen som grundas på omständigheter och förhållanden vilka inträffat före ikraftträdandet. Som skäl för detta förslag har lagrådet anfört att det, om ett visst rättsläge har uppkommit enligt gällande rätt, också vid ändrad lagstiftning bör finnas rimliga möjligheter att få till stånd en lösning som svarar mot det uppkomna rättsläget. För egen del kan jag inte instämma i detta synsätt när det gäller lagstiftning av den typ det här är fråga om. Lagändringar på familjerättens område sammanhänger med förändrade värderingar av sådan art att ändringarna i princip bör slå igenom omedelbart. Synpunkter av den typ lagrådet har anfört har därför inte samma bärkraft här som på andra områden av civilrätten. Enligt min mening finns det inte anledning att genom övergångsregler inskränka den nya lagstiftningens tillämplighet i vidare mån än det remitterade förslaget innebär.

Punkt 4 första stycket bör, som lagrådet har påpekat, kompletteras med en bestämmelse om att det inte får dömas till äktenskapsskillnad på talan som väcks enliga nya lagen så länge talan om återgång av äktenskap är anhängig. Enligt andra stycket i det remitterade förslaget skall, om äktenskap återgått eller äktenskap som kunnat dömas att

återgå upplösts genom makes död före ikraftträdandet, äldre lag gälla i fråga om verkan av återgången samt i fråga om bodelning, underhåll och skadestånd. Lagrummet bör i enlighet med lagrådets påpekande kompletteras med en bestämmelse om att detsamma skall gälla om talan om återgång är väckt vid ikraftträdandet men en av makarna därefter avlider under det målet är anhängigt.

Enligt lagrådet bör *punkt 5* kompletteras med en regel av innehåll att hemskilda makar, om de är ense om att söka äktenskapsskillnad enligt den nya lagen, skall kunna som betänketid åberopa den tid som förflutit från det domen på hemskillnad vann laga kraft. Detta bör enligt lagrådet gälla även om makarna inte har levt isär under hemskillnadstiden. När ett år har förflutit från det hemskillnadsdomen vann laga kraft är dock frågan om äktenskapsskillnad förfallen enligt den nya lagens 11 kap. 3 §. Denna omständighet bör emellertid enligt lagrådet inte utgöra hinder för att efter ettårstidens utgång döma till äktenskapsskillnad enligt äldre lag. Jag biträder lagrådets förslag att hemskilda makar, som är ense om att söka äktenskapsskillnad enligt nya lagen, får som betänketid åberopa den tid som förflutit från det domen på hemskillnad vann laga kraft. Enligt min mening bör emellertid en förutsättning härför vara att hemskillnaden inte är förfallen. Sedan hemskillnaden förfallit genom att makarna flyttat samman kan dessa inte få äktenskapsskillnad enligt gamla lagen. Domen på hemskillnad bör då inte heller kunna berättiga dem till äktenskapsskillnad enligt nya lagen.

Jag biträder vad lagrådet i anslutning till punkt 5 tredje stycket har anfört om att äldre lag bör gälla även i fråga om den i 6 kap. 6 a § föreskrivna skyldigheten för gåvotagare att återbära gåva eller dess värde.

Förslaget till lag om ändring i FB

Lagrådet har förordat att den i *6 kap. 12 §* föreslagna utvidgningen av faderns möjlighet att få vårdnaden om barn utom äktenskap begränsas till fall då föräldrarna sammanbott. Med anledning härav vill jag framhålla att det remitterade förslaget ger uttryck åt den viktiga principen att frågan vilken av föräldrarna som skall ha vårdnaden om ett utomäktenskapligt barn — liksom när det gäller barn i äktenskap — skall avgöras uteslutande med hänsyn till barnets bästa. Denna princip bör inte rubbas. Jag anser mig därför inte kunna biträda lagrådets förslag till ändring i paragrafen. Som jag framhöll vid remissen till lagrådet är emellertid den föreslagna regeln främst avsedd att tillämpas i fall då föräldrarna har sammanbott och gemensamt haft hand om barnet. Om barnet aldrig har sammanbott med sin far är det normalt bäst för

barnet att det stannar hos modern. Förutsättningarna för att fadern skall kunna anses lämpligare än modern blir naturligtvis också mindre ju längre tid barnet vistas hos sin mor och växer in i miljön där. Skulle det faktiskt vara bättre för barnet att stå under faderns vårdnad, trots att föräldrarna aldrig har sammanbott, synes det emellertid starkt motiverat att fadern också får vårdnaden.

Av skäl som jag har anfört vid 2 kap. GB biträder jag inte lagrådets förslag till ändringar i *10 kap. 2 §* och *20 kap. 20 §*.

Föslaget till lag om ändring i ÄB

Jag godtar efter en redaktionell jämkning den av lagrådet föreslagna ändringen i *3 kap. 8 §*.

På grund av vad jag har anfört i anslutning till övergångsbestämmelserna i GB biträder jag inte lagrådets förslag i fråga om *övergångsbestämmelserna* i ÄB.

Förslaget till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad

Enligt lagrådet får av *2 §* i det remitterade förslaget anses framgå att anspråk för att ha preskriptionsavbrytande verkan måste ha framställts först efter det att den som vill överta hyres- eller bostadsrätten har flyttat från lägenheten. Enligt min mening bör emellertid även ett krav som har framställts medan parten bor kvar i lägenheten kunna tillerkännas sådan verkan. Preskriptionsregeln bör alltså ges den innebörden att part som flyttar från lägenheten och inte dessförinnan har framställt krav på att få överta hyres- eller bostadsrätten måste, för att vara bevarad vid sin rätt härtill, framställa sådant krav senast inom tre månader från det han flyttade. För att detta skall bli klart bör paragrafens lydelse jämkas.

Som förutsättning för att uthyrning av lägenhet skall kunna gå åter gäller enligt *4 §* i det remitterade förslaget att uthyrningen kan äventyra andra partens rätt att överta rätten till lägenheten. Lagrådet har påpekat att denna formulering avviker från motsvarande regel i lagen om makars gemensamma bostad, där det anges att uthyrningen skall lända andra maken till förfång. Eftersom någon saklig skillnad inte är åsyftad kan jag instämma med lagrådet i att samma uttryckssätt bör användas i båda lagarna. Jag föreslår därför att paragrafens lydelse anpassas till vad som föreskrivs i lagen om makars gemensamma bostad.

Jag biträder lagrådets förslag till ändrad lydelse av *7 §*.

Förslaget till lag om ändring i lagen om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet

Under åberopande av vad jag har anfört vid 1 kap. GB är jag inte beredd att behålla uttrycket "de trolovade" och "trolovad" i 2 och 3 §§. Däremot godtar jag vad lagrådet i övrigt har anfört angående utformningen av 2 § första stycket.

Förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag

Med den ståndpunkt jag har intagit i fråga om 4 § lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad saknas anledning att ändra *5 §* förevarande lag.

Jag ämnar senare idag lägga fram förslag på grundval av barnavårdsmannautredningens betänkande (SOU 1972: 65) Barnavårdsmannafrågan. Förslaget innebär bl. a. att reglerna om barnavårdsman utmönstras ur FB. Med hänsyn härtill föreslår jag dels att den föreslagna ändringen i *8 kap. 1 § FB* liksom den däremot svarande *punkt 4 i övergångsbestämmelserna* får utgå ur det remitterade förslaget dels att ordet barnavårdsman stryks i den föreslagna nya lydelsen av *6 kap. 12 § FB.*

Utöver vad jag har anfört i det föregående bör vissa redaktionella jämkningar vidtas i vissa av de remitterade förslagen.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att antaga de av lagrådet granskade förslagen med vidtagna ändringar.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnel Anderson

Innehåll

Proposition 1
Propositionens huvudsakliga innehåll 1
Lagförslag
1. Förslag till lag om ändring i giftermålsbalken 4
2. Förslag till lag om ändring i föräldrabalken 24
3. Förslag till lag om ändring i ärvdabalken 27
4. Förslag till lag om ändring i brottsbalken 28
5. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken 29
6. Förslag till lag om medling mellan samlevande 29
7. Förslag till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad 30
8. Förslag till lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående 31
9. Förslag till lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet 32
10. Förslag till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag 33
11. Förslag till lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer 34
12. Förslag till lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden 35
13. Förslag till lag om ändring i namnlagen (1963: 521) 36
14. Förslag till lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437) .. 37
15. Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429) .. 37
Utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden den 12 januari 1973 39
1. Inledning 39
2. Huvuddragen av gällande ordning och de sakkunnigas förslag 40
2.1 Gällande rätt 40
2.2 Vissa statistiska uppgifter 42
2.3 Huvudinnehållet i de sakkunnigas förslag 44
3. Gällande rätt 45
3.1 Ingående av äktenskap 45
3.1.1 Trolovning 45
3.1.2 Hinder mot äktenskap 46
3.1.3 Hindersprövning 47
3.1.4 Formen för ingående av äktenskap 48
3.2 Upplösning av äktenskap 50
3.2.1 Medling och familjerådgivning 50
3.2.2 Hemskillnad och äktenskapsskillnad 52
3.2.3 Återgång 55
3.3 Vissa bestämmelser om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar 57
3.4 Vårdnaden om barn 59
3.5 Rätten till bostaden 61

4. De sakkunniga ... 64
4.1 Allmänna synpunkter ... 64
4.2 Ingående av äktenskap ... 67
4.2.1 Trolovning ... 67
4.2.2 Hinder mot äktenskap ... 68
4.2.3 Hindersprövning ... 70
4.2.4 Formen för ingående av äktenskap ... 71
4.3 Upplösning av äktenskap ... 73
4.3.1 Medling och familjerådgivning ... 73
4.3.2 Hemskillnad och äktenskapsskillnad ... 74
4.3.3 Återgång ... 76
4.4 Vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar ... 78
4.5 Vårdnad om barn ... 80
4.6 Rätten till bostaden ... 81
5. Föredraganden ... 82
5.1 Allmänna synpunkter ... 82
5.2 Ingående av äktenskap ... 92
5.2.1 Trolovning ... 92
5.2.2 Hinder mot äktenskap ... 94
5.2.3 Hindersprövning ... 100
5.2.4 Formen för ingående av äktenskap ... 101
5.3 Upplösning av äktenskap ... 105
5.3.1 Inledande synpunkter ... 105
5.3.2 Medling och familjerådgivning ... 107
5.3.3 Äktenskapsskillnad ... 109
5.3.4 Återgång ... 116
5.4 Vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar ... 119
5.4.1 Underhållsskyldighet ... 119
5.4.2 Egendomsgemenskap och arvsrätt ... 121
5.4.3 Skadestånd och jämkning av bodelning ... 124
5.5 Vårdnaden om barn m. m. ... 127
5.6 Rätten till bostaden ... 131
6. Upprättade lagförslag ... 135
7. Specialmotivering ... 136
7.1 Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken ... 136
2 kap. ... 136
3 kap. ... 137
4 kap. ... 139
5 kap. ... 139
6 kap. ... 139
7 kap. ... 140
8 kap. ... 140
11 kap. ... 140
12 kap. ... 148
13 kap. ... 148
15 kap. ... 151
Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser ... 156
7.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken ... 161
6 kap. ... 161
7 kap. ... 162
8 kap. ... 163

11 kap. 163
Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser 163
7.3 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken 164
7.4 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken 164
7.5 Förslaget till lag om medling mellan samlevande 165
7.6 Förslaget till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad 167
7.7 Förslaget till lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående 172
7.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1915: 437) rörande äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet 172
7.9 Förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag 173
7.10 Övriga lagförslag 173
8. Hemställan 174
Bilagor
1. De sakkunnigas förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m. 175
2. Remissyttrandena över familjelagssakkunnigas betänkande (SOU 1972: 41) Familj och äktenskap 1 207
1. Inledning 207
1.1 Förslagets mottagande i stort 207
1.2 Det nordiska samarbetet 208
1.3 Förslagets avgränsning 209
1.4 Neutralitet till olika samlevnadsformer 210
1.5 Förhållandet till etiska värderingar 215
1.6 Äktenskapets frivillighet 217
1.7 Makarnas ekonomiska självständighet och jämlikhet 217
2. Ingående av äktenskap 220
2.1 Trolovning 221
2.2 Hinder mot äktenskap 223
2.2.1 Äktenskapsåldern 223
2.2.2 Giftomannasamtycke 224
2.2.3 Medicinska äktenskapshinder 226
2.2.4 Släktskaps- och svågerskapshinder 226
2.3 Hindersprövning 227
2.4 Formen för ingående av äktenskap 228
3. Äktenskapets upplösning 236
3.1 Medling och familjerådgivning 236
3.2 Hemskillnad och äktenskapsskillnad 238
3.2.1 Allmänt om skillnadsreglerna 238
3.2.2 Betänketid i stället för hemskillnad 239
3.2.3 Särlevnad under betänketiden 241
3.2.4 Betänketidssystemets tillämpningsområde och betänketidens längd 242
3.2.5 Äktenskapsskillnad utan betänketid 245
3.2.6 Processuella frågor 245
3.3 Återgång 249
4. Vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverk-

ningar ... 250
4.1 Giftorättsgemenskapens upphörande ... 250
4.2 Jämkning av bodelning ... 252
4.3 Underhållsbidrag ... 254
4.4 Gäldsansvar ... 255
5. Övergångsbestämmelserna till ändringarna i giftermålsbalken ... 255
6. Vårdnad om barn ... 256
6.1 Rätt för fadern till barn utom äktenskap att få vårdnaden ... 256
6.2 Rätt för föräldrar till barn utom äktenskap att få vårdnaden gemensamt ... 258
6.3 Övriga frågor ... 260
7. Rätten till bostaden ... 262
7.1 Lag om samboendes rätt till bostad ... 262
7.2 Ändringarna i jordabalken ... 265
8. Ändringar i ärvdabalken och brottsbalken ... 265
8.1 Ärvdabalken ... 265
8.2 Brottsbalken ... 266
3. De remitterade förslagen ... 268
1. Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken ... 268
2. Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken ... 288
3. Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken ... 291
4. Förslaget till lag om ändring i brottsbalken ... 292
5. Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken ... 293
6. Förslaget till lag om medling mellan samlevande ... 293
7. Förslaget till lag om ogifta samboendes gemensamma bostad ... 294
8. Förslaget till lag om upphävande av lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående ... 295
9. Förslaget till lag om ändring i lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet ... 296
10. Förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1959: 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ändring i samma lag ... 297
11. Förslaget till lag om ändring i förordningen (1862: 10 s. 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer ... 298
12. Förslaget till lag om ändring i lagen (1946: 807) om handläggning av domstolsärenden ... 299
13. Förslaget till lag om ändring i namnlagen (1963: 521) 300
14. Förslaget till lag om ändring i rennäringslagen (1971: 437) ... 301
15. Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429) ... 301
Utdrag av lagrådets protokoll den 5 mars 1973 ... 303
Utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden den 9 mars 1973 ... 327

MARCUS BOKTR. STOCKHOLM 1973 720606